

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (พฤกษศาสตร์)

ปริญญา

พฤกษศาสตร์

วิทยาศาสตร์

สาขา

สายวิชา

เรื่อง พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนบ้านบ่อหวี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

Ethnobotany of Ban Bowee, Amphoe Suan Phueng, Changwat Ratchaburi

นามผู้วิจัย นางสาวจิตรรนา จันทร์ขอนแก่น

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์จิตราภรณ์ ชวัชพันธุ์, วท.ม.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ศาสตราจารย์เกียรติคุณพิชัย สนแจ้ง, ประ.ด.)

หัวหน้าสายวิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธนาวรรณ พาณิชพัฒน์, ประ.ด.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา วีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

สืบสิงห์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนบ้านบ่อหวี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

Ethnobotany of Ban Bowee, Amphoe Suan Phueng,
Changwat Ratchaburi

โดย

นางสาวจิตรนา จันทร์ขอนแก่น

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พฤกษศาสตร์ธุรกิจ)

พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จิตรรนา จันทรขอนแก่น 2555: พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนบ้านบ่อหวี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ปรินญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (พฤกษศาสตร์) สาขาพฤกษศาสตร์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์จิตรกรรณ์ ธีวพันธุ์ วท.ม. 366 หน้า

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเพื่อรวบรวมข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนบ้านบ่อหวี ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยการสัมภาษณ์หมอชา 5 คน และกลุ่มสัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวน 120 คน รวม 125 คน เก็บตัวอย่างพืชที่ชาวบ้านมีการใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนและสวนหลังบ้านรอบๆ หมู่บ้าน และตรวจสอบหาชื่อชนิดของตัวอย่างพืชเหล่านั้น ผลการศึกษาพบว่าพืชที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์มีทั้งสิ้น 77 วงศ์ 185 สกุล 221 ชนิด จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 170 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 47 ชนิด และเฟิร์น 4 ชนิด โดยมีการใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพรมากที่สุด 137 ชนิด รองลงมาคือ เป็นอาหาร 90 ชนิด ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องมือเครื่องใช้ 18 ชนิด เป็นสีย้อมและเครื่องนุ่งห่ม 10 ชนิด เป็นเครื่องสำอาง 6 ชนิด ใช้ในงานพิธีกรรม 6 ชนิด และเป็นเชื้อเพลิง 5 ชนิด วงศ์ที่มีการนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ Euphorbiaceae มี 14 ชนิด รองลงมาคือ Zingiberaceae มี 13 ชนิด พืชที่มีการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากที่สุด ได้แก่ มะพร้าว (*Cocos nucifera* L. var. *nucifera*) มะขาม (*Tamarindus indica* L.) กลอย (*Dioscorea hispida* Dennst. var. *hispida*) และกล้วยน้ำว้า (*Musa sapientum* L.) เมื่อเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างเพศและอายุที่มีผลต่อความรู้ในการนำพืชมาใช้ประโยชน์ พบว่าในด้านอาหารและสมุนไพร เพศหญิงมีแนวโน้มรู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์มากกว่าเพศชาย ส่วนในด้านอื่นๆ พบว่าเพศชายและเพศหญิงรู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์ไม่แตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาช่วงอายุ พบว่าชาวบ้านที่มีอายุมากจะ รู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยอย่างมีนัยสำคัญ

Jitwana Junkhonkaen 2012: Ethnobotany of Ban Bowee, Amphoe Suan Phueng, Changwat Ratchaburi. Master of Science (Economic Botany), Major Field: Economic Botany, Division of Science. Thesis Advisor: Associate Professor Jitraporn Tawatpun, M.S. 366 pages.

An ethnobotanical Study was conducted to investigate plant utilization by Bhor - Whee community in Tanaosri subdistrict, Suan Phueng district, Ratchaburi province, was carried out by interviewing 5 local herbalists and random interviewing 120 villagers in study area. Plant specimens were collected and identified to species from community forest and homegardens around the villages. The result indicated that 77 families 185 genera 221 species were classified as 170 dicots, 47 monocots, and 4 ferns. They have been used in various way, mostly as medicinal plants (137 species), food (90 species), housing and household (18 species), dyes and clothing materials (10 species), cosmetics (6 species), rituals (6 species) and fuel wood (5 species). The most species were belong to Euphorbiaceae (14 species) and Zingiberaceae (13 species). The 4 species are the most used in many fields, They are *Cocos nucifera* L. var. *nucifera*, *Tamarindus indica* L., *Dioscorea hispida* Dennst. var. *hispida*, and *Musa sapientum* L. When compared the correlation between gender and age that effect on knowledge in using plant for food and medicinal plant, the result showed that female have a tendency to know on plant uses over than male. For using plant in the other side found that, male and female are know on plant uses no different. Considering the age range. Older population had hight significant knowledge on plant uses than the younger population.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิตบ้านของชุมชนบ้านบ่อหวี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากโครงการความร่วมมือในการผลิตนักวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ร่วมกับองค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติ และขอขอบพระคุณอย่างสูงมาไว้ ณ ที่นี้

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์จิตรกรณ์ รัชพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำต่างๆ ในการปฏิบัติงาน และทำการตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณพิชัย สนแจ้ง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และตรวจแก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณ ดร.สหณัฐ เพชรศรี ประธานการสอบ รองศาสตราจารย์สุเม อรัญนารถ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ให้คำแนะนำ และตรวจแก้ไขจนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณกำนันฉันทพล วงศ์ทอง กำนันหมู่บ้านบ่อหวี คุณสุทิน บุญมี คุณสมยศ วงศ์ทอง และคุณเพชร จงดี ที่คอยให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกในการนำทางเดินป่าเพื่อเก็บตัวอย่างพืชในภาคสนาม และช่วยเป็นล่ามในการสื่อสารกับชาวกะเหรี่ยง และขอขอบคุณชาวบ้านหมู่บ้านบ่อหวีทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำสาขาวิชาพุทธศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ที่คอยให้ความช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

สุดท้าย ขอกราบขอบพระคุณบิดามารดา และครอบครัว ขอขอบคุณเพื่อนๆ และพี่ๆ น้องๆ ที่ให้กำลังใจและให้การสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

จิตรรนา จันทรขอนแก่น

พฤษภาคม 2555

สารบัญ

หน้า

สารบัญ	(1)
สารบัญตาราง	(2)
สารบัญภาพ	(3)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(4)
คำนำ	1
วัตถุประสงค์	3
การตรวจเอกสาร	4
อุปกรณ์และวิธีการ	19
อุปกรณ์	19
วิธีการ	20
ผลและวิจารณ์	22
ผล	22
วิจารณ์	316
สรุปและข้อเสนอแนะ	321
สรุป	321
ข้อเสนอแนะ	322
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	323
ภาคผนวก	330
ภาคผนวก ก วิธีชีวิตของชุมชนบ้านบ่อหวี	331
ภาคผนวก ข พรรณไม้ที่ใช้ประโยชน์	339
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์การประเมินพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน	364

สารบัญตาราง

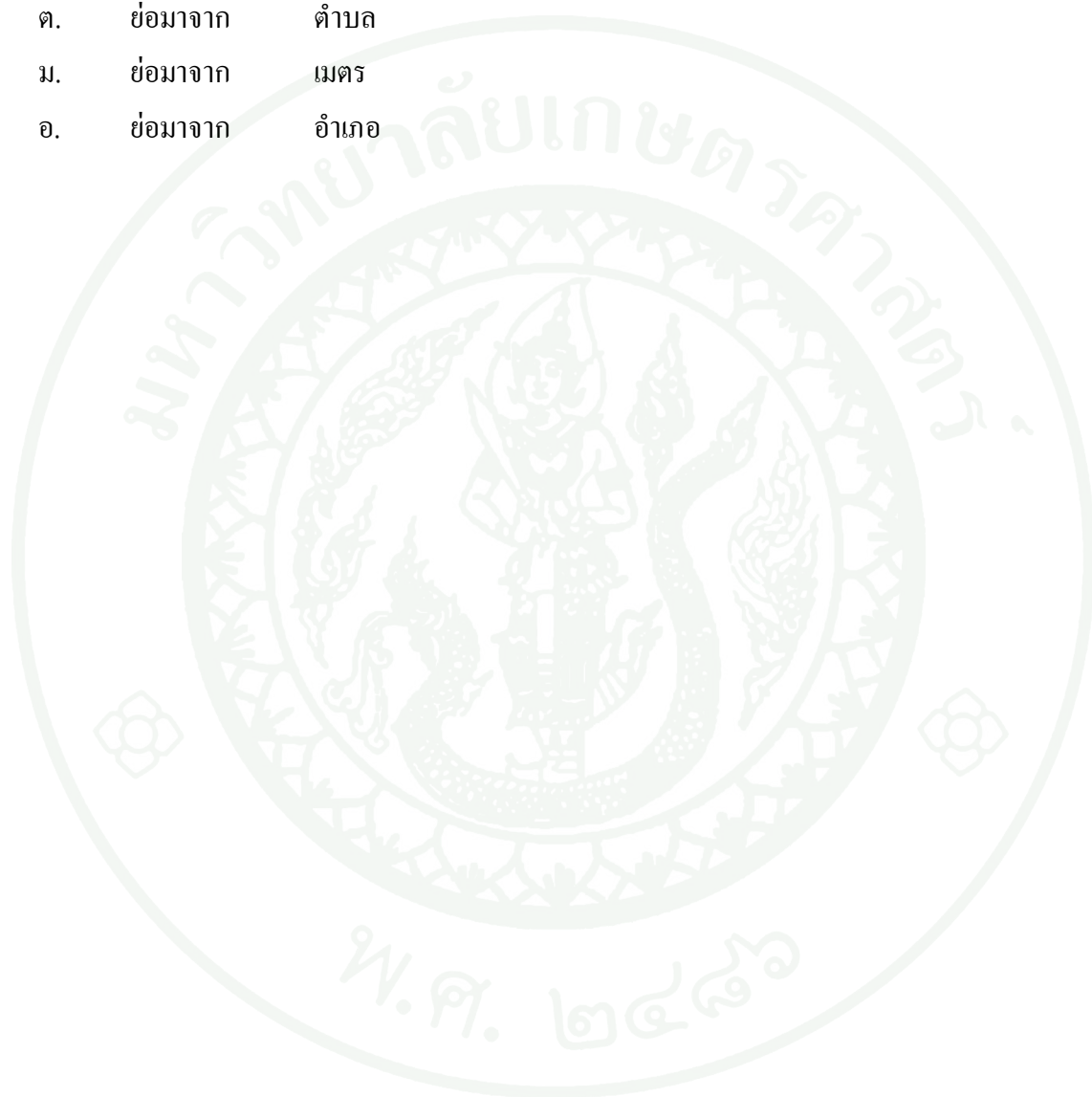
ตารางที่		หน้า
1	รายชื่อพรรณพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชนบ้านบ่อหวี	25
2	ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ อายุ กับจำนวนชนิดพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ	41
3	ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืช	46
4	พรรณพืชที่ใช้ประโยชน์เป็นอาหาร	69
5	พรรณพืชที่ใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพร	76
6	พรรณพืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องมือเครื่องใช้	91
7	พรรณพืชที่ใช้เป็นสีย้อมและเครื่องนุ่งห่ม	92
8	พรรณพืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอาง	93
9	พรรณพืชที่ใช้ในงานพิธีกรรมและความเชื่อ	94
10	พรรณพืชที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง	94

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ที่ตั้งของหมู่บ้านบ่อหวี หมู่ 4 ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี	18
2	จำนวนชนิดพืช จำแนกตามลักษณะกลุ่มพืช	25
3	จำนวนชนิดพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์จำแนกตามลักษณะวิสัยพืช	39
4	จำนวนชนิดพืช จำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์	39
5	จำนวนชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เปรียบเทียบระหว่างเพศและช่วงอายุ	42
6	เปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพร แบ่งตามลักษณะอาการโรค	90
ภาพผนวกที่		
ก1	กำนันฉันทพล วงศ์ทอง กำนันตำบลตะนาวศรี	332
ก2	สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านบ่อหวี	332
ก3	นายสมยศ วงศ์ทอง หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี	333
ก4	นายหาร ชะแอมรัมย์ หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี	333
ก5	นายเพชร จงดี หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี	334
ก6	นายสุทิน บุญมี หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี	334
ก7	นางยิ กานทอง หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี	335
ก8	ประเพณีอั้งหมีถ้อง (ประเพณีรับขวัญวันกินข้าวห่อ) และข้าวห่อกับน้ำจิ้ม	336
ก9	ชุดแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงบ้านบ่อหวีที่ใช้ในงานพิธีสำคัญ	337
ก10	การประกอบอาชีพสวนแข่งของชาวบ้านบ่อหวี	338

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

จ.	ย่อมาจาก	จังหวัด
ชม.	ย่อมาจาก	เซนติเมตร
ต.	ย่อมาจาก	ตำบล
ม.	ย่อมาจาก	เมตร
อ.	ย่อมาจาก	อำเภอ

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนบ้านบ่อหวี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

Ethnobotany of Ban Bowee, Amphoe Suan Phueng, Changwat Ratchaburi

คำนำ

มนุษย์เกี่ยวข้องกับพืชตั้งแต่เริ่มวิวัฒนาการของมนุษยชาติ ปัจจุบันสิ่งอันจำเป็นต่อการดำรงชีพ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ล้วนได้จากพืชเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีการนำพืชมาใช้ประโยชน์หลากหลายรูปแบบแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละท้องถิ่น มีการถ่ายทอดต่อกันมาจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนกลายเป็นความรู้หรือภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยความรู้เหล่านี้เกิดจากประสบการณ์ และการลองผิดลองถูกที่ได้สั่งสมกันมาเป็นเวลานาน แต่การจดบันทึกภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้เป็นหลักฐานมีปรากฏน้อยมาก ดังนั้นการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงขาดตอน โดยเฉพาะในชุมชนที่มีการพัฒนา ซึ่งวัฒนธรรมของชุมชนเมืองได้หลั่งไหลเข้ามามีบทบาทแทนวัฒนธรรมพื้นบ้านที่นับวันจะเลือนลางสูญไป (ธวัชชัย, 2551)

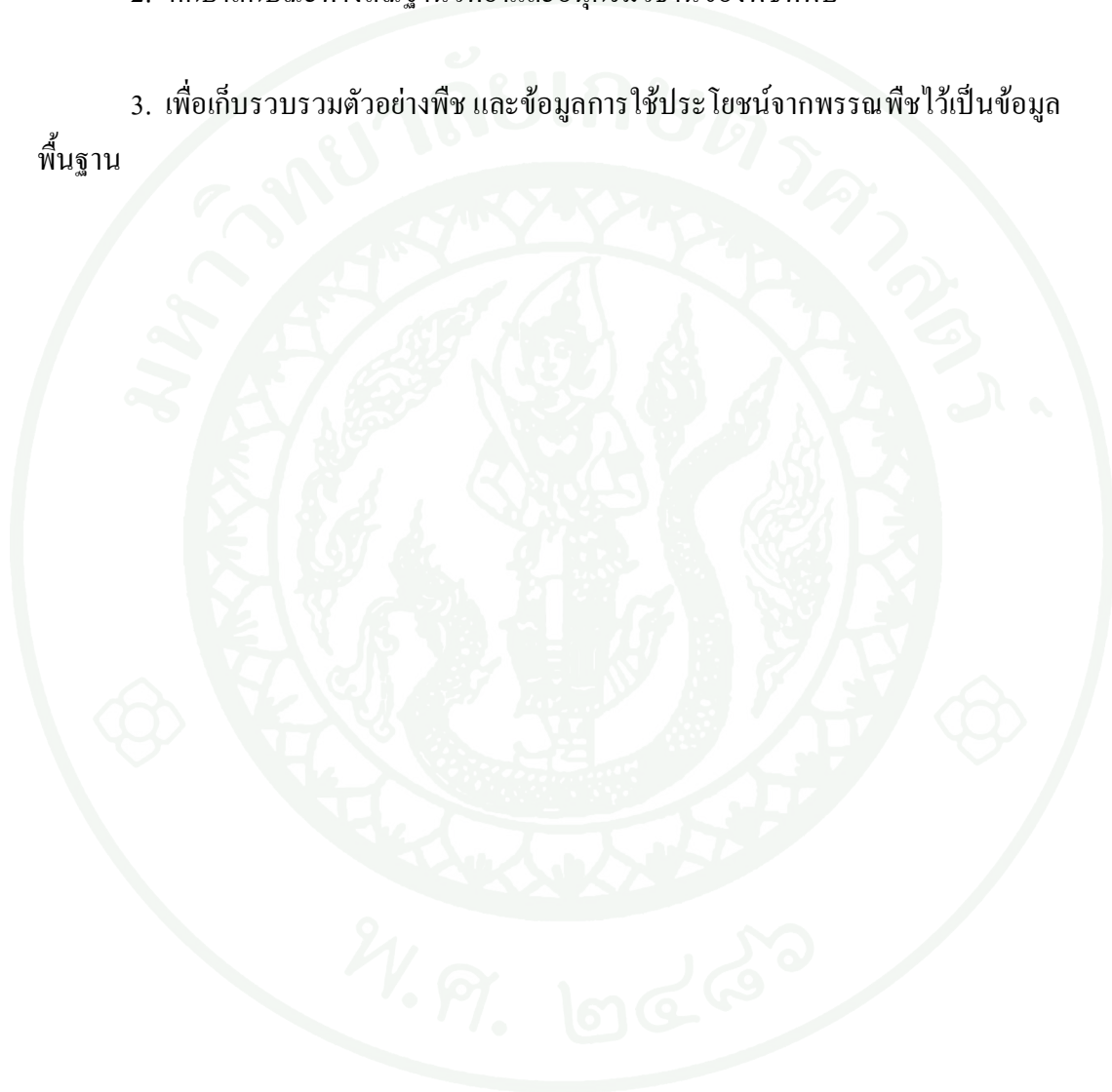
ชุมชนบ้านบ่อหวี ต.ตะนาวศรี ราษฎรส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง มีประเพณีและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งแวดล้อมไปด้วยป่าเขา เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่มีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน ทิศตะวันตกติดกับเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งกั้นชายแดนระหว่างไทยกับพม่า จึงมีการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชในธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต สั่งสมเป็นภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชในท้องถิ่นสืบทอดต่อกันมาโดยการจดจำและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ไม่มีการบันทึกข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกต่างๆ เข้ามามีบทบาทต่อชุมชนบ้านบ่อหวีมากขึ้น ทั้งเทคโนโลยีข่าวสาร การคมนาคม การแพทย์ และสาธารณสุข โภค ทำให้กิจกรรมการดำรงชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การดำเนินชีวิตเป็นแบบสมัยใหม่มากขึ้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมกันมานานถูกละเลยและบางอย่างได้สูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่า เพราะไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

ดังนั้นการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนบ้านบ่อหวีจึงมีความสำคัญ และจำเป็นต้องมีการศึกษาและบันทึกข้อมูลความรู้การใช้ประโยชน์จากพรรณพืช เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านั้นก่อนที่จะสูญหายไปจนไม่เหลือเป็นมรดกแก่ชนรุ่นหลังต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนบ้านบ่อหวี ต.ตะนาวศรี อ.สวนผึ้ง จ.ราชบุรี
2. ศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและอนุกรมวิธานของพืชที่พบ
3. เพื่อเก็บรวบรวมตัวอย่างพืช และข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชไว้เป็นข้อมูลพื้นฐาน

การตรวจเอกสาร

1. ความหมายของพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เป็นศาสตร์ที่มีความสำคัญอีกสาขาหนึ่งของวิชาพฤกษศาสตร์ ตรงกับนิยามศัพท์ในภาษาอังกฤษว่า “Ethnobotany” ที่เรียกกันมาตั้งแต่ปี ค.ศ.1895 (พ.ศ. 2438) จากการศึกษาพรรณไม้ที่ชาวพื้นเมืองท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์ของ ดร.จอห์น ดับเบิลยู ฮาร์ชเบอร์เกอร์ (Dr. John W. Harshberger)

พฤกษศาสตร์พื้นบ้านเป็นคำผสมระหว่าง “พฤกษศาสตร์” หมายถึง วิชาที่ศึกษาในเรื่องพืช และ “พื้นบ้าน” หมายถึง กลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งที่มีเอกลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน อาจจะเป็นการดำรงชีพ ใช้ภาษาท้องถิ่นเดียวกัน นับถือศาสนาหรือความเชื่อถือเดียวกัน กล่าวได้ว่ากลุ่มชนนั้นมีจตุรรวมของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน ความหมายของคำว่าพื้นบ้านในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะชาวชนบทหรือชาวไร่ ชาวนา แต่อาจจะเป็นกลุ่มชนเมือง หากกลุ่มชนนั้นยังคงเอกลักษณ์ของกลุ่มตนไว้ได้ พฤกษศาสตร์พื้นบ้านจึงเป็นวิชาที่รวมเอาความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์ที่ได้มีการศึกษากันมานับร้อยปีเข้ามาไว้ในขอบข่ายของวิชานี้ และเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งของชีววิทยาพื้นบ้าน หรือชีววิทยาชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นวิชาที่กล่าวถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา และต้องพึ่งพาความรู้ทางด้านอนุกรมวิธาน ความหลากหลายทางชีวภาพ มานุษยวิทยา และชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งกล่าวได้ว่าชีววิทยาชาติพันธุ์นั้นเป็นการบูรณาการของสาขาวิชาต่างๆ ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ ความหมายที่ชัดเจนของวิชาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านคือ “การนำพืชมาใช้ของกลุ่มชนพื้นบ้านที่สืบทอดต่อกันมาจากรบรรพบุรุษหรือได้รับการถ่ายทอดจากเพื่อนบ้านในกลุ่มของตนจนเป็นเอกลักษณ์การใช้พืชพรรณประจำท้องถิ่นนั้น” (ธวัชชัย, 2551; Martin, 1995; Cotton, 1996)

2. รูปแบบการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

อาทร (2538) ได้แบ่งรูปแบบของการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การศึกษาทางโบราณคดีจากซากดึกดำบรรพ์ของพืช
2. การศึกษาในพิพิธภัณฑ์พืช โดยศึกษาจากรายละเอียดที่บันทึกไว้ของตัวอย่างพืชอัดแห้ง
3. การศึกษาจากเอกสาร เช่น การบันทึกของนักสำรวจ ผู้เดินทางเผยแพร่ศาสนา
4. การศึกษาการใช้ในชุมชน โดยการเก็บข้อมูลในท้องถิ่นที่อยู่ของชนกลุ่มน้อย

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในชุมชนเป็นการศึกษาชนิดของพืชที่ชุมชนนั้นมีการใช้ประโยชน์ตลอดจนศึกษาถึงรูปแบบและวิธีการใช้ประโยชน์จากพืช โดยมีชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูลนอกจากจะใช้การสัมภาษณ์แล้ว ผู้ศึกษาควรสังเกตสิ่งปรากฏในชุมชนร่วมด้วย เพื่อใช้ในการตรวจสอบข้อมูล และในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืช โดยเฉพาะการใช้เป็นยาสมุนไพร ต้องสอบถามชื่อพื้นเมืองของสมุนไพรสรรพคุณ ส่วนของพืชที่ใช้ในการปรุงยา และสมุนไพรอื่นๆ ที่ใช้ร่วมกัน วิธีการใช้ และเทคนิคในการรักษารวมไปถึงข้อห้ามในการใช้ยาสมุนไพร เช่น ของแสลง และสมุนไพรที่สามารถนำมาใช้ทดแทนกันได้ (อาทร, 2538; ชูศรี, 2544; Martin, 1995)

งานค้นคว้าวิจัยทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทยมีขอบเขตกว้าง ขึ้นกับวัตถุประสงค์และความชำนาญเฉพาะเรื่องของผู้วิจัย แต่ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาการใช้พรรณพืชกลุ่มใดของกลุ่มชนพื้นบ้าน นักวิจัยด้านนี้จำเป็นต้องมีความรู้ และประสบการณ์ทางพฤกษศาสตร์เกี่ยวกับการจัดจำแนกพืชเป็นพื้นฐานอยู่บ้าง เพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานภาคสนามเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำมากยิ่งขึ้น นักวิจัยควรถือหลักปฏิบัติงานในท้องที่ดังต่อไปนี้

ก. สำรวจพืชพรรณที่ผู้คนนำมาใช้ตามชุมชนพื้นบ้าน ทั้งพืชที่ใช้บริโภค อุปโภค หรือใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อถือ ฯลฯ และเก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้ง (herbarium specimen) ไว้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการตรวจสอบชนิดพืช และชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง

ข. บันทึกชื่อพื้นเมือง รายละเอียดรูปพรรณของพืช ถิ่นกำเนิด ประโยชน์หรือโทษของพืช

ค. บันทึกส่วนของพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะพืชสมุนไพรต้องระบุว่าใช้ส่วนราก เปลือก ขางหรือชั้นไม้ แก่นไม้ กิ่งไม้ ใบ ดอก ผล หรือเมล็ด วิธีการนำมาใช้ การปรุง และการผลิต

ง. บันทึกชื่อ อายุ เพศ และความรู้ของชาวบ้านที่ให้ข้อมูล หรือให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน และควรสอบถามผู้อื่นในชุมชนเดียวกันซ้ำมากกว่า 1 ราย เพื่อความชัดเจนว่ามีการใช้พืชดังกล่าวในรูปแบบเดียวกัน

จ. บันทึกสภาพของชุมชนพื้นบ้าน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและความเป็นอยู่ของชุมชน ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐาน การทำเกษตรกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อต่างๆ (ธวัชชัย, 2551)

ทั้งนี้ในการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน นอกจากจะมีรูปแบบในการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เป็นหลักแล้ว ยังสามารถทำการศึกษาโดยการประเมินพฤกษศาสตร์พื้นบ้านแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnobotanical Appraisal : REA) ด้วยแบบสอบถามเพื่อสัมภาษณ์ชาวบ้านเกี่ยวกับความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืช ซึ่งการสัมภาษณ์จะทำเพียงครั้งเดียว (ศิริวรรณ, 2547)

3. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

ชูศรี, ปริทรรศน์ และจันทราภักย์ (2537) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีซอ ในหมู่บ้านลีซอลุ่ม ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวลีซอ ใช้วิธีสอบถามชื่อพืชทั้งในภาษาลีซอและภาษาไทย ประโยชน์ ส่วนที่ใช้ประโยชน์และวิธีใช้จากชาวลีซอ เก็บตัวอย่างพืช ถ่ายภาพ โดยสำรวจจากสวนครัวในบ้าน บริเวณหมู่บ้าน ในไร่ และป่าใกล้หมู่บ้าน ตัวอย่างพืชที่เก็บได้นำมาตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ และเก็บรักษาไว้ที่หน่วยวิจัยพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอนุรักษ์ และเพื่อการประยุกต์ใช้ต่อไปในอนาคต จากตัวอย่างพืชที่รวบรวมได้สามารถจำแนกออกเป็นประเภทตามการใช้ประโยชน์ได้เป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหารและที่ใช้ประกอบอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ทำประโยชน์อื่นๆ โดยพืชที่แสดงถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวลีซอซึ่งมีการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมาได้แก่ เสี้ยวเครือ (*Bauhinia glauca* Wall.) ใช้เป็นยาห้าม

เถื่อน วาเวหุ (*Polygonum* sp.) ใช้เป็นยาสมานแผล สันพร้าวหอม (*Eupatorium stoechadosmum* Hance) ใช้เป็นยาพอกแก้ปวดเมื่อย เคล็ดขัดยอกกล้ามเนื้อ เป็นต้น

ชูศรี, ปรีทรรศน์ และปรัชญา (2537) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งลาย หมู่บ้านแม่สาใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวเขาเผ่าม้งลายที่แสดงถึงภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยสอบถามชื่อพืชทั้งในภาษาม้งและภาษาไทย ประโยชน์ ส่วนที่ใช้ และวิธีใช้จากชาวม้งลาย เก็บตัวอย่าง ถ่ายภาพ โดยสำรวจบริเวณหมู่บ้าน สวนครัวในบริเวณบ้านในไร่ และป่าใกล้หมู่บ้าน นำตัวอย่างพืชที่เก็บได้มาตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ และเก็บรักษาไว้ที่หน่วยวิจัยพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอนุรักษ์ และเพื่อการประยุกต์ใช้ต่อไปในอนาคต จากตัวอย่างพืชที่รวบรวมได้สามารถจำแนกออกเป็นประเภทตามการใช้ประโยชน์ได้เป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหารและที่ใช้ปรุงอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ทำประโยชน์อื่นๆ โดยตัวอย่างพืชที่ชาวม้งลายใช้ในการดำรงชีวิตซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านได้แก่ กัญชา (*Cannabis sativa* L.) ใช้ทอผ้าสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม ฮ่อม (*Strobilanthes cusia* (Nees) Kuntze) ใช้ย้อมผ้า นอกจากนี้ยังมีพืชสมุนไพรอีกหลายชนิดซึ่งส่วนใหญ่จะดัดแปลงกับไถ่รับประทานแก้ปวดเมื่อย ตัวอย่างเช่น ต้นปีกแมลงสาบ (*Tradescantia zebrina* Loudon) และว่านมหากาฬ (*Gynura bicolor* DC.) เป็นต้น

ทิพย์สุดา (2541) ศึกษาพฤกษศาสตร์ของชาวมุ ขาวลัวะ และชาวลีน ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบชนิดพืชจากการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของชาวเขาที่มีการสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ผลการสำรวจพบพืชที่มีการนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น 232 ชนิด 199 สกุล 85 วงศ์ สามารถจำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็น 5 ประเภท คือ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ เผ่ามูมีการใช้ประโยชน์จากพืชมากที่สุดคือ 165 ชนิด รองลงมาคือเผ่าลัวะ 126 ชนิด และเผ่าลีนนำพืชมาใช้ประโยชน์น้อยที่สุดคือ 97 ชนิด และพบว่าทั้งสามเผ่ามีการนำพืชมาใช้ประโยชน์เป็นอาหารมากที่สุด

ปรีชา (2541) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าชุมชนดงใหญ่ ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ผลการศึกษาพบว่า พืชพรรณธรรมชาติที่ราษฎร ตำบลสร้างถ่อน้อย เก็บหาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงใหญ่มีจำนวนทั้งสิ้น 222 ชนิด 79 วงศ์ ในจำนวนนี้มีพรรณไม้ที่ยังไม่สามารถวินิจฉัยชนิดได้ 15 ชนิด แบ่งออกเป็น พืชอาหาร 101 ชนิด 48 วงศ์ พืชสมุนไพร

99 ชนิด 48 วงศ์ ไม้ท่อนหรือไม้ก่อสร้าง 45 ชนิด 29 วงศ์ ฟืนและถ่าน 36 ชนิด 23 วงศ์ และการใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ 41 ชนิด 23 วงศ์ และพืชพรรณที่มีจำหน่ายในตลาดสดอีก 62 ชนิด 28 วงศ์

อุไร (2544) ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณพืช บริเวณป่าเต่าดำ จังหวัดกาญจนบุรี โดยเดินสำรวจพรรณพืชตามเส้นทางเดินเท้าทุก 2 เดือน พร้อมเก็บตัวอย่างพืชป่าที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนำมาใช้เป็นผัก ผลไม้ สมุนไพร และประโยชน์อื่นๆ สอบถามชื่อท้องถิ่น วิธีการใช้ประโยชน์ ผลการสำรวจสามารถเก็บตัวอย่างได้ทั้งสิ้น 627 ตัวอย่าง จำแนกชนิดได้ 315 ชนิด 222 สกุล 86 วงศ์ โดยชาวบ้านในท้องถิ่นนำมารับประทานเป็นผักมากที่สุด 40 ชนิด 37 สกุล 26 วงศ์ รองลงมาคือพืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 31 ชนิด 33 สกุล 31 วงศ์ โดยมีอีก 1 ชนิดที่จำแนกไม่ได้ ผลไม้ 11 ชนิด 9 สกุล 8 วงศ์ และอีก 1 ชนิดไม่สามารถจัดจำแนกได้ พืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น ห่ออาหาร มวนยาสูบ ทำเสื่อ มุงหลังคา ทำไม้กวาด และทำเครื่องราง จำนวน 7 ชนิด 6 สกุล 5 วงศ์ และพืชที่รับประทานแทนข้าวหรือเป็นของหวาน 4 ชนิด 4 สกุล 3 วงศ์ รวมทั้งพืชที่เป็นพิษ 3 ชนิด 3 สกุล 3 วงศ์

สุมาลี (2546) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านห้วยยาง ตำบลสระลงเรือ อำเภอห้วยกระเจา จังหวัดกาญจนบุรี และหมู่บ้านคอนทอง ตำบลคอนข่อย อำเภอคำแพงแสน จังหวัดนครปฐม โดยเก็บตัวอย่างพรรณพืชธรรมชาติในป่าชุมชนและสวนหลังบ้านรอบๆ หมู่บ้านและในหมู่บ้าน สอบถามชื่อท้องถิ่น และวิธีการใช้ประโยชน์ ผลการศึกษาพบว่าชาวไทยทรงดำรู้จักใช้ประโยชน์จากพรรณพืช 156 ชนิด 126 สกุล และ 59 วงศ์ เท่ากับร้อยละ 60.94 ของพืชที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมด โดยใช้เป็นพืชสมุนไพร 140 ชนิด 120 สกุล 59 วงศ์ เป็นพืชอาหาร 80 ชนิด 67 สกุล 46 วงศ์ และใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น อาหารสัตว์ สีย้อม ทำไม้กวาด ใช้ในงานพิธีกรรม เป็นต้น 33 ชนิด 31 สกุล 21 วงศ์ เท่ากับร้อยละ 54.69, 31.25 และ 12.89 ของพืชที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดตามลำดับ จากการสัมภาษณ์พบว่าชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านคอนทองรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชพรรณมากกว่าชาวไทยทรงดำในหมู่บ้านห้วยยางอย่างมีนัยสำคัญ และพบว่าชาวไทยทรงดำเมื่อมีอายุมากขึ้นจะมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชเพิ่มขึ้น ซึ่งในแต่ละช่วงอายุที่ศึกษามีความรู้แตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และเพศหญิงมีแนวโน้มรู้การใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมากกว่าเพศชาย

ศิริวรรณ (2547) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าดอนปู่ตา และป่าทำเลบ้านหนองจิก จังหวัดมหาสารคาม เพื่อศึกษาความหลากหลายชนิดของพืช ลักษณะทางนิเวศวิทยา และการใช้ประโยชน์จากพืช โดยศึกษาจากแปลงตัวอย่างขนาด 20×20 ตารางเมตร พบพรรณไม้ทั้งสิ้น 56 วงศ์ 96 สกุล 115 ชนิด โดยเป็นพรรณไม้ที่พบในป่าดอนปู่ตา 50 วงศ์ 85 สกุล 98 ชนิด และพรรณไม้ที่พบในป่าทำเล 39 วงศ์ 57 สกุล 65 ชนิด พืชที่เป็นชนิดเด่นในป่าดอนปู่ตาคือ รัง (*Shorea simensis* Miq.) เข็มป่า (*Ixora cibdela* Craib) และหูกวางแหวน (*Coelachne simpliciuscula* Munro) ในป่าทำเลคือ เหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm.ex.Miq.) คีวขาว (*Cratoxylum formosum* Dyer) และก้นครก (*Polyalthia debilis* Finet & Gagnep) สังคมพืชในป่าดอนปู่ตามีค่าดัชนีความหลากหลายชนิดของพืชมากกว่าในป่าทำเล และจากค่าสัมประสิทธิ์ของสังคม พบว่าป่าดอนปู่ตา และป่าทำเล มีความคล้ายคลึงกันของสังคมพืชร้อยละ 58.59 ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านโดยใช้แบบสัมภาษณ์พฤกษศาสตร์พื้นบ้านพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่เคยใช้สมุนไพร โดยรูปแบบสมุนไพรที่นิยมใช้คือ ยาต้มและยาฝน แต่ปัจจุบันนิยมเข้ารับการรักษาระบบแผนปัจจุบันมากกว่า ส่วนรูปแบบและองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับอายุ โดยรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่มีมากที่สุดคือ ใช้ในการก่อสร้างได้แก่ รัง (*Shorea simensis* Miq.) มะค่าแต้ (*Sindora siamensis* Teijsm. & Miq.) และประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) รองลงมาคือใช้เป็นสมุนไพรได้แก่ พลองเหมือด (*Memecylon edule* Roxb.) ก้นครก (*Polyalthia debilis* Finet & Gagnep) และเหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm.ex.Miq.) ใช้เป็นอาหารและผลไม้ได้แก่ ส้มลม (*Aganonerion polymorphum* Pierre & Spire) คีวขาว (*Cratoxylum formosum* Dyer) และหูก (*Dialium cochinchinense* Pierre) ใช้ทำเครื่องใช้ภายในบ้านและเครื่องมือทางการเกษตร เช่น พะยูง (*Dalbergia cochinchinensis* Pierre) รัง (*Shorea simensis* Miq.) และประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ใช้เป็นไม้ประดับ ได้แก่ เข็มป่า (*Ixora cibdela* Craib) และขาเป็ย (*Hymenopyramis parvifolia* Moldenke)

ชูศรี และ ปริทรรศน์ (2552) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย กรณีศึกษาในอำเภอบางบาล จังหวัดมณฑลอุดร โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวกระเหรี่ยงในหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลแม่ฮ่อค้อ ผลการวิจัยพบพืชที่ชาวกระเหรี่ยงใช้ประโยชน์ 258 ชนิด เป็นพืชอาหาร 127 ชนิด พืชสมุนไพร 85 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มและเป็นสีย้อม 6 ชนิด พืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอาง เครื่องหอม และเครื่องประดับ 10 ชนิด พืชที่ใช้สร้างบ้านและทำเครื่องมือเครื่องใช้ 20 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมและความเชื่อ 14 ชนิด พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น พืชมีพิษ 7 ชนิด

ขวัญฤทัย, ปรีทรรศน์ และชูศรี (2553) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงที่ตำบลบ้านจันทร์ และตำบลแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เลือกศึกษา 5 หมู่บ้าน เพื่อเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืช จากการสำรวจพบพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 216 ชนิด 81 วงศ์ แบ่งพืชออกเป็นหมวดหมู่ตามการใช้ประโยชน์เป็น 6 ประเภท คือ พืชที่ใช้เป็นอาหาร 153 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มและสีย้อม 30 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 26 ชนิด พืชที่ใช้ในพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ 9 ชนิด พืชมีพิษ 4 ชนิด และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ 51 ชนิด ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจได้แก่ สนสองใบ (*Pinus merkusii* Jungh. & de Vriese) เป็นพืชที่ขึ้นอยู่มากในพื้นที่ ลำต้นใช้ทำโครงสร้างต่างๆ ของบ้าน เช่น เสา ไม้กระดาน ฝาบ้าน เหมือดโลด (*Aporosa villosa* (Wall. ex Lindl.) Baill.) เนื้อไม้ใช้ทำภาชนะต่างๆ เช่น ถ้วย ชาม แก้วน้ำ ทัพพี และเปลือกต้นสับเป็นชิ้นเล็กๆ ตากจนแห้ง ใช้เป็นไส้บุหรี่โย ยอดอ่อนของบึงขาว (*Clerodendrum colebrookianum* Walp.) นำมาลวกรับประทานได้ และผลสุกใช้ทำสีย้อมธรรมชาติให้สีฟ้า รากของยอดดิน (*Morinda augustifolia* Roxb.) ให้สีส้มแดง

บดินทร (2553) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี โดยการเก็บตัวอย่างพืชในหมู่บ้านและในพื้นที่ทำการเกษตรรอบหมู่บ้าน สอบถามชื่อท้องถิ่นและวิธีการใช้ประโยชน์ ผลการศึกษาพบว่าชาวกะเหรี่ยงรู้จักการใช้ประโยชน์จากพรรณพืช 181 ชนิด 152 สกุล 68 วงศ์ เป็นพืชอาหาร 105 ชนิด 90 สกุล 50 วงศ์ เป็นพืชสมุนไพร 86 ชนิด 73 สกุล 38 วงศ์ และใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ (ได้แก่เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ อาหารสัตว์ สัตว์ผสมอาหาร งานพิธีกรรมหรือความเชื่อ) 29 ชนิด 28 สกุล 19 วงศ์ จากการสัมภาษณ์พบว่าเพศหญิงมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมากกว่าเพศชายในทุกช่วงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่าชาวกะเหรี่ยงเมื่อมีอายุมากขึ้นความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชมีมากขึ้นด้วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95%

Jain and Borthakur (1980) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาว Mikirs ที่อาศัยอยู่ใน Karbi – Anglong ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่าชาว Mikirs มีการใช้ประโยชน์จากป่าบริเวณรอบๆ แหล่งที่อยู่อาศัย โดยส่วนใหญ่ใช้เป็นอาหารและยารักษาโรค นอกจากนี้ยังใช้ในงานเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม ใช้เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และใช้ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับคาถาอาคม

Rao (1981) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านบริเวณเนินเขา Meghalaya ในประเทศอินเดีย โดยเน้นถึงความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากพืชในบริเวณใกล้ๆ ที่อยู่อาศัย และบริเวณใกล้เคียงของคนพื้นเมือง พบว่าคนพื้นเมืองส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นยารักษาโรค

Caniago and Siebert (1998) ศึกษาการกระจายตัวของพืชสมุนไพร และการรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นสมุนไพร ในหมู่บ้าน Ransa Dayak และหมู่บ้านรอยต่อที่ติดกับป่าทางตะวันตกของ Kalimantan ประเทศอินโดนีเซีย ผลการสำรวจพบพืชสมุนไพรจำนวน 250 ชนิด 165 สกุล 75 วงศ์ จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านเพศหญิงมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นสมุนไพรมากกว่าเพศชาย และชาวบ้านที่มีอายุมากกว่า 25 ปี มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นสมุนไพรมากกว่าคนที่มีอายุน้อยกว่า 25 ปี และพบว่าปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าทำให้จำนวนพืชลดลง ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรจึงน้อยลงด้วย เป็นผลให้เกิดการสูญเสียความรู้ท้องถิ่นและการคงอยู่ของวัฒนธรรมการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชสมุนไพรของคนในหมู่บ้าน Ransa และประชากรทั้งหมดใน Kalimantan

Coe and Anderson (1999) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาว Sumu (Ulwa) ที่อาศัยอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศนิการากัว เปรียบเทียบกับชาว Miskitu พบว่าชาว Sumu มีการใช้ประโยชน์จากพืช 225 ชนิด 174 สกุล 72 วงศ์ โดยใช้เป็นสมุนไพร 187 ชนิด เป็นอาหาร 69 ชนิด และใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ 84 ชนิด ส่วนชาว Sumu ใช้ประโยชน์จากพืชในการเป็นสมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยประมาณ 80% และรู้จักพืชที่ใช้รักษาโรคประมาณ 70% ของพืชที่ใช้ประโยชน์ทั้งหมด โดยจำแนกเป็นสมุนไพรที่เป็นพืชล้มลุก 48% เป็นไม้ต้น 33% ส่วนของพืชที่นิยมใช้มากที่สุด คือ ใบ วิธีการใช้ยาที่นิยมคือ ยาต้ม และเมื่อเปรียบเทียบกับชาว Miskitu พบว่าทั้งสองเผ่ามีการใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นอาหารมากกว่า 98% เป็นยารักษาโรค 90% และมีการพัฒนาจากพืชสมุนไพรกว่า 80% จากจำนวนพืชที่ใช้ประโยชน์ทั้งหมด จากผลการศึกษาพบว่าชาว Miskitu รู้จักใช้ประโยชน์จากพืชมากกว่าชาว Sumu เนื่องจากชุมชน Miskitu มีขนาดพื้นที่ใหญ่กว่า ทำให้อัตราส่วนของการผลิตและการพัฒนาจากสมุนไพรมีความแตกต่างกัน

Rossato *et al.* (1999) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาว Caicarás ที่ป่าบริเวณชายฝั่งแอตแลนติก ประเทศบราซิล พบว่าชาว Caicarás มีการใช้ประโยชน์จากพืช 276 ชนิด โดยใช้เป็นอาหาร ยารักษาโรค และสร้างที่อยู่อาศัย

Khalil *et al.* (2002) ได้สำรวจการใช้พืชสมุนไพรของชนพื้นเมือง Arabic ของประเทศอิสราเอล ที่อาศัยอยู่ใน Golan Heights และ The West Bank ซึ่งเป็นบริเวณที่มีศักยภาพในการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาโรค จากการสัมภาษณ์ชาวพื้นเมือง พบว่ามีพืชที่ใช้รักษาโรคไตและโรคทางเดินปัสสาวะ จำนวน 27 ชนิด ใช้รักษาโรคเบาหวาน จำนวน 26 ชนิด ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารและกระเพาะ จำนวน 23 ชนิด ใช้รักษาโรคตับ จำนวน 22 ชนิด ใช้รักษาโรคทางเดินหายใจ และแก้เจ็บคอ จำนวน 16 ชนิด ใช้รักษาโรคมะเร็ง จำนวน 13 ชนิด และใช้ลดน้ำหนักและโคเลสเตอรอล จำนวน 9 ชนิด

4. ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืช

การใช้ประโยชน์จากพืชโดยทั่วไปมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ในแง่ปัจจัยสี่ ได้แก่

4.1 อาหาร พืชเป็นแหล่งของสารอาหารต่างๆ หลายชนิด คือ

4.1.1 คาร์โบไฮเดรต ได้แก่ อาหารจำพวกแป้งในเมล็ดข้าวหรือธัญพืชชนิดต่างๆ เช่น ข้าวเจ้า ข้าวโพด ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ หรือในรากมันสำปะหลัง หัวมันฝรั่ง น้ำตาลที่ได้จากลำต้นอ้อย ช่อดอกมะพร้าว ช่อดอกตาล เป็นต้น (อรพรรณ, 2543)

4.1.2 โปรตีน เป็นสารอาหารที่พบในรูปโมเลกุลของโปรตีนและกรดอะมิโน เช่น กลูเตน (gluten) ในข้าวสาลี ซีน (zein) ในข้าวโพด โปรตีนในเนื้อของหัวมันฝรั่ง และใบเลี้ยงของเมล็ดถั่วชนิดต่างๆ เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง และถั่วแดง ที่มีสารอาหารจำพวกโปรตีนเป็นองค์ประกอบในปริมาณมาก (อรพรรณ, 2543)

4.1.3 ไขมัน เป็นสารอาหารที่ให้พลังงานปริมาณสูง พบมากในเมล็ดถั่วเหลือง ถั่วลิสง ละหุ่ง ฝ้าย นุ่น ปาล์มน้ำมัน มะพร้าว งา เป็นต้น (อรพรรณ, 2543)

4.1.4 วิตามิน เป็นสารอาหารที่ช่วยในระบบการทำงานและการเผาผลาญสารอาหารต่างๆ ภายในร่างกายเป็นไปได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ (อรพรรณ, 2543) มีหลายประเภทอาทิ

4.1.4.1 วิตามินเอ ช่วยรักษาผิวหนังและเยื่อส่วนต่างๆ เช่น หลอดลม หลอดอาหาร ช่วยบำรุงสายตา พบมากในผักที่มีสีเขียวเข้ม สีเหลือง หรือสีส้ม เช่น ฟักทอง ตำลึง เป็นต้น (อรพรรณ, 2543)

4.1.4.2 วิตามินบี ช่วยป้องกันการเกิดสารพิษที่ได้จากการเผาผลาญอาหารในร่างกาย ป้องกันการเกิดโรคเหน็บชา พบมากในเมล็ดข้าวชนิดต่างๆ บริเวณเยื่อหุ้มซึ่งยังไม่ได้ขัดสี หรือข้าวกล้อง ผักหนาม กลอย ใบชะมวง เป็นต้น (อรพรรณ, 2543)

4.1.4.3 วิตามินซี ช่วยบำรุงเหงือก ทำให้ผนังเส้นเลือดฝอยแข็งแรง ไม่เปราะง่าย ผักที่มีวิตามินซีสูงได้แก่ ดอกขี้เหล็ก ยอดสะเดา ผักหวานป่า ฝักระงม เป็นต้น (อุไร, 2547ก)

4.1.4.4 วิตามินอี พบมากในเมล็ดพืชที่เก็บสะสมไขมัน เช่น ถั่ว งา ปาล์มน้ำมัน ฝ้าย เป็นต้น (อรพรรณ, 2543)

4.1.5 แกลีโคแร่ เป็นสารอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย เป็นส่วนประกอบของเซลล์ เนื้อเยื่อ และระบบประสาท เป็นองค์ประกอบของเอนไซม์ ฮอร์โมน และวิตามิน อีกทั้งยังทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อ รักษาสมดุลของน้ำในร่างกายและความเป็นกรด-ด่างของเลือด (อรพรรณ, 2543) ซึ่งมีหลายชนิดที่สำคัญ อาทิ

4.1.5.1 แคลเซียม เป็นส่วนประกอบสำคัญของกระดูกและฟัน ช่วยควบคุมการทำงานของหัวใจ ระบบประสาท และกล้ามเนื้อ พบมากใน ใบยอ ยอดแค ขี้เหล็ก กระถิน เป็นต้น (อุไร, 2547ก)

4.1.5.2 ฟอสฟอรัส เป็นแร่ธาตุสำคัญของกระดูกและฟัน โดยผักที่มีแคลเซียมสูงมักมีฟอสฟอรัสสูงด้วย (อุไร, 2547ก)

4.1.5.3 โพแทสเซียม พบมากในดอกกะหล่ำ บร็อคโคลี่ (อรพรรณ, 2543)

4.1.5.4 เหล็ก เป็นแร่ธาตุที่สำคัญของเม็ดเลือดแดงในส่วนเฮโมโกลบิน พบมากในผักถั่ว ขี้เหล็ก ข้าวพอง ขมิ้นขาว เป็นต้น (อุไร, 2547ก)

4.2 เครื่องนุ่งห่ม มนุษย์มีการนำเส้นใยจากพืชมาปั่นเป็นเส้นด้ายแล้วถักทอให้เป็นชิ้นผ้า สำหรับตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่ม เส้นใยจากพืชที่มนุษย์นำมาใช้ในการทำเครื่องนุ่งห่ม ได้แก่ เส้นใยจากฝ้าย ป่านลินิน ป่านรามิ ป่านกัญชาและกัญชง และใบสับปะรด นอกจากนี้ใบของต้นหม่อนยังเป็นแหล่งของอาหาร ซึ่งใช้เลี้ยงหนอนไหมให้ผลิตใยไหมห่อหุ้มตัวเองเป็นดักแด้ สำหรับนำเส้นใยมาทอผ้าไหมด้วย (อรพรรณ, 2543)

4.3 ที่อยู่อาศัยและเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง พืชที่มีเนื้อไม้แข็ง เหนียว ทนทาน เช่น สัก ประดู่ ตะเคียน มักใช้ในการสร้างบ้าน หวาย ไม้ กก ตองกง ใช้ทำเครื่องเรือน เครื่องใช้ในบ้าน เครื่องดนตรี ไม้สัก จาก ข่อย ปลูกทำรั้ว เป็นแนวกันลม หรือใช้มุงหลังคา (เต็ม และ วีรัชย์, 2534)

4.4 ยารักษาโรค พืชหลายชนิดถูกนำมาใช้เป็นอาหาร และขณะเดียวกันก็ถูกนำมาใช้เป็นยารักษาโรคในรูปของพืชสมุนไพรที่นำส่วนต่างๆ ของลำต้นมาใช้ ทั้งในรูปของส่วนที่เก็บจากต้นสด หรือต้องนำมาผ่านกรรมวิธีตากแห้ง หรือต้มรวมกับพืชสมุนไพรชนิดอื่นๆ พืชสมุนไพรเป็นกลุ่มพืชที่อยู่ในความสนใจ และมีผู้ศึกษาทางด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านมากที่สุด ยารักษาโรคปัจจุบันหลายขนานที่ผลิตเป็นอุตสาหกรรม ได้มาจากการศึกษาวิจัยการใช้พืชสมุนไพรพื้นบ้านของกลุ่มชนพื้นเมืองตามป่าเขาหรือในชนบท ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่ได้สังเกตว่าพืชใดนำมาใช้บำบัดโรคได้ มีสรรพคุณอย่างไร จากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ และการทดลองแบบพื้นบ้านที่ได้ทั้งข้อดีและข้อผิดพลาด โดยที่สมุนไพรส่วนใหญ่จะได้จากพืช คนทั่วไปจึงเข้าใจว่าสมุนไพรนั้นคือพืช แต่หากเปิดพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า สมุนไพร หมายถึงผลิตภัณฑ์ที่ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ที่ใช้เป็นยา หรือผสมกับสารอื่นตามตำรับยาเพื่อบำบัดโรค บำรุงร่างกาย หรือใช้เป็นยาพิษ เช่น กระเทียม น้ำผึ้ง รากดิน (ไส้เดือน) เขากวางอ่อน กำมะถัน ขางน่อง โล่ดิน เป็นต้น (อรพรรณ, 2543; สุจิตรา, 2551)

4.5 การนำพืชมาใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ (อรพรรณ, 2543) ได้แก่

4.5.1 เชื้อเพลิง มีการนำส่วนต่างๆ ของพืชมาใช้ทำเชื้อเพลิงได้หลายรูปแบบด้วยกัน ได้แก่

4.5.1.1 ฟืน โดยการนำกิ่งหรือลำต้นมาเผาไหม้ให้เกิดความร้อนโดยตรง หรืออาจใช้ เปลือกลำต้นไม้ กะลามะพร้าว จี้เลื่อย เศษไม้ ที่ได้จากการผลิตสิ่งของต่างๆ มาใช้ในการเผาไหม้

4.5.1.2 ถ่าน ได้จากการนำกิ่งและลำต้นของพืชมาเผาไฟให้เกิดการลุกไหม้แล้วเปลี่ยนเป็นสีดำ ซึ่งไม้โกงกางเป็น ไม้ที่มีคุณภาพดีในการนำมาเผาทำถ่านที่ให้ความร้อนสูง

4.5.1.3 น้ำมันยางและได้ ได้จากน้ำมันของเนื้อไม้ในต้นยางนา ยางปาย และ ตะเคียนชนิดต่างๆ

4.5.1.4 ถ่านหิน ได้จากการทับถมของซากพืชมอส (peat moss) หรือสแฟกนัม มอส (sphagnum moss) ที่มีอายุนับล้านปี

4.5.1.5 แอลกอฮอล์ เป็นสารเชื้อเพลิงที่ได้จากการหมักและการสกัดพืชต่างๆ เช่น ข้าวโพด ข้าวเหนียว มันสำปะหลัง และอ้อย

4.5.1.6 ไบโอดีเซล เป็นการนำน้ำมันดีเซลมาผสมกับน้ำมันมะพร้าว หรือน้ำมัน ปาล์ม หรือน้ำมันถั่วเหลือง ในอัตราส่วนที่เหมาะสมเพื่อให้ได้เชื้อเพลิงทดแทนการใช้ น้ำมันดีเซล

4.5.1.7 แก๊สโซฮอล์ เป็นการนำน้ำมันเบนซินความเข้มข้นร้อยละ 90 - 97 มา ผสมกับเอทิลแอลกอฮอล์ 10 เปอร์เซ็นต์ หรือเมทิลแอลกอฮอล์ 3 เปอร์เซ็นต์ ในอัตราส่วนที่ พอเหมาะ ให้ได้เชื้อเพลิงทดแทนน้ำมันเบนซิน โดยมีการผลิตเอทิลแอลกอฮอล์จากการหมักอ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพด หรือเศษซากพืชชนิดอื่นๆ (อรพรรณ, 2543)

4.5.2 กระดาษ กระดาษถูกผลิตขึ้นจากเยื่อของเนื้อไม้ชนิดต่างๆ ได้หลายชนิด ใน ประเทศจีนและญี่ปุ่นมีการผลิตกระดาษจากไม้ไผ่และเปลือกของลำต้นปอสา ในประเทศอียิปต์มี การผลิตกระดาษจากต้นกก ในปัจจุบันการผลิตกระดาษมีการพัฒนามากขึ้นจนกระทั่งเป็น อุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีการผลิตเยื่อกระดาษจากไม้สน ไม้ยูคาลิปตัส ไม้ไผ่ และไม้เนื้อแข็งบาง ชนิด นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาผลิตกระดาษจากกากกล้วย ก้านใบผักตบชวา และต้นรูปถาญี เพื่อ นำมาใช้ในงานศิลปหัตถกรรมอีกด้วย (อรพรรณ, 2543)

4.5.3 เครื่องหอม มีการนำส่วนต่างๆ ของพืชที่มีกลิ่นหอม ตั้งแต่ ราก ลำต้น ใบ ดอก ผล และเมล็ดมาปรุงผสมรวมกันเป็นเครื่องหอม หรือนำเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของพืชชนิดเดียว หรือหลายชนิดมาปรุงเป็นเครื่องหอม อาจใช้ส่วนที่ยังสดอยู่ เช่น การนำดอกไม้หอมมาร้อยมาลัย หรือดอกไม้แห้งมาทำบุหงา หรือนำโครงสร้างส่วนต่างๆ เหล่านั้นมากลั่นหรือสกัดให้น้ำมัน

หอมระเหย แล้วจึงนำมาใช้ทำเครื่องหอม น้ำหอม เช่น ไม้กฤษณา ดอกกุหลาบ ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกส้มโอ ผิวส้ม ผิวมะกรูด ดอกกระดังงาหอม เป็นต้น (อรพรรณ, 2543)

4.5.4 เครื่องสำอาง สีสันที่ผสมลงในเครื่องสำอางตั้งแต่ยุคโบราณหลายชนิด เป็นสีที่ได้มาจากพืชและแร่ธาตุชนิดต่างๆ สีสันที่ได้จากพืช ได้แก่ สีของยาย้อมผม สีทาปาก สีผสมแป้งทาหน้าและทาดัว นอกจากนี้พืชหลายชนิดยังมีสรรพคุณในการรักษาผิวพรรณให้สวยงาม ปราศจากสิว ฝ้า เช่น ขมิ้น พิมเสน การบูร กลิ่นหอมของพืชหลายชนิดก็ยังคงถูกสกัดเป็นน้ำมันหอมระเหยมาผสมลงในเครื่องสำอางให้กลิ่นดึงดูดใจผู้ใช้อีกด้วย (อรพรรณ, 2543)

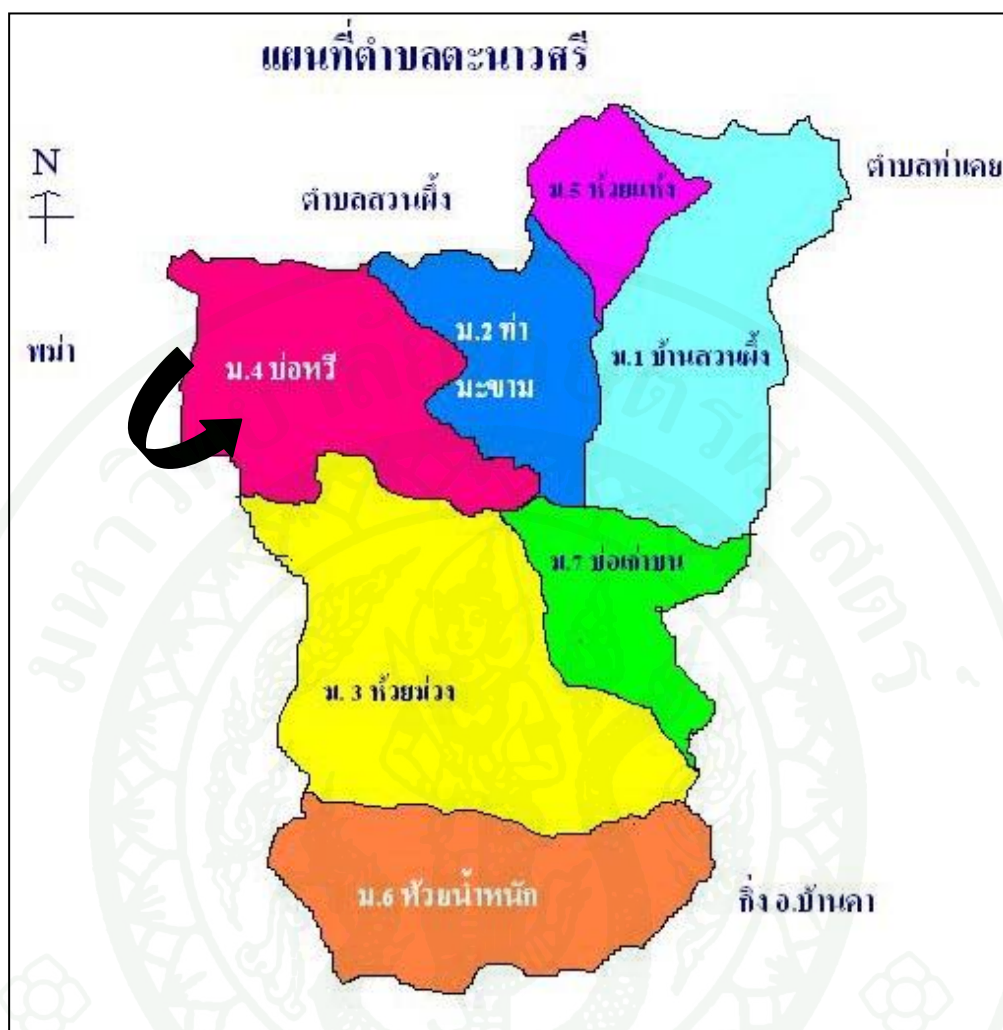
4.5.5 สีย้อมผ้า พืชหลายชนิดมีส่วนของเปลือกลำต้น เนื้อไม้ แก่นไม้ เนื้อผลและเมล็ดที่ให้สีต่างกัน สำหรับใช้ในการย้อมผ้า เช่น แก่นไม้ขนุนให้สีเหลือง เนื้อไม้ฝางให้สีเหลืองอมส้ม ใบของต้นครามและต้นส้อมให้สีน้ำเงิน ใบต้นหูกวางให้สีเขียวขี้ม้า หลอดของกลีบดอกกรณีการ์ และเนื้อหุ้มเมล็ดคำแสดให้สีแดง เนื้อผลมะเกลือให้สีดำ เป็นต้น (อรพรรณ, 2543)

4.5.6 สีผสมอาหาร สีจากพืชที่นำมาผสมอาหารนั้น เป็นสีที่มาจากพืชที่สามารถรับประทานได้ เช่น สีม่วงจากกลีบดอกอัญชัน สีเขียวจากใบเตยหอม สีเหลืองจากขมิ้น สีแดงจากกลีบที่หุ้มผลกระเจี๊ยบแดง สีชมพูจากกลีบดอกกุหลาบ สีม่วงอ่อนจากกลีบดอกกล้วยไม้ สีดำจากกาบมะพร้าวเผาไฟ สีส้มจากน้ำส้มเขียวหวาน สีชมพูจากน้ำคั้นผลสตรอเบอร์รี่ หรือสีแดง สีเหลือง และส้มจากเนื้อผลไม้สดชนิดต่างๆ เช่น มะละกอ ขนุน ทูเรียน มะม่วง ที่นำมาผสมกับแป้ง ซึ่งนอกจากจะให้สีที่สวยงามยิ่งขึ้นแล้ว ยังให้กลิ่นและรสชาติที่แปลกออกไปอีกด้วย (อรพรรณ, 2543)

4.6 พืชที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ มีทั้งข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามที่มีอิทธิพลต่อการบริโภค เช่น กล้วยไม่ควรกินขณะเป็นหวัด จะทำให้หายช้า สตรีมีครรภ์ไม่ควรกินกล้วยเผ็ด เพราะจะทำให้มีลูกแฝด ส่วนมารดาให้นมบุตรควรกินแกงเลียง ขึ้นฉ่าย น้ำต้มดอกบัวหลวงที่ได้จากงานบวช จะช่วยให้มีน้ำนมมาก (อุไร, 2547ก)

5. ชุมชนบ้านบ่อหวี ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

หมู่บ้านบ่อหวีก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2501 มีพื้นที่ 62.90 ตารางกิโลเมตร หรือ 39,312.5 ไร่ คนที่อพยพเข้ามาเป็นกลุ่มแรกเป็นชาวกะเหรี่ยงมาจากบ้านห้วยผากและบ้านสวนผึ้งเข้ามาทำไร่ และทำงานเหมืองแร่ เดิมนั้นอยู่ในเขตการปกครอง และรับผิดชอบของ ต.สวนผึ้ง ต่อมาเมื่อมี จำนวนราษฎรเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่ทั่วถึง จึงได้ขอแบ่งแยกเขตการปกครองจาก ต.สวนผึ้ง เป็น ต.ตะนาวศรี เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2531 บ้านบ่อหวีเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าสงวน แห่งชาติฝั่งซ้ายแม่น้ำภาชี มีภูเขาล้อมรอบหมู่บ้าน มีลำห้วยคอกหมูและห้วยบ่อหวีไหลผ่านและลงสู่แม่น้ำภาชี ทิศเหนือติดกับบ้านห้วยผาก ต.สวนผึ้ง ทิศใต้ติดกับบ้านห้วยม่วง ต.ตะนาวศรี ทิศ ตะวันออกติดกับบ้านท่ามะขาม ต.ตะนาวศรี ทิศตะวันตกติดกับเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งกั้นชายแดน ระหว่างไทยกับพม่า ฤดูฝนมีฝนตกชุกในช่วงเดือนกันยายนถึงตุลาคมของทุกปี ฤดูหนาวมีอุณหภูมิ โดยเฉลี่ยประมาณ 13 - 36 องศาเซลเซียส เป็นที่ตั้งของสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด อาทิ น้ำตกบ่อหวี ซึ่งเป็นน้ำตกที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้าน เกิดจากต้นน้ำที่ไหลลงมาจากเทือกเขาตะนาวศรี ล่อง แก่งบ้านไทรงาม ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ เป็นต้น ราษฎรส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสาย กะเหรี่ยง ที่เหลือเป็นลาวญวน ทำให้บ้านบ่อหวีมีประเพณีและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ประเพณีหรือโบราณสถานต่างๆ ก็ยังมีเหลืออยู่ให้เห็นบ้าง รวมทั้งประเพณีที่ทุกหมู่บ้านใน ต.ตะนาวศรี ยังอนุรักษ์อยู่ และจะจัดกันทุกปี ก็คือประเพณี “อ้งหมี่ถ่อง” หรือ ประเพณี “รับขวัญ วันกินข้าวห่อ” ซึ่งจะจัดกันทุกปีในเดือนเก้า หรือเดือนสิงหาคม (จิราณี, 2551; องค์การบริหารส่วนตำบลตะนาวศรี, 2551)

ภาพที่ 1 ที่ตั้งของหมู่บ้านบ่อหิ หมู่ 4 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอสวนผึ้ง (2551)

อุปกรณ์และวิธีการ

อุปกรณ์

1. ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้าน เช่น จำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน แผนที่แสดงที่ตั้งของหมู่บ้าน ประวัติของชุมชนบ้านบ่อหวี
2. แบบสอบถามการประเมินพฤกษศาสตร์พื้นบ้านแบบเร่งด่วน (rapid ethnobotanical appraisal : REA)
3. กล้องถ่ายรูปพร้อมอุปกรณ์
4. อุปกรณ์ที่ใช้ในการศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาของพืช ได้แก่ กล้องสเตอริโอ จานแก้ว มีดโกน เข็มเย็บ ปากคีบ พู่กัน
5. อุปกรณ์สำหรับเก็บตัวอย่างพรรณไม้ ได้แก่ กรรไกรตัดกิ่ง ถุงพลาสติกพร้อมยางรัด สมุดบันทึก ป้ายหมายเลขผูกตัวอย่างพรรณไม้ ปากกา หรือดินสอ
6. อุปกรณ์สำหรับอัดตัวอย่างพรรณไม้แห้ง ได้แก่ แผงอัดพรรณไม้พร้อมเชือกรัด กระดาษอัดพรรณไม้ กระดาษหนังสือพิมพ์ และตู้อบลมร้อน
7. อุปกรณ์ในการอาบน้ำ ได้แก่ น้ำยาอาบน้ำพรรณไม้ ถุงมือ ผ้าปิดจมูก ปากคีบพลาสติก และถาดพลาสติก
8. อุปกรณ์ในการติดตัวอย่างพรรณไม้บนกระดาษติดพรรณไม้ ได้แก่ กระดาษติดพรรณไม้ ป้ายบันทึกข้อมูล ด้าย เข็ม และกาว

วิธีการ

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น เอกสารอื่นๆ และการสัมภาษณ์ผู้นำในท้องถิ่น
2. ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนโดยใช้แบบสอบถามการประเมินพฤกษศาสตร์พื้นบ้านแบบเร่งด่วน (REA) เพื่อทำการประเมินความรู้และการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชน โดยทำการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านหรือผู้รู้ในชุมชน และสุ่มสัมภาษณ์ชาวบ้าน ร้อยละ 20 ของจำนวนครัวเรือนในหมู่บ้านเพื่อเป็นตัวแทนในการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับพืช (สิน, 2551) เช่น ชื่อพืช ส่วนของพืชที่นำไปใช้ วิธีการใช้สรรพคุณ รวมทั้งพืชที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น
3. ศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาและอนุกรมวิธานของพืชที่พบ โดยการเก็บตัวอย่างพืชตามที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ถ่ายภาพ จดบันทึกชื่อท้องถิ่น ลักษณะถิ่นที่อาศัย แล้วนำมาศึกษา ลักษณะทางสัณฐานวิทยาของลำต้น ใบ ดอก และผล (ถ้ามี) วิเคราะห์หาชื่อวงศ์ และชื่อวิทยาศาสตร์จากหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศต่างๆ เช่น Flora of Thailand, The flora of the Malay Peninsula, Flora of Java (Spermatophytes only), Flora Malesiana เป็นต้น โดยการจำแนกกระดัดวงศ์ จะใช้ตามระบบการจำแนกของฮัทชินสัน (Hutchinson, 1973) ส่วนชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่นทั่วไป และชื่อสามัญ จะอ้างอิงจาก หนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (เต็ม, 2544)
4. จัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง เพื่อการศึกษาและการอ้างอิงต่อไป โดยนำตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่วิเคราะห์หาชื่อได้แล้ว เปรียบเทียบกับตัวอย่างพรรณไม้แห้ง ที่พิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพฯ อาคารสิรินธร กองคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพฯ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และเก็บไว้เป็นหลักฐานที่สาขาวิชาพฤกษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
5. สืบค้นข้อมูลอื่นๆ เช่น การขยายพันธุ์ ลักษณะนิสัย และการใช้ประโยชน์ เป็นต้น จากหนังสือ ตำรา และเว็บไซต์
6. นำข้อมูลชนิดพืชจากผลการศึกษามาจัดทำเป็นฐานข้อมูลบนระบบเครือข่ายให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลตะนาวศรี

สถานที่และระยะเวลาในการศึกษา

สถานที่

ชุมชนบ้านบ่อหวี ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ห้องปฏิบัติการสาขาวิชาพฤกษศาสตร์ สายวิชาวิทยาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และ
วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม

พิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ อาคารสิรินธร กองคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ระยะเวลาการศึกษา

กันยายน 2552 – พฤษภาคม 2554

ผลและวิจารณ์

ผล

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

จากการสัมภาษณ์กำนันฉันทพล วงศ์ทอง กำนันตำบลตะนาวศรี ซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่น พบว่า บ้านบ่อหวีมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 597 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,335 คน จำแนกเป็นสัญชาติไทย 311 ครัวเรือน มีประชากรชาย 268 คน ประชากรหญิง 243 คน ซึ่งจะมีบัตรประจำตัวสีฟ้า และจำแนกเป็นบุคคลพื้นที่สูง 286 ครัวเรือน มีประชากรชาย 398 คน ประชากรหญิง 426 คน ซึ่งจะมีบัตรประจำตัวสีเขียวขอบแดง (ข้อมูล ณ เดือนตุลาคม 2552) โดยการปกครองจำแนกออกเป็นคุ้มหมู่บ้าน 5 คุ้ม คือ คุ้มเฟื่องฟ้า คุ้มทานตะวัน คุ้มเบญจมาศ คุ้มดาวเรือง และคุ้มพุทธรักษา มีการประชุมหมู่บ้านทุกวันที่ 6 ของทุกเดือน

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบ่อหวี ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยง นับถือศาสนาพุทธ มีบางส่วนที่ยังคงนับถือผี และไม่ได้เรียนหนังสือ สำหรับผู้ที่เรียนจะจบการศึกษาสูงสุด ระดับประถมศึกษาเท่านั้น มีครอบครัวตั้งแต่อายุยังน้อย ไม่นิยมคุมกำเนิด ชาวบ้านบ่อหวีมีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่จะรับจ้างสานแข่งเป็นรายได้หลักและรายได้เสริม เพราะทำได้ทุกเพศทุกวัย มีรายได้ทุกวัน ซึ่งจะมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อถึงที่บ้าน นอกจากนี้ยังรับจ้างทำงานในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามแนวพระราชดำริ ซึ่งโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เป็นแหล่งจ้างแรงงานในท้องถิ่น เพื่อให้ราษฎรมีรายได้จากการรับจ้างและฝึกอาชีพในฟาร์ม เพื่อให้สามารถนำไปประกอบอาชีพได้ 2) เป็นแหล่งผลิตอาหาร เพื่อให้ขยายผลไปสู่การค้าให้กับประชาชนในพื้นที่ทั่วไปโดยไม่เน้นผลกำไร 3) เป็นแหล่งให้ความรู้แก่ประชาชน ที่เข้ามาทำงานเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการที่ได้ปฏิบัติงานจริงในฟาร์ม ในลักษณะของการ “Learning by Doing” 4) เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิชาการ สำหรับผู้ที่สนใจเข้าชม อาชีพรองลงมาคือ ทำการเกษตร จะมีการปลูกพืชผักปลูกไม้ผล เลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ แพะ สุกร ไข่พันธุ์พื้นบ้าน เป็ดพันธุ์เนื้อ เป็นต้น และค้าขายขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา คือ ประเพณีอั้งมีถ้อง หรือประเพณีรับขวัญวันกินข้าวห่อ ซึ่งจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในเดือนเก้าทางจันทรคติ (เดือนสิงหาคม) โดยชาวบ้านบ่อหวีจะจัดงานในวันที่ 18 สิงหาคม ของทุกปี

ประเพณีอั้งหมีถ่อง (ประเพณีรับขวัญวันกินข้าวห่อ)

จากการไปร่วมงานประเพณีอั้งหมีถ่อง เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2553 ที่หมู่บ้านบ่อหวี และได้สอบถามชาวบ้านถึงที่มาของประเพณี พบว่าสาเหตุของการจัดพิธีเรียกขวัญและกินข้าวห่อนี้ เนื่องจากชาวกะเหรี่ยงต้องพลัดบ้านเกิดเมืองนอนซึ่งอยู่ในประเทศพม่าด้วยเหตุของภัยสงคราม ทำให้ผู้คนล้มตายลงเป็นจำนวนมาก คนที่หนีตายมาได้จึงนับว่าโชคดี ภาวะที่ทุกข์ยากเช่นนี้ผู้ใดที่ยังมีข้าวเหลือก็นำมาแบ่งกันกิน และเรียกขวัญให้กำลังใจแก่กัน บางตำนานก็เล่ากันว่าประเพณีนี้เกิดจากความเชื่อที่ว่าเดือนเก้า เป็นเดือนที่ไม่ดีเพราะบรรดาวิญญาณชั่วของภูตผีปีศาจจะออกหากิน “ขวัญ” ของคนที่ร่อนเร่ไม่อยู่กับเนื้อกับตัว ทำให้เจ้าของขวัญเจ็บป่วยได้ และเด็กที่เกิดเดือนนี้จะต้องมีการผูกแขนและซื้อเต้าด้วยด้ายสีแดงเพื่อป้องกันภูตผีปีศาจ

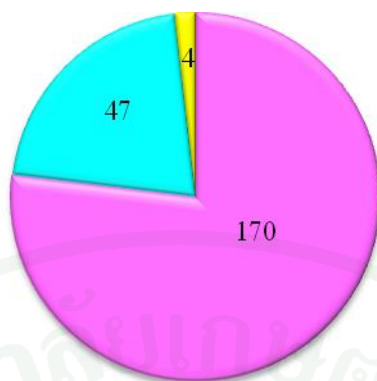
ขั้นตอนพิธีกรรมเริ่มแรกต้องเตรียมการ ดังต่อไปนี้

1. วันแรก จะเป็นการเตรียมวัตถุดิบ ได้แก่ ข้าวเหนียว มะพร้าว น้ำตาล น้ำผึ้ง เกลือ จักตอกไม้ไผ่เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องผูกห่อข้าว และทำน้ำจิ้ม การเตรียมจักตอกจะมี 2 ลักษณะ คือ จักตอกทั่วไปเส้นเดี่ยวๆ จะใช้มัดข้าวห่อ แยกเป็นห่อเดี่ยวๆ กับการจักตอกรวมเพื่อต้องการข้าวห่อเป็นพวงใช้ในพิธีสำหรับบ้านที่มีสมาชิกคนใดคนหนึ่งเกิดในเดือน 9 ทางจันทรคติและบ้านที่มีเด็กเล็กจะทำให้ลูกคนเล็ก
2. วันที่ 2 สมาชิกในบ้านจะช่วยกันห่อข้าว ทำจากข้าวเหนียวกรอกลงในใบตองหรือใบไผ่ ผาก ลักษณะเป็นกรวยแหลมโดยใช้ใบตองม้วนให้แหลมขนาดประมาณ 3-5 นิ้ว โดยเหลือขอบปากกรวยไว้เป็นส่วนพับปิดให้มิด แล้วใช้เส้นตอกพันไม่ให้ข้าวเหนียวร่วงออกจากห่อ ต่อจากนั้นจึงนำข้าวห่อที่ทำไว้ไปแช่น้ำเป็นเวลาหนึ่งคืนหรือหนึ่งวัน เพื่อให้เมล็ดข้าวอมน้ำ เมื่อนำไปต้มจะทำให้สุกง่ายและสุกทั่วทั้งห่อ ส่วนข้าวห่อที่ใช้ทำพิธีสำหรับผู้ที่เกิดเดือน 9 จะห่อเป็นพวงข้าวห่อไปทางเดียวกัน จะเหมือนกับพวงขนมจ้างของชาวจีน แต่มีขนาดใหญ่กว่าเป็นพวงข้าวห่อที่ทำเฉพาะให้แก่บุตรคนเล็กของบ้านหรือผู้ที่เกิดเดือน 9 ทางจันทรคติ
3. วันที่ 3 จะใช้เวลาต้มข้าว หลังจากที่ได้แช่มา 1 คืน ต้มตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ขณะที่เฝ้าเตาไฟก็จะชูดมะพร้าวเพื่อกวนกับน้ำตาลทำเป็นน้ำจิ้ม แต่เดิมใช้น้ำผึ้งเป็นน้ำจิ้ม แต่ภายหลังน้ำผึ้งหายากจึงต้องกวนน้ำตาลกับมะพร้าวแทน

4. วันที่ 4 เริ่มพิธีเรียกขวัญให้เข้าบ้าน โดยผู้เฒ่าของบ้านจะเชิญขวัญขึ้นบ้านโดยใช้ไม้คนข้าว หรือทัพพีเคาะที่แม่บันไดที่ยาวขึ้นมาเหนือพื้นบ้าน ในการเชิญขวัญจะต้องมีกระบุงใส่เครื่อง เช่นที่ประกอบด้วยข้าวห่อที่ต้มแล้ว กล้วย อ้อย ขอดอ่อนต้นดาวเรืองหรือใบหว่า ด้ายสีแดง ด้ายสีขาว อาจจะประดับกระบุงที่ใส่เครื่องเช่นด้วย สร้อยเงิน ลูกปัด เมื่อเสร็จพิธีเชิญขวัญที่บ้านใดแล้ว ก็จะยกเครื่องเช่นไปไว้ในห้อง เพื่อผูกแขนด้วยด้ายสีแดงให้แก่สมาชิกในบ้าน โดยผูกแขนทั้ง 2 ข้าง พร้อมกล่าวให้ขวัญมาอยู่กับตัว

การใช้ประโยชน์จากพืช

หมู่บ้านบ่อหวีเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายของพืชพรรณนานาชนิด จากการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนบ้านบ่อหวี ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี โดยการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้านจำนวน 5 คน ได้แก่ 1) นายสมยศ วงศ์ทอง 2) นายหาร ชะแอมรัมย์ 3) นายเพชร จงดี 4) นางยิ คานทอง และ 5) นายสุทิน บุญมี และสุ่มสัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวน 120 ครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน จาก 597 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 20 พบว่ามีการใช้ประโยชน์จากพืชที่ปลูกเองและพืชป่าที่ขึ้นตามธรรมชาติ จำนวน 77 วงศ์ 185 สกุล 221 ชนิด จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 170 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 47 ชนิด และเฟิร์น 4 ชนิด (ภาพที่ 2) เมื่อจำแนกตามลักษณะวิสัยของพืชพบว่าเป็นไม้ต้น 68 ชนิด ไม้พุ่ม 44 ชนิด ไม้ล้มลุก 59 ชนิด ไม้เลื้อย 36 ชนิด ไม้พุ่มหรือพาล์ม 6 ชนิด ไม้ 3 ชนิด กล้วยไม้ 1 ชนิด และเฟิร์น 4 ชนิด (ตารางที่ 1 และ ภาพที่ 3) โดยมีพืชที่ใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรมากที่สุด 137 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 62 รองลงมา เป็นพืชอาหาร 90 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 41 และใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ 40 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 18 (ภาพที่ 4) วงศ์พืชที่นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ Euphorbiaceae ซึ่งมีพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ 14 ชนิด รองลงมาคือวงศ์ Zingiberaceae มี 13 ชนิด และวงศ์ Mimosaceae มี 10 ชนิด

■ พืชใบเลี้ยงคู่ ■ พืชใบเลี้ยงเดี่ยว ■ เฟิร์น

ภาพที่ 2 จำนวนชนิดพืช จำแนกตามลักษณะกลุ่มพืช

ตารางที่ 1 รายชื่อพรรณพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชนบ้านบ่อหวี

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
พืชกลุ่มเฟิร์น			
วงศ์ Athyriaceae			
1	<i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw.	ผักกูด, ไข่กะดุก	F
วงศ์ Dryopteridaceae			
2	<i>Pteridrys symantica</i> C.Chr.	เนระพูลี	F
วงศ์ Marattiaceae			
3	<i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm.	ว่านกีบแรด, กะซิกซ้องใหม่	F
วงศ์ Polypodiaceae			
4	<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) Sm.	กระแตไต่ไม้	F
พืชใบเลี้ยงคู่ (Dicotyledon)			
วงศ์ Acanthaceae			
5	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Wall. ex Nees	ฟ้าทะลายโจร	H

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Acanthaceae			
6	<i>Barleria lupulina</i> Lindl.	เสลดพังพอนตัวผู้, ชองระอา	S
7	<i>Ruellia tuberosa</i> L.	ด้อยดิ่ง	H
8	<i>Justicia fragilis</i> Wall.	ปีกไก่ดำ, ตะหละลุ่ย	S
9	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz	ทองพันชั่ง	S
10	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด	C
วงศ์ Amaranthaceae			
11	<i>Gomphrena globosa</i> L.	บานไม่รู้โรยดอกขาว	H
วงศ์ Anacardiaceae			
12	<i>Anacardium occidentale</i> L.	มะม่วงหิมพานต์	T
13	<i>Dracontomelon dao</i> (Blanco) Merr. & Rolfe	พระเจ้าห้าพระองค์	T
14	<i>Lannea coromandelica</i> (Houtt.) Merr.	อ้อยช้าง	T
15	<i>Mangifera indica</i> L.	มะม่วง	T
วงศ์ Annonaceae			
16	<i>Anaxagorea luzonensis</i> A.Gray	กำลังวัวเถลิง	S
17	<i>Annona squamosa</i> L.	น้อยหน่า	T
18	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook.f. & Thomson var. <i>odorata</i>	กระดังงาไทย	T
วงศ์ Apiaceae (Umbelliferae)			
19	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	บัวบก, สะนังวาคู	H
20	<i>Coriandrum sativum</i> L.	ผักชี	H
21	<i>Cuminum cyminum</i> L.	ยี่หร่า	H
22	<i>Eryngium foetidum</i> L.	ผักชีฝรั่ง	H

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Apocynaceae			
23	<i>Allamanda cathartica</i> L.	บานบุรี	C
24	<i>Catharanthus roseus</i> (L.) G.Don	แพงพวยฝรั่ง	H
25	<i>Plumeria obtusa</i> L.	ลั่นทมขาว	T
26	<i>Rauvolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz	ระย่อม	S
27	<i>Tabernaemontana divaricata</i> (L.) R.Br. ex Roem. & Schult.	พุดจีบ	T
28	<i>Thevetia peruviana</i> (Pers.) K.Schum.	รำเพย	T
วงศ์ Araliaceae			
29	<i>Schefflera leucantha</i> R. Vig.	หนุमानประสานกาย	S
30	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis.	ต้างหลวง, ดอกทะลุ	T
วงศ์ Asclepiadaceae			
31	<i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryander ex W.T.Aiton	รัก	S
วงศ์ Asteraceae (Compositae)			
32	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K. Jansen	ผักคราดหัวแหวน, ล่องเงิงเหมย	H
33	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	หนาด, พอเปอะ	S
34	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	สาบเสือ	H
35	<i>Chrysanthemum indicum</i> L.	เบญจมาศ, เก๊กฮวย	S
36	<i>Elephantopus scaber</i> L.	โคไม้รู้ลัม	H
37	<i>Tagetes erecta</i> L.	ดาวเรือง	H
38	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less.	หมอน้อย	H

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Basellaceae			
39	<i>Basella rubra</i> L.	ผักปลัง, เพราพ็ญ	C
วงศ์ Betulaceae			
40	<i>Betula alnoides</i> Buch.-Ham. ex G.Don	กำลังเสือโคร่ง	T
วงศ์ Bignoniaceae			
41	<i>Dolichandrone serrulata</i> (DC.) Seem.	แคขาว, แคทราย	T
42	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f.	ปีบ	T
43	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz	ลิ้นฟ้า, เพกา	T
วงศ์ Bombacaceae			
44	<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn.	นุ่น	T
วงศ์ Boraginaceae			
45	<i>Heliotropium indicum</i> L.	หญ้างวงช้าง	H
วงศ์ Brassicaceae (Cruciferae)			
46	<i>Brassica alboglabra</i> L.H.Bailey	คะน้า	H
47	<i>B. chinensis</i> L. var. <i>parachinensis</i> Tsen & Lee	กวางตุ้ง	H
48	<i>Raphanus sativus</i> L.	ผักกาดหัว, ไซเท้า	H
วงศ์ Cactaceae			
49	<i>Hylocereus undatus</i> (Haw.) Britton & Rose	แก้วมังกร	C
วงศ์ Caesalpiniaceae			
50	<i>Azelia xylocarpa</i> (Kurz) Craib	มะค่าโมง	T
51	<i>Caesalpinia sappan</i> L.	ฝาง	T
52	<i>Cassia fistula</i> L.	ราชพฤกษ์, คุณ	T
53	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	ชมเห็ดเทศ, กระฉิกโพะ	S
54	<i>S. siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby	จีเห็ดก, จีลิ	T

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Caesalpiniaceae			
55	<i>Tamarindus indica</i> L.	มะขาม, มั่งคองชะ	T
วงศ์ Capparaceae			
56	<i>Cleome gynandra</i> L.	ผักเสี้ยน	H
57	<i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs	กุ่มบก	T
58	<i>C. magna</i> (Lour.) DC.	กุ่มน้ำ	T
วงศ์ Caricaceae			
59	<i>Carica papaya</i> L.	มะละกอ	T
วงศ์ Celastraceae			
60	<i>Salacia chinensis</i> L.	กำแพงเจ็ดชั้น	C
วงศ์ Combretaceae			
61	<i>Terminalia catappa</i> L.	ทุกวาง	T
62	<i>T. chebula</i> Retz. var. <i>chebula</i>	สมอไทย	T
วงศ์ Convolvulaceae			
63	<i>Cuscuta chinensis</i> Lam.	ฝอยทอง	C
64	<i>Ipomoea aquatica</i> Forssk.	ผักบุ้ง	C
วงศ์ Cucurbitaceae			
65	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	ตำลึง	C
66	<i>Cucurbita moschata</i> Duchesne	ฟักทอง, เล็งเค้ชะ	C
67	<i>Luffa acutangula</i> (L.) Roxb.	บวบเหลี่ยม	C
68	<i>L. cylindrica</i> (L.) M.Roem.	บวบหอม	C
69	<i>Momordica charantia</i> L.	มะระขี้นก	C
70	<i>M. cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	ฟักข้าว, ใบไข่ยู	C
71	<i>Trichosanthes cucumerina</i> L.	บวบขม	C
วงศ์ Dilleniaceae			
72	<i>Dillenia indica</i> L.	มะตาด, กอทีชะ	T

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Dipterocarpaceae			
73	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don	ยางนา	T
74	<i>Hopea odorata</i> Roxb.	ตะเคียนทอง	T
วงศ์ Ebenaceae			
75	<i>Diospyros mollis</i> Griff.	มะเกลือ	T
76	<i>D. rhodocalyx</i> Kurz	ตะโกนา	T
วงศ์ Euphorbiaceae			
77	<i>Acalypha siamensis</i> Oliv. ex Gage	ชาข่อย, ชาป่า, ชีเหมย	S
78	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	มะไฟ	T
79	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh	ตองแตก	S
80	<i>Bridelia ovata</i> Decne.	มะกา	T
81	<i>Codiaeum variegatum</i> Blume	โกสน	S
82	<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balakr.	เปล้าใหญ่	T
83	<i>C. stellatopilosus</i> Ohba	เปล้าน้อย	S
84	<i>Drypetes roxburghii</i> (Wall.) Hurusawa	ประจำไก่, มะค่าไก่	T
85	<i>Euphorbia hirta</i> L.	น้านมราชสีห์	H
86	<i>E. tirucalli</i> L.	พญาไร้ใบ	S
87	<i>Manihot esculenta</i> Crantz	มันสำปะหลัง	S
88	<i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels	มะขม	T
89	<i>P. amarus</i> Schumach. & Thonn.	ลูกใต้ใบ	H
90	<i>P. emblica</i> L.	มะขามป้อม	T
วงศ์ Fabaceae			
91	<i>Clitoria ternatea</i> L.	อัญชัน	C
92	<i>Derris elliptica</i> (Roxb.) Benth.	หางไหลแดง	C
93	<i>D. scandens</i> (Roxb.) Benth.	เถาวัลย์เปรียง	C
94	<i>Mucuna pruriens</i> (L.) DC.	หมามุ่ย	C

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Fabaceae			
95	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	ประดู่ป่า	T
96	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv.	แคบ้าน	T
97	<i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walp. subsp. <i>unguiculata</i>	ถั่วฝักยาว	C
วงศ์ Lamiaceae (Labiatae)			
98	<i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore	เท้าขาม่อม, พญารากเดียว	S
99	<i>C. viscosum</i> Vent.	นางแย้มป่า, โปะคว่อง	S
100	<i>Mentha cordifolia</i> Opiz ex Fresen	สะระแหน่	H
101	<i>Ocimum basilicum</i> L.	โหระพา	S
102	<i>O. tenuiflorum</i> L.	กะเพรา	S
103	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq.	พยับเมฆ, หญ้านวดแมว	H
104	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng.	เนียมหูเสือ	H
105	<i>Vitex trifolia</i> L.	คนทีสอ	S
วงศ์ Lauraceae			
106	<i>Cinnamomum porrectum</i> (Roxb.) Kosterm.	เทพทาโร, กอแ่ว	T
วงศ์ Lythraceae			
107	<i>Lagerstroemia calyculata</i> Kurz	ตะแบก	T
วงศ์ Malvaceae			
108	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench	กระเจี๊ยบมอญ, กระเจี๊ยบเขียว	S
109	<i>Gossypium barbadense</i> L. var. <i>acuminatum</i> Mast.	ฝ้ายสำลี	S

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Malvaceae			
110	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L.	ชบา	S
111	<i>H. sabdariffa</i> L.	กระเจี๊ยบแดง	H
วงศ์ Meliaceae			
112	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss. var. <i>siamensis</i> Valetton	สะเดา	T
113	<i>Sandoricum koetjape</i> (Burm.f.) Merr.	กระท้อน	T
114	<i>Walsura robusta</i> Roxb.	จี้ฮ้าย	T
วงศ์ Menispermaceae			
115	<i>Stephania pierrei</i> Diels	สบู่เลือด, บอระเพ็ดพวงช้าง	C
116	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels	ย่านาง	C
117	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman	ชิงช้าชาลี	C
118	<i>T. crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson	บอระเพ็ด, ชื่อคือล่อเจี	C
วงศ์ Mimosaceae			
119	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.	ส้มป่อย	C
120	<i>A. pennata</i> (L.) Willd. subsp. <i>insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen	ชะอม, พุเสยลุ	S
121	<i>Archidendron jiringa</i> (Jack) I.C.Nielsen	ชะเนียง	T
122	<i>Entada rheedii</i> Spreng.	สะบ้า	C
123	<i>Leucaena leucocephala</i> (Lam.) de Wit	กระถิน	S
124	<i>Mimosa pudica</i> L.	ไมยราบ	H
125	<i>Parkia speciosa</i> Hassk.	สะตอ	T
126	<i>Pithecellobium dulce</i> (Roxb.) Benth.	มะขามเทศ	T
127	<i>Samanea saman</i> (Jacq.) Merr.	จามจุรี	T

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Mimosaceae			
128	<i>Xylocarpus xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen	แดง	T
วงศ์ Moraceae			
129	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	ขนุน, นุยชะ	T
130	<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) Vent.	ปอกระสา	T
131	<i>Ficus foveolata</i> Wall.	ไม้กระที่บโรง	C
132	<i>Ficus hispida</i> L.f.	มะเดื่อปล้อง	T
133	<i>F. racemosa</i> L.	มะเดื่ออุทุมพร	T
134	<i>Streblus asper</i> Lour.	ข่อย	T
วงศ์ Moringaceae			
135	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	มะรุม	T
วงศ์ Myrtaceae			
136	<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh.	ยูคาลิป	T
137	<i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่ง	T
138	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	ห้ว	T
139	<i>Syzygium</i> sp.	ชมพู	T
วงศ์ Nyctaginaceae			
140	<i>Mirabilis jalapa</i> L.	บานเย็น	H
วงศ์ Opiliaceae			
141	<i>Melientha suavis</i> Pierre	ผักหวานป่า, ชะนาคู	S
วงศ์ Passifloraceae			
142	<i>Passiflora foetida</i> L.	กะทกรก	C
วงศ์ Piperaceae			
143	<i>Piper betle</i> L.	พลู	C
144	<i>P. retrofractum</i> Vahl	ดีปลี	C
145	<i>P. sarmentosum</i> Roxb.	ข้าวพลู, ชะพลึงละ	H

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Plumbaginaceae			
146	<i>Plumbago indica</i> L.	เจตมูลเพลิงแดง	S
147	<i>P. zeylanica</i> L.	เจตมูลเพลิงขาว	S
วงศ์ Punicaceae			
148	<i>Punica granatum</i> L.	ทับทิม	S
วงศ์ Rubiaceae			
149	<i>Cinchona</i> sp.	ควินิน, ทะโลสุ	T
150	<i>Ixora lobbii</i> King & Gamble	เข็มแดง	S
151	<i>Morinda citrifolia</i> L.	ขอบ้าน	S
152	<i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng.	กัศเค้าแดง, พญาท้าวเอว	S
153	<i>Paederia linearis</i> Hook.f.	ตดหนูตดหมา	C
วงศ์ Rutaceae			
154	<i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.) Swingle	มะนาว	T
155	<i>C. hystrix</i> DC.	มะกรูด	T
156	<i>C. maxima</i> (Burm.f.) Merr.	ส้มโอ	T
157	<i>Naringi crenulata</i> (Roxb.) Nicolson	กระเจาะ, ทานาคา	T
วงศ์ Sapindaceae			
158	<i>Cardiospermum halicacabum</i> L.	โคกกระออม	C
159	<i>Dimocarpus longan</i> Lour. subsp. <i>longan</i> var. <i>longan</i>	ลำไย	T
วงศ์ Sapotaceae			
160	<i>Manilkara zapota</i> (L.) P.Royen	ละมุด	T
วงศ์ Simaroubaceae			
161	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack	ปลาไหลเผือก, ลองเบะ	S
162	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	คนทา	S

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Solanaceae			
163	<i>Capsicum frutescens</i> L. var. <i>frutescens</i>	พริกขี้หนู	S
164	<i>Datura metel</i> L. var. <i>metel</i>	ลำโพง	S
165	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq.	มะเขือขื่น	S
166	<i>S. indicum</i> L.	มะแว้งต้น	S
167	<i>S. stramonifolium</i> Jacq.	มะอี	S
168	<i>S. torvum</i> Sw.	มะเขือพวง, ยี่เกลูกชะ	S
วงศ์ Thymelaeaceae			
169	<i>Aquilaria crassna</i> Pierre ex Lecomte	กฤษณา, ไม้หอม	T
วงศ์ Tiliaceae			
170	<i>Microcos sinuata</i> (Wall. ex Mast.) Burret	สลอดเล็ก, ส้มกุ้ง	T
171	<i>Muntingia calabura</i> L.	ตะขบฝรั่ง	T
วงศ์ Verbenaceae			
172	<i>Lantana camara</i> L.	ผกากรอง	C
173	<i>Stachytarpheta jamaicensis</i> (L.) Vahl	หญ้าพันธุ์เขียว	S
วงศ์ Vitaceae			
174	<i>Cissus quadrangularis</i> L.	เพชรสังฆาต	C
พืชใบเลี้ยงเดี่ยว (Monocotyledon)			
วงศ์ Amaryllidaceae			
175	<i>Crinum asiaticum</i> L.	พลับพลึง	H
176	<i>Zephyranthes candida</i> (Lindl.) Herb.	บัวฝรั่งดอกขาว	H
วงศ์ Araceae			
177	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	เผือก	H
178	<i>C. gigantea</i> Hook.f.	บุก, บอน	H
179	<i>Lasia spinosa</i> (L.) Thwaites	ผักหนาม, รากคู่	H

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Arecaceae (Palmae)			
180	<i>Areca catechu</i> L.	หมาก	P
181	<i>Calamus viminalis</i> Willd.	หวายขม	P
182	<i>Caryota bacsonensis</i> Magalon	เต้าร้าง	P
183	<i>Cocos nucifera</i> L. var. <i>nucifera</i>	มะพร้าว	P
184	<i>Licuala spinosa</i> Thunb.	กะป้อ	P
185	<i>Salacca wallichiana</i> C.Mart.	ระกำ	P
วงศ์ Asparagaceae			
186	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.	สามสิบ	C
วงศ์ Asphodelaceae			
187	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	ว่านหางจระเข้	H
วงศ์ Bromeliaceae			
188	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr.	สับปะรด	H
วงศ์ Cannaceae			
189	<i>Canna edulis</i> Ker Gawl.	พุทธรักษากินหัว, สาकुมอญ	H
190	<i>C. indica</i> L.	พุทธรักษา	H
วงศ์ Commelinaceae			
191	<i>Commelina bengalensis</i> L.	ผักปลาบ	H
192	<i>Tradescantia spathacea</i> Stearn	ว่านกาบหอย	H
วงศ์ Costaceae			
193	<i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm.	เอื้องหมายนา	H
วงศ์ Dioscoreaceae			
194	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var. <i>hispida</i>	กลอย	C
วงศ์ Dracaenaceae			
195	<i>Dracaena conferta</i> Ridl.	กำลังหนูมาน	S

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Hypoxidaceae			
196	<i>Molineria latifolia</i> Herb. ex Kurz	ว่านสากเหล็ก, ถูทีหมื่นชู้ย	H
วงศ์ Musaceae			
197	<i>Musa sapientum</i> L.	กล้วยน้ำว้า	H
วงศ์ Orchidaceae			
198	<i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume	ว่านเพชรหึง, ว่านหางช้าง	O
วงศ์ Pandanaceae			
199	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb.	เตยหอม	S
วงศ์ Poaceae (Gramineae)			
200	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss	ไผ่หนาม	B
201	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf	ตะไคร้	H
202	<i>Dactyloctenium aegyptium</i> (L.) P.Beauv.	หญ้าปากควาย	H
203	<i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees	ซาง, ไผ่รวก	B
204	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) P.Beauv.	หญ้าคา	H
205	<i>Saccharum officinarum</i> L.	อ้อย	H
206	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble	ไผ่รวก	B
วงศ์ Stemonaceae			
207	<i>Stemona collinsae</i> Craib	หนอนตายหยาก	C
วงศ์ Taccaceae			
208	<i>Tacca chantrieri</i> Andre	เนระพูสีไทย, ค้างคาวดำ, คุบ้องอี	H
วงศ์ Zingiberaceae			
209	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ข่า, เอ๋ยไช้ทีย	H
210	<i>Amomum testaceum</i> Ridl.	กระวาน	H

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัยพืช
วงศ์ Zingiberaceae			
211	<i>A. villosum</i> Lour. var. <i>xanthioides</i> (Wall. ex Baker) T.L. Wu & S.Chen	เร่ว	H
212	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.	กระชาย	H
213	<i>Curcuma longa</i> L.	ขมิ้นชัน	H
214	<i>C. zedoaria</i> (Berg) Roscoe	ขมิ้นอ้อย	H
215	<i>Etlingera elatior</i> (Jack) R.M.Sm.	ดาหลา	H
216	<i>Kaempferia galanga</i> L.	เปราะหอม	H
217	<i>K. marginata</i> Carey	เปราะป่า	H
218	<i>K. parviflora</i> Wall. ex Baker	กระชายดำ	H
219	<i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link ex Dietr.	ไพล	H
220	<i>Z. officinale</i> Roscoe	ขิง	H
221	<i>Z. zerumbet</i> (L.) Sm.	กระทือ	H

หมายเหตุ B = Bamboo (ไม้ไผ่)

C = Climber (ไม้เลื้อย)

F = Fern (ผักกูด หรือ เฟิร์น)

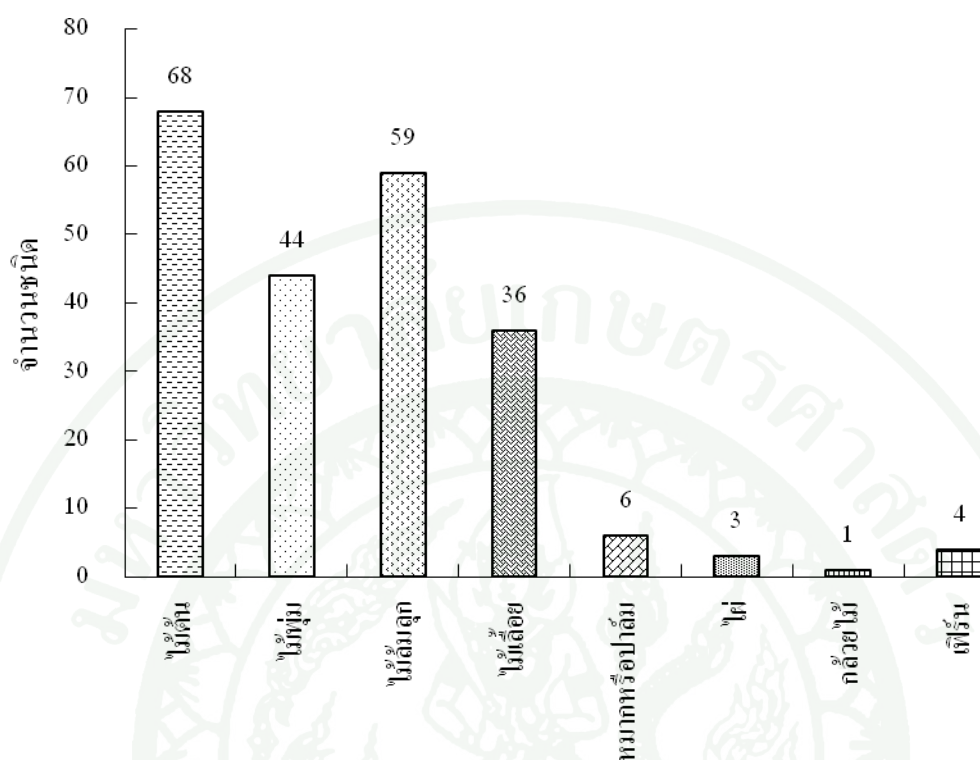
H = Herb (ไม้ล้มลุก)

O = Orchid (กล้วยไม้)

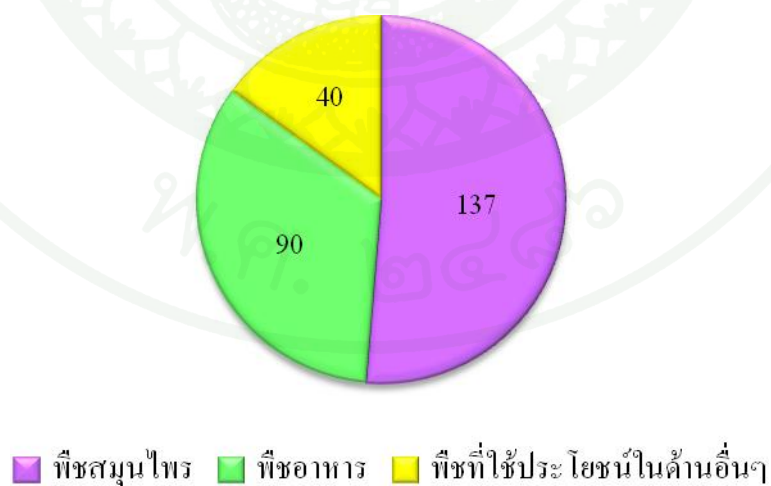
P = Palm (หมาก หรือ ปาล์ม)

S = Shrub (ไม้พุ่ม)

T = Tree (ไม้ต้น)

ภาพที่ 3 จำนวนชนิดพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์จำแนกตามลักษณะวิสัยพืช

ภาพที่ 4 จำนวนชนิดพืช จำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์

จากการสอบถามการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชของชาวบ้านในหมู่บ้านบ่อหวีจำนวน 120 คน เป็นเพศชาย 51 คน เพศหญิง 69 คน แบ่งตามช่วงอายุที่ทำการศึกษาคือออกเป็น ช่วงอายุ 15 - 30 ปี 42 คน ช่วงอายุ 31 - 50 ปี 43 คน และช่วงอายุมากกว่า 50 ปี 35 คน พบว่าการใช้ประโยชน์ด้านอาหารและสมุนไพร เพศหญิงมีแนวโน้มรู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์มากกว่าเพศชาย ส่วนในด้านอื่นๆ พบว่าเพศชายและเพศหญิงรู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ความเชื่อมั่น 95% และเมื่อพิจารณาช่วงอายุ พบว่าชาวบ้านที่มีอายุมากขึ้นจะรู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อยอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 2 และ ภาพที่ 5)

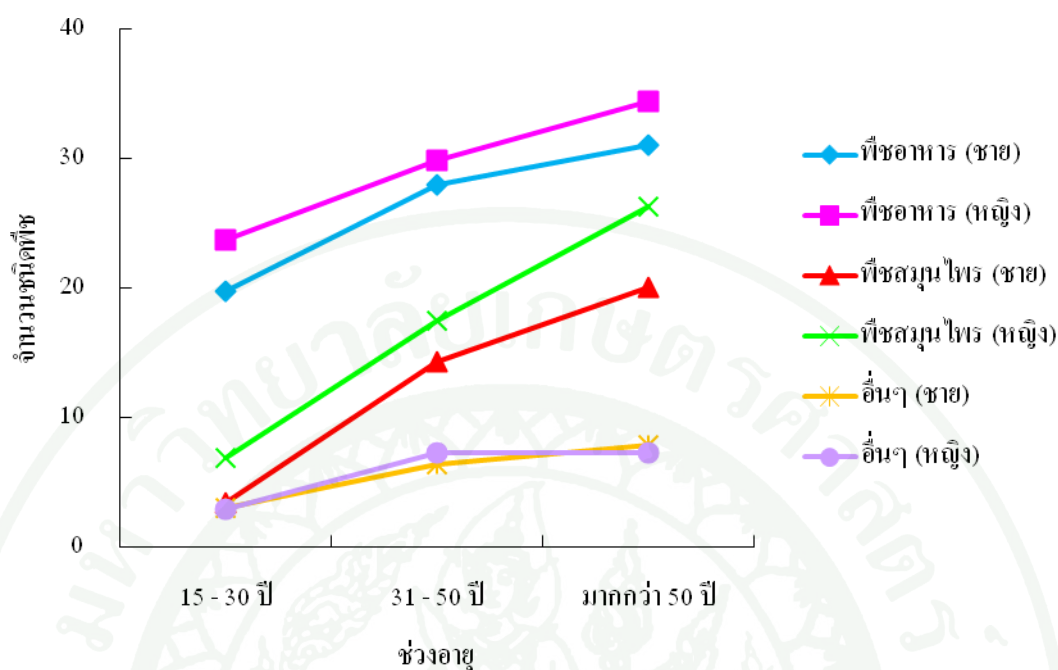

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ อายุ กับจำนวนชนิดพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ

การใช้ประโยชน์	ค่าเฉลี่ยของชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์						
	หมอพื้นบ้าน	ชาย			หญิง		
		15 - 30	31 - 50	>50	15 - 30	31 - 50	>50
อาหาร	44.20	19.73 d ^{1/}	27.95 bc	31.05 ab	23.71 cd	29.86 ab	34.38 a
สมุนไพร	52.20	3.45 c	14.29 abc	20.00 a	6.84 bc	17.45 ab	26.25 a
อื่นๆ	6.80	3.00 b	6.38 a	7.89 a	2.94 b	7.27 a	7.25 a

หมายเหตุ ^{1/} ตัวอักษรที่กำกับในแนวนอนที่ต่างกัน แสดงว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95% โดยวิธีวิเคราะห์สถิติแบบ

LSD (Least Significant Difference)

ภาพที่ 5 จำนวนชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เปรียบเทียบระหว่างเพศและช่วงอายุ

ชาวบ้านบ่อหวีมีการนำพืชมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ แบ่งเป็น 7 กลุ่ม ได้แก่ พืชอาหาร 90 ชนิด พืชสมุนไพร 137 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและทำเครื่องมือเครื่องใช้ 18 ชนิด พืชที่ใช้เป็นสีย้อมและเครื่องนุ่งห่ม 10 ชนิด พืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอาง 6 ชนิด พืชที่ใช้ในงานพิธีกรรม 6 ชนิด และพืชที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง 5 ชนิด พืชที่มีการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มากที่สุด ได้แก่ มะพร้าว (*Cocos nucifera* L. var. *nucifera*) มะขาม (*Tamarindus indica* L.) กลอย (*Dioscorea hispida* Dennst. var. *hispida*) และกล้วยน้ำว้า (*Musa sapientum* L.) (ตารางที่ 3)

พืชอาหาร

มีพืชที่ใช้เป็นอาหารจำนวน 90 ชนิด ส่วนของพืชที่ใช้มากที่สุดคือ ผล โดยไม่รวมผลไม้ แบ่งเป็น พืชอาหารหลัก (พืชที่มีลำต้นใต้ดินหรือรากสะสมอาหารที่มีสารอาหารประเภทคาร์โบไฮเดรตเป็นหลัก) 5 ชนิด พืชผักและเครื่องปรุงรสอาหาร 67 ชนิด ผลไม้ 20 ชนิด (ตารางที่ 4)

พืชสมุนไพร

มีพืชที่ใช้เป็นสมุนไพรจำนวน 137 ชนิด โดยแบ่งตามลักษณะอาการโรคได้ 13 กลุ่ม ดังนี้ (ตารางที่ 5 และ ภาพที่ 6)

- 1) บำรุงกำลังแก้ปวดเมื่อย มีพืชจำนวน 14 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 10.22 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 2) แก้ไข้ ลดความร้อนในร่างกายและแก้ไข้ มีพืชจำนวน 30 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 21.90 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 3) บำรุงร่างกาย ลดความดัน แก้อาเจียน มีพืชจำนวน 17 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 12.41 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 4) รักษาโรคเฉพาะของสตรี มีพืชจำนวน 8 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 5.84 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 5) ห้ามเลือด รักษาบาดแผล มีพืชจำนวน 18 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 13.14 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 6) รักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร มีพืชจำนวน 26 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 18.98 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 7) รักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ มีพืชจำนวน 6 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 4.38 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 8) รักษาโรคผิวหนัง ลมพิษ มีพืชจำนวน 6 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 4.38 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด
- 9) แก้เลือดขัดยอก ฟกช้ำ ปวดบวม มีพืชจำนวน 6 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 4.38 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด

10) ขับปัสสาวะ และรักษาริดสีดวงทวาร มีพืชจำนวน 15 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 10.95 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด

11) แก้ปวดฟัน แก้กระหายน้ำ มีพืชจำนวน 7 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 5.11 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด

12) รักษาอาการเจ็บป่วยภายในร่างกาย มีพืชจำนวน 7 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 5.11 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด

13) แก้พิษ มีพืชจำนวน 5 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 3.65 ของพืชสมุนไพรทั้งหมด

ส่วนของพืชที่นิยมใช้มากที่สุดคือ ใบ รูปแบบการใช้ที่นิยมคือ ยาต้ม พืชสมุนไพรที่รักษาอาการได้หลายโรคที่สุด คือ ว่านเพชรหึง ซึ่งสามารถรักษาอาการโรคได้ถึง 4 กลุ่ม คือ 1) ลดความดัน 2) รักษาแผลสด 3) เป็นยาระบาย และ 4) ถอนพิษงู

พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและทำเครื่องมือเครื่องใช้

มีพืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและทำเครื่องมือเครื่องใช้ จำนวน 18 ชนิด โดยนำมาสร้างบ้าน ทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ค้ำจอบ ค้ำเสียม เขียง ครกตำข้าว ขาหม่าแมลงศัตรูพืช สานตะกร้า และสานเข่ง (ตารางที่ 6)

พืชที่ใช้เป็นสีย้อมและเครื่องนุ่งห่ม

มีพืชที่ใช้เป็นสีย้อมและเครื่องนุ่งห่ม จำนวน 10 ชนิด โดยส่วนใหญ่ใช้เป็นสีย้อมผ้า เช่น ใช้แก่นต้นขนุนมาตากแห้ง ต้มน้ำให้สีเหลือง ใช้ฝักถั่วมาต้มน้ำให้สีน้ำตาล เป็นต้น และใช้เส้นใยจากต้นฝ้ายทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม มีชนิดเดียวที่ใช้เป็นสีย้อมอาหาร ได้แก่ เตยหอม (ตารางที่ 7)

พืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอาง

มีพืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอาง มีจำนวน 6 ชนิด เช่น ใ้ใช้ฝักของส้มป่อยสระผมแก้รังแค นำเถาของสะบ้ามาทุบแล้วขี้กับน้ำจะเกิดฟองทำสบู่ นำเนื้อไม้ของต้นกระเจาะ ฝนกับน้ำทาผิวหน้าเพื่อบำรุงผิวพรรณ (ตารางที่ 8)

พืชที่ใช้ในงานพิธีกรรมและความเชื่อ

ชาวบ้านมีความเชื่อในการใช้พืชชนิดต่างๆ เพื่อประกอบพิธีกรรม หรือแก้เคล็ด จำนวน 6 ชนิด เช่น ปลุกต้นหนาดไว้หน้าบ้านเพื่อกันผี นำเมล็ดโคกกระออมร้อยเชือกพันรอบเอาเด็ก เพื่อป้องกันขัดเบา นำพญาท้าวเอวเหน็บไว้ที่เอวป้องกันสัตว์มีพิษเวลาเข้าป่า เป็นต้น (ตารางที่ 9)

พืชที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง

มีพืชที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง มีจำนวน 5 ชนิด เช่น มะม่วง มะขาม ยูคาลิปตัส เป็นต้น ซึ่งเป็นพืชที่ให้ความร้อนได้ดี แต่ส่วนใหญ่ชาวบ้านก็จะใช้กิ่งไม้แห้งที่หาได้ทั่วไปใช้เป็นเชื้อเพลิง (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 3 ลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืช

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	พืชกลุ่มเฟิร์น							
	วงศ์ Athyriaceae							
1	<i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw. (ผักถูด)	+	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Dryopteridaceae							
2	<i>Pteridrys syrmatica</i> C.Chr. (เนระพุลี)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Marattiaceae							
3	<i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm. (ว่านกีบแรด)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Polypodiaceae							
4	<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) Sm. (กระแตไต่ไม้)	-	+	-	-	-	-	-
	พืชใบเลี้ยงคู่ (Dicotyledon)							
	วงศ์ Acanthaceae							
5	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Wall. ex Nees (ฟ้าทะลายโจร)	-	+	-	-	-	-	-
6	<i>Barleria lupulina</i> Lindl. (เสลดพังพอนตัวผู้)	-	+	-	-	-	-	-
7	<i>Ruellia tuberosa</i> L. (ค้อยคิ่ง)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Acanthaceae							
8	<i>Justicia fragilis</i> Wall. (ปีกไก่ดำ)	-	+	-	-	-	-	-
9	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz (ทองพันชั่ง)	-	+	-	-	-	-	-
10	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl. (รางจืด)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Amaranthaceae							
11	<i>Gomphrena globosa</i> L. (บานไม่รู้โรยดอกขาว)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Anacardiaceae							
12	<i>Anacardium occidentale</i> L. (มะม่วงหิมพานต์)	+	-	-	-	-	-	-
13	<i>Dracontomelon dao</i> (Blanco) Merr. & Rolfe (พระเจ้าห้าพระองค์)	-	+	-	-	-	-	-
14	<i>Lannea coromandelica</i> (Houtt.) Merr. (อ้อยช้าง)	-	+	-	-	-	-	-
15	<i>Mangifera indica</i> L. (มะม่วง)	+	-	-	-	-	-	+
	วงศ์ Annonaceae							
16	<i>Anaxagorea luzonensis</i> A.Gray (กำลั้งว้าเถลิง)	-	+	-	-	-	-	-
17	<i>Annona squamosa</i> L. (น้อยหน่า)	+	-	-	-	+	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Annonaceae							
18	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook.f. & Thomson var. <i>odorata</i> (กระดังงาไทย)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Apiaceae (Umbelliferae)							
19	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb. (บัวบก)	+	+	-	-	-	-	-
20	<i>Coriandrum sativum</i> L. (ผักชี)	+	-	-	-	-	-	-
21	<i>Cuminum cyminum</i> L. (ยี่หระ)	+	-	-	-	-	-	-
22	<i>Eryngium foetidum</i> L. (ผักชีฝรั่ง)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Apocynaceae							
23	<i>Allamanda cathartica</i> L. (บานบุรี)	-	+	-	-	-	-	-
24	<i>Catharanthus roseus</i> (L.) G.Don (แพงพวยฝรั่ง)	-	+	-	-	-	-	-
25	<i>Plumeria obtusa</i> L. (ลั่นทมขาว)	-	+	-	-	-	-	-
26	<i>Rauvolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz (ระย่อม)	-	+	-	-	-	-	-
27	<i>Tabernaemontana divaricata</i> (L.) R.Br. ex Roem. & Schult. (พุดจีบ)	-	+	-	-	-	-	-
28	<i>Thevetia peruviana</i> (Pers.) K.Schum. (จำเขย)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Araliaceae							
29	<i>Schefflera leucantha</i> R. Vig. (หนุมานประสาธน์)	-	+	-	-	-	-	-
30	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis. (ต่างหลวง)	+	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Asclepiadaceae							
31	<i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryander ex W.T.Aiton (รัก)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Asteraceae (Compositae)							
32	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K. Jansen (ผักคราดหัวแหวน)	+	+	-	-	-	-	-
33	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC. (หนาด)	-	+	-	-	-	+	-
34	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M. King & H.Rob. (สาบเสือ)	-	+	-	+	-	-	-
	วงศ์ Asteraceae (Compositae)							
35	<i>Chrysanthemum indicum</i> L. (เบญจมาศ, เก๊กฮวย)	-	+	-	-	-	-	-
36	<i>Elephantopus scaber</i> L. (โคไม้ไม่รู้ลืม)	-	+	-	-	-	-	-
37	<i>Tagetes erecta</i> L. (ดาวเรือง)	-	+	-	-	-	+	-
38	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less. (หมอน้อย)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Basellaceae							
39	<i>Basella rubra</i> L. (ผักปลัง)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Betulaceae							
40	<i>Betula alnoides</i> Buch.-Ham. ex G.Don (กำลังเสือโคร่ง)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Bignoniaceae							
41	<i>Dolichandrone serrulata</i> (DC.) Seem. (แคขาว, แคทราย)	-	+	-	-	-	+	-
42	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f. (ปีบ)	-	+	-	-	-	-	-
43	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz (ลิ้นฟ้า, เพกา)	+	-	-	+	-	-	-
	วงศ์ Bombacaceae							
44	<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn. (ทุเรียน)	-	-	+	-	-	-	-
	วงศ์ Boraginaceae							
45	<i>Heliotropium indicum</i> L. (หญ้างวงช้าง)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Brassicaceae (Cruciferae)							
46	<i>Brassica alboglabra</i> L.H.Bailey (กะน้า)	+	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Brassicaceae (Cruciferae)							
47	<i>Brassica chinensis</i> L. var. <i>parachinensis</i> Tsen & Lee (กวางตุ้ง)	+	-	-	-	-	-	-
48	<i>Raphanus sativus</i> L. (ผักกาดหัว, ไข่เต่า)	+	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Cactaceae							
49	<i>Hylocereus undatus</i> (Haw.) Britton & Rose (แก้วมังกร)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Caesalpiniaceae							
50	<i>Azelia xylocarpa</i> (Kurz) Craib (มะค่าโมง)	-	-	+	-	-	-	-
51	<i>Caesalpinia sappan</i> L. (ฝาง)	-	+	-	-	-	-	-
52	<i>Cassia fistula</i> L. (ราชพฤกษ์, คูณ)	-	+	-	+	-	-	-
53	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb. (ชุมเห็ดเทศ)	-	+	-	-	-	-	-
54	<i>S. siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby (ขี้เหล็ก)	+	+	-	-	-	-	-
55	<i>Tamarindus indica</i> L. (มะขาม)	+	-	+	-	-	-	+
	วงศ์ Capparaceae							
56	<i>Cleome gynandra</i> L. (ผักเสี้ยน)	+	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Capparaceae							
57	<i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs (กุ่มบก)	-	+	-	-	-	-	-
58	<i>C. magna</i> (Lour.) DC. (กุ่มน้ำ)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Caricaceae							
59	<i>Carica papaya</i> L. (มะละกอ)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Celastraceae							
60	<i>Salacia chinensis</i> L. (กำแพงเจ็ดชั้น)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Combretaceae							
61	<i>Terminalia catappa</i> L. (หูกวาง)	-	-	-	+	-	-	-
62	<i>T. chebula</i> Retz. var. <i>chebula</i> (สมอไทย)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Convolvulaceae							
63	<i>Cuscuta chinensis</i> Lam. (ฝอยทอง)	-	+	-	-	-	-	-
64	<i>Ipomoea aquatica</i> Forssk. (ผักบุ้ง)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Cucurbitaceae							
65	Coccinia grandis (L.) Voigt (ตำลึง)	+	-	-	-	-	-	-
66	Cucurbita moschata Duchesne (ฟักทอง)	+	-	-	-	-	-	-
67	Luffa acutangula (L.) Roxb. (บวบเหลี่ยม)	+	-	-	-	-	-	-
68	L. cylindrica (L.) M.Roem. (บวบหอม)	+	-	-	-	-	-	-
69	Momordica charantia L. (มะระขี้นก)	+	+	-	-	-	-	-
70	M. cochinchinensis (Lour.) Spreng. (ฟักข้าว)	+	-	-	-	-	-	-
71	Trichosanthes cucumerina L. (บวบขม)	-	-	-	-	+	-	-
	วงศ์ Dilleniaceae							
72	Dillenia indica L. (มะตาด)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Dipterocarpaceae							
73	Dipterocarpus alatus Roxb. ex G.Don (ยางนา)	-	-	-	-	-	-	+
74	Hopea odorata Roxb. (ตะเคียนทอง)	-	+	+	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Ebenaceae							
75	<i>Diospyros mollis</i> Griff. (มะเกลือ)	-	+	-	-	-	-	-
76	<i>D. rhodocalyx</i> Kurz (ตะโกนา)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Euphorbiaceae							
77	<i>Acalypha siamensis</i> Oliv. ex Gage (ชาข่อย, ชาป่า)	-	+	-	-	-	-	-
78	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour. (มะไฟ)	+	-	-	-	-	-	-
79	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh (ทองแตก)	-	+	-	-	-	-	-
80	<i>Bridelia ovata</i> Decne. (มะกา)	-	+	-	-	-	-	-
81	<i>Codiaeum variegatum</i> Blume (โกสน)	-	+	-	-	-	-	-
82	<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balakr. (เปล้าใหญ่)	-	+	-	-	-	-	-
83	<i>C. stellatopilosus</i> Ohba (เปล้าน้อย)	-	+	-	-	-	-	-
84	<i>Drypetes roxburghii</i> (Wall.) Hurusawa (ประคำไก่, มะคำไก่)	-	+	-	-	-	-	-
85	<i>Euphorbia hirta</i> L. (น้านมราชสีห์)	-	+	-	-	-	-	-
86	<i>E. tirucalli</i> L. (พญาไร้ใบ)	-	+	-	-	-	-	-
87	<i>Manihot esculenta</i> Crantz (มันสำปะหลัง)	+	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Euphorbiaceae							
88	<i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels (มะขม)	+	-	-	-	-	-	-
89	<i>P. amarus</i> Schumach. & Thonn. (ลูกใต้ใบ)	-	+	-	-	-	-	-
90	<i>P. emblica</i> L. (มะขามป้อม)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Fabaceae							
91	<i>Clitoria ternatea</i> L. (อัญชัน)	-	-	-	+	-	-	-
92	<i>Derris elliptica</i> (Roxb.) Benth. (หางไหลแดง)	-	-	+	-	-	-	-
93	<i>D. scandens</i> (Roxb.) Benth. (เถาวัลย์เปรียง)	-	-	-	-	-	-	-
94	<i>Mucuna pruriens</i> (L.) DC. (หามมูย)	-	+	-	-	-	-	-
95	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz (ประคูป่า)	-	-	+	-	-	-	+
96	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv. (แคบ้าน)	+	-	-	-	-	-	-
97	<i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walp. subsp. <i>unguiculata</i> (ถั่วฝักยาว)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Lamiaceae (Labiatae)							
98	<i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore (เท้าขายม่อม, พญารากเขียว)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Lamiaceae (Labiatae)							
99	<i>Clerodendrum viscosum</i> Vent. (นางแย้มป่า)	-	+	-	-	-	-	-
100	<i>Mentha cordifolia</i> Opiz ex Fresen (สะระแหน่)	+	-	-	-	-	-	-
101	<i>Ocimum basilicum</i> L. (โหระพา)	+	-	-	-	-	-	-
102	<i>O. tenuiflorum</i> L. (กะเพรา)	+	+	-	-	-	-	-
103	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq. (พยับเมฆ, หญ้าหนวดแมว)	-	+	-	-	-	-	-
104	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng. (เนื้อมहुเสื่อ)	-	+	-	-	-	-	-
105	<i>Vitex trifolia</i> L. (คนทีสอ)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Lauraceae							
106	<i>Cinnamomum porrectum</i> (Roxb.) Kosterm. (เทพทาร์)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Lythraceae							
107	<i>Lagerstroemia calyculata</i> Kurz (ตะแบก)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Malvaceae							
108	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench (กระเจี๊ยบมอญ)	+	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Malvaceae							
109	<i>Gossypium barbadense</i> L. var. <i>acuminatum</i> Mast. (ฝ้ายสำลี)	-	-	-	+	-	-	-
110	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L. (ชบา)	-	+	-	-	-	-	-
111	<i>H. sabdariffa</i> L. (กระเจี๊ยบแดง)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Meliaceae							
112	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss. var. <i>siamensis</i> Valetton (สะเดา)	+	-	-	-	-	-	-
113	<i>Sandoricum koetjape</i> (Burm.f.) Merr. (กระท้อน)	+	-	-	-	-	-	-
114	<i>Walsura robusta</i> Roxb. (จี้ฮ้าย)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Menispermaceae							
115	<i>Stephania pierrei</i> Diels (สบู่เลือด, บอระเพ็ดพวงช้าง)	-	+	-	-	-	-	-
116	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels (ย่านาง)	+	+	-	-	-	-	-
117	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman (ชิงช้าชาลี)	-	+	-	-	-	-	-
118	<i>T. crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson (บอระเพ็ด)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Mimosaceae							
119	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC. (ส้มป่อย)	+	-	-	-	+	-	-
120	<i>A. pennata</i> (L.) Willd. subsp. <i>insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen (ชะอม)	+	-	-	-	-	-	-
121	<i>Archidendron jiringa</i> (Jack) I.C.Nielsen (ชะเนียง)	+	-	-	-	-	-	-
122	<i>Entada rheedii</i> Spreng. (สะบ้า)	-	-	+	-	+	-	-
123	<i>Leucaena leucocephala</i> (Lam.) de Wit (กระถิน)	+	-	-	-	-	-	-
124	<i>Mimosa pudica</i> L. (ไมยราบ)	-	+	-	-	-	-	-
125	<i>Parkia speciosa</i> Hassk. (สะตอ)	+	-	-	-	-	-	-
126	<i>Pithecellobium dulce</i> (Roxb.) Benth. (มะขามเทศ)	+	-	-	-	-	-	-
127	<i>Samanea saman</i> (Jacq.) Merr. (จามจุรี)	-	-	+	-	-	-	-
128	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen (แดง)	-	-	+	-	-	-	-
	วงศ์ Moraceae							
129	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. (ขนุน)	+	-	-	+	-	-	-
130	<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) Vent. (ปอกระสา)	-	+	-	-	-	-	-
131	<i>Ficus foveolata</i> Wall. (ไม้กระพี้โรง)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Moraceae							
132	<i>Ficus hispida</i> L.f. (มะเดื่อปล้อง)	-	+	-	-	-	-	-
133	<i>F. racemosa</i> L. (มะเดื่ออุทุมพร)	+	-	-	-	-	-	-
134	<i>Streblus asper</i> Lour. (ข่อย)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Moringaceae							
135	<i>Moringa oleifera</i> Lam. (มะรุม)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Myrtaceae							
136	<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh. (ยูคาลิป)	-	-	-	-	-	-	+
137	<i>Psidium guajava</i> L. (ฝรั่ง)	+	+	-	-	-	-	-
138	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels (หาว)	+	+	-	-	-	-	-
139	<i>Syzygium</i> sp. (ชมพู่)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Nyctaginaceae							
140	<i>Mirabilis jalapa</i> L. (บานเย็น)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Opiliaceae							
141	<i>Melientha suavis</i> Pierre (ผักหวานป่า)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Passifloraceae							
142	<i>Passiflora foetida</i> L. (กะทกรก)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Piperaceae							
143	<i>Piper betle</i> L. (พลู)	-	+	-	-	-	-	-
144	<i>P. retrofractum</i> Vahl (ดีปลี)	+	+	-	-	-	-	-
145	<i>P. sarmentosum</i> Roxb. (ข้าวพลู)	+	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Plumbaginaceae							
146	<i>Plumbago indica</i> L. (เจตมูลเพลิงแดง)	-	+	-	-	-	-	-
147	<i>P. zeylanica</i> L. (เจตมูลเพลิงขาว)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Punicaceae							
148	<i>Punica granatum</i> L. (ทับทิม)	+	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Rubiaceae							
149	<i>Cinchona</i> sp. (ควินิน)	-	+	-	-	-	-	-
150	<i>Ixora lobbii</i> King & Gamble (เข็มแดง)	-	+	-	-	-	-	-
151	<i>Morinda citrifolia</i> L. (ข่อยบ้าน)	+	+	-	-	-	-	-
152	<i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng. (กัตเกล้าแดง, พญาท้าวเอย)	-	+	-	-	-	+	-
153	<i>Paederia linearis</i> Hook.f. (ตดหมูตดหมา)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Rutaceae							
154	<i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.) Swingle (มะนาว)	+	-	-	-	-	-	-
155	<i>C. hystrix</i> DC. (มะกรูด)	+	-	-	-	+	-	-
156	<i>C. maxima</i> (Burm.f.) Merr. (ส้มโอ)	+	-	-	-	-	-	-
157	<i>Naringi crenulata</i> (Roxb.) Nicolson (กระแจะ, ทานาคา)	-	-	-	-	+	-	-
	วงศ์ Sapindaceae							
158	<i>Cardiospermum halicacabum</i> L. (โคกกระออม)	-	+	-	-	-	+	-
159	<i>Dimocarpus longan</i> Lour. subsp. <i>longan</i> var. <i>longan</i> (ลำไย)	+	-	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Sapotaceae							
160	<i>Manilkara zapota</i> (L.) P.Royen (ละมุด)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Simaroubaceae							
161	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack (ปลาไหลเผือก)	-	+	-	-	-	-	-
162	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr. (คนทา)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Solanaceae							
163	<i>Capsicum frutescens</i> L. var. <i>frutescens</i> (พริกขี้หนู)	+	+	-	-	-	-	-
164	<i>Datura metel</i> L. var. <i>metel</i> (ลำโพง)	-	+	-	-	-	-	-
165	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq. (มะเขือขื่น)	+	+	-	-	-	-	-
166	<i>S. indicum</i> L. (มะเขือขื่น)	-	+	-	-	-	-	-
167	<i>S. stramonifolium</i> Jacq. (มะอี)	+	-	-	-	-	-	-
168	<i>S. torvum</i> Sw. (มะเขือพวง)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Thymelaeaceae							
169	<i>Aquilaria crassna</i> Pierre ex Lecomte (กฤษณา)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Tiliaceae							
170	<i>Microcos sinuata</i> (Wall. ex Mast.) Burret (สลอดเล็ก, ส้มกุ่ม)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Tiliaceae							
171	<i>Muntingia calabura</i> L. (ตะขบฝรั่ง)	+	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Verbenaceae							
172	<i>Lantana camara</i> L. (ผกากรอง)	-	+	-	-	-	-	-
173	<i>Stachytarpheta jamaicensis</i> (L.) Vahl (หญ้าพันงูเขียว)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Vitaceae							
174	<i>Cissus quadrangularis</i> L. (เพชรสังฆาต)	-	+	-	-	-	-	-
	พืชใบเลี้ยงเดี่ยว (Monocotyledon)							
	วงศ์ Amaryllidaceae							
175	<i>Crinum asiaticum</i> L. (พลับพลึง)	-	+	-	-	-	-	-
176	<i>Zephyranthes candida</i> (Lindl.) Herb. (บัวฝรั่งดอกขาว)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Araceae							
177	Colocasia esculenta (L.) Schott (เผือก)	+	-	-	-	-	-	-
178	C. gigantea Hook.f. (บอน, บอน)	+	-	-	-	-	-	-
179	Lasia spinosa (L.) Thwaites (ผักหนาม)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Arecaceae (Palmae)							
180	Areca catechu L. (หมาก)	-	+	-	-	-	-	-
181	Calamus viminalis Willd. (หวายขม)	+	-	-	-	-	-	-
182	Caryota bacsonensis Magalon (เต่าร้าง)	+	-	-	-	-	-	-
183	Cocos nucifera L. var. nucifera (มะพร้าว)	+	-	+	+	-	-	-
184	Licuala spinosa Thunb. (กะป้อ)	-	-	+	-	-	-	-
185	Salacca wallichiana C.Mart. (ระกำ)	+	-	-	-	-	-	-
	วงศ์ Asparagaceae							
186	Asparagus racemosus Willd. (สามสิบ)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Asphodelaceae							
187	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f. (ว่านหางจระเข้)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Bromeliaceae							
188	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr. (สับปะรด)	+	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Cannaceae							
189	<i>Canna edulis</i> Ker Gawl. (พุทธรักษากินหัว, สาครุมอญ)	+	-	-	-	-	-	-
190	<i>C. indica</i> L. (พุทธรักษา)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Commelinaceae							
191	<i>Commelina bengalensis</i> L. (ผักปลาน)	-	+	-	-	-	-	-
192	<i>Tradescantia spathacea</i> Stearn (ว่านกาบหอย)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Costaceae							
193	<i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm. (เอื้องหมายนา)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Dioscoreaceae							
194	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var. <i>hispida</i> (กลอย)	+	-	+	+	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Dracaenaceae							
195	<i>Dracaena conferta</i> Ridl. (ก้ามกุ้งหนาม)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Hypoxidaceae							
196	<i>Molineria latifolia</i> Herb. ex Kurz (ว่านสาเกเหล็ก)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Musaceae							
197	<i>Musa sapientum</i> L. (กล้วยน้ำว้า)	+	+	+	-	-	-	-
	วงศ์ Orchidaceae							
198	<i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume (ว่านเพชรหึง, ว่านหางช้าง)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Pandanaceae							
199	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb. (เตยหอม)	-	+	-	+	-	-	-
	วงศ์ Poaceae (Gramineae)							
200	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss (ไผ่หนาม)	-	+	+	-	-	-	-
201	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf (ตะไคร้)	+	-	-	-	-	-	-
202	<i>Dactyloctenium aegyptium</i> (L.) P.Beauv. (หญ้าปากกวย)	-	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Poaceae (Gramineae)							
203	<i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees (ซาง, ไผ่นวล)	-	-	+	-	-	-	-
204	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) P.Beauv. (หญ้าคา)	-	-	+	-	-	-	-
205	<i>Saccharum officinarum</i> L. (อ้อย)	+	-	-	-	-	+	-
206	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble (ไผ่รวก)	+	-	+	-	-	-	-
	วงศ์ Stemonaceae							
207	<i>Stemona collinsae</i> Craib (หนอนตายหายาก)	-	-	+	-	-	-	-
	วงศ์ Taccaceae							
208	<i>Tacca chantrieri</i> Andre (เนระพูสีไทย, ค้างคาวดำ)	-	+	-	-	-	-	-
	วงศ์ Zingiberaceae							
209	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd. (ข่า)	+	-	-	-	-	-	-
210	<i>Amomum testaceum</i> Ridl. (กระวาน)	+	+	-	-	-	-	-
211	<i>A. villosum</i> Lour. var. <i>xanthioides</i> (Wall. ex Baker) T.L. Wu & S.Chen (เร่ว)	-	+	-	-	-	-	-
212	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf. (กระชาย)	+	+	-	-	-	-	-

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ลักษณะการใช้ประโยชน์						
		1	2	3	4	5	6	7
	วงศ์ Zingiberaceae							
213	<i>Curcuma longa</i> L. (ขมิ้นชัน)	+	+	-	-	-	-	-
214	<i>C. zedoaria</i> (Berg) Roscoe (ขมิ้นอ้อย)	-	+	-	-	-	-	-
215	<i>Etlingera elatior</i> (Jack) R.M.Sm. (ดาหลา)	-	+	-	-	-	-	-
216	<i>Kaempferia galanga</i> L. (เปราะหอม)	-	+	-	-	-	-	-
217	<i>K. marginata</i> Carey (เปราะป่า)	-	+	-	-	-	-	-
218	<i>K. parviflora</i> Wall. ex Baker (กระชายดำ)	-	+	-	-	-	-	-
219	<i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link ex Dietr. (ไพล)	-	+	-	-	-	-	-
220	<i>Z. officinale</i> Roscoe (ขิง)	+	+	-	-	-	-	-
221	<i>Z. zerumbet</i> (L.) Sm. (กระทือ)	+	-	-	-	-	-	-
	รวม	90	137	18	10	6	6	5

หมายเหตุ + มีการใช้ประโยชน์ในด้านนั้นๆ

- ไม่มีการใช้ประโยชน์ในด้านนั้นๆ

1 = ใช้เป็นอาหาร 2 = ใช้เป็นสมุนไพร 3 = ใช้ทำที่อยู่อาศัยและทำเครื่องมือเครื่องใช้ 4 = ใช้เป็นสีข้อมและเครื่องนุ่งห่ม

5 = ใช้เป็นเครื่องสำอาง 6 = ใช้ในงานพิธีกรรม 7 = ใช้เป็นเชื้อเพลิง

ตารางที่ 4 พรรณพืชที่ใช้ประโยชน์เป็นอาหาร

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
พืชอาหารหลัก			
1	<i>Canna edulis</i> Ker Gawl. (พุทธรักษากินหัว, สาकुมอญ)	หัว (ลำต้น)	นำมาต้มรับประทาน
2	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott (เผือก)	หัว (ลำต้น)	นำมาต้ม หรือเผารับประทาน
3	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var. <i>hispida</i> (กลอย)	หัว	นำมาทำข้าวเหนียวกลอย
4	<i>Manihot esculenta</i> Crantz (มันสำปะหลัง)	ราก	นำมาเผา ต้มรับประทาน หรือนำมาเชื่อมเป็นของหวาน
5	<i>Saccharum officinarum</i> L. (อ้อย)	ลำต้น	ตัดเป็นท่อนรับประทาน
พืชผักและเครื่องปรุงรสอาหาร			
1	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench (กระเจี๊ยบมอญ)	ผล	นำมาลวกรับประทานเป็นผักจิ้ม น้ำพริก
2	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC. (ส้มป่อย)	ยอดอ่อน	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง
3	<i>A. pennata</i> (L.) Willd. subsp. <i>insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen (ชะอม)	ใบ	นำมาลวกรับประทานเป็นผักจิ้ม น้ำพริก หรือ
4	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K. Jansen (ผักคราดหัวแหวน)	ดอก, ใบ	รับประทานเป็นผักสด หรือลวกจิ้ม น้ำพริก
5	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd. (ข่า)	เหง้า	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือนำมาลวก ดองจิ้ม น้ำพริก
6	<i>Amomum testaceum</i> Ridl. (กระวาน)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง
7	<i>Anacardium occidentale</i> L. (มะม่วงหิมพานต์)	ยอดอ่อน	รับประทานเป็นผักสดจิ้ม น้ำพริก

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
พืชผักและเครื่องปรุงรสอาหาร			
8	<i>Archidendron jiringa</i> (Jack) I.C.Nielsen (ชะเนียง)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ดอง หรือรับประทานสด
9	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. (ขมิ้น)	ผลอ่อน	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
10	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss. var. <i>siamensis</i> Valetton (สะเดา)	ยอด, ใบ	นำมัลวกจิ้มน้ำพริก
11	<i>Basella rubra</i> L. (ผักปลัง)	ยอด, ใบ	นำมัลวก หรือผัด
12	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf. (กระชาย)	ราก	นำมาประกอบอาหารประเภทผัด หรือแกง
13	<i>Brassica alboglabra</i> L.H.Bailey (คะน้า)	ใบ, ลำต้น	นำมาประกอบอาหารประเภทผัด หรือรับประทานสดแกล้มกับยำ
14	<i>B. chinensis</i> L. var. <i>parachinensis</i> Tsen & Lee (กวางตุ้ง)	ใบ, ลำต้น	นำมาประกอบอาหารประเภทผัด แกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
15	<i>Calamus viminalis</i> Willd. (หาวขม)	ยอด	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
16	<i>Capsicum frutescens</i> L. var. <i>frutescens</i> (พริกขี้หนู)	ผล	นำมาประกอบอาหารให้มีรสชาติเผ็ดร้อน
17	<i>Caryota bacsonensis</i> Magalon (เต้าร้าง)	ยอดอ่อน	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
18	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb. (ใบบัวบก)	ใบ	รับประทานเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก
19	<i>Cinnamomum porrectum</i> (Roxb.) Kosterm. (เทพทาวโร)	เปลือก	นำมัลวกแห้งทำเครื่องพะโล้

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
พืชผักและเครื่องปรุงรสอาหาร			
20	<i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.) Swingle (มะนาว)	ผล	ใช้ปรุงรสอาหารให้มีรสเปรี้ยว
21	<i>C. hystrix</i> DC. (มะกรูด)	ใบ, ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือยำ
22	<i>Cleome gynandra</i> L. (ผักเสี้ยน)	ยอด	นำมาดองเป็นผักจิ้มน้ำพริก
23	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt (ตำลึง)	ยอด, ใบ	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือผัด
24	<i>Cocos nucifera</i> L. var. <i>Nucifera</i> (มะพร้าว)	ยอดอ่อน	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด ยำ หรือลวกจิ้มน้ำพริก
25	<i>Colocasia gigantea</i> Hook.f. (บอน, บอน)	ใบ, ไหล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
26	<i>Coriandrum sativum</i> L. (ผักชี)	ทั้งต้น	รับประทานสด หรือนำมาประกอบอาหารให้มีกลิ่นหอม
27	<i>Crateva magna</i> (Lour.) DC. (กุ่มน้ำ)	ยอด, ดอก	นำมาดองเป็นผักจิ้มน้ำพริก
28	<i>Cucurbita moschata</i> Duchesne (ฟักทอง)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือนึ่ง
29	<i>Cuminum cyminum</i> L. (ยี่หร่า)	เมล็ด	นำมาประกอบอาหารประเภทแกงให้มีกลิ่นหอม
30	<i>Curcuma longa</i> L. (ขมิ้นชัน)	เหง้า, ใบ	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง
31	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf (ตะไคร้)	ลำต้น	รับประทานสด หรือนำมาประกอบอาหารให้มีกลิ่นหอม
32	<i>Dillenia indica</i> L. (มะตาด)	ผล	นำมัลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือประกอบอาหารประเภทแกง
33	<i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw. (ผักถูด)	ยอด	นำมัลวก ผัด หรือดองเป็นผักจิ้มน้ำพริก

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
พืชผักและเครื่องปรุงรสอาหาร			
34	<i>Eryngium foetidum</i> L. (ผักชีฝรั่ง)	ใบ	รับประทานสด หรือนำมาประกอบอาหารให้มีกลิ่นหอม
35	<i>Ficus racemosa</i> L. (มะเดื่ออุทุมพร)	ผล	รับประทานเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก
36	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L. (กระเจี๊ยบแดง)	ผล	นำมาต้มน้ำกระเจี๊ยบ
37	<i>Lasia spinosa</i> (L.) Thwaites (ผักหนาม)	ยอด, ใบอ่อน	นำมาต้ม ดองเป็นผักจิ้มน้ำพริก
38	<i>Leucaena leucocephala</i> (Lam.) de Wit (กระถิน)	ฝัก	รับประทานเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก
39	<i>Luffa acutangula</i> (L.) Roxb. (บวบเหลี่ยม)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
40	<i>L. cylindrica</i> (L.) M.Roem. (บวบหอม)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
41	<i>Melientha suavis</i> Pierre (ผักหวานป่า)	ยอด, ใบ	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
42	<i>Mentha cordifolia</i> Opiz ex Fresen (สะระแหน่)	ใบ	รับประทานสด หรือนำมาประกอบอาหารให้มีกลิ่นหอม
43	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng. (ฟักข้าว)	ยอด, ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
44	<i>M. charantia</i> L. (มะระขี้นก)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือรับประทานสด
45	<i>Morinda citrifolia</i> L. (ขมิ้น)	ใบ	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือทำห่อหมก
46	<i>Moringa oleifera</i> Lam. (มะรุม)	ฝัก	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง
47	<i>Musa sapientum</i> L. (กล้วยน้ำว้า)	หัวปลี	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ข้าว หรือรับประทานสด

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
	พืชผักและเครื่องปรุงรสอาหาร		
48	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L. (กะเพรา)	ใบ	นำมาประกอบอาหารประเภทผัด
49	<i>O. basilicum</i> L. (โหระพา)	ใบ	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือรับประทานสด
50	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz (ลิ้นฟ้า, เพกา)	ฝักอ่อน	นำมาเผา หรือดองจิ้มน้ำพริก
51	<i>Parkia speciosa</i> Hassk. (สะตอ)	เมล็ด	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
52	<i>Passiflora foetida</i> L. (กะทกรก)	ยอด, ผล	รับประทานสด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
53	<i>Piper retrofractum</i> Vahl (ดีปลี)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือผัด
54	<i>P. sarmentosum</i> Roxb. (ข่าพลู)	ใบ	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือรับประทานกับลาบ
55	<i>Raphanus sativus</i> L. (ผักกาดหัว, ไข่เต่า)	หัว (ราก)	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
56	<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby (ขี้เหล็ก)	ยอด	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง
57	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv. (แคบ้าน)	ดอก	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
58	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq. (มะเขือขื่น)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือทำน้ำพริก
59	<i>S. torvum</i> Sw. (มะเขือพวง)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือทำน้ำพริก
60	<i>S. stramonifolium</i> Jacq. (มะอี)	ผล	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือทำน้ำพริก

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
พืชผักและเครื่องปรุงรสอาหาร			
61	<i>Tamarindus indica</i> L. (มะขาม)	ขูดอ่อน, ฝักแก่	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือทำมะขามเปียก
62	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble (ไผ่รวก)	หน่อ	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด ลวก หรือดองจิ้มน้ำพริก
63	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels (ข่านาง)	ใบ	คั้นเอาน้ำใส่แกง
64	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis. (ต้างหลวง)	ดอกอ่อน	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก
65	<i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walp. subsp. <i>unguiculata</i> (ถั่วฝักยาว)	ฝัก	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง ผัด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
66	<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Sm. (กระเทียม)	หน่อ	รับประทานเป็นผักสด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
67	<i>Z. officinale</i> Roscoe (ขิง)	เหง้า	นำมาประกอบอาหารประเภทแกง หรือผัด
ผลไม้			
1	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr. (สับปะรด)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
2	<i>Annona squamosa</i> L. (น้อยหน่า)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
3	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. (ขนุน)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
4	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour. (มะไฟ)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
	ผลไม้		
5	<i>Carica papaya</i> L. (มะละกอ)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
6	<i>Citrus maxima</i> (Burm.f.) Merr. (ส้มโอ)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
7	<i>Dimocarpus longan</i> Lour, subsp. <i>longan</i> var. <i>longan</i> (ลำไย)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
8	<i>Hylocereus undatus</i> (Haw.) Britton & Rose (แก้วมังกร)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
9	<i>Mangifera indica</i> L. (มะม่วง)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
10	<i>Manilkara zapota</i> (L.) P.Royen (ละมุด)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
11	<i>Muntingia calabura</i> L. (ตะขบฝรั่ง)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
12	<i>Musa sapientum</i> L. (กล้วยน้ำว้า)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
13	<i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels (มะขม)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
14	<i>Pithecellobium dulce</i> (Roxb.) Benth. (มะขามเทศ)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
15	<i>Psidium guajava</i> L. (ฝรั่ง)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
16	<i>Punica granatum</i> L. (ทับทิม)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
17	<i>Salacca wallichiana</i> C.Mart. (ระกำ)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
ผลไม้			
18	<i>Sandoricum koetjape</i> (Burm.f.) Merr. (กระท้อน)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
19	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels (หว่า)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
20	<i>Syzygium sp.</i> (ชมพู่)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้
21	<i>Tamarindus indica</i> L. (มะขาม)	ผล	รับประทานเป็นผลไม้

ตารางที่ 5 พรรณพืชที่ใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพร

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยาบำรุงกำลังแก้ปวดเมื่อย			
1	<i>Betula alnoides</i> Buch.-Ham. ex G.Don (ก้างเลื้อย ไคร่ง)	เนื้อไม้	คองสุราดื่ม บำรุงกำลัง
2	<i>Crinum asiaticum</i> L. (พลับพลึง)	ใบ	ย่างไฟนำไปประคบ แก้ปวดเมื่อย
3	<i>Derris scandens</i> (Roxb.) Benth. (เถาวัลย์เปรียง)	เถา	ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย
4	<i>Dracaena conferta</i> Ridl. (ก้างหนูนาน)	ราก	คองสุราดื่ม บำรุงกำลัง

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยารักษาแก้มือ			
5	<i>Drypetes roxburghii</i> (Wall.) Hurusawa (ประคำไก่, มะค่าไก่)	ใบ	ย่างไฟนำไปประคบ แก้มือ
6	<i>Elephantopus scaber</i> L. (โคไม้รู้ลัม)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม บำรุงกำลัง
7	<i>Ficus foveolata</i> Wall. (ไม้กระเทียม รัง)	เถา	ต้มน้ำดื่ม แก้มือ
8	<i>Muntingia calabura</i> L. (ตะขบฝรั่ง)	ผล	รับประทานบำรุงกำลัง
9	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq. (พืชใบเมฆ, หญ้าหนวดแมว)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้มือ
10	<i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng. (กุดเค็ดง, พญาท้าวเอว)	เถา	ต้มน้ำดื่ม แก้มือ
11	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach. & Thonn. (ลูกใต้ใบ)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้มือ
12	<i>Salacia chinensis</i> L. (กำแพงเจ็ดชั้น)	เถา	คองสุราดื่ม แก้มือ
13	<i>Schefflera leucantha</i> R. Vig. (หนุมานประสานกาย)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้มือ
14	<i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link ex Dietr. (ไพล)	เหง้า	ทำลูกประคบ แก้มือ
ยาแก้ไข้ ลดความร้อนในร่างกายและแก้ไข้			
1	<i>Acalypha siamensis</i> Oliv. ex Gage (ชาข่อย, ชาป่า)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม เป็นยานอนหลับ
2	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Wall. ex Nees (ฟ้าทะลายโจร)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
3	<i>Aquilaria crassna</i> Pierre ex Lecomte (กฤษณา)	เปลือก	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
	ยาแก้ไข้ ลดความร้อนในร่างกายและแก้ไข้		
4	<i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryander ex W.T.Aiton (รัก)	ดอก	ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ
5	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb. (บัวบก)	ใบ	คั้นน้ำดื่ม แก้ร้อนใน
6	<i>Chrysanthemum indicum</i> L. (เบญจมาศ, เก๊กฮวย)	ดอก	ต้มน้ำดื่ม แก้ร้อนใน
7	<i>Cinchona</i> sp. (ควินิน)	เปลือกต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
8	<i>Clerodendrum viscosum</i> Vent. (นางแย้มป่า)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
9	<i>Commelina bengalensis</i> L. (ผักปลาบ)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้ร้อนใน
10	<i>Dolichandrone serrulata</i> (DC.) Seem. (แคขาว, แคทราย)	ดอก	ต้มน้ำดื่ม แก้วิงเวียน
11	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack (ปลาไหลเผือก)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
12	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr. (คนทา)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
13	<i>Kaempferia galanga</i> L. (เปราะหอม)	หัว	ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ
14	<i>Mimosa pudica</i> L. (ไมยราบ)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
15	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach. & Thonn. (ลูกใต้ใบ)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
16	<i>P. emblica</i> L. (มะขามป้อม)	ผล	รับประทานแก้ไข้
17	<i>Piper retrofractum</i> Vahl (ดีปลี)	ผล	ฝนกับน้ำมะนาว จิบแก้ไข้

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
	ยาแก้ไข้ ลดความร้อนในร่างกายและแก้ไข้		
18	<i>Plumeria obtusa</i> L. (ลั่นทมขาว)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
19	<i>Pteridrys syrmatica</i> C.Chr. (เนระพูสี)	เหง้า	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้, แก้ไอ
20	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz (ทองพันชั่ง)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้ร้อนใน
21	<i>Solanum indicum</i> L. (มะเข็งต้น)	ผล	รับประทานแก้ไข้
22	<i>S. aculeatissimum</i> Jacq. (มะเขือขื่น)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ
23	<i>Terminalia chebula</i> Retz. var. <i>chebula</i> (สมอไทย)	ผล	อมกับเกลือ แก้ไอ
24	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels (ย่านาง)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
25	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman (ชิงช้าชาลี)	เถา	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
26	<i>T. crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson (บอระเพ็ด)	เถา	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
27	<i>Tradescantia spathacea</i> Stearn (ว่านกาบหอย)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ
28	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less. (หมอน้อย)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
29	<i>Vitex trifolia</i> L. (กนทีสอ)	ใบ, เมล็ด	ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้
30	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe (ขิง)	เหง้า	ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยาบำรุงร่างกาย ลดความดัน แก้อาเจียน			
1	<i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm. (ว่านกีบแรด)	หัว	ต้มน้ำดื่ม บำรุงสายตา
2	<i>Caesalpinia sappan</i> L. (ฝาง)	เนื้อไม้	ต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิต
3	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook.f. & Thomson var. <i>odorata</i> (กระดังงาไทย)	ดอก	ต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิต, บำรุงหัวใจ
4	<i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore (เท้าขาม่อม, พญารากเขียว)	ราก	ต้มน้ำดื่ม บำรุงสมรรถภาพทางเพศ
5	<i>Dactyloctenium aegyptium</i> (L.) P.Beauv. (หญ้าปากควาย)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้อาเจียน
6	<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz (ตะโกนา)	เปลือก, เนื้อไม้	ทำยาลูกกลอน บำรุงสมรรถภาพทางเพศ
7	<i>Euphorbia hirta</i> L. (น้านมราชสีห์)	ยาง	หยอดตา แก้อาการอักเสบ
8	<i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume (ว่านเพชรหึง, ว่านหางช้าง)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม ลดความดัน
9	<i>Kaempferia parviflora</i> Wall. ex Baker (กระชายดำ)	ราก	คองสุราดื่ม บำรุงสมรรถภาพทางเพศ
10	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f. (ปีบ)	ใบ, ดอก	มวนบุหรี่สูบ บำรุงโลหิต
11	<i>Momordica charantia</i> L. (มะระขี้นก)	ผล	รับประทานบำรุงโลหิต
12	<i>Morinda citrifolia</i> L. (ขอบ้าน)	ผล	ต้มน้ำดื่ม แก้อาเจียน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยาบำรุงร่างกาย ลดความดัน แก้อาเจียน			
13	<i>Mucuna pruriens</i> (L.) DC. (หามมูย)	เมล็ด	คั่วขงน้ำดื่ม บำรุงสมรรถภาพทางเพศ
14	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb. (เคยหอม)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม บำรุงหัวใจ
15	<i>Phyllanthus emblica</i> L. (มะขามป้อม)	ผล	รับประทานบำรุงหัวใจ
16	<i>Plumbago indica</i> L. (เจตมูลเพลิงแดง)	ราก	ต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิต
17	<i>Salacia chinensis</i> L. (กำแพงเจ็ดชั้น)	เถา	คองสุราดื่ม บำรุงโลหิต
ยารักษาโรคเฉพาะของสตรี			
1	<i>Anaxagorea luzonensis</i> A.Gray (กำลั้งวู้เถลิง)	ลำต้น	ส่วนผสมในตัวยากระชับมดลูก
2	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss (ไผ่หนาม)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก่ระดูขาว
3	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC. (หนาด)	ใบ	ย่างไฟประกบ กระชับมดลูก
4	<i>Euphorbia hirta</i> L. (น้านมราชสีห์)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม ขับน้านม
5	<i>Gomphrena globosa</i> L. (บานไม่รู้โรยดอกขาว)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก่ระดูขาว
6	<i>Mimosa pudica</i> L. (ไมยราบ)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก่ระดูขาว
7	<i>Molineria latifolia</i> Herb. ex Kurz (ว่านสากเหล็ก)	ราก	คองสุราดื่ม แก้มดลูกอักเสบ
8	<i>Musa sapientum</i> L. (กล้วยน้ำว้า)	หวัปลี	รับประทานขับน้านม

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
	ยาห้ามเลือด รักษาบาดแผล		
1	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f. (ว่านหางจระเข้)	วุ้นจากใบ	ทารักษาแผลพุพอง
2	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr. (สับปะรด)	ใบอ่อน	ตำพอกฝี
3	<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) Vent. (ปอกระสา)	ยาง	ทารักษาแผลสด
4	<i>Canna indica</i> L. (พุทธรักษา)	ดอก	ตำปัดแผล ห้ามเลือด
5	<i>Capsicum frutescens</i> L. var. <i>frutescens</i> (พริกขี้หนู)	ใบ	ตำพอกฝี
6	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M.King & H.Rob. (สาบเสือ)	ใบ	ตำพอก ห้ามเลือด
7	<i>Curcuma longa</i> L. (ขมิ้นชัน)	เหง้า	ตำทา รักษาแผลสด
8	<i>C. zedoaria</i> (Berg) Roscoe (ขมิ้นอ้อย)	เหง้า	ตำทา รักษาแผลพุพอง
9	<i>Dracontomelon dao</i> (Blanco) Merr. & Rolfe (พระเจ้าห้าพระองค์)	เปลือก	นำมาแปะแผล รักษาแผลสด
10	<i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume (ว่านเพชรหึง, ว่านหางช้าง)	ทั้งต้น	ตำพอก รักษาแผลสด
11	<i>Heliotropium indicum</i> L. (หญ้างวงช้าง)	ใบ	ตำพอก รักษาแผลสด
12	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L. (ชบา)	ราก	ตำพอกฝี
13	<i>Hopea odorata</i> Roxb. (ตะเคียนทอง)	เปลือก	ต้มน้ำ ใช้ล้างแผล
14	<i>Lagerstroemia calyculata</i> Kurz (ตะแบก)	เปลือก	ต้มน้ำ ใช้ล้างแผล

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยาห้ามเลือด รักษาบาดแผล			
15	<i>Lantana camara</i> L. (พลากรอง)	ดอก	ตำพอก ห้ามเลือด
16	<i>Mirabilis jalapa</i> L. (บานเย็น)	ใบ	ตำพอกฝี
17	<i>Punica granatum</i> L. (ทับทิม)	เปลือกผล	ต้มน้ำ ใช้ล้างแผล
18	<i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link ex Dietr. (ไพล)	เหง้า	ตำพอก รักษาแผลสด
ยารักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร			
1	<i>Allamanda cathartica</i> L. (บานบุรี)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย
2	<i>Amomum testaceum</i> Ridl. (กระวาน)	ผล	รับประทานขับลม
3	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh (ทองแตก)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย
4	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf. (กระชาย)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด, ขับลม
5	<i>Bridelia ovata</i> Decne. (มะกา)	ใบ	ย่างไฟชงน้ำดื่ม เป็นยาระบาย
6	<i>Caesalpinia sappan</i> L. (ฝาง)	เนื้อไม้	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย
7	<i>Cassia fistula</i> L. (กุน, ราชพฤกษ์)	เนื้อในฝัก, ใบ	ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย
8	<i>Diospyros mollis</i> Griff. (มะเกลือ)	ผล	ตำคั้นน้ำดื่ม ยาถ่ายพยาธิ
9	<i>Etlingera elatior</i> (Jack) R.M.Sm. (ดาหลา)	ดอก	รับประทาน แก้ท้องอืด, ขับลม

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยารักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร			
10	<i>Ficus hispida</i> L.f. (มะเดื่อปล้อง)	เปลือก	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย
11	<i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume (ว่านเพชรหึง, ว่านหางช้าง)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย
12	<i>Kaempferia marginata</i> Carey (เปราะป่า)	หัว	ขงน้ำดื่ม ขับลม
13	<i>Lagerstroemia calyculata</i> Kurz (ตะแบก)	เปลือก	ต้มน้ำดื่ม สมานแผลในลำไส้
14	<i>Lantana camara</i> L. (ผกากรอง)	ดอก	ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง
15	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L. (กะเพรา)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด, ขับลม
16	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb. (ข้าวฟ่าง)	ใบ	รับประทานแก้ท้องอืด
17	<i>Plumbago indica</i> L. (เจตมูลเพลิงแดง)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย
18	<i>P. zeylanica</i> L. (เจตมูลเพลิงขาว)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย
19	<i>Psidium guajava</i> L. (ฝรั่ง)	ใบ	ข่างไฟขงน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย
20	<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby (ขี้เหล็ก)	ยอดอ่อน	รับประทานเป็นยาระบาย
21	<i>Streblus asper</i> Lour. (ข่อย)	เมล็ด	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด
22	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels (หว่า)	ผล	รับประทานแก้ท้องเสีย
23	<i>Thevetia peruviana</i> (Pers.) K.Schum. (รำเพย)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยารักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินอาหาร			
24	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis. (ตำลึงหลวง)	ผล	รับประทานเป็นยาถ่ายพยาธิ
25	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less. (หมอน้อย)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย
26	<i>Walsura robusta</i> Roxb. (จี้ฮ้าย)	เปลือก	ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคบิด
ยารักษาโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจ			
1	<i>Datura metel</i> L. var. <i>metel</i> (ลำโพง)	ดอก	ฆวนบุหรืสูบ แก้โรคหอบหืด
2	<i>Justicia fragilis</i> Wall. (ปีกไก่ดำ)	ใบ	คั้นน้ำดื่ม แก้ภูมิแพ้
3	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f. (ปีบ)	ใบ, ดอก	ฆวนบุหรืสูบ แก้โรคหอบหืด
4	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng. (เนืชมहुเสือ)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้โรคหอบหืด
5	<i>Schefflera leucantha</i> R. Vig. (หนูमानประสานกาย)	ใบ	เคี้ยวกับเกลือ แก้โรคหอบหืด
6	<i>Stephania pierrei</i> Diels (สบู่เลือด, บอระเพ็ดพุงช้าง)	หัว	คองสุราดื่ม แก้โรคหอบหืด
ยารักษาโรคผิวหนัง ลมพิษ			
1	<i>Croton stellatopilosus</i> Ohba (เปิ้ล้าน้อย)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้ลมพิษ
2	<i>Curcuma longa</i> L. (ขมิ้นชัน)	ใบ	ตำทา แก้ผดผื่นคัน
3	<i>C. zedoaria</i> (Berg) Roscoe (ขมิ้นฮ้อย)	เหง้า	ตำทา แก้ผดผื่นคัน

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยารักษาโรคผิวหนัง ลมพิษ			
4	<i>Justicia fragilis</i> Wall. (ปีกไก่ดำ)	ใบ	คั้นน้ำดื่ม แก้ลมพิษ
5	<i>Piper betle</i> L. (พลู)	ใบ	ตำผสมเหล้าขาว ทาแก้ลมพิษ
6	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb. (ชุมเห็ดเทศ)	ใบ	ตำผสมน้ำปูนใส ทารักษาโรคผิวหนัง
ยาแก้เลือดขัดยอก ฟกช้ำ ปวดบวม			
1	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb. (บัวบก)	ใบ	คั้นน้ำดื่ม แก้ช้ำใน
2	<i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs (กุ่มบก)	เปลือก	ผสมน้ำชาขาว ทาแก้ปวดบวม
3	<i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw. (ผักกูด)	ทั้งต้น	ตำพอก แก้ปวดบวม
4	<i>Ixora lobbii</i> King & Gamble (เข็มแดง)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดบวม
5	<i>Microcos sinuata</i> (Wall. ex Mast.) Burret (สลอดเล็ก, ส้มกุ่ม)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แก้ช้ำใน
6	<i>Plumeria obtusa</i> L. (ลั่นทมขาว)	ใบ	ย่างไฟประกบ แก้ปวดบวม
ยาขับปัสสาวะ และรักษาริดสีดวงทวาร			
1	<i>Amomum villosum</i> Lour. var. <i>xanthioides</i> (Wall. ex Baker) T.L. Wu & S.Chen (เร่ว)	ใบ	ขับปัสสาวะ
2	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss (ไผ่หนาม)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ

ตารางที่ 5 (ต่อ)

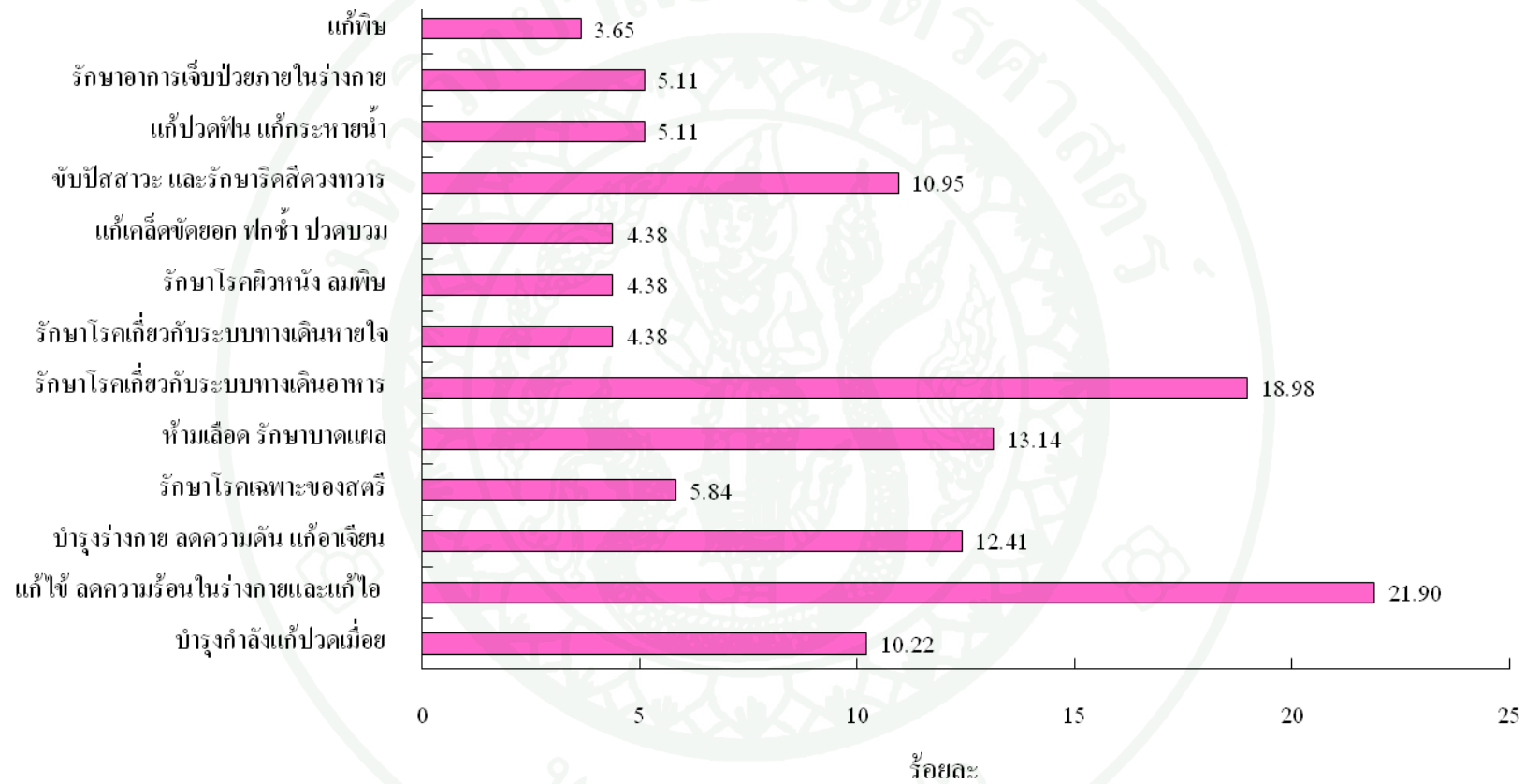
ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยาขับปัสสาวะ และรักษาริดสีดวงทวาร			
3	<i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryander ex W.T.Aiton (รัก)	ใบ	แกัริดสีดวงทวารหนัก
4	<i>Cardiospermum halicacabum</i> L. (โลกกระออม)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ
5	<i>Cissus quadrangularis</i> L. (เพชรสังฆาต)	เถา	ต้มน้ำดื่ม แกัริดสีดวงทวารหนัก
6	<i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm. (เอื้องหมายนา)	เหง้า	ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ
7	<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balakr. (เปล้าใหญ่)	เนื้อไม้	ต้มน้ำดื่ม แกัริดสีดวงทวารหนัก
8	<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) Sm. (กระแตไต่ไม้)	เหง้า	ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ
9	<i>Euphorbia tirucalli</i> L. (พญาไร้ใบ)	ยาง	ทาแกัริดสีดวงทวารหนัก
10	<i>Paederia linearis</i> Hook.f. (ตดหมูตดหมา)	ทั้งต้น	ตำหยาบๆ ย่างไฟแล้วนึ่งทับ แกัริดสีดวงทวารหนัก
11	<i>Plumbago zeylanica</i> L. (เจตมูลเพลิงขาว)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แกัริดสีดวงทวารหนัก
12	<i>Raphanus sativus</i> L. (ผักกาดหัว, หัวไชเท้า)	ราก	ต้มน้ำดื่ม แกัริดสีดวงทวารหนัก
13	<i>Rauvolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz (ระย่อม)	ราก	ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ
14	<i>Ruellia tuberosa</i> L. (ต้อยติ่ง)	ราก	ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ
15	<i>Tagetes erecta</i> L. (ดาวเรือง)	ดอก	ต้มน้ำดื่ม แกัริดสีดวงทวารหนัก

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยาแก้ปวดฟัน แก้กระหายน้ำ			
1	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K. Jansen (ผักคราดหัวแหวน)	ดอก, ใบ	อุดฟัน แก้ปวดฟัน
2	<i>Angioperis evecta</i> (G.Forst.) Hoffm. (ว่านกีบแรด)	หัว	ดมน้ำดื่ม แก้กระหายน้ำ
3	<i>Areca catechu</i> L. (หมาก)	ผล	เคี้ยวให้ฟันแข็งแรง
4	<i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore (เท้าขาม่อม, พญารากเขียว)	ราก	ดมน้ำดื่ม แก้กระหายน้ำ
5	<i>Lansea coromandelica</i> (Houtt.) Merr. (อ้อยช้าง)	แก่น	แก้กระหายน้ำ
6	<i>Streblus asper</i> Lour. (ข่อย)	เมล็ด	ทำให้เจริญอาหาร
7	<i>Tabernaemontana divaricata</i> (L.) R.Br. ex Roem. & Schult. (พุดจีบ)	ราก	ผสมเกลืออม แก้ปวดฟัน
ยารักษาอาการเจ็บป่วยภายในร่างกาย			
1	<i>Asparagus racemosus</i> Willd. (สามสิบ)	ทั้งต้น	ดมน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวาน
2	<i>Catharanthus roseus</i> (L.) G.Don (แพงพวยฝรั่ง)	ทั้งต้น	ดมน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวาน
3	<i>Codiaeum variegatum</i> Blume (โกสน)	ใบ	ดมน้ำดื่ม รักษาวัณโรค
4	<i>Cuscuta chinensis</i> Lam. (ฝอยทอง)	ลำต้น	ดมน้ำดื่ม รักษาโรคผิวหนัง

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้และสรรพคุณ
ยารักษาอาการเจ็บป่วยภายในร่างกาย			
5	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng. (เนื้อมहुเสื่อ)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวาน
6	<i>Stachytarpheta jamaicensis</i> (L.) Vahl (หญ้าพันงูเขียว)	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวาน
7	<i>Tacca chantrieri</i> Andre (เนระพูสีไทย, ค้างคาวดำ)	เหง้า	คองสุราดื่ม รักษาโรคตาขโมย
พืชที่ใช้แก้พิษ			
1	<i>Barleria lupulina</i> Lindl. (เสลดพังพอนตัวผู้)	ใบ, ราก	ใบตำผสมสุรา ทาบริเวณที่ถูกกัด รากฝนกับสุราดื่ม ถอนพิษงู
2	<i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume (ว่านเพชรหึง, ว่านหางช้าง)	ทั้งต้น	ตำพอกบริเวณที่ถูกกัด ถอนพิษงู
3	<i>Ipomoea aquatica</i> Forssk. (ผักบุ้ง)	ยอด	ต้มน้ำดื่ม ถอนพิษยาเบื่อ
4	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl. (รางจืด)	ใบ	ต้มน้ำดื่ม แก้อาการเมาค้าง ตำผสมน้ำข้าวข้าว คั้นน้ำดื่ม ถอนพิษ
5	<i>Zephyranthes candida</i> (Lindl.) Herb. (บัวฝรั่งดอกขาว)	หัว (ลำต้น)	รับประทานกับเหล้าขาว ถอนพิษงู

ภาพที่ 6 เปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพร แบ่งตามลักษณะอาการโรค

ตารางที่ 6 พรรณพืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและเครื่องมือเครื่องใช้

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
1	<i>Azelia xylocarpa</i> (Kurz) Craib (มะค่าโมง)	ลำต้น	ครกตำข้าว
2	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss (ไผ่หนาม)	ลำต้น	ทำโต๊ะ
3	<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn. (นุ่น)	ผล	ทำที่นอน, หมอน
4	<i>Cocos nucifera</i> L. var. <i>nucifera</i> (มะพร้าว)	ก้านใบ	ไม้กวาด
5	<i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees (ซาง, ไผ่รวก)	ลำต้น	สานกระด้ง, ตะกร้า, เสื่อ
6	<i>Derris elliptica</i> (Roxb.) Benth. (หางไหลแดง)	ราก	เปื้อปลา
7	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var. <i>hispida</i> (กลอย)	หัว	ไล่แมลงศัตรูพืช
8	<i>Entada rheedii</i> Spreng. (สะบ้า)	ฝัก	ประดับตกแต่ง
9	<i>Hopea odorata</i> Roxb. (ตะเคียนทอง)	เนื้อไม้	สร้างบ้าน
10	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) P.Beauv. (หญ้าคา)	ใบ	มุงหลังคา
11	<i>Licuala spinosa</i> Thunb. (กะป้อ)	ใบ	มุงหลังคา
12	<i>Musa sapientum</i> L. (กล้วยน้ำว้า)	ใบ	ห่ออาหาร
13	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz (ประดู่ป่า)	ลำต้น	เครื่องดนตรี
14	<i>Samanea saman</i> (Jacq.) Merr. (จามจุรี)	ลำต้น	เชียง
15	<i>Stemona collinsae</i> Craib (หนอนตายหยา)	ราก	ขาม่าไล่แมลงศัตรูพืช

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
16	<i>Tamarindus indica</i> L. (มะขาม)	ลำต้น	ครก, สาก
17	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble (ไผ่รวก)	ลำต้น	สานแข่ง, สร้างบ้าน
18	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen (แดง)	ลำต้น	เครื่องมือเครื่องใช้

ตารางที่ 7 พรรณพืชที่ใช้เป็นสีย้อมและเครื่องนุ่งห่ม

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
1	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. (ขนุน)	แก่น	สีย้อม (สีเหลือง)
2	<i>Cassia fistula</i> L. (กุน, ราชพฤกษ์)	ฝัก	สีย้อม (สีน้ำตาล)
3	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M.King & H.Rob. (สามสี)	ใบ	สีย้อม (สีเขียว)
4	<i>Clitoria ternatea</i> L. (อัญชัน)	ดอก	สีย้อม (สีม่วง, สีฟ้า)
5	<i>Cocos nucifera</i> L. var. <i>nucifera</i> (มะพร้าว)	กาบมะพร้าว	สีย้อม (สีน้ำตาล)
6	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var. <i>hispida</i> (กลอย)	เหง้า	สีย้อม (สีครีม)
7	<i>Gossypium barbadense</i> L. var. <i>acuminatum</i> Mast. (ฝ้ายสำลี)	เส้นใย	ทอผ้า

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
8	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz (ลิ้นฟ้า, เพกา)	เปลือก	สีย้อม (สีเขียวอมเหลือง, เหลืองเข้ม)
9	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb. (เตยหอม)	ใบ	สีผสมอาหาร (สีเขียว)
10	<i>Terminalia catappa</i> L. (หูกวาง)	ใบ	สีย้อม (สีเขียว)

ตารางที่ 8 พรรณพืชที่ใช้เป็นเครื่องสำอาง

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
1	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC. (ส้มป่อย)	ฝัก	สระผมแก้รังแค
2	<i>Annona squamosa</i> L. (น้อยหน่า)	ใบ	ตำพอกศีรษะแก้เหา
3	<i>Citrus hystrix</i> DC. (มะกรูด)	ผล	สระผม
4	<i>Entada rheedii</i> Spreng. (สะบ้า)	เถา	ทำสบู่
5	<i>Naringi crenulata</i> (Roxb.) Nicolson (กระเจาะ, พญาชา)	เนื้อไม้	ฝนทาหน้า บำรุงผิว
6	<i>Trichosanthes cucumerina</i> L. (บวบขม)	ผล	สระผมแก้รังแค

ตารางที่ 9 พรรณพืชที่ใช้ในงานพิธีกรรมและความเชื่อ

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
1	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC. (หนาด)	ทั้งต้น	ปลูกไว้หน้าบ้านเพื่อกันผี
2	<i>Cardiospermum halicacabum</i> L. (โคกกระออม)	เมล็ด	ร้อยเชือกพันรอบเอวเด็กเพื่อป้องกันขัดเบา
3	<i>Dolichandrone serrulata</i> (DC.) Seem. (แคขาว, แคทราย)	ดอก	เหน็บไว้ที่เอวเวลามีเพศสัมพันธ์จะไม่ท้อง
4	<i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng. (กัศเค้าแดง, พญาท้าวเอว)	เถา	เหน็บไว้ที่เอวป้องกันสัตว์มีพิษ
5	<i>Saccharum officinarum</i> L. (อ้อย)	ลำต้น	ประกอบพิธีกรรมรับขวัญวันกินข้าวห่อ
6	<i>Tagetes erecta</i> L. (ดาวเรือง)	ยอด	ประกอบพิธีกรรมรับขวัญวันกินข้าวห่อ

ตารางที่ 10 พรรณพืชที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง

ลำดับที่	ชนิดพืช	ส่วนที่ใช้	วิธีใช้
1	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don (ยางนา)	ลำต้น	เชื้อเพลิง
2	<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh. (ยูคาลิป)	ลำต้น	ฟืน, ถ่าน
3	<i>Mangifera indica</i> L. (มะม่วง)	ลำต้น	ฟืน
4	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz (ประจูด)	ลำต้น	ฟืน
5	<i>Tamarindus indica</i> L. (มะขาม)	ลำต้น	ฟืน

ลักษณะทางสัณฐานวิทยาของพืช

พืชกลุ่มเฟิร์น

1. ผักกูด

ชื่อท้องถิ่น	ผักกูด, กูดกิน (เหนือ), ไข่กะตุ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Paco Fern
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw. (ภาพผนวกที่ ข(1))
วงศ์	Athyriaceae

เฟิร์นลำต้นตั้งตรง มีใบเกล็ด (scale leaf) ปกคลุม สีน้ำตาลเข้มถึงดำ ขอบใบเกล็ดหยักซี่ฟัน ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ ก้านใบยาว ยอดใบอ่อนม้วนงอ ใบย่อยคู่ล่างเล็กกว่าใบย่อยช่วงกลาง รูปใบหอก โคนใบรูปดิ่งหู ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักเว้าลึกเป็นแฉกเกือบถึงเส้นกลางใบย่อย ปลายแฉกมน ขอบหยักซี่ฟัน เส้นใบเป็นร่างแหแบบขนนก ผิวใบด้านล่างมีอับสปอร์สีน้ำตาลเรียงตามแนวเส้นใบ

ถิ่นที่อาศัย	พบตามชายป่าที่มีแดดส่องถึง บริเวณลำธารหรือบริเวณต้นน้ำ
การขยายพันธุ์	ใช้สปอร์ หรือเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน ลวกกินจิ้มน้ำพริก ประกอบอาหาร เช่น ผัด แกง ยำ ทั้งต้นทุบให้ละเอียด ใช้ร่วมกับเพชรสังฆาต หรือขมิ้นอ้อย พอกบริเวณที่ปวดตามข้อ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน)
การใช้ประโยชน์	ใบ แก้ไข้ตัวร้อน แก้พิษอักเสบ บำรุงสายตา บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง ป้องกันเลือดออกตามไรฟัน ขับปัสสาวะ (วุฒิ, 2540; มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2554)

2. เนระพูสี

ชื่อท้องถิ่น	เนระพูสี, เนระพูสีเทศ, กูดคำ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Pteridrys syrmatica</i> C.Ch. (ภาพผนวกที่ ข(2))
วงศ์	Dryopteridaceae

เฟิร์นต้น ลำต้นตั้งตรงไม่แตกกิ่งก้าน มีใบเกล็ด (scale leaf) ปกคลุม รูปไข่ สีน้ำตาล ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ออกที่ปลายยอด ก้านใบยาว ใบย่อยรูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม ขอบใบหยักเว้าลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ ใบย่อยคู่ล่างลดขนาดลง เส้นใบเป็นร่างแหแบบขนนก ท้องใบมีเกล็ดแบนสีน้ำตาล แผ่นใบบาง หลังใบสีเขียวเข้ม ท้องใบสีอ่อนกว่า กลุ่มอับสปอร์รูปเกือบกลมอยู่บนเส้นใบ 2 ข้าง มีเยื่อคลุมอับสปอร์เป็นเกล็ดเล็ก ก้านใบสีน้ำตาลอมเหลืองหรือสีน้ำตาลเข้ม มีหนามสั้นโคนก้านใบมีเกล็ดสีน้ำตาลเป็นมัน ด้านบนมีขน

ถิ่นที่อาศัย	พบขึ้นตามริมลำธารบนภูเขา และตามป่าดิบแถบที่มีความชื้นสูง
การขยายพันธุ์	ใช้สปอร์ หรือเหง้า (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เหง้าตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ไอ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสวัสดิชัย)
การใช้ประโยชน์	ราก, เหง้า แกะขาง แก้ไข้ แก้ปากลิ้นคอเปื่อย แก้ไอ แก้ปวด เจริญอาหาร แก้อาการพิษไข้ เนื้อไม้ แก้ไข้กาฬ ไข้เหนือ ไข้สันนิบาต กล่อมพิษทั้งปวง แก้บิดมูกเลือด แก้ไข้ท้องเสีย แก้บิดปวดเบ่ง แก้แผลที่มีพิษร้อน (วุฒิ, 2540)

3. ว่านกีบแรด

ชื่อท้องถิ่น	ว่านกีบแรด, กีบม้าลม (เหนือ), กะซิกซ้องใหม่ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Giant Fern, King Fern
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm. (ภาพผนวกที่ ข(3))
วงศ์	Marattiaceae

ลักษณะเป็นกอขนาดใหญ่ ลำต้นฝังอยู่ที่ระดับผิวดิน เป็นเนื้อวุ้นอ้วน มีร่องรอยมูมรอบลำต้น ซึ่งเกิดจากข้อของก้านใบที่หลุดออก เหลือไว้เป็นร่อง มองดูคล้ายกีบเท้าแรด มีสีน้ำตาลแก่ แต่ถ้าหักหัวดูภายในเป็นสีเหลืองเหมือนขมิ้น ใบประกอบแบบขนนก 2 ชั้น ก้านใบยาว ใบย่อยรูปใบหอก โคนใบมน ปลายใบแหลม ก้านใบย่อยสั้น แผ่นใบหนา และสีเขียวสดเป็นมันเงา ผิวใบด้านล่างมีอับสปอร์ออกตามเส้นใบย่อยใกล้ขอบใบ

ถิ่นที่อาศัย	พบตามป่าดิบเขา ที่มีร่มเงาและความชื้นสูง
การขยายพันธุ์	ใช้สปอร์ หรือแยกหน่อ (วุฒิ, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	หัว ต้มน้ำดื่ม แก้กระหายน้ำ บำรุงสายตา (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก ห้ามเลือด หัว ต้มดื่ม แก้ปวดศีรษะ แก้ไข้ตัวร้อน แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ แก้กาฬบุตร แก้พิษตานซาง แก้ท้องร่วง อาเจียน ขับปัสสาวะ แก้กำเดา แก้ฝีหัวคว่ำ แก้แผลในปากคอ แก้น้ำลายเหนียว แก้ตาเจ็บ บำรุงกำลัง เป็นยาอายุวัฒนะ ใบ แก้ไอ (วุฒิ, 2540)

4. กระแตไต่ไม้

ชื่อท้องถิ่น	กระแตไต่ไม้, สะไบนาง (กาญจนบุรี)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) Sm. (ภาพผนวกที่ ข(4))
วงศ์	Polypodiaceae

เฟิร์นอิงอาศัย เหง้าทอดยาว ยาวได้ถึง 1 ม. หรือมากกว่า มีเกล็ดสีน้ำตาลเข้ม เกล็ดแคบ ปลายเรียวยาว รากสั้นๆ มีรากขนอ่อนสีน้ำตาล ใบเดี่ยว มีรูปร่างและหน้าที่ต่างกัน 2 แบบ ใบไม่สร้างสปอร์เป็นรูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้ามนตื้นๆ เข้าหาเส้นกลางใบทั้ง 2 ด้าน ปลายมน ไม่มีก้านใบ ใบชนิดนี้จะมีสีเขียวอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ต่อมาจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล และแห้งติดอยู่กับต้น ดังนั้นจะเห็นซ้อนกันหลายใบ เป็นที่สะสมของใบ ไม้แห้งที่ตกลงมา ซึ่งจะกลายเป็นปุ๋ย ใบสร้างสปอร์ รูปคล้ายใบประกอบแบบขนนก ขอบใบหยักเว้าลึกเข้าหาเส้นกลางใบทั้ง 2 ด้าน แต่ละหยักลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ ใบชนิดนี้มีสีเขียวตลอดอายุ เมื่อใบแก่แผ่นใบจะร่วงไป คงเหลือส่วนก้านใบและเส้นกลางใบติดอยู่กับต้น เส้นใบเป็นร่างแหแบบขนนก กลุ่มอับสปอร์รูปกลมหรือรูปไข่ เรียงตัวค่อนข้างมีระเบียบ 2 ข้างของเส้นใบที่แบ่งกลางแต่ละแฉก

ถิ่นที่อาศัย	พบเกาะอยู่ตามต้นไม้ตามป่าดิบเขา ที่มีร่มเงาและความชื้นสูง
การขยายพันธุ์	ใช้สปอร์ หรือแยกหน่อ (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เหง้า ผสมกับรากหญ้าคา ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เหง้า ขับปัสสาวะ แก้ไอ แก้เบาหวาน ขับพยาธิ แก้ไตพิการ แก้แผลพุพอง แผลเนื้อร้าย ขับระดูขาว คุมธาตุ (วุฒิ, 2540) ใบ ตำพอกแผล แก้แผลเรื้อรังและแผลพุพอง (สุนทรี, 2540)

กลุ่มพืชใบเลี้ยงคู่

5. ฟ้ายะลวยโจร

ชื่อท้องถิ่น	ฟ้ายะลวยโจร, หญ้ากันงู (สงขลา)
ชื่อสามัญ	The Creat, Creyat Root, Halviva, Kariyat, Kreat
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Wall. ex Nees (ภาพผนวกที่ ข(5))
วงศ์	Acanthaceae

ไม้ล้มลุก สูง 20 - 60 ซม. ลำต้นเป็นเหลี่ยม บริเวณข้อบวมพอง แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายยอดหรือปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ มีขน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด ด้านบนมี 2 กลีบ ด้านล่างมี 3 กลีบ สีขาว มีขน มีรอยประจุดสีม่วงแดง เกสรเพศผู้ 2 อัน ก้านชูอับเรณูมีขน เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกกัน อับเรณูสีม่วงแดง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรี ผล แบบแห้งแตก (capsule) รูปขอบขนานถึงรูปหอกปลายแหลม สีเขียว เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาล และแตกออกเป็นสองซีก เมล็ด ลักษณะเกือบกลม สีน้ำตาลแดง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ไอ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ทั้งต้น รับประทานแก้ไข้ แก้หวัด แก้ก้อนทอนซิลอักเสบ แก้ปอดอักเสบ แก้บิด แก้ท้องเดิน ต้มกับเบญจมาศสวนดื่มแก้ไข้ตั้ง อักเสบ ลดความดันเลือด ใช้แทนยาปฏิชีวนะได้ ไม่ควรใช้ ติดต่อกันนานเกินไป ผู้ที่มีความดันต่ำ เป็นโรคหัวใจไม่ควรใช้ (วุฒิ, 2540)

6. เสดดพังพอนตัวผู้

ชื่อท้องถิ่น	เสดดพังพอนตัวผู้, เสดดพังพอน, ชองระอา (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Barleria lupulina</i> Lindl. (ภาพผนวกที่ ข(6))
วงศ์	Acanthaceae

ไม้พุ่ม สูง 1 - 1.5 ม. แตกกิ่งก้านสาขามาก ลำต้นสีแดงเข้มเกือบดำ บริเวณข้อโป่งพอง ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลมมีติ่งหนาม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ด้านบนใบสีเขียวเข้ม ใต้ใบสีเขียวอ่อนกว่า เส้นใบสีแดง หูใบเป็นหนามแหลมแข็งออกเป็นคู่ ๆ สีแดง ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกที่ปลายยอดและปลายกิ่ง มีใบประดับ รูปรีเกือบกลม ปลายมีติ่งหนามแหลมรองรับ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูปไข่ ปลายแหลมมีติ่งหนามแหลม กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด สีเหลือง มีขนปกคลุม ด้านบนมีขนาดใหญ่ ปลายแยกเป็น 4 กลีบ ด้านล่างมีขนาดเล็ก มี 1 กลีบ เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น 2 อัน ยาว 2 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ใช้ลำต้นปักชำ และเพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ผนผสมสุราดื่ม แก้งูกัด ใบ ตำ ผสมสุราทาบริเวณที่ถูก ตะขาบกัด งูกัด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก นำมาฝนกับสุราดื่มและทาแก้พิษงู แมลงสัตว์กัดต่อย แก้กตา เหลือง แก้ปวดฟัน ถอนพิษงู (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540) ใบ ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้ลมพิษ แก้โรคเบาหวาน แก้โรคฝีต่างๆ รักษาโรคทางทุม แก้ฟกช้ำ แก้วริดสีดวงทวาร แก้พิษไฟลวกน้ำร้อนลวก (สุนทรี, 2540)

7. ต้อยติ่ง

ชื่อท้องถิ่น	ต้อยติ่ง
ชื่อสามัญ	Waterkanon, Iron Root, Popping Pod
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ruellia tuberosa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(7))
วงศ์	Acanthaceae

ไม้ล้มลุก ต้นสูง 20 - 30 ซม. ลำต้นมีขนอ่อนๆ เล็กน้อย โคนต้นมักทอดเลื้อย ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรี โคนใบรูปลิ้น ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงลดรูปเป็นเส้น กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด สีม่วง ภายในหลอดดอกสีเข้ม เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น 2 อัน ยาว 2 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล แบบแห้งแตก (capsule) ลักษณะเป็นฝักยาว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลดำ เมื่อถูกน้ำจะแตกออกเป็นสองซีก ตามรอยตะเข็บ เมล็ด กลม แบน สีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นเป็นวัชพืชในสนาม ในสวน และริมทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก คั้นน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาและหมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก ผสมยาแก้พิษ ขับปัสสาวะ เมล็ด แขน้ำให้พอง ปิดดูดพิษ ปิดหัวฝี (วุฒิ, 2540)

8. ปีกไก่ดำ

ชื่อท้องถิ่น	ปีกไก่ดำ, ตะหละฮ่วย (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Justicia fragilis</i> Wall. (ภาพผนวกที่ ข(8))
วงศ์	Acanthaceae

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก สูงประมาณ 1 ม. ลำต้นและกิ่งเป็นข้อปล้อง คล้ายกระดูกไก่ ลำต้นสีแดงเข้มถึงดำเกลี้ยงมัน แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีแกมใบหอก โคนใบเรียวแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นกลางใบสีแดงอมดำ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกที่บริเวณปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปปากเปิด สีขาวอมเขียว แกมชมพู ด้านบนมี 2 กลีบยื่นออกมาตรงๆ ด้านล่างมี 3 กลีบ โค้งลง เกสรเพศผู้ 2 อัน อับเรณูติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่ง (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	คั้นเอาน้ำจากใบ หรือราก คั้นแก้ลมพิษ แก้ภูมิแพ้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ใบ แก้เลือดคั่งค้างเป็นลิ่มเป็นก้อน กระจายโลหิต แก้ปวดศีรษะ แก้หืด แก้ไอ แก้อาเจียนเป็นโลหิต แก้ไข้ใน แก้ปวดข้อ แก้พิษสัตว์กัดต่อย แก้โรคผิวหนัง (วุฒิ, 2540)

9. ทองพันชั่ง

ชื่อท้องถิ่น	ทองพันชั่ง, ทองคันชั่ง
ชื่อสามัญ	White Crane Flower
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz (ภาพผนวกที่ ข(9))
วงศ์	Acanthaceae

ไม้พุ่ม สูง 50 - 80 ซม. แตกกิ่งก้านสาขามาก ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีขน ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่ โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ก้านใบมีขน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ปลายยอดและปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ มีขน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด สีขาว มีขน ด้านบนมี 2 กลีบ ปลายแยกเป็นแฉกสั้นๆ ด้านล่างมี 3 กลีบ ปลายมน โคนกลีบมีรอยประสีแดง เกสรเพศผู้ 2 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังในหลอดกลีบ รูปรีถึงรูปขอบขนาน มีขนที่โคนก้าน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำใบมาต้มดื่มแก้ร้อนใน แก้ไข้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้โรคมะเร็ง วัณโรค ต้มสระผมแก้ผมร่วง ผมหงอก เป็นรังแค แก้กลากเกลื้อน แก้พิษงู ใบ ดับพิษไข้ รักษาโรคผิวหนัง แก้ริดสีดวงทวาร ห้ามใช้กับ ผู้ที่เป็นโรคโลหิตจาง โรคหัวใจ โรคหืด โรคความดันเลือดต่ำ โรคมะเร็งในเม็ดเลือด แก้ไข้ปวดหัวตัวร้อน แก้เหา แก้สารพัดพิษ (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540) ทั้งต้น แก่น้ำเหลืองเสีย รักษา มะเร็ง กุดทะราด ขับพยาธิตามผิวหนัง ตามบาดแผล แก้ไข้เลื่อน (สุนทรี, 2540)

10. รางจืด

ชื่อท้องถิ่น	รางจืด, รางเย็น (ยะลา), น้ำนอง (สระบุรี)
ชื่อสามัญ	Babbler's Bill Leaf
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl. (ภาพผนวกที่ ข(10))
วงศ์	Acanthaceae

ไม้เลื้อย ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบเรียวเป็นติ่ง ขอบใบเรียบหรือหยักตื้นๆ เนื้อใบหนา หลังใบสีเขียวเข้มกว่าท้องใบ มีเส้นใบ 3 เส้นออกจากโคน ก้านใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ห้อยลง ออกตามซอกใบ ช่อหนึ่งมี 3 - 4 ดอก มีใบประดับ หุ้มกลีบเลี้ยง รูปขอบขนาน สีเขียวประแดง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันรูป ถ้วย กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง สีม่วงอ่อนถึงเข้ม ภายในหลอดกลีบดอกมีสีครีม หรือเหลือง เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดที่โคนหลอดกลีบดอก อับเรณูมีขน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือ วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พบตามที่รกร้างในป่าทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบสดตำให้ละเอียดผสมกับน้ำขาวข้าว คั้นเอาแต่น้ำดื่มเพื่อถอน พิษ ใบต้มดื่มแก้อาการเมาค้าง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทรี หมอยาสมยศ และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้อักเสบ ทั้งต้น ปรงยาแก้มะเร็ง ราก เถา ใบ ตำคั้นหรือเอารากฝนกับน้ำ หรือต้มน้ำดื่มถอนพิษ แก้ไข้ ถอนพิษยาเบื่อเมา ตำพอก แก้ปวดบวม แก้ร้อนใน กระหายน้ำ ใช้ปรงเป็นยาถอนพิษไข้ เป็นยาพอกบาดแผล น้ำร้อนลวก ไฟไหม้ ทำลายพิษจากสตรีกินให้เป็นกลาง พิษจากดื่มเหล้ามากเกินไป (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

11. บานไม่รู้โรยดอกขาว

ชื่อท้องถิ่น	บานไม่รู้โรยดอกขาว, บานไม่รู้โรย
ชื่อสามัญ	Glove Amaranth
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Gomphrena globosa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(11))
วงศ์	Amaranthaceae

ไม้ล้มลุก สูง 20 - 50 ซม. ลำต้นตั้งตรง หรือโคนต้นเอนราบกับพื้นดิน กิ่งอ่อนมีขนประปราย ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมขอบขนาน โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ หรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ก้านช่อดอกยาว ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับ 2 อันรองรับ สีขาว กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน สีขาว ลักษณะแห้ง กลีบดอกไม่มี เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ ล้อมรอบเกสรเพศเมียไว้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นกระเปาะรูปขอบขนานแกมรูปไข่ เมล็ด รูปกลมแบน สีดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ระดูขาว แก้หนองใน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยานางยิ)
การใช้ประโยชน์	ทั้งต้น ต้มดื่ม แก้กามโรค หนองใน ขับปัสสาวะ ขับน้ำ แก้ระดูขาว แก้กระษัย ราก แก้โรคทางเดินปัสสาวะอักเสบ ขับปัสสาวะ ขับระดูขาว แก้พิษต่างๆ (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540) ดอก ใช้บำรุงตับ แก้อาเจียร แก้ไอระงับหอบหืด แก้ปวดศีรษะ บิด ไ้ไกรณ แผลผื่นคัน (สุนทรี, 2540)

12. มะม่วงหิมพานต์

ชื่อท้องถิ่น	มะม่วงหิมพานต์, กาอี (ตรัง), มะม่วงหยอด (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Acajou, Cashew, Maranon
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Anacardium occidentale</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(12))
วงศ์	Anacardiaceae

ไม้ต้น ขนาดเล็ก สูง 10 - 12 ม. ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่ โคนใบแหลม ปลายใบมน ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนาเหมือนแผ่นหนัง ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ดอกย่อยมีขนาดเล็ก แยกเพศร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน มีสีขาว แล้วเปลี่ยนเป็นสีชมพูสด มีกลิ่นหอม เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นแบบเปลือกแข็งเมล็ดเดี่ยว (nut) รูปไต เปลือกนอกแข็ง สีน้ำตาลอมเทา อยู่บนฐานรองดอก ที่มีลักษณะนํ้าเนื้อนุ่ม มีกลิ่นหอม สีเหลืองอมชมพู เมื่อแก่หรือสุกเต็มที่เปลี่ยนเป็นสีแดง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำยอดอ่อนมาลวกกินกับน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ผล แก้กกลากเกลื้อน โรคผิวหนัง แก้ผิวหนังอักเสบในโรคเรื้อน ทำลายเนื้องอก ยาง แก้ลมชักหัวหูดและตาปลา (วุฒิ, 2540) ราก แก้ท้องร่วงและเป็นยาฝาดสมาน ใบ ช่วยสมานลำไส้ แก้ท้องร่วง หรือนำใบมาบดใส่แผลไฟไหม้ แผลน้ำร้อนลวก หรือนำมาสูมไฟเพื่อสูดดมรักษาอาการไอ เจ็บคอ (อุไร, 2547ก)

13. พระเจ้าห้าพระองค์

ชื่อท้องถิ่น	พระเจ้าห้าพระองค์, แสนตาล้อม (เชียงใหม่)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dracontomelon dao</i> (Blanco) Merr. & Rolfe (ภาพผนวกที่ ข(13))
วงศ์	Anacardiaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ สูง 25 - 40 ม. บริเวณโคนต้นเป็นพูพอน เปลือกนอกค่อนข้างเรียบ หรือแตกเป็นสะเก็ด สีน้ำตาล เปลือกชั้นในสีชมพู กระพี้สีขาว ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงเวียน เป็นกลุ่มที่ปลายกิ่ง มีใบย่อย 12 - 20 คู่ เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนานแกมรูปไข่ โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวด้านบนเกลี้ยงสีเขียวเข้ม ผิวด้านล่างมีขนนุ่ม มักหลุดร่วงง่าย ใบอ่อนสีออกชมพู ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เป็นรูปสามเหลี่ยมเชื่อมติดกันที่โคน ด้านนอกมีขน กลีบดอก 5 กลีบ ช้อนเหลื่อมกัน คล้ายรูปคนโท สีขาวอมเขียว ไม่มีขน เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 5 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่ม ผล ลักษณะกลม เมื่อสุกสีเหลือง ฉ่ำน้ำ เปลือกหุ้มเมล็ดแข็งมากมีรอย 5 รอย อยู่ตรงกลาง

ถิ่นที่อาศัย	พบในป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำเปลือกไม้มาแปะแผล รักษาแผลสด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือก เป็นยาแก้โรคบิด แก้ปวดท้อง (วิทย์, 2548)

14. อ้อยช้าง

ชื่อท้องถิ่น	อ้อยช้าง, กูก, ตะคร้ำ (กาญจนบุรี)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lannea coromandelica</i> (Houtt.) Merr. (ภาพผนวกที่ ข(14))
วงศ์	Anacardiaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ สูงถึง 17 ม. เปลือกของลำต้นชั้นนอกเรียบหรือแตกเป็นสะเก็ด สีน้ำตาลอ่อน เปลือกชั้นในสีชมพู กระพี้สีขาว ใบ ประกอบแบบขนนกปลายคี่ เรียงสลับ ใบย่อย 3 - 5 คู่ เรียงตรงข้าม รูปรีแกมใบหอก โคนใบมนหรือเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบหางกระรอก (catkin) ออกที่ซอกใบ ใกล้ปลายยอด ดอกจะห้อยลงจากกิ่งที่ไม่มีใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก แยกเพศ อยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้ใหญ่กว่าดอกเพศเมีย สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 - 6 กลีบ เชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก มีขนปกคลุม กลีบดอก 4 - 5 กลีบ ช้อนเหลื่อมกัน ไม่มีขน สีเหลืองอมเขียว เกสรเพศผู้ 8 - 10 อัน ล้อมรอบจานฐานดอก (disc) รูปวงแหวน มีร่องเว้าตรงกลาง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด แบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง (drupe) รูปไข่หรือกลมรี ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีชมพูเข้ม

ถิ่นที่อาศัย	พบบริเวณที่โล่งในป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เอาแก่นไม้มาต้มกินแก้กระหายน้ำ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือก แก้วธาตุพิการ แก้อ่อนเพลีย ฝนทาบาดแผล อมแก้ปวดฟัน ต้มอาบแก้โรคผิวหนัง ฝี แผลหนอง โรคเรื้อน บดโรยแผลโรคผิวหนัง ตำคั้นเอาน้ำหยอดตา แก้กตาเจ็บ แก่น แก้กระหายน้ำ ทำให้ชุ่มคอ แก้เสมหะเหนียว (วุฒิ, 2540)

15. มะม่วง

ชื่อท้องถิ่น	มะม่วง
ชื่อสามัญ	Mango
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Mangifera indica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(15))
วงศ์	Anacardiaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ สูง 10 - 30 ม. แตกกิ่งก้านสาขาออกไปรอบต้นมากมายจนดูหนาทึบ เปลือกของต้นจะมีสีน้ำตาลอมดำ ผิวเปลือกขรุขระ เป็นร่องไปตามแนวยาวของลำต้น ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางใส เมื่อแห้งเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลคล้ำ ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน โคนใบสอบแคบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ใบหนาเรียบแบนหรือย่นเป็นคลื่น ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลืองอ่อน เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน มีเพียง 1 อัน ที่ไม่เป็นหมัน ติดบนฐานดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด แบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง (drupe) รูปมนรี ยาวรี หรือเป็นรูปกลมป้อม ผลอ่อนมีสีเขียว เมื่อแก่หรือสุกเต็มที่จะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองสด ภายในผลมีเมล็ดเดี่ยว

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ทาบกิ่ง, ตอนกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานผลสดเป็นผลไม้ ใช้กิ่งหรือลำต้นเป็นฟืน
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น แก้ท้องเสีย ริดสีดวงทวาร ช่วยขับเหงื่อและแก้ไข้ แก้โรคคอติด แก้เยื่อปากเยื่อเมือกในจมูกอักเสบ ใบ รักษาอาการอักเสบ ดัดเชื้อ ท้องอืดเพื่อ แก้ไอ ใช้ล้างแผล รักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก แก้ลำไส้อักเสบเรื้อรัง ดอก แก้ท้องเสีย ช่วยขับปัสสาวะ น้ำยาง ใช้ลบรอยสักได้ (อุไร, 2547ข; วิทย์, 2548) ผล สด กินเป็นยาแก้คลื่นไส้ อาเจียน วิงเวียน แก้โรคเลือดออกตามไรฟัน แก้อาการปวดเมื่อยเมื่อมีประจำเดือน แก้บิดถ่ายเป็นเลือด และใช้เป็นยาบำรุงกระเพาะอาหาร เมล็ด คั้นเอาน้ำกินเป็นยาถ่ายพยาธิตัวกลม แก้ท้องร่วง แก้บิดเรื้อรัง ริดสีดวงทวาร ตกขาว ตกเลือด ท้องอืด แก้คลื่นไส้ และแก้ไข้ (วิทย์, 2548)

16. กำลั้งว้าวเถลิง

ชื่อท้องถิ่น	กำลั้งว้าวเถลิง, ซ้าววเถลิง (ประจวบคีรีขันธ์)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Anaxagorea luzonensis</i> A.Gray (ภาพผนวกที่ ข(16))
วงศ์	Annonaceae

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก สูง 0.5-1 ม. เปลือกต้นสีน้ำตาลไหม้ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกโคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ก่อนข้างหนา ดอก เดี่ยวหรือเป็นคู่ ออกตามซอกใบตอนปลายกิ่งหรือตามลำต้น มีกลิ่นหอม สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 6 กลีบ แยกกัน เรียงเป็น 2 วง วงละ 3 กลีบ สีขาว เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน ก้านชูอับเรณูสั้น เรียงเป็นเกลียวบนจานฐานรองดอก เกสรเพศเมีย จำนวนมาก แยกกัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นผลกลุ่ม รูปกระบอก ปลายผลมีติ่งแหลม สีเขียว แห้งแล้วแตก เมล็ด สีดำ เป็นมัน

ถิ่นที่อาศัย	พบตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เนื้อไม้เป็นส่วนผสมในตำรับยาเพื่อกระชับมดลูกให้เข้าอู่ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก เนื้อไม้ บำรุงโลหิต ทำธาตุให้บริบูรณ์ บำรุงเส้นเอ็น แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย บำรุงกำลัง บำรุงกระดูกให้แข็งแรง เป็นยาอายุวัฒนะ (วุฒิ, 2540)

17. น้อยหน่า

ชื่อท้องถิ่น	น้อยหน่า, มะแน้ (เหนือ), หมักเขียว (อีสาน)
ชื่อสามัญ	Sugar Apple, Sweet Sop, Custard Apple
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Annona squamosa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(17))
วงศ์	Annonaceae

ไม้ต้น สูง 2 - 5 ม. ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนมีสีเขียวเข้มกว่าด้านล่าง เมื่อขยี้มีกลิ่นเหม็น ดอก เดี่ยว เกิดที่ซอกใบ ห้อยลง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 3 กลีบ แยกกัน หนา สีเหลืองอมเขียว เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน เรียงเป็นเกลียวบนจานฐานรองดอก เกสรเพศเมีย จำนวนมาก แยกกัน อยู่เหนือเกสรเพศผู้ รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นผลกลุ่ม ก่อนข้างกลม เมล็ด รูปไข่ หรือรูปรี สีดำมัน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด ติดตา หรือเสียบยอด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้ ใบนำมาตำให้ละเอียดผสมกับน้ำมันมะพร้าวพอกศีรษะแก้เหา
การใช้ประโยชน์	ราก ระบายอุจจาระธาตุ ใบ บดพอกแก้ฟกบวม ฆ่าพยาธิผิวหนัง แก้กลากเกลื้อน รับประทานฆ่าเชื้อโรคภายใน ขับพยาธิต่างๆ เปลือกผลดิบ ฝนกับสุราทาแผล แก้งูกัด เมล็ด ตำผสมน้ำมันมะพร้าว ทาฆ่าพยาธิผิวหนัง ฆ่าเหา เปลือกต้น สมานบาดแผล (วุฒิ, 2540)

18. กระดังงาไทย

ชื่อท้องถิ่น	กระดังงาไทย, สะบันงาต้น (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Ylang - Ylang Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook.f. & Thomson var. <i>odorata</i> (ภาพผนวกที่ ข(18))
วงศ์	Annonaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ สูง 10 - 20 ม. เปลือกลำต้นสีเทาเกลี้ยง มีรอยแผลใบขนาดใหญ่กระจายอยู่ทั่วไป กิ่งตั้งฉากกับลำต้นปลายย่อยถี่ลง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีหรือรูปไข่ โคนใบมนหรือเบี้ยวเล็กน้อย ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่น ใบอ่อนมีขนทั้ง 2 ด้าน ใบแก่มีขนมากตามเส้นแขนงใบและเส้นกลางใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกสั้นๆ ห้อยรวมกันตามกิ่งหรือซอกใบ มีกลิ่นหอม สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน มีขน กลีบดอก 6 กลีบ เรียงสลับกัน 2 ชั้น ชั้นละ 3 กลีบ แยกกัน ดอกอ่อนกลีบสีเขียว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลือง เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน เรียงเป็นเกลียวบนจานฐานรองดอก เกสรเพศเมียจำนวนมาก แยกกัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นผลกลุ่ม อยู่บนแกนค้ำกมล แต่ละผลรูปไข่ ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีเขียวคล้ำจนเกือบดำ เมล็ด สีน้ำตาลอ่อน รูปไข่แบน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำดอกที่แก่จัดมาตากแห้ง ต้มน้ำดื่มบำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้นและเนื้อไม้ ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ แก้ท้องเสีย ดอก บำรุงโลหิต บำรุงธาตุ บำรุงหัวใจ ดอกแก่จัด ใช้ปรุงยาหอม แก้ลมวิงเวียน ชูกำลังทำให้ชุ่มชื้น ให้น้ำมันหอมระเหย น้ำมัน หอม ใช้ปรุงขนมและอาหาร ใช้ปรุงน้ำหอม (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

19. บัวบก

ชื่อท้องถิ่น	บัวบก, ผักหนอก (เหนือ), สะนั้งวาคู (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Asiatic Pennywort, Indian Pennywort
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb. (ภาพผนวกที่ ข(19))
วงศ์	Apiaceae (Umbelliferae)

ไม้ล้มลุก เลื้อยไปตามพื้นดินที่ชื้นแฉะ มีรากเกิดบริเวณข้อ ทุกส่วนของต้นเมื่อขยี้จะมีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว ออกเป็นกระจุกที่ข้อ ข้อละ 1 - 4 ใบ รูปไข่ ขอบใบหยัก ผิวใบเรียบ ก้านใบยาว ได้ใบมีขนประปราย เส้นใบรูปฝ่ามือออกจากโคนก้านใบ 5 - 7 เส้น โคนก้านใบแผ่ออกเป็นปีก เล็กน้อย ดอก ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) ช่อละ 3 - 5 ดอก ออกที่ซอกใบ มีใบประดับรูปไข่ถึงรูปรีรองรับช่อดอก ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน มีขนาดเล็ก กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีม่วง เกสรเพศผู้ 5 อัน เรียงสลับกับกลีบดอก ติดอยู่บนจานฐานดอก เกสรเพศเมีย 2 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล แยกแล้วแตก (schizocarp) รูปรีถึงกลม เมื่อแก่แตกออกเป็น 2 ซีก เปลือกผลหนา

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามดินที่ชุ่มชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือนำส่วนข้อที่กำลังแตกรากมาปักชำ (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดใบอ่อนกินเป็นผักสด ดับสดคั้นน้ำดื่มแก้ร้อนใน แก้ไข้ใน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ใบ ทำยาทาแก้แผลโรคร้อน เมล็ด แก้บิด แก้ไข้ ปวดศีรษะ ทั้งต้นสด แก้พิษงูกัด ขับปัสสาวะ แก้เจ็บคอ เป็นยาห้ามเลือด ไล่แผลสด แก้โรคผิวหนัง ลดความดัน แก้ไข้ใน (สุนทรี, 2540) บัวบกช่วยระบายความร้อน แก้อ่อนเพลีย เป็นยาบำรุงหัวใจ บำรุงสมอง แก้ไมเกรนได้ ทำให้เลือดกระจาย หายฟกช้ำ แก้กระหายน้ำ บำรุงกำลัง ช่วยสมานแผล ทำให้แผลหายเร็ว นำเชื้อราและเชื้อแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดหนองได้ และยังลดการอักเสบได้อย่างดี ใช้รักษาแผลไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก (อุไร, 2547ก)

20. ผักชี

ชื่อท้องถิ่น	ผักชี, ผักหอมพอม (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Coriander
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Coriandrum sativum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(20))
วงศ์	Apiaceae (Umbelliferae)

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง ภายในกลวง ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอม ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงตรงข้าม ใบที่อยู่ด้านล่างใกล้โคนต้น รูปทรงกลม ขอบใบหยักเว้าลึก แผ่นใบแบน ใบใกล้ๆ ปลายยอด เป็นใบประกอบจักเว้าลึกจนถึงก้านและเส้นใบ สีเขียวสด ก้านใบด้านล่างมีลักษณะเป็น ร่องหุ้มลำต้น ดอก ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีขาวหรือชมพูอ่อนๆ เกสรเพศผู้ 5 อัน เรียงสลับกับกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล แบบแยกแฉกแตก (schizocarp) เมื่อแก่จัดเป็นสีเหลืองอมน้ำตาล และ แตกออกเป็น 2 ซีก แต่ละซีกเรียกว่า mericarp มี 1 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผักสด ใช้ตกแต่งกลิ่นอาหาร
การใช้ประโยชน์	ราก เป็นกระสายยา กระทบพืชไช้หั่ว เหือดหัด สุกใส ดำแดง ผล แก้วลิ้นเหียนอาเจียน ขับลมในลำไส้ แก้บิด ถ่ายเป็นเลือด ต้มเอาน้ำอมบ้วนปาก แก้ปวดฟัน ทั้งต้น ขับเหงื่อ ขับลม ขับพิษเหือดหัด สุกใส แก้อืดเฟ้อ ขับเสมหะ พอกทาแก้ผื่นคัน แก้ปวดศีรษะ ต้มดื่มแก้ไอ หัวดี อาหารเป็นพิษ (วุฒิ, 2540)

21. ยี่หระ

ชื่อท้องถิ่น	ยี่หระ, เทียนขาว
ชื่อสามัญ	Cumin Seed, Zeera
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cuminum cyminum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(21))
วงศ์	Apiaceae (Umbelliferae)

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง สูง 20 - 30 ซม. ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอมใบ เป็นเส้นเล็กแตกเป็นง่าม 2 - 3 ง่าม ดอก ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) ออกที่ปลายยอด มีวงใบประดับรองรับช่อดอก ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีขาวหรือชมพู เกสรเพศผู้ 5 อัน เรียงสลับกับกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล แบบแยกแล้วแตก (schizocarp) รูปขอบขนานแกมรูปไข่ คล้ายเมล็ดข้าวเปลือก ผนังผลเกลี้ยงหรือมีขน เมื่อแก่จัดเป็นสีเหลืองอมน้ำตาล และแยกออกเป็น 2 ซีก มี 1 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เมล็ดใช้เป็นส่วนผสมในเครื่องแกงหรือผัดเผ็ด
การใช้ประโยชน์	เมล็ด แก่นและดีพิกการ ขับเสมหะ แก่นัว ขับระดูขาว ขับผายลม แก่ท้องขึ้นในเด็ก (วุฒิ, 2540)

22. ผักชีฝรั่ง

ชื่อท้องถิ่น	ผักชีฝรั่ง, ผักชีดอย (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Spiny coriander, long coriander
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Eryngium foetidum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(22))
วงศ์	Apiaceae (Umbelliferae)

ไม้ล้มลุก สูง 15 - 50 ซม. ลำต้นสั้น ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว เรียงกระจุกแบบกุหลาบซ้อน (rosette) ก้านใบสั้น รูปใบหอกกลับ ขาวริ โคนใบเรียวแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ปลายจักมีหนามแหลมเล็กๆ ดอก ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) เป็นกระจุกบนก้านที่ยื่นยาวจากกลางยอดของกลุ่มใบ มีวงใบประดับรองรับช่อดอก จำนวนมาก รูปรี ปลายเรียวแหลม ขอบใบเรียบ มีหนามเล็กน้อย ดอกย่อยมีขนาดเล็ก จำนวนมาก รวมกันแน่นเป็นกระจุก รูปทรงกระบอกที่ปลายช่อ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน มีขนาดเล็ก กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน รูปขอบขนานแกมรี ปลายโค้ง สีขาว เกสรเพศผู้ 5 อัน เรียงสลับกับกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ใช้ต้นอ่อนที่แตกออกมาใหม่ หรือเพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้เป็นส่วนประกอบอาหารชนิดต่างๆ เพื่อแต่งกลิ่น
การใช้ประโยชน์	-

23. บานบุรี

ชื่อท้องถิ่น	บานบุรี, บานบุรีเหลือง
ชื่อสามัญ	Golden Trumpet, Yellow allamanda
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Allamanda cathartica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(23))
วงศ์	Apocynaceae

ไม้พุ่มกึ่งเลื้อย สูง 1 - 2 ม. ลำต้นกลมเรียบ ไม่มีขน ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงรอบข้อ 3 - 6 ใบ รูปใบหอก โคนใบรูปลิ่ม ปลายใบแหลมหรือแหลมเป็นติ่ง ขอบใบเรียบ ด้านบนเป็นมัน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ ปลายแยกเป็นแฉกแหลม กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายบานออกเป็นรูประฆังแยกเป็นแฉก สีเหลือง ภายในหลอดกลีบดอกมีขนอ่อนนุ่มปกคลุม กลีบดอกขณะตูมจะบิดเวียนไปทางเดียวกัน เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่ง และตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบนำมาต้มน้ำดื่มใช้เป็นยาถ่าย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นาย สวัสดิชัย)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้นและยาง ถ่ายอุจจาระ ขับน้ำดี ใบ เป็นยาถ่าย แก้อุจ เลียด ทำให้อาเจียน ทุกส่วนถ้าใช้มากจะเป็นยาถ่ายอย่างแรง และ ทำให้อาเจียน (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

24. แพงพวยฝรั่ง

ชื่อท้องถิ่น	แพงพวยฝรั่ง, แพงพวยบก, ผักปอดบก (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Vinca, Periwinkle, Catharanthus
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Catharanthus roseus</i> (L.) G.Don (ภาพผนวกที่ ข(24))
วงศ์	Apocynaceae

ไม้ล้มลุก สูง 0.5 - 0.9 ม. แตกกิ่งก้านสาขามาก ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบ เส้นกลางใบมีสีเขียวอ่อน ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ผิวใบด้านล่างสีอ่อนกว่า ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ช่อละ 1 - 3 ดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่กลับ ปลายกลีบมีติ่งแหลม โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก สี ขาว และชมพูอมม่วง ภายในหลอดกลีบดอกมีขนอ่อนนุ่ม เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ แยกเป็น 2 อัน ผล รูปทรงกระบอก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำทั้งต้นมาต้มน้ำดื่มแก้โรคเบาหวาน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้บิด ขับระดู ขับพยาธิ ห้ามเลือด รักษามะเร็งในเม็ดเลือด ทำให้แท้ง ใบ แก้โรคเบาหวาน บำรุงหัวใจ แก้มะเร็งในเม็ดเลือดของเด็ก แก้มะเร็งต่างๆ แก้ก้อนผูกเรื้อรัง ทั้งต้น ต้มดื่ม แก้โรคเบาหวาน ลดความดันโลหิต (วุฒิ, 2540)

25. ลั่นทมขาว

ชื่อท้องถิ่น	ลั่นทมขาว
ชื่อสามัญ	Singapore plumeria
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Plumeria obtusa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(25))
วงศ์	Apocynaceae

ไม้ต้น สูง 3 - 6 ม. ลำต้นและกิ่งก้านอวบน้ำ ผิวขรุขระเกิดจากรอยแผลที่ใบร่วง สีน้ำตาลปนเทา แตกกิ่งก้านสาขาเป็นพุ่มกว้าง ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กลับแกมขอบขนาน โคนใบแหลม ปลายใบมนหรือเว้ามน ขอบใบเรียบ เส้นใบขนานมองเห็นชัดเจน ท้องใบสีเขียวอ่อนมีขน หลังใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง ดอกย่อย 8 - 16 ดอก มีกลิ่นหอม สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นกลีบ กลีบดอกรูปไข่กลับปลายมน ปลายกลีบโค้งลง สีขาว กลางดอกสีเหลือง ภายในหลอดกลีบดอกมีขนอ่อนนุ่มปกคลุม กลีบดอกขณะตูมจะบิดเวียนไปทางเดียวกัน เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน แยกเป็น 2 คาร์เพล รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักคู่ รูปยาวรี เมื่อแก่แตกแนวเดิข (follicle) มีเมล็ดจำนวนมาก ลักษณะแบน มีขนเป็นกระจุกที่ปลาย

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด และตอนกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ย่างไฟประคบ แก้ปวดบวม ต้มดื่ม ใช้เป็นยารักษาไข้มาลาเรีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาสมยศ และหมอยานางยิ)
การใช้ประโยชน์	เปลือกกราก แก้ไขข้ออักเสบ ขับลม ถ่ายอุจจาระ เปลือกต้น เป็นยาถ่ายอย่างแรง ขางจากต้น แก้ปวดฟัน แก้หิด ทาแก้งูสวัด แก่น ถ่ายเสมหะ ถ่ายโลหิต ถ่ายพิษทั้งปวง (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) ต้มดื่ม แก้โรคหนองใน แก้ไข้ ถ่ายขับระดู เนื้อไม้ ต้มดื่ม แก้ไอ ขับพยาธิ ใบ ลนไฟพอกแก้ปวดบวม ชงน้ำร้อนดื่มแก้หัด ดอก ใช้ผสมกับใบพลู รับประทานแก้ไข้มาลาเรีย เมล็ด ระบาย ขับน้ำเหลือง แก้งูสวัด รักษาแผลซิฟิลิส ใช้เป็นยาห้ามเลือดภายใน

26. ระย่อม

ชื่อท้องถิ่น	ระย่อม, เข็มแดง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Rauwolfia
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Rauwolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz (ภาพผนวกที่ ข(26))
วงศ์	Apocynaceae

ไม้พุ่ม สูง 30 - 60 ซม. มีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงรอบข้อ ข้อละ 3 ใบ รูปรีแกมรูปใบหอก โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็นแฉกลึกเกือบถึงโคน สีขาวแกมเขียว เมื่อกลิบบดดอกโรยจะเปลี่ยนเป็นสีแดง กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปดอกเข็ม ปลายแยกเป็นกลีบ สีขาวแกมแดง โคนกลีบเป็นหลอดสีแดง ภายในหลอดกลีบดอกมีขนอ่อนนุ่มปกคลุม เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังในเนื้อวอกกลีบ ผล เป็นผลสด รูปวงรี ผลอ่อนเป็นสีเขียว เมื่อสุกจะเป็นสีดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำรากมาตากแห้ง ต้มน้ำดื่มเพื่อขับปัสสาวะ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยานางยิ)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้กษัยภาพ ระวังประสาท แก้กษัยเลือด บำรุงน้ำนม แก้นอนไม่หลับ รักษาโรคความดันโลหิตสูง ขับพยาธิ แก้ไข้ ขับระดู แก้บิด แก้ก้องเดิน ขับปัสสาวะ ระวังปวด มีอาการข้างเคียงคือ หน้าแดง คัดจมูก ง่วงนอน (วุฒิ, 2540) น้ำจากใบ ใช้เป็นยารักษาโรค แก้วตามัว (วิทย์, 2548)

27. พุดจีบ

ชื่อท้องถิ่น

พุดจีบ, พุดซ้อน, พุดสวน

ชื่อสามัญ

East Indian Rosebay

ชื่อวิทยาศาสตร์

Tabernaemontana divaricata (L.) R.Br. ex Roem. & Schult. (ภาพผนวกที่ ข(27))

วงศ์

Apocynaceae

ไม้ต้น สูง 1 - 3 ม. แตกกิ่งก้านสาขามาก ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ผิวใบด้านล่างสีอ่อนกว่า ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบบริเวณปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ช่อละ 2 - 3 ดอก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ ปลายแยกเป็นแฉกแหลม กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉก สีขาว ตรงกลางสีเหลือง มีกลิ่นหอม เกสรเพศผู้ 5 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักคู่ติดกัน ขอบฝักเป็นสันนูน ฝักโค้งปลายแหลม เมื่อแก่แตกเป็นแนวเดียว (follicle) มี 3 - 6 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย

พืชปลูก

การขยายพันธุ์

ตอนกิ่ง

การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น

เปลือกกรากนำมาผสมเกลือ อมแก้ปวดฟัน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)

การใช้ประโยชน์

ราก บำรุงร่างกาย ระงับปวด ปวดฟัน ขับพยาธิ เนื้อไม้ ไล่ ตัน คั้นเอาน้ำดื่มขับพยาธิ ใบ ตำกับน้ำตาลขงน้ำ คั้นแก้อาการ คั้นกับน้ำทาแก้โรคผิวหนัง (วุฒิ, 2540)

29. หนุมานประสาณกาย

ชื่อท้องถิ่น	หนุมานประสาณกาย
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Schefflera leucantha</i> R. Vig. (ภาพผนวกที่ ข(29))
วงศ์	Araliaceae

ไม้พุ่ม สูง 1 - 2 เมตร ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ มีใบย่อย 6 - 8 ใบ รูปใบรีหรือใบหอก โคนใบแหลม ปลายใบเรียวแหลม โคนใบมีหูใบซึ่งจะติดอยู่กับก้านใบ ขอบใบเรียบเป็นคลื่นเล็กน้อย เนื้อใบหนาคล้ายหนัง ก้านใบย่อยสั้น ก้านช่อใบยาว ดอก ไม่พบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้นทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ นำใบทั้งเจ็ดใบเคี้ยวรวมกับเกลือ แก้อาการหอบหืด ทำให้หายใจสะดวก ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มใช้เป็นยาคลายเส้น แก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ใบ ตำผสมสุราหรือต้มกับน้ำ รับประทานแก้ไอ แก้เจ็บคอ แก้ปอดและหลอดลมอักเสบ แก้ไข้ใน แก้อาเจียนเป็นเลือด ตำพอกแผลสด ห้ามเลือด สมานแผล แก้อักเสบบวม ต้มเอาน้ำ หรือใช้น้ำคั้นจากใบผสมกับสุราแก้หอบหืด แก้พิษต่างๆ ทั้งต้น แก้อัมพฤกษ์ ทำให้เลือดลมเดินสะดวก ต้มดื่ม รักษาโรคกระเพาะอาหารและลำไส้ (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

30. ต้างหลวง

ชื่อท้องถิ่น	ต้างหลวง, ต้างป่า, ดอกทะเล (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Snowflake Tree, Snowflake Aralia
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis. (ภาพผนวกที่ ข(30))
วงศ์	Araliaceae

ไม้ต้น สูง 3 - 8 เมตร ไม้ผลัดใบ เปลือกมีสีน้ำตาล มีหนามแหลมตามลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ แน่นใกล้ปลายยอด รูปไข่ โคนใบเชื่อมติดกันเป็นแผ่น ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้าลึกเป็นพู 5 - 9 พู ขอบใบของแต่ละพูจักลึกไม่เป็นระเบียบ สีเขียวแกมน้ำตาล ผิวใบมีขนละเอียดสีน้ำตาลอ่อนกระจายทั่วไป ดอก ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) ออกตามปลายกิ่งและซอกใบ เป็นช่อกลมใหญ่ กระจุกละ 30 - 50 ดอก มีกลิ่นหอมอ่อนๆ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงลดรูปเป็นรูปกรวยสั้นๆ กลีบดอกมี 10 - 12 กลีบ สีเหลือง แยกกัน หลุดร่วงง่าย รูปไข่ ปลายแหลม หนา เกสรเพศผู้ 10 - 12 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ถึงได้วงกลีบ ผล สด แบบเมล็ดเดี่ยวแข็ง (drupe) รูปกลมหรือคล้ายกรวยคว่ำ มีเกสรเพศเมียติดที่ปลาย

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าเบญจพรรณที่ชุ่มชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ช่อดอกอ่อนต้มจิ้มกินกับน้ำพริก ผลใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทรี)
การใช้ประโยชน์	ช่อดอกอ่อน ต้มจิ้มน้ำพริก มีรสขม เมื่อสุก มีรสหวานอมขม ช่วยให้อาหารย่อย ให้แคลเซียม ฟอสฟอรัส และไนอะซินสูง ประโยชน์อาหาร กินเป็นยาเจริญอาหาร (อุไร, 2547ข; อุทยานธรรมชาติวิทยาสิริรุกขชาติ, 2553)

31. รัก

ชื่อท้องถิ่น	รัก, รักดอก, ป่านเถื่อน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Crown Flower, Giant Indian Milkweed
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryander ex W.T.Aiton (ภาพผนวกที่ ข(31))
วงศ์	Asclepiadaceae

ไม้พุ่ม สูง 1 - 3 ม. ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางขาว ตามกิ่งมีคราบสีขาวปกคลุม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก โคนใบป้าน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบหนา ผิวใบเรียบ มีคราบสีขาวเหมือนแป้งปกคลุมอยู่ ด้านใต้ใบมีขน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบหรือปลายกิ่ง ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกเป็นแฉก สีขาว หรือสีม่วง และมีส่วนยื่นขึ้นไปคล้ายมงกุฎเรียก corona ขณะดอกตูมกลีบดอกจะเชื่อมติดกันหุ้มมงกุฎไว้มีด เกสรเพศผู้ 5 อัน เชื่อมติดกัน และติดกับยอดเกสรเพศเมียที่มุมของมงกุฎ อับเรณูลักษณะคล้ายขี้ผึ้งเรียก pollinium มี 2 ถุง เกสรเพศเมีย 2 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเพศเมียเป็นรูปห้าเหลี่ยมติดที่ส่วนบนของมงกุฎ รังไข่ 2 อัน แยกกัน ผล เป็นแบบฝักคู่ โค้งคล้ายเรือ ปลายงอ แตกแนวเดียว ผิวเป็นคลื่น เมล็ดมีจำนวนมาก สีน้ำตาล มีขนสีขาวเป็นมัน ช่วยให้ปลิวไปตามลม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอก ใช้เป็นยาแก้ไอ ใบ ใช้เป็นยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยานางยี่ และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้เหนือ แก้บิดมูกเลือด ใบ แก้ริดสีดวงทวาร แก้ คุดทะราด ฝัก แก้รังแค (วุฒิ, 2540) เปลือก ราก รักษาโรคบิด ขับ เหงื่อ ขับเสมหะ เปลือกต้น ใช้ขับน้ำเหลืองเสีย ทำให้อาเจียน ดอก แก้หืด แก้ไอ แก้หวัด ช่วยย่อยอาหาร ทำให้เจริญอาหาร ยาง เป็นยาถ่ายอย่างแรง ถ้าถูกผิวหนังจะทำให้เกิดอาการระคายเคือง แก้ปวดฟัน แก้ปวดหู ขับพยาธิ รักษากลากเกลื้อน ทำให้แห้งได้ (วิทย์, 2548)

32. ผักคราดหัวแหวน

ชื่อท้องถิ่น	ผักคราดหัวแหวน, ผักเผ็ด (เหนือ), ล่องเลิงเหม่ย (กระเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Para Cress, Toothache Plant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K. Jansen (ภาพผนวกที่ ข(32))
วงศ์	Asteraceae (Compositae)

ไม้ล้มลุก สูง 20 - 30 ซม. ลำต้นทอดไปตามดินเล็กน้อย แต่ปลายชูขึ้น อวบน้ำ สีเขียวหรือสีแดงอมม่วง ต้นอ่อนมีขนปกคลุมเล็กน้อย ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปสามเหลี่ยม โคนใบป้านปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ก้านใบยาว ผิวใบสาบและมีขน ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกตามซอกใบ และปลายกิ่ง ดอกย่อยจะเรียงอัดกันแน่นเป็นกระจุก สีเหลือง ลักษณะกลีบปลายแหลมคล้ายหัวแหวน ดอกย่อยมี 2 แบบ รอบนอกเป็นดอกเพศเมีย สมมาตรด้านข้าง รอบในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉก เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูเชื่อมติดกัน โอบหุ้มก้านเกสรเพศเมียไว้ แต่ก้านชูอับเรณูแยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล แห้ง รูปไข่ มีสัน 3 สัน ปลายเว้าเป็นแอ่งเล็กน้อย รยางค์มีหนาม 1 - 2 อัน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นทั่วไปตามที่ชื้นแฉะ หรือตามริมน้ำ
การขยายพันธุ์	นำลำต้นที่มีรากแตกเล็กน้อยมาปักชำ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบหรือช่อดอกอุดฟัน แก้ปวดฟัน ยอดอ่อนกินเป็นผักสดจิ้ม น้ำพริก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก คั้นคั้นเป็นยาถ่าย เลี้ยวแก้ปวดฟัน ใบ แก้ปวดศีรษะ แก้โลหิตเป็นพิษ ดอก แก้ปวดฟัน รักษาแผลในปากคอ แก้ลิ้นเป็นอัมพาต เมล็ด เลี้ยวแก้ปากแห้ง ทั้งต้น แก้วริดสีดวง แก้บิด แก้เลือดออกตามไรฟัน ชงดื่ม ขับปัสสาวะ แก้หอบไอ แก้ปวดบวม แก้ไข้ข้ออักเสบ แก้วกัณฑ์ ตำผสมสุรา ชุบตำลึงแฉกไฟในคอ แก้คออักเสบ คั้นคั้น แก้ปวดท้องหลังคลอด แก้ชอกช้ำภายในทรวงอก มีฤทธิ์เป็นยาชาเฉพาะที่ ใช้เบือปลา (วุฒิ, 2540)

33. หนาด

ชื่อท้องถิ่น	หนาด, หนาดใหญ่, หนาดหลวง (เหนือ), พอเปอะ (กระเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Ngai Camphor Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC. (ภาพผนวกที่ ข(33))
วงศ์	Asteraceae (Compositae)

ไม้พุ่ม เปลือกสีน้ำตาลเทา กิ่งก้านมีขนนุ่มยาว มีกลิ่นหอมคล้ายการบูร ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแกมขอบขนาน โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบทั้งสองด้านมีขนละเอียดหนาแน่น มีกลิ่นหอม ก้านใบมีรยางค์ 2 - 3 อัน ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ปลายกิ่งหรือซอกใบ มีใบประดับรองรับช่อดอก ด้านหลังมีขนนุ่มหนาแน่น ดอกย่อยจำนวนมาก สีเหลือง มี 2 แบบ รอบนอกเป็นดอกเพศเมีย ไม่มีกลีบเลี้ยง โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็กเรียว ปลายแยกเป็น 2 - 4 แฉก รอบในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบดอก 5 กลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกแหลม มีขนนุ่ม เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูเชื่อมติดกัน โอบหุ้มก้านเกสรเพศเมียไว้ ก้านชูอับเรณูแยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล แห้งแก่ไม่แตก รูปขอบขนาน สีน้ำตาล โค้งงอเล็กน้อย เป็นเส้น 5 - 10 เส้น มีขนสีขาว

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เชื่อว่าปลูกไว้หน้าบ้านเพื่อกันผี ใซ้อยู่ไฟหลังคลอดโดยนำใบย่างไฟให้ร้อน แล้วจุ่มน้ำ วางปูนอน หรือนำหินย่างร้อนหุ้มด้วยใบหนาด ห่อผ้า ประคบท้องเพื่อกระชับมดลูกให้เข้าอู่ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยานางยี่)
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มดื่มแก้หวัด แก้ปวดท้อง ขับลม แก้ปวดเมื่อยหลังคลอด ใบ ห้ามเลือด เป็นยาบำรุงหลังคลอด ขับเหงื่อ ขับเสมหะ แก้ปวดท้อง แก้เหน็บชา ต้มอาบ บำรุงผิวหนังให้ชุ่มชื้น แก้โรคหิด ทั้งคัน แก้ไข้ แก้ปวดท้อง แก้อหิวาตกโรค ขับพยาธิ ลดความดันเลือด (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) ใบและยอดอ่อนบดผสมสุรา ใช้พอกหรือทาแผลฟกช้ำ ฝีบวมอักเสบ แผลฝีหนอง บาดแผลสด แก้ปวดหลังปวดเอว แก้กกลากเกลื้อน (วิทย์, 2548)

34. สาบเสือ

ชื่อท้องถิ่น	สาบเสือ, หญ้าดอกขาว, หญ้าเมืองฮ้าง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M.King & H.Rob. (ภาพผนวกที่ ข(34))
วงศ์	Asteraceae (Compositae)

ไม้ล้มลุก สูง 1 - 3 เมตร ลำต้นแตกกิ่งก้านสาขามาก มีขนปกคลุม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันห่าง ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มกว่าด้านล่าง มีต่อมกระจายทั่วใบ มีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ก้านใบมีขนปกคลุม ใบมีกลิ่นแรง ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ปลายยอด สีม่วงอ่อน มีใบประดับรองรับช่อดอก 4 วง วงนอกรูปไข่ มีขนปกคลุม วงในรูปแถบถึงรูปขอบขนาน มีขนประปราย ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงเปลี่ยนรูปเป็นขน สีขาวอมม่วง กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกแหลม สีขาวอมม่วง เกสรเพศผู้ 5 อัน มีรยางค์ปลายมน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก มีสันตามแนวยาวและมีขนปกคลุม โผล่พ้นกลีบดอก สีขาวอมม่วง ผล แห้งเมล็ดค่อนข้าง (achene) รูปรี สีดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ทำสีย้อมให้สีเขียว ตำพอกใช้ห้ามเลือด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยานางยิ)
การใช้ประโยชน์	ใบ ขยี้บิบน้ำเอาน้ำใส่แผลสด หรือตำพอกแผลห้ามเลือด นำมาตำผสมกับปูนพอกห้ามเลือด ทั้งต้น ทำเป็นยาฆ่าแมลง แต่ก็นำมาใช้แต่น้อยก็เป็นน้ำหอมได้ดี และช่วยกระตุ้นการทำงานหรือควบคุมการหดตัวของลำไส้สัตว์ และมีผลต่อมดลูกของสัตว์ (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

35. เบญจมาศ

ชื่อท้องถิ่น	เบญจมาศ, เก็กฮวย, เบญจมาศสวน
ชื่อสามัญ	Wild Chrysanthemum, Winter Aster
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Chrysanthemum indicum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(35))
วงศ์	Asteraceae (Compositae)

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก เปลือกต้น และกิ่งเป็นลายทางตามแนวยาว ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่หรือรูปใบหอก โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบเว้าเป็นพู 3 - 5 พู ขอบใบของแต่ละพูจักฟันเลื่อยหยาบๆ ปลายมนและเป็นติ่งเล็กๆ แผ่นใบบาง สีเขียวสดและมีขนน้อยมาก ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ปลายยอด มีใบประดับ รูปรีถึงรูปไข่กลับ ขอบกลีบบางและโปร่งแสง ก้านช่อดอกสั้น ดอกย่อยมี 2 แบบ รอบนอกเป็นดอกเพศเมีย สมมาตรด้านข้าง รอบในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉก สีเหลือง เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูเชื่อมติดกัน โอบหุ้มก้านเกสรเพศเมียไว้แต่ก้านชูอับเรณูแยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน ปลายแยกเป็น 2 แฉก รังไข่ใต้วงกลีบ ผลแห้ง รูปไข่กลับ ผิวเกลี้ยง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก ไม้ประดับ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอกต้มน้ำดื่มผสมน้ำตาลเล็กน้อย แก้อ่อนใน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายทอง)
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มน้ำใส่เกลือดื่ม แก้อโรคางทูม ใบ ตำพอกแก้พิษฝี เม็ดผื่นคัน ต้มน้ำดื่มแก้ตัวร้อน ตาแดง แก้อโรคผิวหนังซึ่งเกิดจากพิษต่างๆ ใบและดอก ต้มน้ำดื่ม แก้วณโรค ขับน้ำ แก้อโรคต่อน้ำเหลือง ดอก แก้วไข แก้อร้อนในกระหายน้ำ ต้มรวมกับฟ้าทะลายโจร แก้วใส่ตั้งอีกเสกเชียบพลัน ทั้งต้น รักษาโรคตับอักเสบ แก้วไขข้ออักเสบ แก้วปวดศีรษะ ขับลม แก้วหูอื้อ บำรุงเส้นผมไม่ให้หงอกเร็ว ตำพอกแผลน้ำร้อนลวก และโรคผิวหนัง รักษาโรคประจำเดือนมาไม่เป็นปกติ ทำให้เจริญอาหาร บำรุงประสาท บำรุงสายตา (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

36. โดไม่รู้ล้ม

ชื่อท้องถิ่น	โดไม่รู้ล้ม, หญ้าไฟนกุ่ม (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Prickly Leaved Elephant's Foot
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Elephantopus scaber</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(36))
วงศ์	Asteraceae (Compositae)

ไม่รู้ล้มลูก ลำต้นตั้งตรงสั้นอยู่ในระดับพื้นผิวดิน ใบ เดี่ยว เรียงกระจุกแบบกุหลาบซ้อน (rosette) รูปใบหอกกลับ หรือรูปไข่แกมใบหอกกลับ โคนใบสอบเรียว ปลายใบมน ขอบใบหยักซี่ฟันตื้นๆ ผิวใบมีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ท้องใบมีขนมากกว่าหลังใบ ใบมักแผ่ราบไปกับพื้นดิน เนื้อใบหนาสาก ไม่มีก้านใบ ดอก แทะออกจากกลางกอต้น เป็นช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุกแน่น (head) มีใบประดับรองรับช่อดอก 3 อัน ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ มีวงใบประดับรองรับ 2 ชั้น เรียงสลับกัน ชั้นนอกมี 4 กลีบ ขนาดเล็ก ชั้นในมี 4 กลีบ ขนาดใหญ่กว่า กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉก สีม่วง ก้านช่อดอกยาว และเหนียว มีขนสาๆ เมื่อโคนเหยียบก้านช่อดอกจะตั้งขึ้นมาใหม่เหมือนเดิม เกสรเพศผู้ 5 อัน สีเหลือง ปลายแหลม ฐานเป็นดั่งแหลม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก มีขนที่ปลายยอดและสิ้นสุดที่รอยแยก

ถิ่นที่อาศัย	พบขึ้นตามที่รกร้างว่างเปล่า ตามป่า ตามริมทาง
การขยายพันธุ์	แยกต้นมาปลูก (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น คั้นน้ำคั้นใช้เป็นยาบำรุงกำลัง แก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร หมอยาสมยศ และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก คั้นน้ำ อมแก้ปวดฟัน คั้นแก้ไอเจ็บ รากและใบ ใช้สดหรือแห้งคั้นดื่ม ขับปัสสาวะ แก้ท้องร่วง แก้โรคแผลในกระเพาะ แก้บิด แก้ลมโรคลมอาบหลังคลอด ใบ เลี้ยวกับน้ำมันมะพร้าว ทาแผล แก้โรคผิวหนังคัน ทั้งต้น แก้วโรค บำรุงหัวใจ บำรุงความกำหนัด มีฤทธิ์เป็นยาปฏิชีวนะ (วุฒิ, 2540) ลำต้นและใบ คั้นรวมกันเป็นยาบำรุงเลือด เหมาะสำหรับสตรีที่ประจำเดือนมาไม่ปกติ สตรีที่มีครรภ์ห้ามรับประทาน (วิทย์, 2548)

37. ดาวเรือง

ชื่อท้องถิ่น	ดาวเรือง, ดาวเรืองใหญ่, คำปู้หลวง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	African Marigold, Big Marigold
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tagetes erecta</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(37))
วงศ์	Asteraceae (Compositae)

ไม้ล้มลุก ลำต้นเป็นเหลี่ยม สีเขียว ทั้งต้นขี้ดจะมีกลิ่นฉุนแรง ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงตรงข้าม ใบย่อยมี 11 - 17 ใบ รูปรีถึงรูปใบหอก โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ปลายยอด สีเหลืองเข้ม มีใบประดับรองรับช่อดอก สีเขียว เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง หุ้มโคนช่อดอก ดอกย่อยมี 2 แบบ รอบนอกเป็นดอกเพศเมีย สมมาตรด้านข้าง ลักษณะคล้ายลิ้นซ้อนกันแน่น โคนกลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด บานแผ่ออกปลายม้วนลง รอบในเป็นดอกสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็ก ปลายแยกเป็นแฉก เกสรเพศผู้ 5 อัน อับเรณูเชื่อมติดกัน โอบหุ้มก้าน เกสรเพศเมียไว้ แต่ก้านชูอับเรณูแยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล แห้งไม่แตก สีดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก ไม้ประดับ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ยอดอ่อนประกอบพิธีอ้งหมี่ถ้อง ดอกแห้งนำมาต้มน้ำดื่มแก้ริดสีดวงทวารหนัก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยานางยิ)
การใช้ประโยชน์	ใบ ตำพอกแผลฝี น้ำคั้นจากใบใช้หยอดหู แก้เจ็บหู หรือทาแก้ปากเปื่อย ดอก ขับพิษร้อน แก้เวียนศีรษะ แก้ด้านมออักเสบ ทาเรียกเนื้อให้แผลหายเร็ว แก้ไอกรน แก้ปวดฟัน เจ็บตา ช่วยขับลม ฟอกเลือด ละลายเสมหะ และแก้หลอดลมอักเสบ บางท้องถิ่นนำกลีบดอกผสมกับอาหารให้ไก่กิน เชื่อว่าจะช่วยให้ไข่แดงมีสีสด (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) ทั้งต้น แก้ปวดท้อง (อุไร, 2547ข)

38. หมอน้อย

ชื่อท้องถิ่น	หญ้าละออง, หญ้าดอกขาว
ชื่อสามัญ	Little Iron Weed
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less. (ภาพผนวกที่ ข(38))
วงศ์	Asteraceae (Compositae)

ไม้ล้มลุก สูง 25 - 60 ซม. ลำต้นเป็นร่องและมีขนประปราย ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีถึงรูปไข่ ปลายใบแหลม โคนใบสอบเรียว ขอบใบหยักกว้าง ใบที่โคนมีรูปร่างป้อม ใบที่ปลายยอดเรียวยาว ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ปลายยอด ช่อดอกย่อย มีใบประดับรองรับ 2 - 3 วง รูปใบหอก มีขนปกคลุมด้านนอก ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงลดรูปเป็นเส้น กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด สีม่วงอมชมพู เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดในกลีบหลอด เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังไข่ได้วงกลีบ รูปไข่กลับ มีขน ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล รูปไข่กลับถึงรูปรี สีน้ำตาลดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง ในสวนผลไม้ของชาวบ้าน
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ตากแห้งนำมาต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ แก้ท้องเสีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ใบ ต้มดื่ม แก้บิด แก้หืด ตำพอกสมานแผล หรือคั้นเอาน้ำหยอดตา แก้อาการตาแดง ตาแฉะ เมล็ด ขับพยาธิ กำจัดเหา ทำให้ละเอียดของกับน้ำร้อนดื่ม เป็นยาแก้ท้องอืด แก้ไอ บำรุงธาตุ แก้โรคผิวหนังต่าง ๆ เป็นยาแก้พิษ ทั้งต้น ต้มดื่ม ลดไข้ แก้ไอ แก้ดิซ่าน แก้ริดสีดวงทวาร บำรุงกำลัง แก้ท้องร่วง คั้นเอาน้ำดื่ม กระตุ้นให้เจ็บท้องคลอด ขับรก ขับระดู (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) ลำต้นแห้ง ต้มดื่ม แก้ไข้ แก้ปวดท้อง ลดความดันโลหิตสูง แก้แผลบวมอักเสบ ตำพอกแก้ลมคัด ดูดหนองแก้บวม (วิทย์, 2548)

39. ผักปลั่ง

ชื่อท้องถิ่น	ผักปลั่ง, เพราฟี่ (กะเหรี่ยง), ผักปั้ง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Ceylon Spinach, East Indian Spinach, Malabar Nightshade
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Basella rubra</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(39))
วงศ์	Basellaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นอวบน้ำ สีเขียว หรือแดงเข้ม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบเป็นมันวาว เมื่อขยี้ดูจะเป็นเมือกเหนียว ดอก ช่อ แบบช่อเชิงลด (spike) ออกตามซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับ 2 อัน รองรับ ลักษณะบางใส กลีบรวมเชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ สีขาวหรือสีชมพูอ่อน เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ถึงเกือบกลม ก้านเกสรแยกเป็น 3 แฉก ผล สด กลม มีเนื้อนุ่ม เมื่อแก่มีสีม่วงถึงดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก ขึ้นตามริมรั้วทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำยอดและดอกอ่อนมาลวกจิ้มกินกับน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ราก แก้วมือเท้าต่าง แก้วรังแค ใช้เป็นยาถอนพิษให้ร้อน แก้ผดผื่นคัน น้ำคั้นจากรากช่วยขับปัสสาวะ ก้าน แก้วพิษฝี แก้วขัดเบา แก้วพรรดิก แก้วท้องผูก ลดอาการแน่นท้อง ใบ แก้วอาการอักเสบ บรรเทาอาการผื่นคัน น้ำคั้นจากใบเป็นเมือกใช้ทาช่องคลอดช่วยให้หญิงมีครรภ์คลอดง่ายขึ้น ใช้พอกแผล แก้วกลาก เป็นยาขับปัสสาวะ น้ำคั้นจากใบแก้ผื่นคันคล้ายลมพิษ ใบสดตำพอกฝี (กัญจน และคณะ, 2547; อุไร, 2547ก) ทั้งต้น กินแก้ฝีดาษ ดอก แก้วเกลือ เนื่องจากผักปลั่งเป็นยาเย็น จึงไม่ควรใช้กับผู้ท้องร่วง ปวดท้อง และเป็นไข้ (อุไร, 2547ก)

40. กำลังเสือโคร่ง

ชื่อท้องถิ่น	กำลังเสือโคร่ง, กำลังพญาเสือโคร่ง
ชื่อสามัญ	Birch
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Betula alnoides</i> Buch.-Ham. ex G.Don (ภาพผนวกที่ ข(40))
วงศ์	Betulaceae

ไม้ต้น สูง 20 - 30 ม. ผลัดใบระยะสั้น เปลือกเรียบ ลอกล่อนเป็นแผ่น สีเทา มีช่องอากาศ เห็นชัดเจน เปลือกและกิ่งอ่อนมีกลิ่นหอม คล้ายน้ำมันมวญ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมรูปใบหอก ใบแตกใหม่เนื้อใบบาง ด้านใต้ของใบมีตุ่ม โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยห่าง ยอดอ่อน ก้านใบ และช่อดอกมีขนสีเหลือง หรือสีน้ำตาลปกคลุม ดอก ช่อแบบหางกระรอก (catkin) แยกเพศ อยู่ร่วมต้น ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง ดอกย่อยมีขนาดเล็ก ช่อดอกเพศผู้ยาวกว่าช่อดอกเพศเมีย ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงเป็นรูปโล่หรือกลม มีแกนอยู่ตรงกลาง ปลายค่อนข้างแหลม มีขนที่ขอบ เกสรเพศผู้ 4 - 6 อัน ติดอยู่ที่แกนกลาง ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงไม่มีก้าน มี 3 พู ด้านนอกมีขน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ แบน กรอบนอกเป็นรูปไข่หรือเกือบกลม มีขน ท่อรังไข่ยาวกว่ารังไข่เล็กน้อย ผล แห้งไม่แตก ค่อนข้างกลม ขนาดเล็กสีน้ำตาล เมื่อแก่หลุดร่วงง่าย มีปีก 2 ข้าง บางใส

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เนื้อไม้ ดอกกับสุราดื่ม จะมีสีแดงเข้ม บำรุงกำลัง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	เปลือก เนื้อไม้ บำรุงกำลัง เจริญอาหาร ขับลมในลำไส้ แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย บำรุงธาตุ เป็นยาอายุวัฒนะ บำบัดอาการมดลูกอักเสบ แท่งบุตร (วุฒิ, 2540; สุนทริน, 2540)

41. แควว

ชื่อท้องถิ่น	แควว, แคนา, แควราย (นครราชสีมา)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dolichandrone serrulata</i> (DC.) Seem. (ภาพผนวกที่ ข(41))
วงศ์	Bignoniaceae

ไม้ต้น สูง 7 - 20 ม. ผลัดใบ ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงตรงข้าม ใบย่อย 5 - 7 คู่ รูปรีแกมรูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้นเบียว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกที่ปลายกิ่ง ช่อละ 3 - 7 ดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกยาว กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดโค้งปลายแหลม สีเขียวอ่อน หุ้มดอกตูมมิด เมื่อดอกบานจึงมีรอยแตกทางด้านล่าง มีลักษณะเป็นการรองดอก ติดกันเป็นท่อ ปลายขยายออกเป็นรูปประฉิ่ง แยกออกเป็น 5 แฉก โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด เรียวแคบ พองออกเล็กน้อย กลีบดอกรูปกรวย แยกเป็น 5 กลีบ ขอบกลีบขยับขึ้นเป็นคลื่น สีขาว ดอกตูมสีเขียวอ่อนๆ โคนกลีบมีสีน้ำตาลปน เกสรเพศผู้ 4 อัน ตัน 2 อัน ยาว 2 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก มีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 1 อัน รูปเส้นด้าย อับเรณูสีเทาดำ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอกแคบ ก้านชูเกสรเพศเมียรูปเส้นด้าย เกสรตัวเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรียาวแบน บิดเป็นเกลียว ปลายแหลม ผิวเรียบ เนื้อหนาและแข็ง เมล็ด รูปรีเหลี่ยม สีดำ มีปีกสีขาวบาง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอก กินสด หรือนำมาต้มกิน แก้วิงเวียน นำดอกมาเหน็บที่เอว ขณะมีเพศสัมพันธ์กัน เชื่อว่าจะไม่ท้อง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอชาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก เป็นยาถ่ายพยาธิ ฝึเปื่อย บวม เปลือก แก้ท้องร่วง บิด ใช้ล้าง แผล จะช่วยห้ามเลือด และสมานแผลได้ดี ใบ ใช้แก้ไข้เปลี่ยนฤดู ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ ดอก ช่วยบำรุงกำลัง เจริญอาหาร แก้ฝี แก้ตกเลือด (อุไร, 2547ก)

42. ปีบ

ชื่อท้องถิ่น	ปีบ, กาชะลอง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Indian Cork Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f. (ภาพผนวกที่ ข(42))
วงศ์	Bignoniaceae

ไม้ต้น สูง 5 - 25 ม. ผลัดใบ กิ่งก้านมักจะห้อยลง เปลือกสีเทาเข้มแตกเป็นร่องขรุขระ มีช่องอากาศใบ ประกอบแบบขนนก 2 - 3 ชั้น เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมรูปใบหอก โคนใบมนเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบหยัก ผิวใบด้านล่างของใบอ่อนจะมีขน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ขนาดใหญ่ ออกที่ปลายกิ่ง มีขน ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงมีขนาดเล็ก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปประฉิ่ง ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเขียว กลีบดอก มีกลิ่นหอม โคนเชื่อมกันเป็นหลอดรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีขาว เกสรเพศผู้ 4 อัน สั้น 2 อัน ยาว 2 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล แห้งแก่แล้วแตก (capsule) เป็นฝักแบนยาวขอบขนาน สีน้ำตาล เมล็ด จำนวนมาก รูปรีหรือขอบขนาน แบน มีปีกบางใส

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ และปลูกตามข้างบ้าน
การขยายพันธุ์	แยกต้นอ่อนที่แตกจากรากมาปักชำ (อุไร, 2547ก) การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น ใบ และดอก ตากแห้งนำมาผดุง รักษาโรคหอบหืด บำรุงเลือด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุ ทิน)
การใช้ประโยชน์	ราก บำรุงปอด แก้วคันโรค แก้กษัยหอบ ใบ ใช้ใบแห้งมาผดุง บุหรีสูบ ดอก บำรุงน้ำดี บำรุงโลหิต แก้ลม ขยายหลอดลม นำมา ตากแห้ง สุมไฟและสูดดมไอ รักษาโรคผิวหนัง และโรคหืด ใช้ เป็นส่วนผสมในยาหอม หรือนำมาต้มน้ำดื่มแก้ไข้ (เพ็ญภา และ กัญจน, 2542; อุไร, 2547ก)

43. ลิ้นฟ้า

ชื่อท้องถิ่น	ลิ้นฟ้า, เพกา, ลิดไม้ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Indian Trumpet Flower, Broken Bones Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz (ภาพผนวกที่ ข(43))
วงศ์	Bignoniaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 5 - 10 เมตร กิ่งเปราะหักง่าย แตกกิ่งก้านน้อย เปลือกต้นชั้นนอก สีเทาอ่อน แตกเป็นสะเก็ดสีเหลี่ยม มีรอยแผลเป็น ที่เกิดจากการหลุดร่วงของใบ เปลือกต้นชั้นใน สีเหลือง ใบ ประกอบแบบขนนก 3 ชั้น ขนาดใหญ่ รวมกันอยู่บริเวณปลายกิ่ง เรียงตรงข้าม ใบย่อยรูปไข่กลับหรือรูปรี โคนใบสอบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ขนาดใหญ่ ออกที่ปลายยอด มีดอกย่อย 20 - 35 ดอก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปทรงกระบอก ปลายตัด ด้านในสีม่วงอมชมพู กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 กลีบ กลีบดอกหนา ปลายกลีบย่น ภายนอกสีม่วงแดง มีต่อมกระจายอยู่ทั่วไป กลีบดอกด้านในมีขนหนาแน่น ปลายกลีบมีขนออกด้านนอก สีเหลืองอ่อน โคนหลอดด้านในสีชมพูม่วง เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่โคนหลอดกลีบดอก ตรงข้ามกับกลีบดอก สั้น 1 อัน ยาว 4 อัน โคนก้านชูอับเรณูมีขน ที่ปลายอับเรณูมีรังไข่หลอด เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก ปลายยอดแผ่แบน ผล แห้งแก่แล้วแตก เป็นฝักแบนยาวคล้ายดาบ สีเขียวปนน้ำตาลแดง แตกตามแนวตะเข็บ เมล็ด มีจำนวนมาก แบน สีขาว มีปีกบางใส

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูกเป็นแนวรั้วในสวน ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ฝักอ่อนมีรสขม นำไปเผาไฟให้ผิวไหม้เกรียม แล้วชุบผิวที่ไฟไหม้ ออก นามาหั่นเป็นฝอย เป็นผักจิ้มน้ำพริก เปลือกชั้นในนำไปต้มทำสีย้อมผ้า ให้สีเหลือง
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น เป็นยาสมานแผล ขับน้ำเหลืองเสีย ฝักอ่อน ช่วยในการขับพยาธิ บำรุงธาตุ เมล็ด ใช้เป็นยาถ่าย แก้ไอ ขับเสมหะ (สุนทรี, 2540) รากและเปลือกต้น แก้อ่อนใน แก้ไข้ ท้องร่วง ต้มน้ำดื่มเพื่อขับเสมหะ บำรุงเลือด แก้อักเสบ ใบ ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง ปวดข้อ (อุไร, 2547ก)

44. ไม้

ชื่อท้องถิ่น	ไม้, ง้าว (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Kapok, White Silk Cotton Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn. (ภาพผนวกที่ ข(44))
วงศ์	Bombacaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 10 - 20 ม. มีหนามที่โคนต้น ลำต้นมีสีเขียว ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ มีใบย่อย 5 - 10 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก โคนใบเรียวแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มกว่าด้านล่าง ก้านใบและเส้นกลางใบมีสีแดงอมน้ำตาล ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกตามซอกใบ ช่อละ 1 - 5 ดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ เรียงซ้อนทับกัน โคนเชื่อมติดกัน สีขาว นวลมีขนปกคลุม ด้านในสีเหลือง ปลายกลีบพับขึ้น เกสรเพศผู้ 5 อัน โคนก้านเชื่อมติดกันประมาณครึ่งหนึ่งของความยาวก้าน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกรวยคว่ำ ก้านเกสรที่ติดกับรังไข่คอดและป่องเป็นกระเปาะกลมเหนือมดของก้านเกสรเพศผู้ ปลายก้านเป็นปุ่มกลม แยกเป็น 5 แฉก ผล รูปยาวรี ปลายและโคนผลแหลม เปลือกแข็ง แตกตามยาวเป็น 5 พู สีเขียว เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล เมล็ด มีจำนวนมาก สีดำ ผิวเกลี้ยง มีเส้นใยสีขาวคล้ายเส้นไหมยาวหุ้มเมล็ดเป็นปุยนุ่ม

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ขนจากเมล็ดใช้ขัดหมอน ขัดที่นอน
การใช้ประโยชน์	ราก น้ำคั้นจากราก รักษาโรคเบาหวาน ดมน้ำคั้นเป็นยาบำรุง แก้บิดเรื้อรัง แก้ท้องเสีย ทำให้อาเจียน เปลือกต้น ประโยชน์แก้ไข้ ขับปัสสาวะ ทำให้อาเจียน ชาวฟิลิปปินส์ใช้เป็นยาขับลม แก้หืด ชาวชาวใ้ผสมกับหมาก ลูกจันทน์เทศและน้ำตาลขับปัสสาวะ ใบเผาไฟผสมหัวขมิ้นอ้อย และข้าวสุกพอกฝี ชาวสิงคโปร์นำใบตำกับหัวหอม ขมิ้นและน้ำ คั้นวันละ 3 ครั้ง เพื่อแก้ไข้ แก้หวัดลงคอ เมล็ด น้ำมันจากเมล็ดเป็นยาระบาย ขับปัสสาวะ (ลิ้นา, 2522; นพ. มาศ และคณะ, 2543; วิทย์, 2548)

45. หญ้าวงช้าง

ชื่อท้องถิ่น	หญ้าวงช้าง, หญ้าวงช้างน้อย (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Heliotropium indicum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(45))
วงศ์	Boraginaceae

ไม้ล้มลุก มีขนปกคลุมทั้งต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ บางครั้งตรงข้าม รูปไข่ โคนใบรูปหัวใจ และแผ่เป็นปีกไปตามก้านใบ ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กน้อย ผิวใบสากมือ มีขนทั้งสอง ด้าน ดอก ช่อแบบช่อวงวงแฉกเดี่ยว (helicoids cyme) ออกที่ปลายยอดและปลายกิ่ง ปลายช่อดอก มีขนเหมือนวงช้าง ดอกเรียงเป็นแถวอยู่ด้านเดียวของก้านช่อดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ผิวด้านนอกมีขนปกคลุม กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน เป็นหลอด สีม่วงอมน้ำเงินอ่อน ด้านนอกมีขนนุ่ม ปากหลอดกลีบดอกเป็นแฉกรูปดาว สีส้ม ที่ขอบมีรอยแยกตื้นๆ ปลายแยกเป็นแฉก เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่โคนหลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รูปไข่ เปลือกแข็ง แตกเป็น 2 ซีก ภายในมี 2 ช่อง ช่องละ 1 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ตำพอกรักษาแผลสด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก ใช้รักษาโรคตา ในแอฟริกาตะวันตกใช้พอกรักษาโรคผิวหนังอักเสบ พุพอง ใช้รากสดตำให้ละเอียด คั้นเอาน้ำหยอดตา แก้ตาฟาง ตามัว ใบ ในอินโดนีเซียนำมาต้มรักษาโรคเชื้อราที่ปาก ลิ้น หรือลำคอ ใช้ใบสดตำละเอียด รักษาผิวหนังพอกแผล ทั้งต้น ในแถบอินโดจีนใช้เป็นยาต้มหรือยาพอก รักษาอาการอักเสบ บวม เค็ด บาดแผลฟกช้ำ ฝีหนอง นำมาต้มใช้เป็นยาลดไข้ และลดการอักเสบ ใช้ลำต้นสดต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไอ ขับปัสสาวะ แก้หอบหืด แก้นิ่ว (ปริญญานุช และคณะ, 2549; วิทย์, 2548) ดอก สด ต้มดื่มเป็นยาขับระดู (วิทย์, 2548)

46. คะน้า

ชื่อท้องถิ่น	คะน้า
ชื่อสามัญ	Chinese Kale
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Brassica alboglabra</i> L.H.Bailey (ภาพผนวกที่ ข(46))
วงศ์	Brassicaceae (Cruciferae)

ไม้ล้มลุก ปีเดียว ลำต้นกลมหนาสีเขียวเข้ม ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่ แผ่นใบตอนบนกว้าง เรียวสอบมาหาโคน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ก้านใบหนา สีเขียวเข้มเป็นมัน ผิวใบมีนวลสีขาว ดอก ช่อแบบช่อเชิงหลั่น (corymb) สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน โคนกลีบดอกคอดเป็นก้าน สีขาว เกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงเป็น 2 วง วงนอกมี 2 อัน วงในมี 4 อัน ก้านชูอับเรณูยาว เป็นแบบยาว 4 อัน สั้น 2 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล แฉกตามยาวออกเป็น 2 ซีก เมล็ด รูปร่างกลม สีน้ำตาลดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ผัด หรือลวกจิ้มน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	-

47. กวางตุ้ง

ชื่อท้องถิ่น	กวางตุ้ง, ผักกาดเขียวกวางตุ้ง
ชื่อสามัญ	Flowering White Cabbage
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Brassica chinensis</i> L. var. <i>parachinensis</i> Tsen & Lee (ภาพผนวกที่ ข(47))
วงศ์	Brassicaceae (Cruciferae)

ไม้ล้มลุก ปีเดียว ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปรี แผ่นใบตอนบนกว้าง เรียวสอบมาหาโคน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ สีเขียวเข้ม ดอก ช่อแบบช่อเชิงหลั่น (corymb) สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน โคนกลีบดอกคอดเป็นก้าน สีเหลือง เกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงเป็น 2 วง วงนอกมี 2 อัน วงในมี 4 อัน ก้านชูอับเรณูสีเหลือง อับเรณูสีเหลืองแก่ เป็นแบบยาว 4 อัน สั้น 2 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน ก้านชูเกสรเพศเมียสีเขียว ที่ปลายยอดเป็นดุมสีเหลือง รังไข่เหนือวงกลีบ ผล แตกตามยาวออกเป็น 2 ซีก สีน้ำตาล เมล็ด รูปรางกลม สีน้ำตาลดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ผัด แกง หรือลวกจิ้ม น้ำพริก
การใช้ประโยชน์	-

48. ผักกาดหัว

ชื่อท้องถิ่น	ผักกาดหัว, ไชเท้า, ผักขี้นูด (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Chinese Radish, Oriental Radish, Daikon
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Raphanus sativus</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(48))
วงศ์	Brassicaceae (Cruciferae)

ไม้ล้มลุก มีรากสะสมอาหารลักษณะทรงกระบอกใหญ่ยาว สีขาว ใบ เดี่ยว รูปช้อนแกมรี ก้านใบสั้น แดงออกจากโคนต้นเป็นกอ โคนใบสอบเรียว ปลายใบมน ขอบใบเป็นคลื่น ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ เรียวยาว รูปขอบขนาน สีเขียว กลีบดอก 4 กลีบ รูปช้อนปลายจุ่มยาวเท่ากับวงกลีบเลี้ยง สีม่วงอ่อน หรือสีชมพู โคนกลีบดอกสีขาว เกสรเพศผู้ 6 อัน เป็นแบบยาว 4 อัน สั้น 2 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักยาว ไม่แตก มีเมล็ดจำนวนมาก เมล็ด กลมแบนเล็กน้อย สีเหลือง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น แกง หรือลวกจิ้ม น้ำพริก ราก ต้มน้ำดื่ม แก้โรคผิวหนัง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน)
การใช้ประโยชน์	ราก คั้นเอาน้ำดื่ม แก้อาเจียนเป็นเลือด บำรุงประสาท ทาแก้คัน ละลายเสมหะ แก้ท้องอืดแน่น แก้กระหายน้ำ เป็นยาระบาย แก้เลือดออกตามไรฟัน ช่วยล้างพิษ บำรุงกำลัง แก้อ่อนใน ใบ คั้นทา แก้โรคผิวหนังคัน แผลมีน้ำเหลือง แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้บิด ท้องร่วง แก้เจ็บคอ ดอก ขับน้ำดี เมล็ด ขับขางน้ำดื่ม แก้หอบ ละลายก้อนนิ่ว เป็นยาระบาย ช่วยย่อยอาหาร ขับเสมหะ แก้ไอ (วุฒิ, 2540; กรมวิชาการเกษตร, 2548)

49. แก้วมังกร

ชื่อท้องถิ่น	แก้วมังกร
ชื่อสามัญ	Dragon Fruit
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Hylocereus undatus</i> (Haw.) Britton & Rose (ภาพผนวกที่ ข(49))
วงศ์	Cactaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นอวบน้ำ ขาวประมาณ 5 ม. ลำต้นเป็นสัน 3 สัน เป็นหยัก ๆ คล้ายครีบกิ้งกักร
แผ่ก้านออกไปรอบๆ มีใบที่ลดรูปเป็นหนามติดเป็นกระจุกอยู่ที่ตา 4 - 5 อัน ตรงง่ามกิ่ง ดอก เดี่ยว
สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ไม่มีก้านดอก รูปทรงกรวยขนาดใหญ่ กลีบรวมมีจำนวนมาก ขาว
เรียวทาบซ้อนกัน โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย สีขาวนวล เกสรเพศผู้ จำนวนมาก เรียงเวียนสลับบน
ฐานดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล สด แบบมีเนื้อหลายเมล็ด รูปทรงกลมรี เมื่อดิบผิว
เปลือกเป็นสีเขียว มีกลีบเลี้ยงติดอยู่ตามเปลือกผล เมื่อสุกผิวเปลือกเปลี่ยนเป็นสีแดงอมชมพู เนื้อใน
มีทั้งสีแดงและสีขาวนวล มีเมล็ดเล็กๆ สีดำคล้ายเมล็ดงากระจายทั่วทั้งผล

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	ผล ช่วยขับร้อนผ่อนกระหาย ช่วยบำรุงสุขภาพ ทำให้ผิวพรรณ สดชื่น ช่วยกระตุ้นต่อมน้ำนมในสตรีที่กำลังตั้งครรภ์ หากกิน เป็นประจำจะช่วยรักษาโรคเบาหวานได้ เมล็ดของแก้วมังกร อุดมไปด้วยไขมันไม่อิ่มตัว สามารถต่อต้านปฏิกิริยาออกซิเดชัน (อัมรินทร์, 2553)

50. มะค่าโมง

ชื่อท้องถิ่น	มะค่าโมง, มะค่าใหญ่, มะค่าหัวคำ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Afzelia xylocarpa</i> (Kurz) Craib (ภาพผนวกที่ ข(50))
วงศ์	Caesalpiniaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ สูง 15 - 30 ม. เรือนยอดแผ่กว้าง แตกกิ่งก้านต่ำ กิ่งอ่อนมีขนเล็กน้อย ใบประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อยมี 3 - 5 คู่ รูปไข่แกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมนมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ หูใบเล็กกว้างง่าย ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกตามปลายกิ่ง ทุกส่วนมีขนคลุมบางๆ ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูปขอบขนาน ด้านนอกมีขนนุ่มคล้ายกำมะหยี่ สีเขียวสด กลีบดอก 1 กลีบ เกสรเพศผู้ 7 อัน ยาวเท่ากับกลีบดอก มี 3 อัน ที่เป็นหมันและสั้นกว่า เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีขนผล เป็นฝักแบนคล้ายรูปขอบขนานเปี้ยวๆ ผิวหนาแข็ง สีน้ำตาลเข้มดำ เมื่อแก่แตกเป็น 2 ซีกตามยาว เมล็ด ผิวมัน สีดำ มีเนื้อสีส้มหุ้มที่ปลายด้านหนึ่ง แข็งและหนา

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น ทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ครกตำข้าว
การใช้ประโยชน์	ต้น ต้มรับประทาน แก้พยาธิในท้อง แก้โรคผิวหนัง ต้มรมให้หัวริดสีดวงทวารฝ่อแห้ง (วุฒิ, 2540)

51. ฝาง

ชื่อท้องถิ่น	ฝาง
ชื่อสามัญ	Sappan Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Caesalpinia sappan</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(51))
วงศ์	Caesalpiniaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 8 - 10 ม. มีหนามแข็งทั่วทั้งลำต้น ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ ใบย่อย รูปขอบขนานแคบ ออกตรงข้ามกันเป็นคู่ โคนใบมน ปลายใบมนและหยักเว้าตรง กึ่งกลางเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจจะ (raceme) ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน ขอบกลีบเกยซ้อนทับกัน กลีบล่างสุดโค้งงอและขนาดใหญ่กว่ากลีบอื่น กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลือง ผิวและขอบกลีบขน เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีขน ก้านชูเกสรเพศเมีย เรียวยาว ผล เป็นฝักแบน สีน้ำตาล แข็ง รูปขอบขนาน กว้างเป็นเหลี่ยมก่อนไปทางด้านบน ไม่มีก้าน เมล็ด 2 - 4 เมล็ด รูปรี แบน สีเขียวอมน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	แก่น ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย บำรุงโลหิต (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	แก่น ต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิต แก้ปวดฟกการ แก้ท้องร่วง แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้กำเดา แก้เสมหะ แก้โลหิตออกทางทวารหนัก ใช้ฝาดสมานโรคท้องร่วง ฝนทาผิวหนังบางชนิด และฆ่าเชื้อโรคได้ (วุฒิ, 2540; เพ็ญญา และคณะ, 2549) เนื้อไม้ เป็นยาขับระดู (เพ็ญญา และคณะ, 2549)

52. ราชพฤกษ์

ชื่อท้องถิ่น	ราชพฤกษ์, ฦ๊น, ลมแล้ง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Golden Shower, Indian Laburnum, Pudding-pine Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cassia fistula</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(52))
วงศ์	Caesalpiniaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 5 - 8 เมตร ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ มีใบย่อย 3 - 7 คู่ รูปไข่ โคนใบแหลมถึงมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเป็นมัน เกือบ เนื้อใบหนาคล้ายหนัง ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกตามซอกใบ ห้อยลง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลือง โคนกลีบดอกคอดเป็นก้าน เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาว 3 อัน โค้งงอขึ้น อีก 4 อัน สั้นกว่า และอีก 3 อัน ลดขนาดลง เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังในเนื้อของกลีบ รูปทรงกระบอก ก้านชูเกสรและรังไข่มีขนยาวคล้ายไหมปกคลุม ผล แก่ไม่แตก เป็นฝัก รูปทรงกระบอกยาว ห้อยลง ผลอ่อนสีเขียว เมื่อแก่สีดำ ภายในฝักมีเยื่อบางๆ กันเป็นช่องๆ ตามขวางแต่ละช่องมี 1 เมล็ด เมล็ด ฝังอยู่ในเนื้อผล รูปมนแบนสีน้ำตาลเป็นมัน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นทั่วไปตามริมทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ และเนื้อในฝัก ต้มน้ำดื่มใช้เป็นยาระบาย ฝัก นำมาต้มน้ำทำสีย้อมผ้า ให้สีน้ำตาลเหลือง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก ใช้เป็นยาระบาย ช่วยขับพยาธิ แก้กกลากเกลื้อน แก้ไข้ แก้ท้องเสีย ลดอาการปวดบวม เปลือก ใช้พอกหนัง เนื้อไม้ ใช้ทำเสา สากตำข้าว ล้อเกวียน คันไถ เปลือกต้น เนื้อไม้และฝัก ใช้เป็นสีย้อม ให้สีเหลือง ใบและดอก ใช้เป็นยาระบาย นำใบสดหรือตากแห้ง ใช้เป็นยาถ่าย รักษาอัมพาต ใช้ใบอ่อน นำมาตำพอกหรือคั้นเอาน้ำทารักษาโรคกลากเกลื้อน ทาถอนบรรเทาอาการปวดข้อ เนื้อในฝัก ใช้เป็นยาระบาย (อุไร, 2547ข; วิทย, 2548) ฝักแก่ตากแห้งต้มน้ำ ใช้เป็นยาระบาย ใช้ขับเสมหะ รักษาเด็กที่เป็นโรคตานขโมย และโรคไข้มาลาเรีย (วิทย, 2548)

53. ชุมเห็ดเทศ

ชื่อท้องถิ่น	ชุมเห็ดเทศ, กระชิกโพะ (กะเหรี่ยง), จี๋คาก (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Ringworm Bush, Candelabra Bush
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb. (ภาพผนวกที่ ข(53))
วงศ์	Caesalpiniaceae

ไม้พุ่ม สูง 1 - 5 ม. แตกกิ่งแผ่ออกด้านข้าง มีขนสั้นนุ่ม ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ มีใบย่อย 8 - 20 คู่ รูปรีแกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมนหรือเว้าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ไม่มีต่อม หูใบรูปติ่งหู สามเหลี่ยม ติดทน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง เป็นช่อใหญ่ตั้ง มีใบประดับสีน้ำตาลแกมเหลือง หุ้มดอกที่ยังไม่บาน รูปรี ร่วงง่าย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมกันในตาดอก รูปขอบขนาน ยาวไม่เท่ากัน กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่เกือบกลมหรือรูปช้อน มีก้านกลีบสั้นๆ สีเหลืองสด เกสรเพศผู้ 10 อัน ยาว 2 อัน ก้านเกสรหนา อับเรณูปลายเปิด สั้น 4 อัน ลดรูปไป 4 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ยอดเกสรเป็นคุ่มขนาดเล็ก ผล เป็นฝักรูปแถบ ยาวแบน เกลี้ยง ฝักแก่มีสีดำแตกตามยาว มีสันกว้าง 4 สัน ฝักมีผนังกัน เมล็ด มี 50 - 60 เมล็ดแบน รูปสามเหลี่ยมผิวยาวรี สีดำ

ถิ่นที่อาศัย	พบตามชายป่าริมน้ำทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบตำละเอียด ผสมกับน้ำปูนใสทาแก้โรคผิวหนัง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก ลำต้น และใบ แก้กระษัยเส้น ทำหัวใจให้ปกติ แก้ท้องผูก ขับปัสสาวะ ใบ บดผสมกระเทียม หรือน้ำปูนใสทาแก้กลากเกลื้อน ดองสุราหรือปิ้งไฟ ชงน้ำดื่ม เป็นยาระบาย ดอก เป็นยาระบาย ฝัก เป็นยาถ่ายพยาธิ (วุฒิ, 2540) ยอด และช่อดอกอ่อน นำมาลวกจิ้มน้ำพริก ใบ และเมล็ด มีสาร anthraquinone มีสรรพคุณเป็นยาระบายอ่อนๆ และช่วยถ่ายพยาธิ ใบและก้านสด นำมาต้มน้ำ ใช้ล้างบาดแผลพุพองเรื้อรัง (อุไร, 2547ข)

54. จี้เหล็ก

ชื่อท้องถิ่น	จี้ลิ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Cassod Tree, Thai Copper pod
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby (ภาพผนวกที่ ข(54))
วงศ์	Caesalpiniaceae

ไม้ต้น สูง 8 - 10 ม. กิ่งอ่อนมีขน ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ขอดอ่อนหรือใบอ่อนสีแดงเรื่อๆ ใบย่อย รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ดอก ช่อแบบช่อกระจจะ (raceme) ออกที่ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน จอเป็นรูปช้อน กลีบด้านนอก 2 กลีบขนาดเล็ก มีขน ด้านใน 3 กลีบใหญ่กว่า กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลือง โคนกลีบคอดเป็นก้านสั้นๆ เกสรเพศผู้ 10 อัน 2 อันมีขนาดใหญ่ อับเรณูมีช่องเปิดด้านบน 5 อัน ขนาดเล็กกว่า และอีก 3 อัน ลดรูปขนาดเล็ก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีขน ผล เป็นฝักแบน มีขนประปราย สีเหลือง เมล็ด สีนํ้าตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง หรือตามข้างรั้วบ้าน
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทช์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ขอดอ่อน และดอกอ่อน นำมาประกอบอาหาร เช่น แกง หรือต้มจิ้ม น้ำพริก และใช้เป็นยาถ่าย เมื่อใช้ในปริมาณมาก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้ รักษาแผลกามโรค ใช้ผสมในยาขับพยาธิ ช่วยระงับอาการชักได้ เปลือกต้น แก้กระษัย แก่ริดสีดวงทวาร ใบ ขับปัสสาวะ แก้น้ำ แก่ระดูขาว บำรุงโลหิต ตำพอกแก้เหน็บชา แก้บวม ดองสุราดื่มก่อนนอน แก่นอนไม่หลับ ดอก แก้หืด แก่รังแค เป็นยาระบาย (วุฒิ, 2540; วิทช์, 2548) ฝัก ภายในมีสารแทนนินมาก ใช้รักษาอาการท้องร่วง (วิทช์, 2548)

55. มะขาม

ชื่อท้องถิ่น	มะขาม, มั่งคองชะ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Tamarind
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tamarindus indica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(55))
วงศ์	Caesalpiniaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 10 - 15 ม. เปลือกต้นสีน้ำตาล แตกเป็นร่อง ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ โคนก้านมีขนเล็กน้อย ใบย่อย รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบเว้าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ก้านใบย่อยสั้นมาก ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกที่ปลายยอด มีใบประดับ สีแดง รูปไข่ถึงรูปขอบขนาน ขอบกลีบมีขน เมื่อดอกบานจะร่วง ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตร ด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน รูปขอบขนานถึงรูปรี โคนกลีบมีขน สีครีม กลีบดอก 3 กลีบ สีเหลืองปนส้ม กลีบตรงกลางขนาดใหญ่เด่น สีเหลืองมีจุดประสีม่วงแดงอยู่ตรงกลาง รูปหัวใจ ขอบกลีบขน ปลายกลีบมีติ่งแหลม กลีบด้านข้าง รูปไข่กลับถึงรูปขอบขนาน โคนกลีบมีขน เกสรเพศผู้ 3 อัน เชื่อมติดกันที่โคน มีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 1 - 7 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักรูปขอบขนาน ตรงหรือโค้งงอ มีคราบโคลสีน้ำตาลปกคลุม มีรสเปรี้ยว เมื่อแก่เปลือกแข็ง เมล็ด รูปขอบขนานถึงรูปไต แบน สีน้ำตาลดำ ผิวมัน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามข้างทาง พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ทาบกิ่ง ติดตา หรือเสียบยอด (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้ ลำต้น ทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ครก สาก และใช้เป็นเชื้อเพลิง
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น แกะเห้งอกบวม ฆ่าพยาธิผิวหนัง ต้มหรือฝนกับน้ำปูนใส ทารักษาบาดแผลเรื้อรัง ชะล้างบาดแผล แก่น กล่อมเสมหะ และโลหิต ใบแก่ ขับเสมหะในลำไส้ ฟอกโลหิต แก้บิด แก้ไอ (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ก) เนื้อไม้ นิยมทำเชิง ใช้สร้างบ้าน หรือทำฟืนที่ให้ความร้อนสูง เนื้อในฝักแก่ มีฤทธิ์เป็นยาระบาย ขับเสมหะ ถ้านำมาผสมกับเกลือและข่าจะช่วยขับลมในกระเพาะ ผสมกับปูนแดงใช้ทาฝี นำมะขามเปียกขึ้นๆ ผสมกับเกลือให้หญิงหลังคลอดกิน ช่วยขับเลือดที่ตกค้างออกได้ (อุไร, 2547ก)

56. ผักเสี้ยน

ชื่อท้องถิ่น	ผักเสี้ยน, ผักเสี้ยนขาว, ผักส้มเสี้ยน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Wild Spider Flower
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cleome gynandra</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(56))
วงศ์	Capparaceae

ไม้ล้มลุก ลำต้นตั้งตรง สูง 20 - 50 ซม. มีขนนุ่ม แตกกิ่งก้านสาขา ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ ใบส่วนล่างสุด มีใบย่อย 3 ใบ ส่วนที่อยู่เหนือขึ้นมา มีใบย่อย 5 ใบ รูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยคั่นๆ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกย่อยมีขน กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน รูปหอก กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน รูปช้อน โคนกลีบดอกคอดเป็นก้านยาว สีขาวหรืออมม่วง เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน สีม่วงแดง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก มีก้านชูเกสรเพศเมียยาว ผล แยกแบบฝักกาค (silique) รูปขอบขนานเรียวยาว ผลอ่อนสีเขียว เมื่อแก่สีน้ำตาล เมล็ด กลมแบน สีน้ำตาลดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง หรือในสวน
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอด ลำต้น และใบ ดอกจมน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ราก เป็นยากระตุ้น แก้เลือดออกตามไรฟัน ต้มกินเป็นยาแก้ไข้ แก้เวียนโรค แก้ลมพิษ แก้อาเจียน แก้ไข้ ขับหนอง ทำให้หนองแห้ง ขับระดูขาว แก้โรคผอมแห้งในสตรีหลังคลอดบุตร เนื่องจากอยู่ไฟไม่ได้ ใบ ตำพอกรักษาฝี แก้ปวดเมื่อย แก้ปัสสาวะพิการ ขับเสมหะ เมล็ด ขับปัสสาวะ ขับพยาธิ แก้อาเจียน ขับเสมหะ ฆ่าเหา ทั้งต้น ใช้ขับพยาธิ แก้พิษแมงป่อง ต่อย (อุไร, 2547ก; กรมวิชาการเกษตร, 2548)

57. กุ่มบก

ชื่อท้องถิ่น	กุ่มบก
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs (ภาพผนวกที่ ข(57))
วงศ์	Capparaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 5 - 10 ม. เปลือกต้นสีเทาเข้ม แตกเป็นสะเก็ดเล็กๆ หลุดร่วงง่าย ใบประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ มี 3 ใบย่อย รูปรีหรือรูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้น ปลายใบป้านมีติ่งมน ขอบใบเรียบ ปลายก้านใบมีต่อมเล็กๆ ชัดเจน ดอก ช่อแบบช่อกระจกระจ (raceme) ออกตามซอกใบ โยงปลายกิ่ง มีดอกย่อยจำนวนมาก สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน รูปรีถึงรูปไข่ ปลายแหลม กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน โคนกลีบดอกคอดเป็นก้านยาว สีขาวอมเหลืองอ่อน รูปรี ปลายกลีบมน เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน สีม่วง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรีถึงรูปกลม ยอดเกสรเพศเมียเป็นคุ่มขนาดเล็ก ผล รูปวงกลม ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่ผิวเรียบ สีเทาเมล็ด มีหลายเมล็ด รูปไต มีเนื้อหุ้มเมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ วางบนหินที่กำลังร้อน แล้ววางบริเวณที่ปวดเมื่อย ที่มีอาการบวม เปลือก นำมาผสมกับน้ำซาวข้าวทา แก้บวม (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น ขับลม แก้ปวดท้อง แก้บวม บำรุงหัวใจ ทาแก้โรคผิวหนัง เป็นยาระงับประสาท ใบ ขับลม ฆ่าพยาธิ แก้กลากเกลื้อน (วุฒิ, 2540) แก่น แก้กิดสีดวง กระจก ทำให้ขี้หูแห้งออกมา (สุนทรี, 2540)

58. กุ่มน้ำ

ชื่อท้องถิ่น	กุ่มน้ำ
ชื่อสามัญ	Three Leafed Caper
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Crateva magna</i> (Lour.) DC. (ภาพผนวกที่ ข(58))
วงศ์	Capparaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 5 - 10 ม. ลำต้นและกิ่งมีช่องอากาศ ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ มี 3 ใบย่อย รูปใบหอก โคนใบสอบแคบและเบี้ยวเล็กน้อย ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบบางและนุ่ม หลังใบสีเขียวเป็นมัน ท้องใบมีขนอ่อนสีเทา เส้นกลางใบอมแดง ปลายก้านใบมีต่อมสีน้ำตาล ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง มีดอกย่อยจำนวนมาก สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน รูปไข่ปลายแหลม ขนาดเล็ก กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน โคนกลีบดอกคอดเป็นก้านยาว สีขาวแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อน รูปค่อนข้างกลม หรือรูปไข่ เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน สีม่วง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรีหรือทรงกระบอก ยอดเกสรเพศเมียสีม่วงเข้ม ผล รูปร่างค่อนข้างกลมรี เปลือกหนา ผลอ่อนผิวมีสะเก็ดสีเหลืองอมเทา เมื่อสุกสีเทา ผลแก่ผิวเรียบ เมล็ด มีหลายเมล็ด รูปเกือบกลม สีน้ำตาลเข้ม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าที่มีแสงแดดส่องถึง ป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน และดอกนำมาดอง จิมน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ปวดท้อง ขับหนอง เปลือกต้น แก้สะอึก ขับผายลม แก้กระษัย แก้ไข้ ขับน้ำดี ขับน้ำเหลืองเสีย แก้อาเจียน ขับเหงื่อ กระพี้ แก้วริดสีดวงทวารหนัก แก่น แก่นิ้ว ใบ ขับเหงื่อ แก้อัมพาต แก้วโรค ไขข้ออักเสบ ใช้เป็นยาระบาย แก้ปวดเส้นเป็นอัมพาต ขับพยาธิ ดอก แก้เจ็บตา แก้เจ็บคอ (วุฒิ, 2540; กรมวิชาการเกษตร, 2548)

59. มะละกอ

ชื่อท้องถิ่น	มะละกอ, มะก้วยเทศ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Papaya, Pawpaw, Tree Melon
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Carica papaya</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(59))
วงศ์	Caricaceae

ไม้ต้น สูง 2 - 3 ม. ไม่แตกกิ่งก้าน ตามลำต้นมองเห็นรอยแผลของใบที่ร่วงหลุดไป ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงเวียน เป็นกระจุกที่ปลายยอด ก้านใบยาว กลวง ขอบใบเว้าเป็นแฉกลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ มี 5 - 7 แฉก ใบแต่ละใบเป็นรอยหยักอีกครั้ง ขอบใบหยักฟันเลื่อยห่างๆ ดอก สมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ เป็นช่อแบบช่อกระจจะ (raceme) กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 กลีบ เรียงซ้อนเหลื่อมกัน โคนกลีบ เกสรเพศผู้ 10 อัน ติดที่คอหลอดดอก เรียงเป็น 2 วง วงในก้านชูเกสรสั้นกว่าวงนอก ดอกเพศเมีย เป็นดอกเดี่ยว กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ ปลายกลีบแหลม กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน เกสรเพศเมีย 5 อัน เชื่อมติดกันที่รังไข่ ยอดเกสรแยกกัน สีเหลือง รังไข่เหนียวกลีบ ดอกสมบูรณ์เพศ เป็นดอกเดี่ยว กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว เกสรเพศผู้ 10 อัน ติดที่ด้านในของหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 5 อัน ติดที่รังไข่ ยอดเกสรแยกกัน สีเหลือง รังไข่เหนียวกลีบ ผล สด รูปรีหรือรูปไข่ ปลายแหลมหรือเกือบกลม สีเขียว เมื่อสุกสีส้ม หรือสีเหลืองอมส้ม เปลือกเรียบบาง เมล็ด กลม มีจำนวนมาก สีดำมีวุ้นใสๆ หุ้ม

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้ และประกอบอาหาร เช่น ส้มตำ แกงส้ม และใช้ยางมะละกอในการหมักเนื้อ
การใช้ประโยชน์	ราก ขับปัสสาวะ ผลสุก เป็นยาระบาย แก้โรคเลือดออกตามไรฟัน ยางจากผลดิบ เป็นยาช่วยย่อย ฆ่าพยาธิ (สุนทรี, 2540) มะละกอ เป็นยาช่วยย่อย ยาลดอาการบวมอักเสบจากบาดแผลหรือการผ่าตัด เป็นส่วนผสมเตรียมน้ำยาล้างเลนซ์สัมผัสชนิดอ่อน (กรมวิชาการเกษตร, 2548)

60. กำแพงเจ็ดชั้น

ชื่อท้องถิ่น	กำแพงเจ็ดชั้น, ตะลุ่มนาก (ราชบุรี), ตาไก่ (พิษณุโลก)
ชื่อสามัญ	Lolly Berry Vine, Chinese Salacia
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Salacia chinensis</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(60))
วงศ์	Celastraceae

ไม้เลื้อย สูงประมาณ 4 ม. ลำต้นสีเทา เมื่อตัดตามขวางจะเห็นวงปีสีแดงสลับขาว เรียงซ้อนกันเป็นชั้นๆ 7 - 9 ชั้น ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีหรือรูปไข่ โคนใบสอบ ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบเรียบหรือหยักมน แผ่นใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนเกลี้ยงเป็นมันสีเขียวเข้ม ผิวใบด้านล่างเกลี้ยง ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ มี 3 - 6 ดอกในแต่ละช่อ ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน ขนาดเล็กรูปสามเหลี่ยม ปลายกลมน ขอบเป็นชายครุย กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน รูปรีหรือรูปไข่ ปลายกลีบกลม พับงอกลับ สีเขียวอมเหลือง ฐานฐานดอกรูปถ้วยคล้ายเป็นถุง มีปุ่มเล็กๆ ตามขอบ เกสรเพศผู้ 3 อัน ติดบนขอบฐานฐานดอก ก้านเกสรเพศผู้สั้น อับเรณูรูปส้อม ปลายเกสรชนกันเป็นยอดแหลม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่มี 3 ช่อง ช่อนอยู่ในฐานฐานดอก ก้านเกสรเพศเมียสั้น รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด รูปร่างค่อนข้างกลม ผิวเกลี้ยง ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีแดงหรือแดงอมส้ม เมล็ด มี 1 เมล็ด รูปร่างกลม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ หรือป่าโปร่งที่แห้งแล้ง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำเถามาดองในสุรากับสมุนไพรชนิดอื่นๆ ดื่ม บำรุงโลหิต แก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก ดื่มหรือดองสุราดื่ม ขับโลหิตระดู บำรุงโลหิต เถา ดื่มหรือดองสุราดื่ม บำรุงโลหิต ฟอกโลหิต แก้ปวดตามข้อ แก้ไขข้อพิการ แก้ประดง ขับผายลม (วุฒิ, 2540)

61. หูกวาง

ชื่อท้องถิ่น	ตาปิง (พินธุโลก)
ชื่อสามัญ	Bengal Almond, Indian Almond, Umbrella Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Terminalia catappa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(61))
วงศ์	Combretaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 10 - 15 ม. เรือนยอดแผ่กว้าง แตกกิ่งรอบลำต้น ตามแนวนอนเป็นชั้นๆ เปลือกเรียบ สีเทา ใบ เดี่ยว เรียงเวียนถี่ที่ปลายกิ่ง รูปไข่กลับ โคนใบสอบแคบ มีต่อม 1 คู่ ปลายใบแหลมเป็นติ่ง ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนา ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ผิวใบด้านล่างสีเขียวอ่อน ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกตามซอกใบที่ปลายกิ่ง สีขาวนวล ขนาดเล็ก ดอกแยกเพศ อยู่ต้นเดียวกัน ในช่อหนึ่งจะมีดอกสมบูรณ์เพศอยู่บริเวณโคนช่อดอก ส่วนด้านบนจะมีดอกเพศผู้อย่างเดียว สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยก 5 แฉก ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 10 อัน เรียงเป็น 2 วง วงใน 5 อัน วงนอก 5 อัน เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ใต้วงกลีบ ผล สด รูปไข่หรือรูปรีป้อมๆ แบนเล็กน้อย สีเขียวอมเหลือง เมื่อแก่สีดำคล้ำ เมล็ด มี 1 เมล็ดแข็ง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ต้มทำสีย้อมผ้า ให้สีเขียวจืด
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น แก่ท้องเสีย แก้บิด ใบ ขับเหงื่อ ผล เป็นยาถ่าย น้ำมันจากเมล็ด ใช้รักษาโรคเรื้อน (กรวุฒิ, 2553)

62. สมอไทย

ชื่อท้องถิ่น	สมอไทย, สมออัพยา
ชื่อสามัญ	Myrabolan Wood
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Terminalia chebula</i> Retz. var. <i>chebula</i> (ภาพผนวกที่ ข(62))
วงศ์	Combretaceae

ไม้ต้น สูง 10 - 20 ม. เปลือกสีเทาปนน้ำตาล มีรอยแตกตามยาวเป็นร่องลึก กิ่งอ่อนและยอดมักปกคลุมด้วยขนสีน้ำตาลแดง ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามหรือเยื้องกันเล็กน้อย รูปรีแกมรูปไข่ โคนใบมนและเบี้ยวเล็กน้อย ปลายใบเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบ บริเวณขอบใบใกล้กับโคนใบ มีต่อม 1 คู่ ใบอ่อนมีขนสีน้ำตาลอ่อนปกคลุม ใบแก่หลังใบสีเขียวเข้ม มีขนสีขาว ท้องใบสีอ่อนกว่า มีขนสีน้ำตาลอ่อนนุ่ม ดอก ช่อแบบหางกระรอก (catkin) ออกตามปลายกิ่งและซอกใบ ดอกมีขนาดเล็ก สีเหลืองนวล มีกลิ่นหอม สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยก 5 แฉก ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ 10 อัน เรียงเป็น 2 วง วงใน 5 อัน วงนอก 5 อัน เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล สด รูปไข่หรือรูปรีค่อนข้างกลม ผิวเกลี้ยง มีสัน 5 สัน ผลแก่สีเขียวอมเหลืองและเปลี่ยนเป็นสีดำ เมื่อแห้งจะแตกออก เมล็ด มี 1 เมล็ด รูปยาวรี เนื้อแข็ง ผิวขรุขระ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด และตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล นำมาอมกับเกลือแกงไอ แก้วเจ็บคอ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ดอก เป็นยารักษาโรคบิด ผล บดให้ละเอียดโรยแผลเรื้อรัง อมกลั้วคอแก้วเจ็บคอ ขับน้ำเหลืองเสีย เนื้อหุ้มเมล็ด แก้วบิด แก้วท้องผูก รักษาโรคเกี่ยวกับน้ำดี (วิทย์, 2548) เปลือก เป็นยาบำรุงหัวใจ ขับน้ำเหลืองเสีย ขับปัสสาวะ ผลอ่อน เป็นยาระบาย ผลแก่ แก้วลม จุกเสียด เป็นยาเจริญอาหาร ทั้งต้น เป็นยาขับเสมหะ แก้วท้องผูก (เพ็ญญา และคณะ, 2549)

63. ฝอยทอง

ชื่อท้องถิ่น	ฝอยทอง, ผักไหม (อุดรธานี)
ชื่อสามัญ	Dodder
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cuscuta chinensis</i> Lam. (ภาพผนวกที่ ข(63))
วงศ์	Convolvulaceae

ไม้เลื้อยจำพวกกาฝาก ลำต้นเป็นเส้นกลมยาว อ่อนนุ่มแตกกิ่งก้านสาขามาก สีเหลืองสด เลื้อยพัน อดทนน้ำเลี้ยงจากต้นไม้อื่น ใบ มีลักษณะเป็นเกล็ดรูปสามเหลี่ยมเล็กๆ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่ สีขาว น้ำน้ำ กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลมมน สีขาวถึงเหลืองอ่อน น้ำน้ำ เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดของกลีบดอก อับเรณูกลมรี เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ก้านเกสรสั้น ที่ปลายเป็นดุ้น ผล เป็นรูปกลมแบน สีเทา มีก้านเกสรเพศเมียเหลือติดอยู่ เมล็ด มี 2 - 4 เมล็ด รูปร่างค่อนข้างกลมรี สีเหลืองอมเทา

ถิ่นที่อาศัย	พบตามข้างทาง พันเลื้อยอยู่บนต้นไม้อื่น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด ไม่นิยมนำมาปลูก เพราะจะทำให้ต้นไม้อื่นตายได้ (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้นแห้งต้มน้ำดื่ม แก้โรคดีซ่าน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายโจเม)
การใช้ประโยชน์	เมล็ด ต้มหรืออบเป็นผงกินเป็นประจำ ช่วยบำรุงร่างกาย แก้ปวดเมื่อย แก้กระหายน้ำ ทั้งต้น นำมาต้มน้ำดื่ม ใช้ห้ามเลือดได้หลายกรณี ไม่ว่าจะเป็นเลือดกำเดา ตกเลือด อูจาระเป็นเลือด ขับปัสสาวะ ขับเหงื่อ เป็นยาแก้บิด อาเจียนเป็นเลือด แก้โรคดีซ่าน หรือคั้นเอาน้ำมาทาบริเวณที่เป็นฝี ผดผื่นคัน แผลเรื้อรัง (อุไร, 2547ก; วิทย์, 2548)

64. ผักบุ้ง

ชื่อท้องถิ่น	ผักบุ้ง, ผักทอดยอด
ชื่อสามัญ	Swamp Morning Glory, Water Spinach
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ipomoea aquatica</i> Forssk. (ภาพผนวกที่ ข(64))
วงศ์	Convolvulaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นทอดเลื้อยไปตามพื้นดินหรือบนผิวน้ำ ลำต้นกลวง แตกกลากออกตามข้อ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ มีขนาดและรูปร่างที่แตกต่างกัน อยู่ในต้นเดียวกัน รูปไข่กลับ รูปไข่แกมขอบขนาน รูปสามเหลี่ยม รูปใบหอก โคนใบรูปเงี่ยงลูกศร ปลายใบแหลมหรือมีติ่งแหลมสั้น ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน รูปไข่ ปลายมน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันตลอดตั้งแต่โคนถึงปลายกลีบเป็นรูปกรวย เนื่อกลิบบาง สีชมพูหรือม่วงอ่อน เห็นเป็นรอยกลีบชัดเจน ด้านในหลอดสีม่วง ปลายกลีบสีขาว เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดของกลีบดอก ก้านชูอับเรณู ยาว 2 อัน สั้น 3 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รูปไข่ ปลายยอดเป็นตุ่มแยกเป็น 2 แฉก รังไข่เหนือวงกลีบ ผล แห้ง รูปไข่หรือเกือบกลม เกลี้ยง มี 4 เมล็ดต่อผล

ถิ่นที่อาศัย	ทอดลำต้นเลื้อยไปตามพื้นน้ำ หรือพื้นดินทั่วไป
การขยายพันธุ์	ปักชำดิน หรือเพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน นำมาต้มน้ำดื่ม ทำให้อาเจียนเพื่อถอนพิษยาเบื่อ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก แก่ตกลาว แก้วปวดฟัน ไอเรื้อรัง น้ำต้มรากใช้ล้างริดสีดวง ทวาร หรือผสมกับดอกมะพร้าว มะขาม และขิง ดื่มแก้หัด ใบ นำมาขยี้เมื่อถูกแมลงกัดต่อย หรือใช้พอกฝี ทั้งต้น ใช้เป็นยาระบาย แก้วปวดหัว ถอนพิษไข้ (อุไร, 2547ก) นิยมนำมาบริโภคเป็นอาหาร ใช้เป็นยาถอนพิษ แก้วพิษเบื่อเมา ถอนพิษยาทั้งปวง แก้วตาฟาง คนจีนใช้ต้มน้ำกับเกลือแก้เหงื่ออกบวม ขยี้หรือตำทาแก้กลากเกลื้อน (ปริญญานุช และคณะ, 2549)

65. ตำลึง

ชื่อท้องถิ่น	ตำลึง, ผักแคบ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Ivy Gourd, Scarlet Fruited Gourd
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt (ภาพผนวกที่ ข(65))
วงศ์	Cucurbitaceae

ไม้เลื้อย ตามข้อมีมือเกาะเป็นเส้นยาวไม่แยกแขนง ลำต้นกลม สีเขียว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจเหลี่ยม โคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ ปลายใบเป็นติ่งแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กๆ หักเป็นห้ามุม หรือเว้าลึกเป็นแฉก 5 เหลี่ยม ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ต่างต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกัน เป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีขาว เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกระสวย ปลายแยก เป็น 3 แฉก ผล รูปกลมรี ผลอ่อนสีเขียวมีลายสลับขาวตามยาว เมื่อแก่จัดผิวและเนื้อผลสีแดง เมล็ด จำนวนมาก รูปไข่กลับแกมขอบขนานแบน เปลือกแข็ง สีขาว

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นทั่วไปตามที่รกร้างข้างทาง ตามรั้วบ้าน
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำเถา
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก แกงจืด ผัดผัก
การใช้ประโยชน์	ใบ ตำให้ละเอียดคั้นน้ำทาบริเวณที่เกิดอาการ ช่วยบรรเทาอาการคัน อักเสบ หรือปวดแสบปวดร้อนเนื่องจากแมลงกัดต่อยได้ ถอนพิษหมาขี้เฒ่า แก้เจ็บตา ตาฝ้า ตาแดง ตาแฉะ เมล็ด ตำกับน้ำมันมะพร้าวใช้ทาแก้หิด (อุไร, 2547; วิทย์, 2548) ทั้งต้น ใช้รักษาแก้โรคผิวหนัง โรคเบาหวาน แก้หลอดลมอักเสบ และลดระดับน้ำตาลในเลือด (วิทย์, 2548)

66. ฟักทอง

ชื่อท้องถิ่น	ฟักทอง, มะฟักแก้ว (เหนือ), เลิงเค่ชะ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Pumpkin, Cushaw, Winter Squash
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cucurbita moschata</i> Duchesne (ภาพผนวกที่ ข(66))
วงศ์	Cucurbitaceae

ไม้เลื้อย ตามข้อมีมือเกาะเป็นเส้นยาวไม่แยกแขนง ลำต้นทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน เป็นเหลี่ยม อวบน้ำ มีขนขึ้นปกคลุม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจเหลี่ยม โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กๆ เว้าตื้นเป็นแฉก 5 เหลี่ยม มีขนสาๆ ปกคลุมอยู่ทั่วทั้งใบ ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเหลือง เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกลม ปลายแยกเป็น 3 - 5 แฉก ผล รูปทรงกลมแป้น หรือเกือบกลม ขนาดใหญ่ ผิวเป็นปุ่มนูนหยักเป็นร่องจากขั้วถึงก้น สีเขียวเข้ม เนื้อสีเหลือง เหนียว รสหวานมัน เมล็ด จำนวนมาก รูปไข่แบน เปลือกแข็ง สีขาวนวล

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้มน้ำพริก แกง ผัดผักร หรือทำขนมหวาน เช่น ฟักทองแกงบวช
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มกินเป็นยาบำรุงร่างกาย ดับพิษแมลงกัดต่อย แก้เสมหะ แก้วริดสีดวง ทำลายพยาธิ แก้ไอ ผล เป็นยาระบายอ่อนๆ ใช้เป็นยาพอกแก้ไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ขับพยาธิ โดยเฉพาะพยาธิตัวดีด ย่อยใยภายในผล ใช้เป็นยาพอกแก้ฟกช้ำ ปวดบวมจากการอักเสบ ช่วยลดน้ำตาลในเลือด ป้องกันโรคเบาหวาน ลดความดัน (อุไร, 2547ก; กรมวิชาการเกษตร, 2548) เมล็ดแห้ง ถ่ายพยาธิได้ บำรุงไต ขับปัสสาวะ น้ำมันจากเมล็ด บำรุงประสาท (กรมวิชาการเกษตร, 2548)

67. บวบเหลี่ยม

ชื่อท้องถิ่น	บวบเหลี่ยม, มะนอยเหลี่ยม (เหนือ), บวบหวาน (แม่ฮ่องสอน)
ชื่อสามัญ	Angled Loofah
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Luffa acutangula</i> (L.) Roxb. (ภาพผนวกที่ ข(67))
วงศ์	Cucurbitaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นเป็นเหลี่ยม ตามข้อมีมือเกาะเป็นเส้นยาวปลายแยกแขนง ยอดอ่อนมีขนนุ่ม ขนจะร่วงเมื่อแก่ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปห้าเหลี่ยม โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กๆ เว้าตื้นเป็นแฉก 5 - 7 เหลี่ยม ก้านใบเป็นเหลี่ยม มีขน ผิวใบมีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเหลือง ด้านนอกมีขนสั้นและอ่อนนุ่ม เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงกระบอก ผล รูปทรงกระบอก มีเหลี่ยมเป็นสันคม 10 สัน ตามความยาวของผล เปลือกหนา แข็ง เนื้อในมีรสขม เมล็ด จำนวนมาก รูปรี สีดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก แกง ผัดผัก
การใช้ประโยชน์	ราก ดมดื่มน้ำ แก้บวม น้ำ ระบายท้อง ใบ ดมดื่มน้ำ ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ แก้ปัสสาวะเป็นเลือด ตำพอก ถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย แก้ก้น แก้วริดสีดวงทวาร ผล ไล่ไส้ แก้วร้อนใน ระบายท้อง น้ำมันจากเมล็ด ทาแก้โรคผิวหนัง (วุฒิ, 2540)

68. บวบหอม

ชื่อท้องถิ่น	บวบหอม, บวบขม, บวบกลม
ชื่อสามัญ	Dish-Cloth Gourd, Sponge Gourd
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Luffa cylindrica</i> (L.) M.Roem. (ภาพผนวกที่ ข(68))
วงศ์	Cucurbitaceae

ไม้เลื้อย ตามข้อมีมือเกาะเป็นเส้นยาวปลายแยกแขนง ยอดอ่อนมีขนนุ่ม ขนจะร่วงเมื่อแก่ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจเหลี่ยม โคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กๆ เว้าลึกเป็นแฉก 5 เหลี่ยม ก้านใบเป็นเหลี่ยม มีขน ใบอ่อนมีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ใบแก่ขนจะหลุดร่วงไป ดอก เดี่ยว หรือดอกช่อ ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ ดอกช่อแบบช่อกระจุก (raceme) กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเหลือง ขอบกลีบมีรอยย่นเป็นคลื่น เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย ดอกเดี่ยว กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปทรงกระบอก ผล รูปทรงกระบอก ปลายผลยังมีกลีบเลี้ยงติดอยู่ ผลอ่อนสีเขียวมีลายเขียวเข้ม ผลแก่สีเขียวออกเหลืองจนถึงสีน้ำตาล มีเส้นใยเหนียว ลักษณะเป็นร่างแห เมล็ด จำนวนมาก รูปรีแบน สีดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มดื่ม ระบายท้อง ใบ คั้นดื่ม ขับระดู ฟอกโลหิต ต้มดื่ม ขับปัสสาวะ แก่ปัสสาวะเป็นเลือด ผลอ่อน ระบายท้อง ขับลม ขับน้ำนม แก้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ เมล็ด ทำให้อาเจียน ระบายท้อง (วุฒิ, 2540) ผล เป็นยาธาตุ เป็นยาระบายแก้ไข้ และบำรุงน้ำดี (สุนทรี, 2540)

69. มะระจีนก

ชื่อท้องถิ่น	มะระจีนก, มะไห้ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Bitter Cucumber, Leprosy Gourd
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Momordica charantia</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(69))
วงศ์	Cucurbitaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นมีขน มือเกาะไม่แยกแขนง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปเกือบกลม ขอบใบหยักเว้าลึกเป็นแฉกแบบนิ้วมือ 5 - 7 แฉก โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบมีรอยหยักตื้นๆ ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้นสมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลือง ติดบนหลอดของกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปไข่ มีขน ผิวขรุขระ ปลายแยกเป็น 3 แฉก ปลายยอดเป็นคุ่ม ผล รูปรางคล้ายกระสวยสั้นๆ หัวท้ายแหลม ผิวขรุขระและมีปุ่มยื่นออกมา ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีเหลืองส้ม มีรสขม แตกตามยาว เมล็ด มีจำนวนมาก รูปไข่กลับแบน เมื่อสุกเนื้อหุ้มเมล็ดสีแดง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามริมรั้ว และที่รกร้าง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้มน้ำพริก แกง ผัดผัก ผลอ่อน บำรุงโลหิต (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร)
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มดื่มแก้ไข้ แก้ริดสีดวงทวาร รากและใบ แก้โรคเบาหวาน ใบ คั้นน้ำดื่ม แก้พิษฝี บำรุงน้ำดี ใช้มากเป็นยาทำให้อาเจียน ดอก ชงน้ำดื่ม แก้หอบหืด ผลอ่อน บำรุงร่างกาย บำรุงโลหิตระดู ขับพยาธิ ผลสุก เป็นพิษ มี saponin มาก ทำให้อาเจียนและท้องร่วง อาจตายได้ ห้ามรับประทาน (วุฒิ, 2540) ใบ ผลอ่อน รักษาโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง บิด แก้ไอ แก้ไข้ น้ำคั้นจากผลเป็นยาระบายอ่อนๆ แก้ไอ อมแก้ปากเปื่อยปาก ลดไขมันในเส้นเลือด น้ำจากทุกส่วนของต้น ใช้อาบรักษาโรคผิวหนัง น้ำที่ต้มจากราก ทำให้แท้งบุตร (กรมวิชาการเกษตร, 2548)

70. ฟักข้าว

ชื่อท้องถิ่น	ฟักข้าว, ผักข้าว (เหนือ), ใบไข่ยู (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng. (ภาพผนวกที่ ข(70))
วงศ์	Cucurbitaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นขนาดใหญ่และมีเนื้อไม้ มีขนปกคลุมตลอดทั้งเถา เมื่อเถาแก่จะไม่มีขน มีมือสำหรับยึดเกาะ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบเกือบกลม ขอบใบหยักเว้าลึกเป็น 3 พู โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบมีรอยหยักตื้นๆ ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ต่างต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลืองอ่อน โคนกลีบดอกมีแต้มสีน้ำตาลแกมม่วง ติดบนหลอดของกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปไข่รูปรี มีหนามปกคลุม ปลายแยกเป็น 3 แฉก ผล รูปทรงกลมรี ขนาดใหญ่ เนื้อแน่นฉ่ำน้ำ ผิวมีหนามแหลมสั้นทั้งผล ผลอ่อนสีเขียวอมเหลือง แก่จัดเปลี่ยนเป็นสีแดงอมส้ม เมล็ด มีจำนวนมาก รูปไข่แบน สีดำ มีเนื้อหุ้มเมล็ดสีแดงวางเรียงตัวกันเป็นแถว

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง หรือเลื้อยพันกับไม้อื่นตามชายป่า
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่งแก่ (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้มน้ำพริก แกง
การใช้ประโยชน์	ราก คั้นดื่มถอนพิษทั้งปวง ถอนพิษไข้ ขับเสมหะ ใบ แก้ไข้ตัวร้อน ตำพอกแก้ปวดหลัง แก้ฝี แก้กระดูกคุด ใช้เป็นส่วนผสมในยาเขียว เมล็ด คั่วให้กรอบรับประทานบำรุงปอด แก้ฝีในปอด แก้ไอ ขับปัสสาวะ แก้หูด แก้วัณโรค แก้กิดสีดวงทวาร (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) รากและใบ ใช้ถอนพิษไข้ นำรากมาแช่น้ำ ใช้สระผม แก้ผมร่วงและฆ่าเหา (อุไร, 2547ข)

71. บวบขม

ชื่อท้องถิ่น	บวบขม, มะนอยจำ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Trichosanthes cucumerina</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(71))
วงศ์	Cucurbitaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นเป็นร่อง มีขนประปราย มือเกาะแยกแขนง 2 - 3 แขนง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปกลม โคนใบเว้าลึกเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันและเว้าลึกเป็น 5 แฉก ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ใบสากมือ ดอก เดี่ยว หรือดอกช่อ แยกเพศ อยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้ ออกเป็นช่อ ก้านดอกเล็กมีขนเล็กน้อย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปไข่แกมรูปสามเหลี่ยม สีเหลือง มีเส้นสามเส้นตามความยาวของกลีบ เกสรเพศผู้ 3 อัน อับเรณูเชื่อมติดกัน ก้านชูอับเรณูสั้น ดอกเพศเมีย ดอกเดี่ยว กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปยาวรี มีขน ปลายมน ผล รูปกลมยาว หัวท้ายแหลม สีเขียวมีลายสีขาวตามยาว มีขนสีแดง เมล็ด รูปขอบขนาน โคนสอบ แฉบ ปลายมน ขอบเป็นคลื่น สีดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นเลื้อยพันกับไม้อื่นในป่า หรือขึ้นตามที่รกร้าง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้รับประทานสด แก้วแกง
การใช้ประโยชน์	ราก คั้นน้ำดื่ม เป็นยาถ่ายอย่างแรง ดมดื่ม ลดไข้ ระบายท้อง แก้ปวดศีรษะ แก้หลอดลมอักเสบ เถา ดมดื่มลดไข้ ระบายอุจจาระ บำรุงหัวใจ แก้อักเสบต่างๆ ฟอกเลือด ขับระดู คั้นน้ำดื่ม ทำให้อาเจียน ใบ ดมดื่ม ลดไข้ ระบาย ใช้มากทำให้อาเจียน ผล ดมดื่ม ระบายอุจจาระ เมล็ด ลดไข้ ขับพยาธิ (วุฒิ, 2540)

72. มะตาด

ชื่อท้องถิ่น	มะตาด, ส้านป้าว (เชียงใหม่), คอทีชะ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dillenia indica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(72))
วงศ์	Dilleniaceae

ไม้ต้น สูง 10 - 15 ม. ไม่ผลัดใบ เรือนยอดเป็นพุ่มกลมหนา ลำต้นมักคดงอ เปลือกสีน้ำตาลแดง ลอกออกเป็นแผ่นบางๆ มีขนตามกิ่งอ่อน ใบ เดี่ยว เรียงตัวเวียน ที่ปลายกิ่ง รูปไข่แกมรูปใบหอก โคนใบเรียวหรือมน ปลายใบเป็นติ่งแหลม ขอบใบหยักซี่ฟันแหลม แผ่นใบเป็นคลื่น ท้องใบมีขนประปราย โคนก้านใบแบนเป็นกาบหุ้มกิ่ง ดอก เดี่ยว ขนาดใหญ่ ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน เป็นแผ่น โคนคล้ายช้อน สีเขียวหนาและแข็ง กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน รูปไข่กลับ สีขาว หลุดร่วงง่าย เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน สีเหลือง ล้อมรอบเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย มี 15 - 20 อัน แยกกัน สีขาว รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด กลม ใหญ่ มีลักษณะอวบน้ำ สีเขียวอมเหลือง มีกาบหุ้มหนาและแข็ง เมล็ด มีจำนวนมาก สีดำ เชื้อหุ้มเมล็ดสีเหลือง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่ดินชุ่มชื้นริมตลิ่ง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้มน้ำพริก แกง
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น ใบ ต้มดื่มแก้ท้องเสีย ระบายพิษไข้ ผล บำรุงร่างกาย แก้ไข้ แก้ปวดท้อง ผลสุก แก้ไข้ แก้ไอ ขับเสมหะ (วุฒิ, 2540) ราก ถอนพิษไข้ นำยางจากผลดิบใช้สระผม (อุไร, 2547ข)

73. ยางนา

ชื่อท้องถิ่น	ยางตัง (ชุมพร), ยางกุ้ง (เลย)
ชื่อสามัญ	Yang
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don (ภาพผนวกที่ ข(73))
วงศ์	Dipterocarpaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ ไม่ผลัดใบ สูงถึง 40 ม. ลำต้นเปลาตรง เปลือกค่อนข้างเรียบหรือแตกสะเก็ดเป็นหลุมตื้นๆ สีเทาปนขาว โคนต้นมักเป็นพูพอน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แกมรูปรี โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย เนื้อใบหนา ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ขกวันเส้นกลางใบ ผิวใบด้านล่างมีขนนุ่ม ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) สั้นๆ ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วยและมีครีบทามยาว 5 ครีบท ส่วนปลายถ้วยแยกเป็น 5 แฉก ยาว 2 แฉก และสั้น 3 แฉก มีขนสั้นๆ สีนํ้าตาลปกคลุม กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ส่วนปลายกลีบจะบิดเวียนในทิศตามเข็มนาฬิกา สีชมพู เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรี ผล เป็นผลเดี่ยว แห้งแก่แล้วไม่แตก แบบ samara รูปร่างกลม มีครีบทามยาว 5 ครีบท ปีกยาว 2 ปีก ปีกสั้น 3 ปีก

ถิ่นที่อาศัย	พบขึ้นตามที่ราบริมห้วยในป่าทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น ใช้เป็นเชื้อเพลิง
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น ต้มดื่ม แก้ตับอักเสบ ฟอกโลหิต ใช้ทาถูนวด แก้ปวดตามข้อ ใบ ต้มใส่เกลือ อมแก้ปวดฟัน ใบและยาง รับประทานขับเลือด น้ำมันยาง ทาแผลเน่าเปื่อย แผลมีหนอง (วุฒิ, 2540)

74. ตะเคียนทอง

ชื่อท้องถิ่น	ตะเคียนทอง, จะเคียน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Iron Wood
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Hopea odorata</i> Roxb. (ภาพผนวกที่ ข(74))
วงศ์	Dipterocarpaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ สูงประมาณ 20 - 40 ม. ไม้ผลัดใบ เปลือกหนาสีน้ำตาลดำ แตกเป็นสะเก็ด ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แคบหรือขอบขนาน โคนใบมนและเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย เนื้อใบค่อนข้างหนา หลังใบมีต่อม 1 ต่อม ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง มีกลิ่นหอม สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดเล็ก กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีขาวอมเหลือง บิดเวียน ขอบเป็นชายครุย เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ขนาดเล็ก รังไข่และฐานก้านเกสรเพศเมียรูปไข่ ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล แห้งมีปีก ทรงกลมหรือรูปไข่ ปลายมนเป็นติ่ง ปีกยาว 2 ปีก รูปใบพาย ปลายปีกกว้างค่อยๆ สอบเรียวมาทางโคนปีก เส้นปีกตามยาวมี 7 เส้น ปีกสั้น 3 ปีก ซ้อนกันหุ้มกลางผล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นกระจายในป่าดิบแล้งและป่าดิบชื้น หรือริมลำธารในป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เปลือก ดมน้ำใช้ล้างแผล ช่วยสมานแผล เนื้อไม้ ใช้สร้างบ้าน วัด เรือ ก่อนจะตัดต้องมีการทำพิธีขอขมาก่อน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือกและเนื้อไม้ มีฤทธิ์เป็นยาปฏิชีวนะ แก้อักเสบ ห้ามเลือด เปลือก สมานแผล แก้บิดมูกเลือด แก้ลงแดง แก้เหงือกอักเสบ ฆ่าเชื้อโรคในปาก (วุฒิ, 2540)

75. มะเกลือ

ชื่อท้องถิ่น	มักเกลือ (ตราด)
ชื่อสามัญ	Ebony Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Diospyros mollis</i> Griff. (ภาพผนวกที่ ข(75))
วงศ์	Ebenaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ สูงประมาณ 30 ม. เปลือกต้นสีดำ แตกเป็นสะเก็ด ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ใบอ่อนมีขนทั้งสองด้าน เนื้อใบบาง ดอก แยกเพศ อยู่ต่างต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ เป็นช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง สีเหลืองส้ม กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปประฉิ่ง ปลายแยกเป็น 4 กลีบ โคงไปด้านหลัง ด้านนอกมีขน กลีบดอก 4 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปคนโท เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน ดอกเพศเมีย เป็นดอกเดี่ยว หรือดอกช่อ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ แต่มีขนาดใหญ่กว่า เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มีขน มี 8 ช่อง ก้านชูเกสร 4 อัน มีขน เกสรเพศผู้มี 8 - 10 อัน เป็นหมัน ผล สด รูปทรงกลม ผิวเรียบเกลี้ยงเกลี้ยง ผลแก่จัดแห้ง เปลือกเปราะสีดำ กลีบจุกลมี 4 กลีบ ติดที่ขั้วของผล กลีบพับขึ้นด้านบน มีขนนุ่ม เมล็ด มี 5 - 7 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้จำนวนเท่าอายุ ทำให้ละเอียดผสมกับหัวกะทิ เกลือเม็ด คั้นดื่ม ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก ฝนกับน้ำข้าวไร่รับประทาน แก้อาเจียน แก่ลม ผล เป็นยาถ่ายพยาธิตัวตืด พยาธิไส้เดือน พยาธิตัวกลม พยาธิปากขอ พยาธิเข็มหมุด ใช้ผลดิบ จำนวนเท่ากับอายุของผู้ป่วย แต่ไม่เกิน 25 ผล นำมาทำให้ละเอียดผสมกับหัวกะทิดื่ม เป็นยาถ่ายพยาธิ (สุนทร, 2540; วิทย์, 2548) ลำต้น ใช้เป็นยาแก้ชางตานขโมย เปลือก ใช้ปรุงยาแก้เบื่ออาหาร ขับเสมหะ แก้พิษ และถ่ายพยาธิ (วิทย์, 2548)

76. ตะโกนา

ชื่อท้องถิ่น	ตะโกนา, มะโก (เหนือ), มะถ่านไฟผี (เชียงใหม่)
ชื่อสามัญ	Ebony
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Diospyros rhodocalyx</i> Kurz (ภาพผนวกที่ ข(76))
วงศ์	Ebenaceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 10 - 15 ม. เปลือกต้นสีดำ แตกเป็นสะเก็ดหนา ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ่ม ปลายใบโค้งมน ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ก้านใบอ่อนมีขน ดอก แยกเพศ อยู่ต่างต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ เป็นช่อแบบช่อกระจุก (cyme) สั้นๆ ออกตามซอกใบ ก้านดอกมีขน กลีบเลี้ยง 4 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง ปลายแยกเป็น 4 แฉก กลีบดอก 4 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปคนโท ปลายแยกเป็น 4 กลีบ สีขาวนวล เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน อับเรณูรูปหอก มีขน รังไข่ฝ่อ มีขนแน่น ดอกเพศเมีย ดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบ ก้านดอกมีขน กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง มีขน กลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ แต่มีขนาดใหญ่กว่า เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ เกสรเพศผู้ 8 - 10 อัน เป็นหมัน มีขน ผล กลม เปลือกผลหนา มีขน มีกลีบเลี้ยงแยกกันเป็น 2 - 3 ส่วน ติดอยู่ที่ขั้วผล มีขน เมื่อสุกสีเหลืองถึงส้ม เมล็ด รูปรี แข็ง สีน้ำตาลดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รากและเปลือก ตากแห้ง บดเป็นผงผสมกับน้ำผึ้ง เมล็ดพริกไทยดำ เมล็ดข่อย ปั่นเป็นยาลูกกลอน รับประทานเพื่อบำรุงสมรรถภาพทางเพศ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น เฝာเอาค้างแ่น้ำดื่ม ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ ผสมกับเปลือกทั้งถ่อน หัวเห็ดหมู เมล็ดข่อย ผลพริกไทยแห้ง และเถาบอระเพ็ดอย่างละเท่ากันคองเหล้าหรือคั้นน้ำดื่ม เป็นยาอายุวัฒนะ ผล แก้กึ่งร่วง แก้กเลือด ขับพยาธิ แผลอ่อน ใช้ย้อมผ้าใบ แห อวน (วุฒิ, 2540; เพ็ญนภา และคณะ, 2549) เปลือกต้น และแก่น บำรุงกำลัง ขับระดูขาว รักษาโรคกามตายด้าน เป็นยาอายุวัฒนะ หรือดื่มกับเกลืออมรักษารามะนาด แก้ปวดฟัน (เพ็ญนภา และคณะ, 2549)

77. ขาข่อย

ชื่อท้องถิ่น	ชาฤาษี, ขาป่า (ปัตตานี), ซิเหมย์ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Acalypha siamensis</i> Oliv. ex Gage (ภาพผนวกที่ ข(77))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้พุ่ม สูง 1 - 2 ม. ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่แหลมตัด โคนใบเรียวสอบ ปลายใบเรียวมน ขอบใบหยักซี่ฟัน ดอก แยกเพศ อยู่ร่วมต้น ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ดอกขนาดเล็ก สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้จำนวนมาก ออกเป็นช่อทางตอนบนของช่อดอก ดอกเพศเมียมี 2 - 3 ดอก ออกที่โคนช่อดอก กลีบเลี้ยงสีเขียว ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล แห้งแก่แล้วแตก มี 3 พู

ถิ่นที่อาศัย	พบขึ้นตามป่าดิบเขา
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ นำมาต้มน้ำดื่มเป็นยานอนหลับ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ต้น เป็นยาพอกลดไข้ ใบ ใช้แทนใบชา ช่วยย่อยอาหาร แก้ น้ำเหลืองเสีย แก้ไตพิการ ขับปัสสาวะ (วุฒิ, 2540) นิยมปลูกตัดแต่งเป็นรั้ว เป็นไม้ขอบแปลง ปลูกริมถนน ใช้เป็นไม้สวนประดิษฐ์ (เอี่ยมพร และคณะ, 2551)

78. มะไฟ

ชื่อท้องถิ่น	มะไฟ
ชื่อสามัญ	Burmese Grape
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour. (ภาพผนวกที่ ข(78))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ต้น ไม่ผลัดใบ สูง 10 - 15 ม. ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีแกมรูปใบหอก โคนใบสอบ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบหรือหยักคั่นๆ เนื้อใบค่อนข้างบางเกลี้ยงเป็นมัน ดอก แยกเพศ อยู่ต่างต้น เป็นช่อแบบช่อกระจุก (raceme) สีส้มอ่อน ไม่มีกลีบดอก สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงมี 4 - 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน รูปขอบขนานแคบ เกสรเพศผู้มี 4 - 8 อัน ดอกเพศเมีย ออกเป็นช่อยาวกว่าดอกเพศผู้ มีใบประดับขนาดเล็กอยู่ที่โคนก้านดอก รังไข่เหนือวงกลีบ มีขน ผล สด มีเนื้อ ค่อนข้างกลมหรือรี สีเหลืองถึงแดง ผิวเกลี้ยง มี 1 - 3 เมล็ด เนื้อหุ้มเมล็ดสีขาวขุ่น รสเปรี้ยวอมหวาน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	ราก ดมดมแก้ฝีภายในร่างกาย สุมเป็นถ่านปิ้งยาขับพิษร้อน แก้พิษตาฟาง แก้วันโรค แก้ไข้ เริม และแผลพุพองอื่นๆ ผล กัดเสมหะ แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้น้ำลายเหนียว (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) ใบ แก้กลากเกลื้อน ขับพยาธิ ดอกและผล ช่วยถอนพิษไข้และขับระดู มีสรรพคุณช่วยลดความดันเลือดและลดอุณหภูมิของร่างกาย (อุไร, 2547ข)

79. ทองแตก

ชื่อท้องถิ่น	ทองแตก, ลองปอม (เลย)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh (ภาพผนวกที่ ข(79))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้พุ่ม สูงถึง 2 ม. มียางใส ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่หรือรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย บางครั้งขอบเว้าเป็นแฉก 3 – 5 แฉก ปลายมนหรือแหลม แผ่นใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ก้านใบมีขน ดอก เป็นช่อแบบช่อกระจุก (raceme) แยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบรวม 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเล็กน้อย สีเหลืองอ่อน ผิวเกลี้ยง ก้านดอกย่อยมีรอยต่อ เกสรเพศผู้ 10 – 12 อัน มีจานฐานดอกรูปถ้วยล้อมรอบเกสรเพศผู้ อับเรณูขนาดเล็ก รูปขอบขนาน ดอกเพศเมีย กลีบรวม 5 กลีบ รูปรี ปลายแหลม ขอบจักฟันเลื่อย ก้านดอกมีขน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ กลม มีขน ปลายแยกเป็น 3 แฉก มีจานฐานดอกรูปวงแหวนล้อมรอบรังไข่ ผล รูปทรงกลม แห้งแตกกลางพู มี 3 พู กลีบเลี้ยงติดทน เมล็ด รูปไข่ สีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ต้มน้ำดื่ม ใช้เป็นยาถ่าย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก เป็นยาถ่าย ถ่ายลมเป็นพิษ ถ่ายเสมหะเป็นพิษ ถ่ายแก้ไ้ น้ำดี ชาน ใบ แห่น้ำดื่มแก้หืด ใบและเมล็ด เป็นยาถ่าย ถ่ายพยาธิ แก้ ฟกบวม เมล็ด เป็นยาถ่ายแรงมาก ไม่นิยมใช้ หรือนำมาบดแล้ว ใช้ทาภายนอก ช่วยกระตุ้นให้เลือดมาเลี้ยงบริเวณที่ทา ทาแก้ปวด ตามข้อ (สุนทรี, 2540; วิทย์, 2548) เปลือก ใช้เป็นยาถ่าย เมล็ด (วิทย์, 2548)

80. มะกา

ชื่อท้องถิ่น	มะกา, กอง (เหนือ), มัดกา (หนองคาย)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Bridelia ovata</i> Decne. (ภาพผนวกที่ ข(80))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ต้น สูง 5 - 10 เมตร ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีหรือไข่กลับ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแหลมแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ บางใส เกสรเพศผู้และเพศเมียอยู่บนก้านชู เกสรเพศผู้ 5 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม ปลายก้านชูเกสรแยกเป็น 2 แฉก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ใช้เป็นยาถ่าย โดยนำใบสดหรือแห้งปิ้งไฟพอกรอบ ชงน้ำเดือดแช่ไว้ประมาณ 10 - 20 นาที ดื่มก่อนนอน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	เปลือก เป็นยาฟาดสมาน แก้กระษัย สมานลำไส้ ใบ ขับเสมหะ ดมคัม ถ่ายเสมหะและโลหิต ถ่ายพิษตานซาง ถ่ายพิษไข้ ชักลม เบื้องสูงลงสู่เบื้องต่ำ ใบสดต้องปิ้งไฟก่อนใช้ไม่ให้ไหม้หรือไหม้ (ครุฑ และคณะ, 2538; วุฒิ, 2540) แก่น แก้กระษัย ไตพิการ ฟอกโลหิต ระบายอุจจาระธาตุ ขับเสมหะ (วุฒิ, 2540)

81. โกสน

ชื่อท้องถิ่น	โกสน
ชื่อสามัญ	Croton, Garden Croton
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Codiaeum variegatum</i> Blume (ภาพผนวกที่ ข(81))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้พุ่ม สูง 2 - 3 ม. ทรงพุ่มแน่นทึบ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบมีหลายแบบ เช่น รูปขอบขนานแกมรูปไข่ กลม แบนยาว บิดเป็นเกลียว โคนใบแหลม ปลายใบแหลมหรือมนมีติ่ง ขอบใบเรียบหรือหยักเว้า ลักษณะและขนาดของใบแปรไปตามพันธุ์ แผ่นใบมีสีต่างๆ เช่น เขียว เหลือง แดง ม่วงและดำ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ ช่อดอกโค้งลง ก้านช่อดอกยาว มีดอก 30 - 60 ดอก ดอกกลม กลีบเลี้ยงขนาดเล็ก มี 3 - 6 กลีบ กลีบดอกมี 5 - 6 กลีบ สีขาว เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน ดอกเพศเมีย ช่อดอกตั้งตรง ก้านช่อดอกยาว มีดอก 10 - 20 ดอก กลีบเลี้ยงแบบรังไข่ ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 3 แฉก รังไข่มี 3 ช่อง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด ตอนกิ่ง ปักชำ หรือเสียบยอด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบตากแห้ง ต้มน้ำดื่มแก้วัณโรค (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ใบ ตำพอกท้องแก้โรกระบบทางเดินปัสสาวะผิดปกติ (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ (อุไร, 2547ข)

82. เปล้าใหญ่

ชื่อท้องถิ่น	เปล้าใหญ่, เปล้าหลวง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Croton roxburghii</i> N.P.Balakr. (ภาพผนวกที่ ข(82))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูง 3 - 10 ม. ยอดอ่อนและใบอ่อนมีเกล็ดสีเทาปกคลุม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกหรือรูปไข่ โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย โคนใบมีต่อมเล็กๆ 2 ต่อม ผิวใบมีจุดโปร่งแสงกระจายทั่วแผ่นใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกตามซอกใบ สีเขียวอมขาว ดอกแยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้จำนวนมากออกที่ปลายช่อ ดอกเพศเมียออกที่โคนช่อ มีประมาณ 10 - 20 ดอก ดอกเพศผู้ มีขนหนาแน่นด้านนอก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน รูปรี ปลายมน เรียงสลับกับกลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 12 อัน แยกกัน ก้านชูอับเรณูมีขน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกขนาดเล็ก มีขน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 3 แฉก รังไข่ 3 ช่อง ผล รูปร่างก่อนข้างกลม แห้งแก่แล้วแตก มี 3 พู แตกเป็น 3 ซีก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เนื้อไม้ ต้มน้ำดื่ม แก้ริดสีดวงทวารหนัก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก แก่น้ำเหลืองเสีย แก้โรคเรื้อน แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน มะเร็ง กุดทะราด เปลือกและกระพี้ ช่วยย่อยอาหาร เนื้อไม้ แก้ริดสีดวง ลำไส้ และริดสีดวงทวารหนัก ใบ แก้คันตามตัว บำรุงกำลัง แก้กระหาย แก่ลมจุกเสียด ดอก แก้พยาธิ ผล ดองสุราดื่ม ขับโลหิต ในเรือนไฟ (วุฒิ, 2540) ใช้ทำฟืน เปลือกต้น มีคุณสมบัติเป็นยา น้ำมันจากเมล็ด เป็นยาถ่าย (ปริญญานุช และคณะ, 2549)

83. เปล้าน้อย

ชื่อท้องถิ่น	เปล้าน้อย
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Croton stellatopilosus</i> Ohba (ภาพผนวกที่ ข(83))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้พุ่ม ผลัดใบ สูง 1 - 4 ม. แตกกิ่งก้านตั้งแต่โคนต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกกลับ โคนใบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบหยักแหลมเล็ก แผ่นใบเรียบเป็นมัน สีเขียวเข้ม และเปลี่ยนเป็นสีส้มเมื่อแก่ ดอก ช่อแบบช่อกระจจะ (raceme) ออกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง สีขาวนวล ดอกแยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน สมมาตรตามรัศมี ดอกย่อยขนาดเล็ก ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 10 - 15 กลีบ เป็นเส้น พอบานจะโค้งไปด้านหลัง เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน ดอกเพศเมีย อาจมีกลีบเลี้ยงมากกว่า แต่ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน ปลายแยกเป็น 3 แฉก รังไข่ 3 ช่อง รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รูปทรงค่อนข้างกลม แห้งแก่แล้วแตก มี 3 พู มีรอยกลีบเลี้ยงติดอยู่ที่ก้นผล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ นำมาผสมกับใบกล้วยน้ำว้าแห้ง ต้มดื่มแก้ลมพิษ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น ต้มดื่มช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องเสีย ใบ ต้มดื่มบำรุงธาตุ แก้คันตามตัว แก้ท้องเสีย รักษาแผลในกระเพาะอาหารและลำไส้ (วุฒิ, 2540; เพ็ญญา และคณะ, 2549) เปลือกและใบ รักษาโรคท้องเสีย รักษาโรคผิวหนัง บำรุงโลหิตประจำเดือน (เพ็ญญา และคณะ, 2549)

84. ประคำไก่

ชื่อท้องถิ่น	มะคำไก่, มะองนก (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Drypetes roxburghii</i> (Wall.) Hurusawa (ภาพผนวกที่ ข(84))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ต้น ต้นและกิ่งก้านสีขาวนวล ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก โคนใบมนและเบี้ยว เล็กน้อย ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นลอนคลื่น ใบหนา สีเขียวเป็นมัน ดอก ไม่พบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ นำมาปิ้งไฟพอกรอบ แลวันอนทับ แก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	รากและเปลือกกราก แก้กระษัย แก้เส้นเอ็น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน แก้วัณโรค ใบ ตำพอกฝี ปรู้งาถ่ายพิษฝี ถ่ายเส้น ถ่ายกระษัย ทั้ง ห้า แก้กิดสีดวงภายนอกภายใน แก้กระษัย ขับปัสสาวะ (วุฒิ, 2540)

85. น้านมราชสีห์

ชื่อท้องถิ่น	น้านมราชสีห์, ผักโคมแดง, หญ้าน้ำหมึก (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Garden Spurge
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Euphorbia hirta</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(85))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ล้มลุก ลำต้นอาจตั้งขึ้น หรือทอดนอนแล้วชูยอดขึ้น ลำต้นสีแดงเรื่อๆ โดยเฉพาะกิ่งแก่ มีขน ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมข้าวหลามตัด เบี้ยวเล็กน้อย โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยถี่ ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ก้านใบมีน้ำยางขาว โคนก้านใบมีรอยประสีแดง ดอก ช่อ แบบช่อรูปถ้วย (cyathium) ออกตามซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สีเขียวปนม่วงแดง ไม่มีก้านดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ไม่มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก มีใบประดับรองรับ สีเขียว เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ กลม มีขน ปลายแยกเป็น 3 แฉก มี 3 พู ผล กลม แกมสามเหลี่ยม มีรอยแยก 3 รอย เมล็ด สีน้ำตาลแดง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ต้มดื่มขับน้ำนม หรือนำน้ำยางจากต้นมาหยอดตา แก้ตาอักเสบ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ทั้งต้น แก้ไข้ป่า แก้บิด แก้ปัสสาวะขุ่นข้น ขับปัสสาวะ ขับน้ำนม ตำพอกหรือทา แก้พิษ แก้บวม แก้ผดผื่นคันตามผิวหนัง แก้ ชันนะตุ ใช้ดับร้อน แก้หนองใน ขาเป็นกลาก นำเปื้อย ปัสสาวะ เป็นเลือด (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540) ยาง ใช้กัดหูด ตาปลา (สุนทรี, 2540)

86. พญาไร้ใบ

ชื่อท้องถิ่น	เกียะเทียน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Euphorbia tirucalli</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(86))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้พุ่ม สูง 4 - 7 ม. ไม่มีหนาม ทุกส่วนของลำต้นมีน้ำยางสีขาว อวบน้ำ แตกกิ่งก้านสาขา มาก กิ่งรูปทรงกระบอกเป็นข้อๆ สีเขียว เกลี้ยง ลำต้นทำหน้าที่สังเคราะห์แสงแทนใบ ใบ เดี่ยว ออก เฉพาะที่ข้อส่วนปลายยอด ลดรูปเป็นแผ่นขนาดเล็ก ร่วงง่าย ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออก ตามข้อหรือปลายกิ่ง สีขาวอมเหลือง ดอกแยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน สมมาตรตามรัศมี ดอกย่อย ขนาดเล็ก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบแล้ง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยางจากต้น ทาแก้ริดสีดวงทวารหนัก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มดื่มแก้ธาตุพิการ ระบายท้อง ต้มกับน้ำมะพร้าวทาแก้ปวดท้อง ใช้กินเป็นยาบำรุงตับ บำรุงปอด บำรุงหัวใจ และบำรุงกำลัง รากและใบ ตำพอกแก้ริดสีดวง ทั้งต้น ต้มดื่ม แก้ปวดท้อง แก้กระเพาะอาหารอักเสบ ตำพอก แก้กะตุกเดาะ แก้ปวดบวม ใช้เป็นยาขม ยาเย็น และขับน้ำเหลืองเสีย ลำต้นแห้ง ทำเป็นยาให้อาเจียน ยาง ใช้กัดหูด (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

87. มันสำปะหลัง

ชื่อท้องถิ่น	มันสำปะหลัง, มันสำโรง
ชื่อสามัญ	Bitter Cassava, Tapioca Plant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Manihot esculenta</i> Crantz (ภาพผนวกที่ ข(87))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้พุ่ม อายุหลายปี มีรากสะสมอาหารขนาดใหญ่อยู่ใต้ดิน ตามลำต้นมองเห็นรอยแผลของใบที่ร่วงหลุดไป ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางสีขาว กิ่งก้านมีสีแดงเรื่อ ใบ เดี่ยว เรียงเวียน ก้านใบยาว ขอบใบเว้าเป็นแฉกลึกเกือบถึงเส้นกลางใบ มี 5 - 7 แฉก ดอก ไม่พบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่งแก่ หรือราก (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ทำขนมหวาน
การใช้ประโยชน์	ในต่างประเทศนำน้ำยางมาทำกาวติดแสดมปี น้ำตาล หรือ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ น้ำหวานจากดอกใช้ล่อมดแดง (อุไร, 2547ข)

88. มะยม

ชื่อท้องถิ่น	มะยม
ชื่อสามัญ	Gooseberry Tree, Star Gooseberry
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels (ภาพผนวกที่ ข(88))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ต้น สูง 3 - 6 ม. เปลือกต้นเป็นปุ่มปม ใบ เดี่ยว เรียงสลับบนกิ่งเล็กๆ มองคล้ายเป็นใบประกอบเรียงเวียนอยู่รอบๆ โกลีปลายยอด รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เนื้อใบบาง ผิวใบด้านบนสีเขียวอ่อน ผิวใบด้านล่างสีเทานวล มีหูใบรูปไข่ ปลายแหลม 2 อัน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามลำต้น สีชมพู ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกย่อยขนาดเล็ก สีเขียวอ่อน หรือแดงเรื่อๆ ดอกเพศผู้ กลีบรวมกลมมน 4 กลีบ เกสรเพศผู้ 4 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบรวม 4 กลีบ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปกลม ปลายก้านแยกเป็น 3 แฉก ในแต่ละปลายยอดแยกเป็น 2 แฉก ผล กลม แป้น มี 6 พู ด้านบนนูน ด้านล่างแบน เนื้อนุ่ม สีเขียวอมเหลือง รสเปรี้ยว เมล็ด แข็ง เป็นเหลี่ยม มี 1 เมล็ดต่อผล

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้ หรือทำมะยมเชื่อม
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น ต้มดื่มแก้ไข้เพื่อโลหิต ต้มอาบแก้เม็ดผดผื่นคัน แก้ไข้ทับระดู ผล กัดเสมหะ แก้ไอ บำรุงโลหิต ระบายท้อง (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) ราก ของต้นมะยมต้วนำมาปรุงยาแก้โรคผิวหนัง ช่วยขับน้ำเหลือง ขับพิษ ใบ ใช้เป็นส่วนผสมในยาเขียว ช่วยลดไข้ หรือนำมาต้มกับใบมะเฟือง หมากรู้หมากเมีย ใช้อาบแก้ลมพิษ แก้ไข้ หัด อีสุกอีใส และแก้คัน ข้อควรระวัง รากมะยมมีพิษ ใช้เป็นยาเบื่อสัตว์ได้ โดยตำผสมกับอาหาร ถ้าคนกินจะเกิดอาการเมา คลื่นเหียนอาเจียนได้ (อุไร, 2547ข)

89. ลูกใต้ใบ

ชื่อท้องถิ่น	มะขามป้อมดิน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Phyllanthus amarus</i> Schumach. & Thonn. (ภาพผนวกที่ ข(89))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ล้มลุก สูง 20 - 40 ซม. ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม เตี้ย เจริญสลัด ดินบนกิ่งเล็กๆ มองคล้ายเป็น ใบประกอบ โคนกิ่งและโคนก้านใบมีหูใบคล้ายหนามปลายแหลม 2 อัน ใบรูปไข่แกมรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียว ผิวใบด้านล่างสีเทา ก้านใบสั้นมาก ดอก เดี่ยวขนาดเล็กเกิดที่ซอกใบ ดอกแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ อยู่ตอนล่างของกิ่ง กลีบรวม 5 กลีบ บางใส เกสรเพศผู้ 3 อัน โคนก้านชูเกสรเชื่อมติดกัน ดอกเพศเมีย กลีบรวม 5 กลีบ รูปไข่ปลายแหลม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายก้านแยกเป็น 3 แฉก ผล ขนาดเล็ก รูปกลมเป็น

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ต้มดื่ม แก้ไข้ แก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอ ยาสุทิน และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ทั้งต้น แก้ไข้ทุกชนิด แก้ไข้จับสั่น แก้กามโรค แก้ดีซ่าน กระตุ้นไตให้ทำงาน แก้อริสดีดวง แก้ขัดเบา แก้ไอ ขับระดูขาว ลดความดันเลือด รักษาโรคไวรัสตับอักเสบบี ขับปัสสาวะ (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

90. มะขามป้อม

ชื่อท้องถิ่น	กำทวด (ราชบุรี)
ชื่อสามัญ	Emblie Myrabolan, Malacca Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Phyllanthus emblica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(90))
วงศ์	Euphorbiaceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 8 - 10 ม. เปลือกต้นสีน้ำตาลปนเทา ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ชิดติดกันมองคล้ายใบประกอบ รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบเรียบ ก้านใบสั้นมาก ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ สีเขียวอ่อน ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น ดอกย่อยขนาดเล็ก สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบรวม 5 - 6 กลีบ เรียงซ้อนกันเป็นวง เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน ดอกเพศเมีย กลีบรวม 5 - 6 กลีบ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด กลม แข็ง ผิวเรียบ เนื้อนุ่ม มีเส้นพาดตามยาว 6 เส้น ผลอ่อนสีเขียวอ่อน ก่อนข้างใส ผลแก่สีเขียวอมเหลือง รสเปรี้ยวฝาด เมล็ด รูปรี มี 6 เมล็ด สีเขียวอมน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลสด กินแก้ไอ บำรุงหัวใจ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยานาง ยี่)
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มดื่มแก้ไข้ ฟอกโลหิต ทำให้อาเจียน เปลือกต้น สมานแผล ใบ ต้มลดอาการไข้ ดอกเข้ายาเย็น ระบายท้อง ผลอ่อน ถัดเสมหะในคอ ผลสด แก้ไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ น้ำจากผล แก้ท้องเสีย ขับปัสสาวะ (สุนทร, 2540) ผลแก่ แก้ไอ แก้เสมหะ ทำให้ชุ่มคอ ลดไข้ ขับปัสสาวะ ระบายท้อง บำรุงหัวใจ แก้ลม ฟอกโลหิต ขางจากผล หยอดตา แก้ตาเจ็บ (เพ็ญญา และคณะ, 2549)

91. อัญชัน

ชื่อท้องถิ่น	เอื้องชัน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Blue Pea, Butterfly Pea
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Clitoria ternatea</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(91))
วงศ์	Fabaceae

ไม้เลื้อย ต้นอ่อนมีขนสีขาวปกคลุม ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ รูปรีแกมขอบขนานหรือรูปรีแกมไข่กลับ โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเว้าบุ๋มมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน แผ่นใบบาง มีหูใบ รูปใบหอก ปลายแหลม ใบย่อย 2 - 3 คู่ เรียงตรงข้าม มีหูใบย่อย รูปแถบ ขนาดเล็ก ดอก เดี่ยว ออกที่ซอกใบ มีใบประดับรูปรีถึงเกือบกลมรองรับ มีขน สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยก มีติ่งแหลม มีขน กลีบดอกรูปถั่ว มี 5 กลีบ สีม่วง กลีบตรงกลางขนาดใหญ่อยู่ด้านบนนอก มีแต้มสีเหลืองกลางกลีบ กลีบด้านข้าง 2 กลีบรูปพัด โคนกลีบคอดเป็นก้าน กลีบด้านในสุด 2 กลีบ เชื่อมติดกันหุ้มเกสรเพศผู้และเพศเมียไว้ เกสรเพศผู้ 10 อัน เป็นแบบเชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน 9 อัน หุ้มเกสรเพศเมียไว้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบบถั่ว แตกตามแนวตะเข็บ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง หรือตามริมรั้ว
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้เป็นสีย้อม ให้สีม่วงและน้ำเงิน
การใช้ประโยชน์	ราก ขับปัสสาวะ แก้ปัสสาวะพิการ ระบายท้อง ฝนหยอดตา แก้ตาเจ็บ ตาฟาง ทำให้ตาสว่าง ทำยาสีฟัน ทำให้ฟันทน แก้ปวดฟัน นำมาผสมผสมน้ำสะอาด ใช้หยอดตาแก้ตาอักเสบ เมล็ด ช่วยระบายท้อง เป็นยาระบายอ่อนๆ (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข)

92. หางไหลแดง

ชื่อท้องถิ่น	ไหลน้ำ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Tuba Root
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Derris elliptica</i> (Roxb.) Benth. (ภาพผนวกที่ ข(92))
วงศ์	Fabaceae

ไม้เลื้อย เนื้อแข็ง ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อย 9 - 13 ใบ รูปขอบขนานถึงรูปหอกแกมขอบขนาน โคนใบแหลม ปลายใบเป็นติ่งแหลม ขอบใบเรียบ หลังใบเกลี้ยง ท้องใบมีขน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) มีขนสั้นหนานุ่ม สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง เชื่อมติดกันเป็นรูปประฆัง มีขน กลีบดอกรูปดอกถั่ว สีชมพู กลีบต่างรูปโล่ เกสรเพศผู้ 10 อัน เป็นแบบเชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน 9 อัน หุ้มเกสรเพศเมียไว้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีขน ผล เป็นฝักรูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ตะเข็บบนแผ่เป็นปีก มีขนสีน้ำตาลแดง เมื่อแก่จะเกลี้ยง มีเมล็ด 1 - 4 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามชายป่าริมน้ำ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก นำมาทูปแช่น้ำ ใช้เบื่อปลา
การใช้ประโยชน์	ราก ถ่ายเส้นเอ็น ทำให้เส้นเอ็นหย่อน ถ่ายลม ถ่ายเสมหะและโลหิต บำรุงโลหิต ขับโลหิต แก้กษัยเป็นลิม เป็นก้อนเน่าเหม็น ทูปแช่น้ำ ฟันฆ่าแมลงศัตรูพืชได้ดี ฆ่าหิดเหา เบื่อปลา (วุฒิ, 2540)

93. เถาวัลย์เปรียง

ชื่อท้องถิ่น	เถาวัลย์เปรียง, เครือเขาหนัง (นครราชสีมา)
ชื่อสามัญ	Jewel Vine
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Derris scandens</i> (Roxb.) Benth. (ภาพผนวกที่ ข(93))
วงศ์	Fabaceae

ไม้เลื้อย มีเนื้อไม้ กิ่งสีน้ำตาลแดง ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ใบย่อย รูปรีถึงรูปขอบขนานแกมไข่กลับ โคนใบรูปลิ้นหรือมน ปลายใบเว้ามน ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ผิวใบด้านบนมัน เนื้อใบหนาคล้ายหนัง หูใบเป็นเส้นขนาดเล็ก ดอก ช่อแบบช่อกระจกระจ (raceme) ออกที่ซอกใบและปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง ก้านช่อดอกมีขน ช่อดอกย่อยประกอบด้วย 3 - 6 ดอก ใบประดับ รูปไข่กลับ ปลายมน ด้านนอกมีขน สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย มีขน กลีบดอกรูปถ้วยมี 5 กลีบ ลักษณะแตกต่างกัน และขนาดไม่เท่ากัน สีชมพูอ่อน กลีบนอกสุดมี 1 กลีบขนาดใหญ่ ถัดเข้าไปมี 2 กลีบ ชั้นในสุดมี 2 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน เกสรเพศผู้ 10 อัน เป็นแบบเชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอด หุ้มเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่รูปขอบขนาน มีขน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบนรูปขอบขนาน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นพาดพันตามต้นไม้อื่นในป่า
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เถา หั่นตากแห้ง คั่วไฟชงน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก ใช้เบื่อปลา ขับปัสสาวะ เป็นยาอายุวัฒนะ เป็นยาแก้ไข้ เถา ต้มรับประทานถ่ายเส้น แก้เส้นเอ็นขอด ถ่ายเสมหะ ไม่ถ่ายอุจจาระ แก้โรคบิด ใช้ได้ดีในเด็ก คั่วให้หอม ชงกินแทนน้ำชา แก้เส้นเอ็นพิการ แก้เมื่อยขบตามร่างกาย รักษาเส้นเอ็นให้หย่อน ขับปัสสาวะ โรคไอ หวัด (วุฒิ, 2540; เพ็ญญา และ กัญญา, 2542)

94. หมามั่ว

ชื่อท้องถิ่น	หมาเหวี่ยง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Cowitch, Cowhage
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Mucuna pruriens</i> (L.) DC. (ภาพผนวกที่ ข(94))
วงศ์	Fabaceae

ไม้เลื้อย เนื้ออ่อน ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ มี 3 ใบย่อย รูปไข่แกมสี่เหลี่ยมขนม เปียกป่วน โคนใบมนหรือกลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนสีเทาปกคลุมทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ห้อยลง ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 2 พู กลีบดอก 5 กลีบ รูปดอกถั่ว สีม่วงแดง เกสรเพศผู้ 10 อัน เป็นแบบเชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน 9 อัน หุ้มเกสรเพศเมียไว้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบบถั่ว รูปทรงกระบอก ส่วนปลายโค้งยาว ผิวฝักมีขนแข็งสีน้ำตาลอมเหลืองปกคลุมหนาแน่น คล้ายตัวหนอน ขนหลุดร่วงง่าย เมื่อสัมผัสผิวหนังจะคันมาก เมล็ด รูปรี

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าผสมผลัดใบ เลื้อยพันกับต้นไม้อื่น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เมล็ด คั่วไฟขงคัม บำรุงสมรรถภาพทางเพศ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก แก่น ใช้ถอนพิษ ล้างพิษ เมล็ด กินแบบคั่ว นึ่ง และบดเป็นผง บำรุงกำลัง ช่วยการมีบุตรยาก เพิ่มน้ำเชื้อ เพิ่มสมรรถภาพทางเพศ (ข่าวสด, 2554)

95. ประดู่ป่า

ชื่อท้องถิ่น	ประดู่ป่า, ประดู่, คูป่า (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz (ภาพผนวกที่ ข(95))
วงศ์	Fabaceae

ไม้ต้น สูง 15 - 30 ม. เปลือกสีน้ำตาลดำแตกเป็นระแหงทั่วไป เปลือกชั้นในมีน้ำยางสีแดง
ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมรูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ
หรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบเกลี้ยงเป็นมัน ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกตามซอกใบ
ใกล้ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยงโคนเชื่อมติดกันเป็นรูปประจ้งปลายแยกเป็น 5
แฉก ด้านนอกมีขนนุ่ม กลีบดอกรูปถั่ว มี 5 กลีบ ลักษณะแตกต่างกัน และขนาดไม่เท่ากัน กลีบนอก
สุดมี 1 กลีบขนาดใหญ่ ถัดเข้าไปมี 2 กลีบ ชั้นในสุดมี 2 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันปลายกลีบกว้าง
และเป็นคลื่น สีเหลือง มีกลิ่นหอม เกสรเพศผู้ 10 อัน เป็นแบบเชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูเชื่อม
ติดกัน 9 อัน หุ้มเกสรเพศเมียไว้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นแผ่นกลมแบนคล้าย
รูปโล่ มีปีกโดยรอบ เมล็ด มี 1 เมล็ด รูปทรงรี อยู่ตรงกลางผล สีเขียว เมื่อแก่จะเป็นสีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องดนตรี และเชื้อเพลิง
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น สมานบาดแผล ต้มดื่มแก้ท้องเสีย แก่น แก้วคุดทะราด แก้ไข้ บำรุงโลหิต แก้โลหิตจาง บำรุงกำลัง แก้พิษเมาเบื่อ แก้ผื่น คัน ขับปัสสาวะพิการ ใบ ชงกับน้ำสระผม พอกฝีให้สุกเร็ว พอก บาดแผล แก้ผดผื่นคัน (วุฒิ, 2540)

96. แคน

ชื่อท้องถิ่น	แคน, แคนบ้าน
ชื่อสามัญ	Vegetable Humming-bird, Sesban
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv. (ภาพผนวกที่ ข(96))
วงศ์	Fabaceae

ไม้ต้น สูง 2 - 10 ม. เปลือกต้นแตกเป็นร่อง ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมน หรือเว้าบวมมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ใบอ่อนมีขนที่ใต้ใบ ผิวใบด้านบนอาจมีบ้างเล็กน้อย ดอก ช่อแบบช่อกระจกระจ (raceme) ออกตามซอกใบที่อยู่ใกล้ปลายช่อ มี 1 - 3 ดอกต่อช่อ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ขอบกลีบมีขน กลีบดอกรูปดอกถั่วมี 5 กลีบ กลีบด้านนอก 1 กลีบ ขนาดใหญ่ สีขาวหรือชมพูอ่อน กลีบด้านข้าง 2 กลีบ โคนกลีบคอดเป็นก้าน กลีบด้านใน 2 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปเรือหุ้มเกสรเพศผู้ และเพศเมีย เกสรเพศผู้ 10 อัน เป็นแบบเชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน 9 อัน หุ้มก้านชูเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบน แนวตะเข็บเป็นสัน แห้งแล้วแตกตามแนวตะเข็บ เมล็ด รูปรี สีน้ำตาลแดง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอกไม้ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก แกงส้ม
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น แก้บิดมูกเลือด คุมธาตุ สมานทั้งภายนอกและภายใน ช่วยแก้ท้องเสีย แต่ไม่ควรกินมากจะทำให้อาเจียน หรือนำมาปิ้งไฟผสมกับน้ำปูนใสให้เจือจาง ใช้ล้างแผล ใบ แก้ไข้เปลี่ยนฤดู ใช้หว่าด ถอนพิษไข้ คับพิษ ถอนพิษ ดอก แก้ไข้เปลี่ยนฤดู (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ก) ราก คั้นน้ำผสมน้ำผึ้งจิบเพื่อขับเสมหะ ในอินโดนีเซียใช้น้ำคั้นจากดอกแคหยอดตา แก้กตาบวม และใช้ใบเป็นยาระบาย (อุไร, 2547ก)

97. ถั่วฝักยาว

ชื่อท้องถิ่น	ถั่วฝักยาว
ชื่อสามัญ	Cow Pea, Yard long Bean
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walp. subsp. <i>unguiculata</i> (ภาพผนวกที่ ข(97))
วงศ์	Fabaceae

ไม้เลื้อย มีอายุปีเดียว เถาแข็งและเหนียว สีเขียวอ่อน ลำต้นมีขนสั้นตั้งยืดยาวได้ดี ไม่มีมือเกาะ ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ มี 3 ใบย่อย รูปสามเหลี่ยม โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ดอกรูปถั่วมี 5 กลีบ ลักษณะแตกต่างกัน และขนาดไม่เท่ากัน สีขาว หรือ ม่วงอ่อน กลีบนอกสุดมี 1 กลีบขนาดใหญ่ ถัดเข้าไปมี 2 กลีบ ชั้นในสุดมี 2 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน เกสรเพศผู้ 10 อัน เป็นแบบเชื่อมติดสองกลุ่ม ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน 9 อัน หุ้มก้านชูเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักกลม ยาว สีเขียวอ่อน มีหลายเมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผัก ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก ผัดผัก แกงส้ม
การใช้ประโยชน์	ราก บำรุงน้ำ แก่หนองใน แก้บิด เจริญอาหาร ตำพอกฝี ใบ แก้โรคหนองใน แก้ปัสสาวะพิการ เปลือกฝัก แก้บวม น้ำ แก้ปวดเอว ระวังปวด รักษาแผลที่ด้านม เมล็ด บำรุงไต ม้าม แก้บิด แก้ อาเจียน แก้กษาว แก้ขัดปัสสาวะ (วุฒิ, 2540)

98. เท้ายายม่อม

ชื่อท้องถิ่น	เท้ายายม่อม, พญารากเดียว (กะเหรี่ยง), ปิ้งหลวง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	One Root Plant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore (ภาพผนวกที่ ข(98))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้พุ่ม สูง 1 - 2 ม. ลำต้นตั้งตรง ไม่มีกิ่งก้านสาขา มีรากแก้วอันเดียวพุ่งตรงลึก รากกลม ดำ โคนบริเวณปลายกิ่งเป็นสันสี่เหลี่ยม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีแกมขอบขนาน โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นกลางใบงอโค้งเข้าหาลำต้น คัดใบให้งอตามไปด้วย ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ปลายช่อเหมือนฉัตร ออกที่ปลายกิ่งและซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายกลีบแยกเป็น 5 กลีบ เมื่อแก่เป็นสีแดง กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดเรียวยาว ปลายแยกเป็น 5 กลีบ โค้งมน สีขาว เกสรเพศผู้ 4 อัน สีม่วงแดง ยื่นออกมาพ้นกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังในหลอดกลีบ ผล กลม ผิวมัน มี 4 - 5 พู ติดกัน เมื่อสุกมีสีน้ำเงินแกมสีดำ หรือสีดำแดง มีกลีบเลี้ยงสีแดงติดอยู่

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด ตอนกิ่ง หรือปักชำกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ต้มน้ำดื่ม แก้กระหายน้ำ บำรุงสมรรถภาพทางเพศ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก ใช้รากสด ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้พิษได้ทุกชนิด แก้ไข้ และขับเสมหะ (วิทย์, 2548)

99. นางแย้มป่า

ชื่อท้องถิ่น	โทะคว้อง (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Clerodendrum viscosum</i> Vent. (ภาพผนวกที่ ข(99))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 ม. ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปหัวใจถึงรูปไข่ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน ผิวใบมีขนสีน้ำตาลนุ่มทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง มีใบประดับ รูปใบหอก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 แฉก มีต่อมรูปจานที่ผิวด้านนอก กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน สีขาว ตรงกลางสีชมพูเข้ม มีกลิ่นหอม ผิวด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยง เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูยื่นยาวพ้นดอก อับเรณูสีม่วงเข้ม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ต้มดื่ม แก้ไข้มาลาเรีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้พิษฝ้ายใน เช่น วัณโรค ขับลม ต้น แก้พิษตะขาบ แมงป่อง แก้ฝี ใบ แก้ลมในทรวงอก แก้พิษฝีดาษ ดอก แก้พิษสัตว์กัดต่อย (ปริญญานุช และคณะ, 2549)

100. สะระแหน่

ชื่อท้องถิ่น	หอมด่วน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Kitchen Mint, Marsh Mint
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Mentha cordifolia</i> Opiz ex Fresen (ภาพผนวกที่ ข(100))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้ล้มลุก เลื้อยปกคลุมดิน ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม ขนาดเล็กแตกกิ่งก้านสาขามากมาย สีแดงอมเขียวเข้ม ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ก้านใบสั้น ผิวใบด้านบนเป็นร่องลึกเห็นแนวเส้นใบเป็นร่างแหชัดเจน สีเขียวเข้ม ดอก ไม่พบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	ใบ ขับเหงื่อ แก้หืด แก้ปวดท้อง ขับลมในกระเพาะลำไส้ ปอกหรือทา แก้ปวดบวม ผื่นคัน (วุฒิ, 2540)

101. โหระพา

ชื่อท้องถิ่น	โหระพา
ชื่อสามัญ	Sweet Basil
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ocimum basilicum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(101))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้พุ่ม ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม สีม่วงเข้มปนเขียว กิ่งอ่อนสีเข้มกว่ากิ่งแก่ ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ โคนใบรูปลิ้นหรือมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ หรือจักฟันเลื่อยห่างๆ ผิวใบเรียบ ได้ใบมีต่อมน้ำมัน โคนใบแผ่เป็นปีกลงมาเล็กน้อย ดอก ช่อแบบช่อฉัตร (verticillate) ออกที่ปลายยอดและปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง ก้านช่อดอกสีม่วงเข้ม มีขน ในแต่ละชั้นมีดอกย่อย 6 ดอก มีใบประดับรูปรี ปลายใบแหลม มีขน ใบโค้งขึ้นรองรับช่อดอกย่อย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบที่อยู่ด้านบนขนาดใหญ่ รูปเกือบกลม ปลายกลีบมีติ่งแหลม มีขน สีม่วงเข้ม กลีบที่เหลือโคนเชื่อมติดกันปลายแยกเป็น 4 กลีบ มีขน สีเขียวปนม่วง กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด สีม่วงอ่อน กลีบขนาดใหญ่ ปลายกลีบหยักมนเป็น 2 - 3 แฉก กลีบขนาดเล็ก ขอบกลีบขยับขึ้น ด้านนอกกลีบดอกมีขนยาว เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดที่โคนหลอด อับเรณูเป็นรูปหัวลูกศร เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ก้านชูเกสรเพศเมีย ยาว ปลายแยกเป็น 2 แฉก โคนก้านสีม่วงอ่อน ผล ถูกหุ้มด้วยกลีบเลี้ยงภายในมี 3 เมล็ด เมล็ด มีสีดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	ใบ ต้มดื่ม แก้ลมวิงเวียน แก้ท้องอืดเฟ้อ ยอดอ่อน ตำปัดแผลงูกัด ปรู้งกับน้ำมันราชสีห์ รับประทานเรียกน้ำนม ทั้งต้น แก้ไข้ แก้ พิษฝี แก้มะเร็ง แก้หลอดลมอักเสบ (วุฒิ, 2540) ลำต้น ต้มน้ำดื่ม เป็นยาแก้ปวด แก้หวัด ท้องเสีย จุกเสียดแน่นท้อง ขับลม ขับ เหงื่อ ขับเสมหะ หรือตำให้ละเอียดคั้นเอาน้ำทา พอกแผลฟกช้ำ จากการหกล้ม ใช้หยอดหูแก้ปวดหู (วิทย์, 2548)

102. กะเพรา

ชื่อท้องถิ่น	กะเพรา, กะเพราขาว, กะเพราแดง
ชื่อสามัญ	Holy Basil, Sacred Basil
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(102))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 30 - 50 ซม. ลำต้นเป็นเหลี่ยม มีขน แตกกิ่งก้านสาขามาก ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย หลังใบมีขน ก้านใบมีขน ดอก ช่อแบบช่อฉัตร (verticillate) ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง ในแต่ละชั้นมี 6 ดอก ช่อดอกมีขน ช่อดอกย่อยมีใบประดับรูปกลม ปลายมีติ่งแหลม ร่องรับ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 2 ส่วน ส่วนบนปลายกลีบหักเป็นแฉกปลายมน 4 กลีบ กลีบล่างมีขนาดใหญ่ ปลายกลีบสีม่วงเข้ม มีขน เกสรเพศผู้ 4 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ กลม ปลายแยกเป็นสองแฉกสั้นๆ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร นำใบและยอดสด ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับลม แก้ท้องอืด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ช่วยขับลมในกระเพาะ แก้ท้องอืดเพื่อช่วยกระตุ้นการขับน้ำดี ช่วยย่อยไขมัน น้ำคั้นจากใบ ช่วยกระตุ้นการขับเหงื่อ แก้ไข้ ขับเสมหะ หรือทาผิวหนังแก้กลากเกลื้อน (อุไร, 2547ก) ราก ใช้รากแห้งต้มน้ำดื่มแก้โรคธาตุพิการ เมล็ด นำไปแช่น้ำจะพองตัวเป็นเมือกขาว ใช้พอกในบริเวณตา เมื่อมีฝุ่นละอองเข้าตา (วิทย์, 2548)

103. พยับเมฆ

ชื่อท้องถิ่น	พยับเมฆ, หย้าหนดเมฆ
ชื่อสามัญ	Java Tea
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq. (ภาพผนวกที่ ข(103))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้ล้มลุก สูง 30 - 50 ซม. ลำต้นเป็นเหลี่ยมสีน้ำตาลแดง โคนต้นโค้ง ปลายยอดตั้งตรง กิ่งอ่อนมีขน ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ โคนใบสอบเรียว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยห่างๆ เส้นใบมีขนทั้งสองด้าน เนื้อใบบาง มีขน ดอก ช่อแบบช่อฉัตร (verticillate) ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง ใบประดับรูปไข่ ไม่มีก้าน กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายกลีบแยกเป็น 5 แฉก โดยปลายกลีบแหลม 4 กลีบ อีก 1 กลีบมีขนาดใหญ่ ปลายกลีบมน มีขน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด ด้านบนมี 4 กลีบ เชื่อมติดกัน ปลายกลีบหยักมนตื้นๆ โคนไปทางด้านหลัง ด้านล่างมี 1 กลีบ โคนเป็นรูปช้อน มีขน เกสรเพศผู้ 4 อัน สั้น 2 อัน ยาว 2 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ก้านชูเกสรยาว สีขาวอมม่วง ปลายยอดเป็นตุ่มรูปรี

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง หรือในสวน
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ต้มดื่ม แก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน และหมอยาอาหาร)
การใช้ประโยชน์	ใบ ต้มดื่ม แก้กระษัย ไตพิการ ขับน้ำ ขับปัสสาวะ แก้หนองใน ลดความดันเลือด ลดน้ำตาลในเลือด รักษาโรคปวดข้อ ปวดหลัง ไขข้ออักเสบ รักษาโรคเบาหวาน (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540) ราก ขับปัสสาวะ ทั้งต้น แก้โรคไต ขับปัสสาวะ รักษาโรคกระษัย รักษาโรคปวดตามสันหลัง และบั้นเอว รักษาโรคนี้่ว (สุนทรี, 2540)

104. เนียมหูเสือ

ชื่อท้องถิ่น	เนียมหูเสือ, หอมควนหูเสือ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Soap Mint, Mexican Mint, Indian Borage
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng. (ภาพผนวกที่ ข(104))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้ล้มลุก สูง 20 - 40 ซม. ลำต้นอวบน้ำ มีขนหนาแน่น ทุกส่วนของต้นมีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ก่อนข้างกลม โคนใบมน ปลายใบมน ขอบใบหยักมน แผ่นใบสีเขียว มีขนหนาแน่นทั้งสองด้าน เนื้อใบหนา มีกลิ่นเฉพาะ ดอก ช่อแบบช่อฉัตร (verticillate) ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง มีใบประดับรูปไข่ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด ด้านนอกมีขน กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด สีฟ้า เกสรเพศผู้ 4 อัน สั้น 2 อัน ยาว 2 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 4 พู ออกดอกแยก ผล รูปทรงกลมแป้น ผิวเรียบ สีน้ำตาลอ่อน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามริมทาง ตามสวนข้างบ้าน
การขยายพันธุ์	โดยการปักกิ่งชำ (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ต้มดื่ม แก้โรคหอบ เบาหวาน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาสมยศ และหมออาหาร)
การใช้ประโยชน์	ใบ คั้นน้ำหยอดหู แก้ปวดหู แก่น้ำหนวก แก่หวัดคัดจมูก ต้มน้ำดื่มแก้ทางเดินปัสสาวะอักเสบ ช่วยขับน้ำคาวปลาให้หญิงหลังคลอด นำใบมาขยี้ปิดแผลห้ามเลือด หรือผสมกับน้ำตาลกินเป็นยาขับลม แก้ปวดท้อง แก้ไอเรื้อรัง หอบหืด นำมาพอกศีรษะแก้ปวด ลดไข้ อดับกลิ่นปาก (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข)

105. คนทีสอ

ชื่อท้องถิ่น	คนทีสอ, ดินสอ, ดอกสมุทร (เชียงใหม่)
ชื่อสามัญ	Indian Privet, Indian Wild Pepper
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Vitex trifolia</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(105))
วงศ์	Lamiaceae (Labiatae)

ไม้พุ่ม สูง 3 - 6 ม. ลำต้นสีเทา เป็นกระสีดำ ขาว ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงตรงข้าม ใบย่อยมี 3 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปหอก โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ใบย่อยไม่มีก้านใบ ผิวใบทั้งสองด้านเกลี้ยง หลังใบสีเขียว ท้องใบเป็นสีนวลขาว ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกที่ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด สีม่วง เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังในหลอดกลีบ ผล สด รูปทรงกลม ผิวเรียบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	ตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบและเมล็ด ตำคั้น แก้ไข้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสวัสดิชัย)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้ แก้โรคตับ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ ใบ บำรุงน้ำดี ขับลม แก้หืดไอ ดอก แก้ไข้ แก้หืดไอ เมล็ด แก้คลื่นเหียนอาเจียน แก้ไข้ ฆ่าพยาธิ ใช้ระงับอาการปวด (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) เปลือก รักษาอาการคลื่นเหียน รักษาหูดระดูพิการและตั้งโลหิต (วิทย์, 2548)

106. เทพทาโร

ชื่อท้องถิ่น	เทพทาโร, จะไลหอม (เหนือ), กอแ่ว (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cinnamomum porrectum</i> (Roxb.) Kosterm. (ภาพผนวกที่ ข (106))
วงศ์	Lauraceae

ไม้ต้น สูงถึง 30 ม. เปลือกต้นสีน้ำตาล มีร่องแตกลึกตามยาว เปลือกชั้นในสีน้ำตาลอมแดง มีกลิ่นหอมแรง ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 6 กลีบ เชื่อมติดกัน สีเขียว กลีบดอก 6 กลีบ แยกกัน สีเหลือง เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน สีเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล กลม เกลี้ยง สีม่วงเข้ม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบเขา
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้เป็นเครื่องเทศ
การใช้ประโยชน์	เนื้อไม้ แก้วมจุกเสียด แน่นเฟื่อ แก้วปดท้อง ขับผายลม ฝนกับเปลือกหอยขม น้ำชาข้าวคั่วกันยา แก้วใส่อีก ยาง ถ่ายพยาธิ ถ่าน้ำเหลืองเสีย (วุฒิ, 2540) ใบ ใช้ปรุงเป็นยาหอมแก้ลม จุกเสียดแน่นเฟื่อ แก้วปดท้อง ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร ให้เรือ บำรุงธาตุ ขับเสมหะ (สุนทร, 2540)

107. ตะแบก

ชื่อท้องถิ่น	ตะแบก, ตะแบกใหญ่ (นครราชสีมา)
ชื่อสามัญ	Queen's Flower, Cananga
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lagerstroemia calyculata</i> Kurz (ภาพผนวกที่ ข(107))
วงศ์	Lythraceae

ไม้ต้น กิ่งผลัดใบ สูง 15 - 30 ม. เปลือกนอกสีน้ำตาลอ่อน หรือสีเทา เปลือกแตกเป็นสะเก็ดขนาดใหญ่ เมื่อเปลือกนอกหลุดไป จะทำให้เปลือกที่เหลือเป็นรอยเว้าหรือเป็นดวงรอบลำต้น โคนต้นเป็นรากพูพอน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีหรือรูปไข่หอก เห็นตาข้างชัดเจน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ก้านใบและผิวใบทั้งสองด้านมีขนสั้นๆ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 6 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 6 แฉก มีขนสีสนิมปกคลุม กลีบดอก 6 กลีบ แยกกัน โคนกลีบคอดเป็นก้าน ปลายกลีบเป็นแผ่นกลมๆ สีขาวหรือสีม่วงอมชมพูอ่อน เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน สีเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล แห้งแตกกลางพู มีฐานดอกรูปถ้วยหุ้มโคนของผล ผลแก่สีน้ำตาลแดง แข็ง เมล็ด มีจำนวนมาก มีปีก สีน้ำตาลเข้ม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เปลือก ดมด้มช่วยสมานแผลในลำไส้ ใช้ล้างแผล (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือก ใช้ปรุงเป็นยาแก้บิด ลงแดง และมูกเลือด (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

108. กระเจี๊ยบมอญ

ชื่อท้องถิ่น	กระเจี๊ยบมอญ, กระเจี๊ยบเขียว, มะเขือละโว้ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Lady's Finger, Okra
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench (ภาพผนวกที่ ข(108))
วงศ์	Malvaceae

ไม้พุ่ม สูง 0.5 - 2 ม. มีขนทั่วไป ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่หรือค่อนข้างกลม โคนใบเว้า เล็กน้อย ปลายใบแหลม ขอบใบหยักแบบนิ้วมือ ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตร ตามรัศมี มีริ้วประดับ เป็นเส้นสีเขียว 8 - 10 เส้น เรียงเป็นวงรอบโคนกลีบเลี้ยง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเหมือนกลีบเดียว แต่ปลายแยกเป็น 5 แฉกเล็กๆ กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลือง โคนกลีบสีม่วงแดง รูปไข่กลับหรือค่อนข้างกลม เกสรเพศผู้ จำนวนมาก เชื่อมติดกันเป็นหลอด หุ้มเกสรเพศเมียไว้ อับเรณูเล็กจำนวนมากติดรอบหลอด เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเพศเมียเป็นแผ่นกลมขนาดเล็ก สีม่วงแดง ขึ้นพื้นปากหลอดดอก ผล เป็นฝัก ห้าเหลี่ยม ปลายเรียวแหลม มีขนทั่วไป เมล็ด จำนวนมาก รูปไต สีขาว

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ผลอ่อน ยาหล่อลื่นในโรคโกโนเลีย ระวังพิษ ขับปัสสาวะ ผล แก้วโรคแผลในกระเพาะ (ดรุณ และคณะ, 2538) ช่วยขับพยาธิ ตัวจิ๊ด ในต้นมีเส้นใยมาก ใช้ทำเชือกหรือกระดาดได้ ในจีนใช้ราก เมล็ด และดอก เป็นยาขับปัสสาวะ (อุไร, 2547ก)

109. ฝ้ายล่ำลี้

ชื่อท้องถิ่น	ฝ้ายล่ำลี้, ฝ้ายหลวง, ล่ำลี้
ชื่อสามัญ	Kidney Cotton
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Gossypium barbadense</i> L. var. <i>acuminatum</i> Mast. (ภาพผนวกที่ ข(109))
วงศ์	Malvaceae

ไม้พุ่ม สูงได้ถึง 3 ม. มีขนปกคลุมประปรายหรือเกลี้ยง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ หยักเว้าเป็น 3 พู แต่ละพูรูปไข่ถึงรูปใบหอก ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกยาว มีริ้วประดับ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเหมือนกลีบเดียว กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลือง โคนกลีบสีม่วงแดง เกสรเพศผู้จำนวนมาก เชื่อมติดกันเป็นหลอด หุ้มเกสรเพศเมียไว้ อับเรณูเล็กจำนวนมากติดรอบหลอด เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 5 แฉก ผล แห้งแก่แล้วแตก รูปไข่แคบๆ ปลายแหลม เกลี้ยง เมล็ด สีดำ มีใยฝ้ายสีขาวปกคลุมเมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เส้นใย ใช้ทอผ้า
การใช้ประโยชน์	เมล็ด บดผสมน้ำมันยาง รับประทานแก้โรคหนองใน ขับหนอง ทำให้หนองแห้ง (วุฒิ, 2540)

110. ชบา

ชื่อท้องถิ่น	ชบา, ไหม้แดง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Shoe Flower
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(110))
วงศ์	Malvaceae

ไม้พุ่ม สูงได้ถึง 4 ม. มีเนื้อไม้อ่อน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบสอบหรือมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย แผ่นใบบาง สีเขียว ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกยาว มีริ้วประดับที่โคนดอก 5 - 8 แฉก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง ปลายแยกเป็นแฉกแหลม 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน รูปไข่กลับ ขอบกลีบหยักเป็นคลื่น สีแดง เชื่อมติดกับหลอดของเกสรเพศผู้ เกสรเพศผู้จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดล้อมรอบเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีแดง โผล่พ้นเกสรเพศผู้

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่ง ตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ตำพอกฝี (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก ตำพอก ดับพิษฝี พิษอักเสบฟกบวม ระบายอุจจาระ ต้มดื่ม ขับน้ำย่อย เจริญอาหาร ลดไข้ ขับระดู ดอก ตำพอกหรือทาบำรุงเส้นผม ใช้เป็นอาหารได้ ชงกับน้ำดื่ม ลดอาการไข้ ทำให้ผิวหนังชุ่มชื้น (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) ใบ ตำรวมกับใบพุดตานจำนวนเท่าๆ กัน ใช้พอกคางทูม ดอกสีแดง นำมาแกงเลียงกินเพื่อบำรุงน้ำนม นอกจากนี้ดอกชบายังทำให้เป็นหมันได้ (วิทย์, 2548)

111. กระเจี๊ยบแดง

ชื่อท้องถิ่น	กระเจี๊ยบแดง, กระเจี๊ยบ, ส้มแก้งแก้ง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Red Sorrel, Roselle
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(111))
วงศ์	Malvaceae

ไม้ล้มลุก สูงประมาณ 1 - 3 ม. ลำต้นและกิ่งก้านสีม่วงแดง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ หักเว้าแบบนิ้วมือ 3 - 5 พู โคนใบมนกว้าง ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ก้านใบสีแดงยาว ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบบริเวณปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกสั้น มีริ้วประดับสีแดง 8 - 12 อัน ค่อนข้างหนา รูปใบหอก เชื่อมติดกันที่โคน มีขนยาวกระจาย ปลายมียางค์คล้ายหนาม กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปประฉิ่ง ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูปสามเหลี่ยม สีแดงอมม่วง หนา ผิวมีขนและหนามกระจาย ติดทน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลืองนวลตรงกลางมีสีแดงแต้ม เชื่อมติดกับหลอดของเกสรเพศผู้ เกสรเพศผู้ จำนวนมาก ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดล้อมรอบเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยอดเกสรเป็นตุ่ม ผล แห้ง แก่แล้วแตก รูปทรงกลม ปลายแหลม ผิวผลมีขนขนาดเล็กสีขาวเกาะติดหนาแน่น ห่อหุ้มด้วยกลีบเลี้ยง เมล็ด มีจำนวนมาก ทรงกลม สีน้ำตาลดำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ทำน้ำกระเจี๊ยบ
การใช้ประโยชน์	ใบ กัดเสมหะ แก้ไอ ดอก แก้โรคนิ่วในไต ละลายไขมันในเส้นเลือด ผล ลดไขมันในเลือด แก้กระหายน้ำ เมล็ด บำรุงกำลัง แก้ดีพิการ ขับปัสสาวะ (สุนทรี, 2540) ช่วยบำรุงสายตา บำรุงกระดูก และฟัน ขับปัสสาวะ แก้ไข้ แก้อ่อนใน กระหายน้ำ แก้ท้องเสีย ขับเสมหะ สมานแผลในกระเพาะอาหาร ช่วยลดอาการอักเสบหลังผ่าตัดนิ่ว (อุไร, 2547ก)

112. สะเดา

ชื่อท้องถิ่น	สะเดา, สะเลียม (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Siamese Neem Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss. var. <i>siamensis</i> Valetton (ภาพผนวกที่ ข(112))
วงศ์	Meliaceae

ไม้ต้น ผลัดใบสูง 5 - 8 ม. ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบเรียบ ยอดอ่อนสีแดงเรื่อๆ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ซอกใบใกล้ปลายยอด หรือตามกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคนเล็กน้อย รูปไข่ ปลายมน กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว แยกกัน รูปไข่กลับ โคนกลีบสอบเรียว ปลายกลีบเว้ามน กลีบดอกด้านนอกมีขนประปราย เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปเกือบกลม ผล สด รูปรี ผลสุกสีเหลือง มีกลิ่นเหม็น

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก หรือขึ้นตามป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้มน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น แก้ท้องร่วง แก้ไข้ แก้กระษัย ใบอ่อน แก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย พุพอง ใบแก่ ช่วยย่อยอาหาร ชำแมลงศัตรูพืช ดอก แก้พิษโลหิต พิษกำเดา แก้วริดสีดวง ผล ชำแมลงศัตรูพืช (วุฒิ, 2540) ช่วยบรรเทาความร้อน บำรุงธาตุ แก้วริดสีดวงทวาร แก้ไข้ มาลาเรีย (อุไร, 2547ก)

113. กระท้อน

ชื่อท้องถิ่น	กระท้อน
ชื่อสามัญ	Red Sentol, Santol, Sentul, Yellow Sentol
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Sandoricum koetjape</i> (Burm.f.) Merr. (ภาพผนวกที่ ข(113))
วงศ์	Meliaceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 15 - 30 ม. เปลือกสีเทาอมน้ำตาล ค่อนข้างเรียบ ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ มีใบย่อย 3 ใบ รูปรีแกมไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ใบอ่อนมีขน ใบแก่จัด จะเปลี่ยนเป็นสีส้มแดง ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ผิวใบด้านล่างมีขนโดยเฉพาะบริเวณเส้นใบ ดอก ช่อ แบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมาก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ก้านดอกสั้น กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น 5 แฉก ผิวด้านนอกมีขน นุ่มหนาแน่น กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลืองนวล เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน เป็นวงล้อมรอบเกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน ติดที่จานฐานดอก ปลายแยกเป็น 5 ปุ่ม รังไข่เหนือ วงกลีบ ผล สด รูปกลมแป้น สีเหลือง ผิวมีขนแบบกำมะหยี่อ่อนนุ่ม เมล็ด รูปรี มีเนื้อหุ้มเมล็ดสีขาว เป็นปุยห่อหุ้ม เมื่ออ่อนมีสีเขียวเข้ม เมื่อสุกมีสีเหลือง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	โดยการทาบกิ่ง หรือตอนกิ่ง (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้สด
การใช้ประโยชน์	ราก เป็นยาขับลม แก้ท้องเสีย ช่วยขับพิษร้อนถอนพิษไข้ แก้บิด ช่วยขับลม ใบสด ใช้ขับเหงื่อ ต้มอาบแก้ไข้ (สุนทร, 2540; อุไร, 2547ข) เปลือก ใช้ทำยารักษาโรคผิวหนัง แก้พิษงู เนื้อไม้ ใช้ทำ เครื่องใช้ต่างๆ ผล แก้วววมและขับพยาธิ (อุไร, 2547ข)

114. จี๋อาย

ชื่อท้องถิ่น	จี๋อาย, กัดลิ้นลิง (ตราด), แดงดง (ขอนแก่น)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Walsura robusta</i> Roxb. (ภาพผนวกที่ ข(114))
วงศ์	Meliaceae

ไม้ต้น สูงได้ถึง 25 ม. เปลือกสีน้ำตาลเทา ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ รูปรีแกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว แยกกัน เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด รูปไข่ ปลายแหลม เมื่อสุกสีเหลืองอมน้ำตาล มีขนหนาแน่น เปลือกในสีขาว เนื้อหุ้มเมล็ดสีเหลือง ฉ่ำน้ำ มีรสหวานอมเปรี้ยว

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม หรือแช่ด้วยน้ำปูนแดงผสมกับเปลือกต้นตะแบกต้มแก้โรคบิด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร และหมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	รากและเนื้อไม้ ถอนพิษไข้เนื่องจากการอักเสบ ทาแก้พิษร้อน แก้ฟกชวม แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย เปลือกต้น แก้ท้องร่วง แก้บิดเรื้อรัง ชะล้างบาดแผล ห้ามเลือดบาดแผล แก้ลงแดง (วุฒิ, 2540)

115. สบู่เลือด

ชื่อท้องถิ่น	สบู่เลือด, บอระเพ็ดพุงช้าง, เปล้าเลือดเครือ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Stephania pierrei</i> Diels (ภาพผนวกที่ ข(115))
วงศ์	Menispermaceae

ไม้เลื้อย ทอดยาวได้ประมาณ 3 - 5 ม. มีหัวใต้ดินขนาดใหญ่ กลมเป็น เปลือกหัวสีน้ำตาล เนื้อในสีขาวนวล ลำต้นแทงขึ้นจากหัว โกงงอลงสู่พื้นดิน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปเกือบกลม หรือกลม คล้ายใบบัว แต่จะมีขนาดเล็กกว่า โคนใบกลมแกมเว้าเข้าเล็กน้อย ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ก้านใบติดที่กลางแผ่นใบ เมื่อเด็ดมียางสีแดง ดอก ช่อ แยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ช่อดอกเพศผู้ ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) ออกที่ซอกใบ กลีบเลี้ยง 6 กลีบ เชื่อมติดกัน เรียงเป็น 2 วง กลีบดอก 6 กลีบ เชื่อมติดกัน เรียงเป็น 2 วง สีเหลือง ขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง เกสรเพศผู้ 6 อัน เชื่อมติดกัน ช่อดอกเพศเมีย ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล มีลักษณะเป็นทรงกลม มี 1 เมล็ด รูปเกือบม้วน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบเขาขึ้น
การขยายพันธุ์	ปักชำเถา (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	หัว ดอกสุรา รักษาโรคหอบหืด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาสุทิน และหมอชาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก เป็นยาบำรุงเส้นประสาท หัว ดอกสุราดื่ม ทำให้เกิดกำลัง และบำรุงกำหนดเถา เป็นยาขับเลือดระดู นำมาต้มดื่มเป็นยาขับพยาธิไส้เดือน ดอกสุราดื่ม เป็นยาบำรุงกำลัง รักษาอาการผอมแห้ง ปอดพิการ และรักษาโรคหัวใจ (วิทย์, 2548)

116. ชิงช้าชาลี

ชื่อท้องถิ่น	ชิงช้าชาลี
ชื่อสามัญ	Heart - leaved Moonseed
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tinospora baenzigeri</i> Forman (ภาพผนวกที่ ข(116))
วงศ์	Menispermaceae

ไม้เลื้อย ทอดยาวพาดพันกับต้นไม้อื่น เถามีลักษณะกลมและเกลี้ยง ทุกส่วนมีรสขม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ เนื้อใบบาง ด้านหลังใบใกล้กับโคนใบมีปุ่มเล็กๆ 2 ปุ่ม อยู่บนเส้นใบ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกตามเถาและซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็กมาก แยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 6 กลีบ แยกกัน เรียง 2 วง วงนอกรูปไข่ วงในรูปไข่กลับ กลีบดอก 6 กลีบ แยกกัน วงนอก 3 กลีบ รูปหอก วงในลดรูป ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน ดอกเพศเมีย เกสรเพศผู้ 6 อัน เป็นหมัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด ทรงกลม เมื่อสุกจะมีสีเหลือง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างว่างเปล่า
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำเถา (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เถา ผสมกับบอระเพ็ด ต้มดื่มแก้ไข้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมออาหาร)
การใช้ประโยชน์	เถา แก้พิษฝีดาษ ใช้กาฬ แก้มะเร็ง แก้อาการอ่อนเพลีย แก้อาการเกร็ง แก้อาการอักเสบ แก้ไข้มาลาเรีย เป็นยาบำรุงกำลัง ใบ แก้ปวด ถอนพิษ บำรุงน้ำดี บดผสมน้ำผึ้งทาแผล รักษาโรคมะเร็ง ฆ่าพยาธิ ใบอ่อนบดผสมนมทาแก้ไฟลามทุ่ง ดอก ขับพยาธิ แก้ปวดฟัน รำมะนาด (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

117. บอระเพ็ด

ชื่อท้องถิ่น	บอระเพ็ด, หางหนู (สระบุรี, อุตรดิตถ์), ชื่อคือล่อเจ้ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson (ภาพผนวกที่ ข(117))
วงศ์	Menispermaceae

ไม้เลื้อย อายุหลายปี ลำต้นมีปมปม มีน้ำยางสีขาว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้าง โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ เนื้อใบบาง ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ซอกใบตามลำต้น และกิ่งก้าน แยกเพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 6 กลีบ เรียง 2 วง วงนอกรูปไข่ วงในรูปไข่กลับ กลีบดอก 6 กลีบ วงนอก 3 กลีบ รูปหอก วงในลดรูป ดอกเพศผู้ เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน ดอกเพศเมีย เกสรเพศผู้ 6 อัน เป็นหมัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรี ปลายยอดเกสรหักเป็นแฉก ผล รูปรี เมล็ด ขรุขระ หรือเรียบ ด้านบนมีสัน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นพาดพันกับไม้อื่นในป่า
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เถา ผสมกับขิงเข้าชาติ ต้มดื่มแก้ไข้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมออาหาร และหมอยาสุทิน)
การใช้ประโยชน์	ราก ถอนพิษไข้ เถา แก้ไข้ บำรุงกำลัง เป็นยาอายุวัฒนะ แก้ร้อนในกระหายน้ำ ใช้รักษาโรคไข้พิษทุกชนิด ช่วยขับน้ำย่อยในอาหาร ระบายความร้อน และช่วยระงับอาการสะอึก ใบ แก้ไข้ ขับพยาธิ แก้ปวดฝี ขาลดความอ้วน แก้โลหิตคั่งในสมอง ทำให้ผิวพรรณผ่องใส ดอก นำพายุ ทั้งห้า แก้ไข้ปวดศีรษะ รักษาฟัน รักษาโรคเบาหวาน แก้เสมหะ (สุนทร, 2540; วิทย์, 2548) ผล เป็นยารักษาโรคไข้พิษอย่างแรง และเสมหะเป็นพิษ (วิทย์, 2548)

118. ย่านาง

ชื่อท้องถิ่น	ย่านาง, เถาวัลย์เขียว, จ้อยนาง (เชียงใหม่)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels (ภาพผนวกที่ ข(118))
วงศ์	Menispermaceae

ไม้เลื้อย อายุหลายปี ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ดอกเพศผู้ กลีบเลี้ยงรูปไข่ กลีบดอก 6 กลีบ แยกกัน โคนกลีบรูปกลม ปลายกลีบเว้าเล็กน้อย เกสรเพศผู้ 3 อัน แยกกัน ดอกเพศเมีย กลีบเลี้ยงเกือบกลม ด้านนอกกลีบมีขน กลีบดอก 6 กลีบ รูปขอบขนานถึงรูปรี เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ขนาดเล็กอยู่บนก้านชูเกสร ผล รูปรีถึงกลม เมื่อสุกสีแดง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามริมรั้ว เลื้อยพันกับไม้อื่นในป่า
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือแยกหน่อ (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร เช่น แกงหน่อไม้ใส่ใบย่านาง ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก ใช้แก้ไข้ทุกชนิด แก้เบื่อเมา แก้เมาสุรา ถอนพิษสำแดง เป็นยาบำรุงหัวใจ บำรุงธาตุ แก้โรคหัวใจบวม แก้กำเดา แก้ลม แก้ไข้จับสั่น น้ำคั้นจากใบใช้ถอนพิษสุรา ช่วยขับพิษร้อนถอนพิษไข้ แก้ไอสุดอัส ในกัมพูชาใช้ทั้งต้นเป็นยาแก้โรคบิด บางท้องถิ่นนำเถาต้นที่เหนียวมามัดดับหลังคา (อุไร, 2547ก; วิทย์, 2548) ใบ ใช้เป็นยาถอนพิษ แก้ไข้ปวดหัวตัวร้อน รักษาฝีกระด้าง คอแข็ง คางแข็ง เป็นยากวาดคอ (วิทย์, 2548)

119. ส้มป่อย

ชื่อท้องถิ่น	ส้มป่อย
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC. (ภาพผนวกที่ ข(119))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นมีเนื้อไม้ ทุกส่วนของต้นมีหนามแหลมปกคลุม กิ่งอ่อนมีขน หูใบเป็นเส้นยาว หนาคล้ายหนัง ร่วงง่าย ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ ใบย่อยจำนวนมาก ขนาดเล็ก รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบมน ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยจำนวนมาก ผล เป็นฝักแบน สีน้ำตาลดำ รูปขอบขนาน บางครั้งขอบเว้าเป็นคลื่น หนาเมื่อแห้งผิวขรุขระ เมล็ด รูปรีถึงกลม แบน สีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด ปักชำ หรือตอนกิ่ง (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน ใช้ประกอบอาหาร เช่น ผักสดจิ้มน้ำพริก แกงส้ม ฝักนำมาสระผมแก้รังแค
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้ ต้น แก้น้ำตาพิการ ฝัก ต้มหรืออบคั่วรับประทาน เป็นยาถ่าย ขับเสมหะ แก้ไอ แก้ไข้จับสั่น ทำให้อาเจียน ต้มเอาน้ำสระผมแก้รังแค ตำพอกหรือหุบสำหรับปิดแผล แก้โรคผิวหนัง บำรุงเส้นผม หรือนำไปปิ้งให้อุ่นพอกบริเวณที่เป็นฝี หรือใช้ต้มน้ำให้หญิงใกล้คลอดอาบ จะช่วยให้คลอดง่าย แต่ไม่ควรอาบมากไปจะทำให้รู้สึกร้อน เปลือกฝัก เจริญอาหาร แก้เสมหะ แก้ไอ แก้ซางเด็ก เมล็ด นำมาคั่วใช้เป่าจมูกทำให้จาม (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) เปลือกต้น ใช้ทำสีย้อมผ้า แห หรืออวน ให้สีน้ำตาลและสีเขียว ใบ ขับเสมหะ แก้บิด และพอกเลือด นำมาต้มผสมน้ำผึ้งกิน น้ำจากฝักใช้ล้างเครื่องเงินเครื่องทองได้ใสสะอาด ทั้งต้น เป็นยาแก้โรคตา และเป็นยาระบาย (อุไร, 2547ข)

120. ชะอม

ชื่อท้องถิ่น	ชะอม, พุเสยลู่ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Acacia pennata</i> (L.) Willd. subsp. <i>insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen (ภาพผนวกที่ ข(120))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้พุ่ม ตามลำต้นและกิ่งก้านมีหนามแหลม มีกลิ่นเหม็นเขียว ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ ใบย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ใบอ่อนมีกลิ่นฉุนคล้ายกลิ่นลูกสะตอ ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ซอกใบ ประกอบด้วยดอกย่อยจำนวนมาก เป็นพุ่มเหมือนดอกกระถิน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามริมรั้วข้างบ้าน ข้างทาง
การขยายพันธุ์	โดยการตอนกิ่ง (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก แกง
การใช้ประโยชน์	ราก ใช้ฝนกินเป็นยารักษาอาการท้องเฟ้อ ขับลมในลำไส้ และรักษาอาการปวดเสียวในท้อง (อุไร, 2547ก; วิทย์, 2548)

121. ชะเนียง

ชื่อท้องถิ่น	ชะเนียง, เนียง (ตรัง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Archidendron jiringa</i> (Jack) I.C.Nielsen (ภาพผนวกที่ ข(121))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้ต้น ไม่ผลัดใบ สูงถึง 15 ม. เปลือกเรียบสีเทาหรือน้ำตาลอ่อนปนเทา ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงตรงข้าม ใบย่อยรูปรี โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ขนาดเล็กสีขาว จำนวน 3 - 6 ดอก ออกบนช่อกลมเล็กๆ ซึ่งแตกแขนงมาจากข้อใหญ่ ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงมีขนาดเล็กมาก มี 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน กลีบดอกมี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบน มีส่วนคอดเว้าระหว่างเมล็ด บิดเป็นเกลียวไปทางเดียวกัน สีสน้ำตาลคล้ำหรือน้ำตาลอมดำ ฝักแก่ผนังจะแตก้าออก ผนังหนาคล้ายแผ่นหนัง เมล็ด ขนาดใหญ่ สีขาว มีลักษณะคล้ายฝักระบายกัน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าที่ดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลอ่อน ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้มน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ยอดอ่อนและผลอ่อน นิยมนำเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก หรือประกอบอาหารรสจัด เช่น แกงไตปลา หรือนำมาดอง มีกลิ่นแรง แต่ควรระวัง เพราะในเมล็ดมีกรด djenkolic acid ที่เป็นอันตรายต่อไต (อุไร, 2547ก)

122. สะบ้า

ชื่อท้องถิ่น	สะบ้า, มะบ้าหลวง (เหนือ), สะบ้ามอญ (กลาง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Entada rheedii</i> Spreng. (ภาพผนวกที่ ข(122))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้เลื้อย ขนาดใหญ่ เนื้อแข็ง ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ ใบย่อยรูปไข่กลับ ปลายใบแหลมถึงทู่เล็กน้อย และมักมีดิ่งแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) สีขาว แล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ดอกย่อยขนาดเล็ก จำนวนมาก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงรูปถ้วยปากกว้าง กลีบดอก 5 กลีบ รูปรีแคบถึงรูปหอก เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ เกือบ ผล เป็นฝัก รูปขอบขนานตรง หรือโค้ง เปลือกแข็งเป็นเนื้อไม้ แต่ละข้อมี 1 เมล็ด เมื่อแก่ข้อจะหักเป็นท่อนๆ เมล็ด สีน้ำตาล รูปกึ่งกลมแบน แข็ง ผิวมันเรียบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบเขาทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เถา ใช้ทำสนับ ฝัก ใช้ประดับตกแต่ง
การใช้ประโยชน์	เถา ตำพอกแผลหรือผิวหนัง ฆ่าพยาธิผิวหนัง เมล็ด ปรงยาทาแก้โรคผิวหนัง แก้มะเร็ง กุดทะราด เผาเป็นถ่าน รับประทานแก้พิษไข้ แก้พิษร้อน (วุฒิ, 2540)

123. กระถิน

ชื่อท้องถิ่น	กระถิน, กระถินบ้าน
ชื่อสามัญ	Horse Tamarind, Leadtree, Leucaena
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Leucaena leucocephala</i> (Lam.) de Wit (ภาพผนวกที่ ข(123))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้พุ่ม สูง 1 - 10 ม. ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ โคนก้านใบพองออก มีต่อมระหว่างใบย่อยคู่แรก รูปแถบถึงรูปขอบขนาน โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยเล็กน้อย ผิวใบเรียบ ด้านใต้ใบมีขน ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกตามซอกใบและบริเวณปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็ก ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด รูปขอบขนาน เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก ปลายยอดมีขน เป็นตุ่มกลมแยกเป็น 2 แฉก ผล เป็นฝักแบน รูปขอบขนาน ปลายผลแหลม สีเขียว เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาลแห้งแตกตามรอยตะเข็บ เมล็ด แบน รูปไข่กลับ สีเขียว เมื่อแก่เป็นสีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างทั่วไป พืชปลูกเป็นแนวรั้วในสวน
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่ง หรือตอนกิ่ง (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน ฝักอ่อน เป็นผักกินกับน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ใบ แกะท้องร่วงและสมานแผล บำรุงร่างกาย ขับพยาธิ เมล็ดแก้เป็นยาถ่ายพยาธิ นอกจากนี้เมล็ดกระถินยังนำมาร้อยเป็นเครื่องประดับ เช่น สร้อย เข็มกลัด บางประเทศนำเมล็ดแถมมาต้วบดทำกาแฟ ใช้ทำสีย้อม ให้สีเหลืองอมเทา (อุไร, 2547ก; กรมวิชาการเกษตร, 2548) ราก ขับระดูขาว ขับพยาธิ แกะท้องร่วง อาเจียน ห้ามเลือด เปลือก แกะท้องร่วง สมานแผล ดอก บำรุงตับ ข้อควรระวัง ไม่ควรรับประทานเป็นประจำ เพราะใบกระถินมีสาร leucenine เป็นพิษและอาจทำให้เป็นหมันได้ (กรมวิชาการเกษตร, 2548)

124. ไมยราบ

ชื่อท้องถิ่น	ไมยราบ, หญ้าปันยอด (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Sensitive Plant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Mimosa pudica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(124))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้ล้มลุก ลำต้นทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน มีหนามทั่วทั้งต้น ใบรูปหอก มีขน หลุดร่วงง่าย ใบ ประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงสลับ โคนก้านใบมีต่อม ใบย่อย รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบมีขน ผิวใบด้านล่างมีขน ไวต่อการสัมผัส ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ซอกใบ ก้านช่อดอกมีขน ดอกย่อยมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงขนาดเล็กเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน ก้านชูอับเรณูสีชมพูม่วง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบน ที่ขอบมีขนแข็ง อยู่รวมกันเป็นกระจุก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างทั่วไป
การขยายพันธุ์	-
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ต้มดื่ม แก้ไข้ แก้กระดูขาว (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา สมยศ และหมอยานางยี่)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไอ ขับเสมหะ แก้ปวดข้อ แก้กระเพาะอาหารอักเสบ เรื้อรัง ระงับประสาท ทำให้ตาสว่าง ใบ ตำพอกแก้ปวดบวม แผล ฝีหนอง ต้มดื่มแก้บิด ขับน้ำ บำรุงร่างกาย ทั้งต้น ต้มดื่มแก้ไข้ แก้ นอนไม่หลับ แก้กามขโมย แก้กตาบวม แก้หัด ผื่นคันตามตัว ขับ น้ำนม ขับปัสสาวะ แก้กระดูขาว (วุฒิ, 2540)

125. สะตอ

ชื่อท้องถิ่น	สะตอ, ตอข้าว (กลาง)
ชื่อสามัญ	Stink Bean, Twisted Cluster Bean
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Parkia speciosa</i> Hassk. (ภาพผนวกที่ ข(125))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้ต้น สูงได้ถึง 30 ม. ลำต้นค่อนข้างตรง เปลือกหนาสีน้ำตาลปนเทา กิ่งก้านอ่อนมีขนปกคลุม ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงตรงข้าม รูปขอบขนานแคบ โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ห้อยลง ออกตามซอกใบที่ปลายยอด สีขาวครีม ดอกมี 3 แบบ ดอกเป็นหมันอยู่รอบนอก ดอกเพศผู้อยู่ตรงกลาง ดอกสมบูรณ์เพศอยู่ข้างในสุด กลีบ 5 กลีบ เชื่อมติดกัน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ 10 อัน เชื่อมติดกันที่ฐาน อับเรณูสีเหลืองสด ผล เป็นฝักแบน มีลักษณะตรงหรือบิดเบี้ยว บริเวณที่มีเมล็ดจะโป่งพอง สีเขียว เมื่อสุกเปลือกนอกจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลไหม้เกือบดำ เมล็ด เรียงเป็นแถวตามความยาวของฝัก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือเสียบยอด (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เมล็ดอ่อน ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก ผัด
การใช้ประโยชน์	เมล็ด ขับปัสสาวะ ช่วยลดน้ำตาลในเลือด เป็นยาระบายอ่อนๆ และขับลมในลำไส้ แก่ปัสสาวะพิการ แก้ไตพิการ (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ก)

126. มะขามเทศ

ชื่อท้องถิ่น	มะขามเทศ, มะขามข้อง (แพร่)
ชื่อสามัญ	Madras Thorn, Manila Tamarind
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Pithecellobium dulce</i> (Roxb.) Benth. (ภาพผนวกที่ ข(126))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้ต้น สูง 5 - 8 ม. กิ่งอ่อนมีขน หูใบเป็นหนาม ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ แกนใบ มีขน ปลายก้านมีติ่งแหลม มีต่อมระหว่างก้านใบย่อย ใบย่อย รูปรี โคนใบเบี้ยว ปลายใบเว้าบุ๋ม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ก้านช่อดอกมีขน สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย มีขน กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีขน ผล เป็นฝัก ม้วนเกือบเป็น วงกลม เปลือกหนาลายหนัง มีขน สีเขียว เมื่อแก่จัดมีสีแดง จะแตกออกตามรอยตะเข็บ ภายในมี เนื้อสีขาวกรอบห่อหุ้มเมล็ดไว้ เมล็ด รูปไข่กลับ สีดำมัน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง และตามแนวรั้วของชาวบ้าน
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น แก้โรคในปากคอ แก้แมงกินฟัน รักษาบาดแผลติดเชื้อ ต้มชะล้างบาดแผล สมานแผล ต้มดื่มแก้ท้องร่วง (วุฒิ, 2540) ฝัก ช่วยขับพยาธิ ใช้ห้ามเลือดหรือล้างแผล ช่วยลดน้ำตาลในเลือด ทำให้ แผลหายเร็วขึ้น แก้ปวดฟัน (อุไร, 2547ข)

127. จามจุรี

ชื่อท้องถิ่น	จามจุรี, ก้ามปู, น้าฉา (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Rain Tree, Monkey Pod
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Samanea saman</i> (Jacq.) Merr. (ภาพผนวกที่ ข(127))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้ต้น ขนาดใหญ่ ที่มีลำต้นสูงถึง 25 ม. เรือนยอดแผ่กว้าง เปลือกแตกล่อนเป็นสะเก็ด สีเทาเข้ม น้ำตาลอมเหลือง ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ รูปไข่ หรือรูปรีเหลี่ยมขนมเปียก ปูนเบี้ยว โคนใบกลมหรือตัด เบี้ยว ปลายใบมนมีติ่งแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ผิวใบด้านล่างสีเขียวจาง และมีขนเล็กน้อย ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกบริเวณซอกใบ หรือที่ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบดอกเล็กมาก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายเป็นหยักตื้นๆ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายหยักรูปสามเหลี่ยม มีขนด้านบน แต่ละช่อดอกมีดอกตัวเมียดอกเดียว และล้อมรอบด้วยดอกตัวผู้เป็นจำนวนมาก เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน ก้านเกสรเพศผู้สีชมพู ยาวกว่ากลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบนรูปแถบ โค้งเล็กน้อย เมื่อแก่ไม่แตก ฝักแก่จะมีสีน้ำตาลดำ ภายในฝักมีเนื้อนิ่มรสหวาน เมล็ด รูปรี สีน้ำตาลดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่ราบลุ่มทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เขียง เชื้อเพลิง
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น สมานแผลในปากคอ แก้โรคเหงือกบวม แก้ปวดฟัน แก้ริดสีดวงทวารหนัก แก้ท้องร่วง แก้โลหิตตกใน ไบ ทำให้เย็นดับพิษ แก้ปวดเส็บปวดร้อน เมล็ด แก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน เรื้อน แก้เชื้อตาอักเสบ (วุฒิ, 2540)

128. แดง

ชื่อท้องถิ่น	แดง
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen (ภาพผนวกที่ ข(128))
วงศ์	Mimosaceae

ไม้ต้น ผลัดใบ สูงถึง 25 ม. เมื่อสับเปลือกทิ้งไว้จะได้ชั้นสีแดง ยอดอ่อนมีขนสีเหลืองปกคลุม เปลือกเรียบสีเทาอมแดง ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงตรงข้าม รูปไข่หรือรูปไข่แกมรูปขอบขนาน โคนใบมนหรือสอบ ปลายใบมนถึงแหลม ขอบใบเรียบ ใบแก่ผิวใบด้านบนเกลี้ยงด้านท้องใบมีขนประปราย ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ก้านช่อดอกมีขนปกคลุมประปราย ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกคั่นๆ กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีเหลืองอ่อน เกสรเพศผู้ 10 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล เป็นฝักแบนรูปขอบขนาน เรียวและโค้งงอที่ส่วนปลาย สีนํ้าตาลอมเทา แข็ง ผิวเรียบ ไม่มีก้าน เมื่อฝักแก่จะแตกออกเป็น 2 ซีก ผงของฝักที่แตกมักจะม้วนบิดงอ เมล็ด แบน มีจำนวนหลายเมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น ใช้ทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ค้ำจอบ ค้ำเสียม โต๊ะ
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น สมาน ขับฟอกและบำรุงเลือด แก่น ขับฟอกและบำรุงเลือด แก้กระษัยเลือดลม ดอก แก้ไข้ บำรุงหัวใจ (วุฒิ, 2540)

129. ขนุน

ชื่อท้องถิ่น	ขนุน, หมักหมี่ (อีสาน), นุชชะ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Jackfruit
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. (ภาพผนวกที่ ข(129))
วงศ์	Moraceae

ไม้ต้น สูง 5 - 10 ม. ทุกส่วนของต้นมีน้ำยางขาว ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปรีถึงรูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้นหรือมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบหรือเว้าเป็นคลื่นเล็กน้อย เนื้อใบหนาคัลล่ายแผ่นหนัง ผิวใบเรียบ ใบอ่อนมีหูใบหุ้ม ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) ออกที่ซอกใบใกล้ปลายยอดและตามกิ่ง รูปทรงกระบอกหรือขอบขนาน ออกเป็นช่อเดี่ยวๆ หรือเป็นกลุ่ม ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น สมมาตรตามรัศมี ช่อดอกอ่อนมีใบประดับปลายแหลมหุ้ม มีขน ดอกเพศผู้ กลีบรวม 4 กลีบ สีเหลือง เกสรเพศผู้ 4 อัน ดอกเพศเมียลักษณะเหมือนดอกเพศผู้ เกสรเพศเมียรูปคล้ายกระบอง รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รวม รูปรี เมล็ด จำนวนมาก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เลียบยอด หรือเพาะเมล็ด (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลสุก รับประทานเป็นผลไม้ ผลอ่อน ใช้ประกอบอาหาร แก่น ใช้ทำสีย้อมผ้า ให้สีเหลือง
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้ บำรุงร่างกาย บำรุงเลือด แก่น ใช้เป็นสีย้อมจิวที่เรียกว่า “สีกรัก” เพราะมีสาร morin และ cyanomaculurin ที่ให้สีส้ม ใบ ก้าน ผลสด หรือเมล็ด นำมาต้มน้ำให้สัตว์กิน ช่วยขับน้ำนมและบำรุงร่างกาย ดอกเพศผู้หรือ “สำ” นำมาตากแห้งใช้เป็นเชื้อเพลิง น้ำยางรักษาแผลเรื้อรัง ขับพยาธิ หรือผสมกับยางไม้อื่นใช้ต้มนก (อุไร, 2547ก) รากและแก่น ตากแห้งนำมาต้มน้ำดื่ม รักษาโรค และบำรุงเลือด ใบ ใช้สดตำละเอียด อุ่นแล้วพอกแผล ใบแห้งบดเป็นผงโรย ใช้สำหรับภายนอก รักษาแผลมีหนองเรื้อรัง เนื้อหุ้มเมล็ด ใช้ผสมกับน้ำหวานกินบำรุงกำลัง เมล็ด ต้มสุกกิน ช่วยขับน้ำนมในสตรีหลังคลอด ยาง ใช้ยางสดทาบริเวณที่บวมอักเสบ แผลมีหนองเรื้อรัง (วิทย์, 2548)

130. ปอกระสา

ชื่อท้องถิ่น	ปอกระสา, หมูผี (กลาง)
ชื่อสามัญ	Paper Mulberry
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) Vent. (ภาพผนวกที่ ข(130))
วงศ์	Moraceae

ไม้ต้น สูง 6 - 10 ม. เปลือกสีน้ำตาลอ่อน เปลือกชั้นในสีขาวลอกออกได้เป็นเส้นใย และมีน้ำยางสีขาว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้าง โคนใบมนหรือเว้าเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบด้านบนบนสากคาย ด้านล่างมีขนละเอียดปกคลุม ดอก แยกเพศ อยู่ต่างต้น ดอกเพศผู้เป็นช่อแบบหางกระรอก (catkin) ห้อยลง สีขาว กลีบเลี้ยง 4 กลีบ ไม่มีกลีบดอก ดอกเพศเมียเป็นช่อแบบกระจุกแน่น (head) ออกตามซอกใบ สีขาวปนเขียวอ่อน กลีบเลี้ยงเป็นหลอดยาวปลายแยก 2 - 4 แฉก ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน สีแดง ติดด้านข้างของรังไข่ ผล สด มีลักษณะเป็นทรงกลมสีแดงสด เมล็ด ขนาดเล็ก มีจำนวนมาก กลมแบน สีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไปที่มีความชุ่มชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ใช้เลี้ยงสัตว์ ข้างจากต้นนำมาทาแผล แก้อักเสบ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก ตากแห้งต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้ไข้ แก้ไอ แก้วบวมน้ำ ขับปัสสาวะ ปวดฝี หรือนำมาหั่น บดเป็นผงละเอียดใส่บริเวณที่เป็นแผลมีเลือด แผลฟกช้ำ เปลือกลำต้น ตากแห้งบดให้ละเอียด ต้มน้ำดื่มเป็นยาแก้บวมน้ำ ขับปัสสาวะ แก้ไอ เป็นบิณฑุจจาระ เป็นเลือด หรือเผาไฟให้เป็นเถ้าแล้วบดให้ละเอียดใช้แต้มตา แก้ตาเป็นต้อ ใบ ใช้ใบสด นำมาต้มน้ำแล้วคั้นเอาน้ำกินเป็นยาแก้บวมน้ำ อาเจียนออกมาเป็นเลือด เลือดกำเดาไหลไม่หยุด หรือเอากา มาพอกบริเวณที่เป็นบาดแผลมีเลือดออก แก้พิษสัตว์กัดต่อย ผื่นคัน (วิทย์, 2548)

131. ม้ากระทืบโรง

ชื่อท้องถิ่น	ม้ากระทืบโรง, เตื่อเครือ (เชียงใหม่)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ficus foveolata</i> Wall. (ภาพผนวกที่ ข(131))
วงศ์	Moraceae

ไม้เลื้อย พาดพันไปตามต้นไม้อื่น มีน้ำยางสีขาว สูงได้ถึง 24 ม. กิ่งอ่อน ก้านใบ ผิวใบด้านล่าง และฐานรองดอกอ่อนมีขน เปลือกสีน้ำตาล มีปุ่มขึ้นคล้ายหนาม ใบ เดี่ยว เรียงตัวแบบสลับ รูปใบหอก รูปไข่หรือรูปขอบขนานแกมวงรี ดอก ช่อลักษณะทรงกลมคล้ายผล ออกที่ซอกใบ แยกเพศ อยู่ในช่อเดียวกัน ผล สด ทรงกลม ภายในสีแดง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบเขาทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เถา ผานเป็นท่อนตากแห้ง ดองสุรา หรือต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	เถา ดองสุราหรือต้มน้ำดื่มบำรุงกำลัง บำรุงโลหิต แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย แก้ปวดฟัน บำรุงความกำหนัด บำรุงธาตุ แก้ประดงเลือดที่ทำให้เป็นจุดห้อเลือด เป็นเม็ดยึดตามผิวหนัง แก้ประดงลม แก้ น้ำเหลืองเสีย (วุฒิ, 2540)

132. มะเดื่อปล้อง

ชื่อท้องถิ่น	มะเดื่อปล้อง, เดื่อสาย (เชียงใหม่)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ficus hispida</i> L.f. (ภาพผนวกที่ ข(132))
วงศ์	Moraceae

ไม้ต้น สูง 5 - 10 ม. ทุกส่วนของต้นมียางขาว กิ่งอ่อนกลวง ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีหรือรูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อยตื้นๆ ผิวใบด้านบนมีขนสาก ด้านล่างมีขนนุ่ม ดอก ช่อ ออกตามซอกใบ และลำต้น สีเขียว เมื่อแก่สีเหลือง ประกอบด้วยดอกขนาดเล็กอัดกันแน่นบนฐานรองดอกที่เจริญหุ้มดอกทั้งหมดไว้ภายใน ลักษณะคล้ายผล แยกเพศ อยู่ต่างช่อกัน ช่อดอกเพศเมีย รูปทรงกลม มีขนสั้นหนาแน่น ช่อดอกเพศผู้ รูปกลมแป้น มีขนสั้นหนาแน่น ผล สุกสีเหลืองอ่อน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามชายป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน)
การใช้ประโยชน์	รากและเปลือกต้น เป็นยาขับเสมหะ แก้ท้องเสีย ช่วยลดปริมาณน้ำตาลในเลือด แก้เม็ดผดผื่นคันตามผิวหนัง และแก้พิษในกระดูก (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข)

133. มะเดื่ออุทุมพร

ชื่อท้องถิ่น	มะเดื่ออุทุมพร, เตื่อเกลี้ยง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Cluster Fig
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ficus racemosa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(133))
วงศ์	Moraceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 10 - 20 ม. ลำต้นเกลี้ยง สีน้ำตาล มีน้ำยางสีขาว กิ่งอ่อนมีขนประปราย ปกคลุม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่หรือรูปใบหอก โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยง ใบอ่อนมีขนประปราย ดอก ช่อ ออกตามกิ่งและลำต้น ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น ดอกย่อยฝังตัวอยู่บนฐานรองดอกทรงกลมคล้ายผล สีเขียวเมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีแดงอมส้ม มีกลิ่นหอม โคนช่อดอกมีใบประดับรูปไข่ 3 อัน ผล รูปกลมแป้นหรือรูปไข่ มีขน ออกเป็นกระจุกตามกิ่งและลำต้น เมื่อนิกลอกจะพบเกสรเล็กๆ อยู่ภายในผล ผลสุกมีสีแดง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามชายป่าเบญจพรรณ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลอ่อนรับประทานเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก ผลสุกเป็นอาหารของสัตว์
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้และช่วยขับเสมหะ เปลือกต้นและผลดิบ เป็นยาแก้ท้องร่วง ช่วยขับลมและสมานแผล น้ำยาง แก้กษัยและเริ่ม (อุไร, 2547ข) เปลือกต้น แก้ท้องร่วง สมานแผล แก้ไข้ ท้องเสีย ผล แก้ท้องร่วงและสมานแผล (เพ็ญภา และคณะ, 2549)

134. ข่อย

ชื่อท้องถิ่น	ข่อย
ชื่อสามัญ	Siamese Rough Bush, Tooth Brush Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Streblus asper</i> Lour. (ภาพผนวกที่ ข(134))
วงศ์	Moraceae

ไม้ต้น สูง 3 - 5 ม. แตกกิ่งก้านเป็นพุ่มทึบ เปลือกบางเกลี้ยง สีออกเทาอมเขียว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีแกมรูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้น ปลายใบมนหรือแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย เนื้อใบหนา ผิวใบสากเหมือนกระดาษทราย ท้องใบสีอ่อนกว่าบนใบ ก้านใบสั้นมาก ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น ดอกเพศผู้ มีใบประดับ 2 อัน รูปไข่ ด้านหลังกลีบ มีขน กลีบรวม 4 กลีบ โกงังอู่ม รูปไข่ ปลายมน เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดระหว่างกลีบรวม ดอกเพศเมีย เป็นดอกเดี่ยว กลีบรวมติดทนนานจนเป็นผล รังไข่เหนือวงกลีบ กลม ปลายแยกเป็น 2 แฉกและติดทนนานจนเป็นผล ผล กลม เมื่อแก่สีเหลือง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เมล็ด ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด ช่วยให้เจริญอาหาร (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก รักษาบาดแผล เปลือกกราก บำรุงหัวใจ เปลือกต้น แก้เรื้อน มะเร็ง ดับพิษทั้งปวง แก้ปวดฟัน แก้ร้มนวด รักษาฟันให้แข็งแรง แก่ริดสีดวงจมูก กระพี้แก้พยาธิ แก้มะเร็ง ฝนกับน้ำปูนใสทาแก้ผื่นคัน ใบ ตำผสมข้าวสารคั้นเอาน้ำดื่มครั้งด้วยชา ทำให้อาเจียนถอนพิษยาเบื่อเมา หรืออาหารแสลง ชงกับน้ำร้อนดื่มระบายท้อง แก้ปวดท้องขณะมีประจำเดือน แก้ปวดเมื่อย ขับผายลม ผล แก่ลม แก่กระษัย เป็นยาอายุวัฒนะ เมล็ด บำรุงธาตุเจริญอาหาร ขับผายลม แก้ท้องอืดเฟ้อ ฆ่าเชื้อในช่องปากและทางเดินอาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540) กิ่งสด ทำให้ฟันทน ไม่ปวดฟัน ฟันแข็งแรงไม่ผุ (สุนทรี, 2540)

135. มะรุม

ชื่อท้องถิ่น	มะรุม, ผักอีสุ่ม (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Horse Radish Tree, Drumstick Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Moringa oleifera</i> Lam. (ภาพผนวกที่ ข(135))
วงศ์	Moringaceae

ไม้ต้น สูง 3 - 5 ม. ใบ ประกอบแบบขนนก 3 ชั้น เรียงสลับ รูปรีถึงรูปไข่กลับ โคนใบมนถึงแหลม ปลายใบเว้ามนเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มกว่าด้านล่าง ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ก้านช่อดอกมีขน สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย สีขาว รูปขอบขนาน ปลายกลีบแหลม ด้านในกลีบมีขน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีครีม ขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่กลับ ปลายกลีบย่น กลีบโค้งลง 4 กลีบ โค้งขึ้น 1 กลีบ โคนกลีบมีขน เกสรเพศผู้ 10 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ปลายแยก โคนก้านมีขน อับเรณูสีเหลือง เป็นหมัน 5 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก ก้านเกสรมีขน ผล รูปทรงกระบอก มีสันตามยาว แห้งแล้วแตก เมล็ด กลม มีปีก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผัก ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	ราก บำรุงหัวใจ แก้บวม บำรุงกำลัง เปลือกต้น ขับลมในลำไส้ แก้ไข้ แก้พยาธิ เป็นยาอายุวัฒนะ เปลือกสดตำอมไว้ข้างแก้มเวลาดื่มสุราจะไม่เมา ใบ รักษาโรคเลือดออกตามไรฟัน ตำพอกรักษาบาดแผล แก้อักเสบ ดอก ขับปัสสาวะ บำรุงกำลัง ผัก ดับพิษร้อนถอนพิษไข้ แก้ปัสสาวะพิการ เมล็ด แก้ไข้ ตำพอกแก้ปวดตามข้อ แก้บวม (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) น้ำมันจากเมล็ดสดใช้ปรุงอาหาร ทำเครื่องสำอาง น้ำหอม หรือใช้เป็นยาแก้ปวด และช่วยบำรุงหัวใจ (อุไร, 2547ข)

136. ยูคาลิป

ชื่อท้องถิ่น	ยูคาลิป
ชื่อสามัญ	Red Gum
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh. (ภาพผนวกที่ ข(136))
วงศ์	Myrtaceae

ไม้ต้น สูงถึง 50 ม. ลำต้นเปลาตรง กิ่งก้านโปร่ง เปลือกเรียบ สีขาวเทาเขียวแกมเหลืองหรือเทาแกมชมพู ผิวร่อนเป็นแผ่น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ห้อยลง รูปใบหอกแคบ โคนใบแหลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ สีเขียวหรือเขียวแกมเทา ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ดอกตูม รูปกรวยกลม ด้านบนเป็นฝักปิดรูปทรงกลม ปลายมีจงอย ฝักปิดร่วงเมื่อดอกบาน กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน และติดกับรังไข่เป็นรูปถ้วย ไม่มีกลีบดอก เกสรเพศผู้ มีจำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่กึ่งได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามข้างทาง พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำต้น
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้เป็นเชื้อเพลิง
การใช้ประโยชน์	-

137. ฝรั่ง

ชื่อท้องถิ่น	ฝรั่ง, มะมัน (เหนือ), ลีดา (นครพนม)
ชื่อสามัญ	Guava
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Psidium guajava</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(137))
วงศ์	Myrtaceae

ไม้ต้น สูง 1 - 5 ม. เปลือกต้นแตกเป็นแผ่นๆ ผิวเกลี้ยง ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนาน ถึงรูปรี โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างเห็นเส้นใบชัดเจน ดอก ช่อแบบ ช่อกระจุก (raceme) ออกที่ซอกใบใกล้ปลายยอด ช่อละ 1 - 3 ดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 - 5 กลีบ เชื่อมติดกับรังไข่เป็นรูปถ้วย ซึ่งจะติดอยู่จนเป็นผล กลีบดอกขนาดเล็ก 4 - 5 กลีบ แยกกัน สีขาว รูปไข่ถึงรูปไข่กลับ งอแงเป็นเรือ เรียง 2 ชั้น กลีบวงในขนาดเล็กกว่ากลีบวงนอก มีขนด้านนอกที่โคนกลีบ ร่วงง่าย เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปไข่กลับ มีขน ผล สดมีเนื้อหลายเมล็ด (berry)

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล รับประทานเป็นผลไม้ ใบ นำไปต้มน้ำดื่มให้พอรอบ ชงน้ำดื่มแก้ท้องเสีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา)
การใช้ประโยชน์	ราก แก่น้ำเหลืองเสีย ทำน้ำเหลืองให้แห้ง ใบ เคี้ยวดับกลิ่นปาก ใบสดตำละเอียด คั้นเอาน้ำใช้ล้างบาดแผล หรือใช้กากพอกบริเวณแผล ช่วยถอนพิษบาดแผล หรือใช้ใบสด เคี้ยวอม หรือใส่ในตู้เย็น ช่วยระงับกลิ่นเหม็น ยอด ปิ้งไฟชงน้ำดื่ม แก้บิดปวดเบ่ง แก้ท้องร่วง แก้เสมหะพิการ ผลอ่อน ฝนกับน้ำปูนใสใช้ดื่มเป็นยาแก้อาการท้องเดิน ผลสุก ระบายท้อง ดับกลิ่นเหม็น ทั้งห้า ตำพอกดูคน้ำเหลืองนํานอง ถอนพิษบาดแผล ดูดกลิ่น (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

138. หว้า

ชื่อท้องถิ่น	หว้า
ชื่อสามัญ	Black Plum, Jambolan Plum
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels (ภาพผนวกที่ ข(138))
วงศ์	Myrtaceae

ไม้ต้น สูง 5 - 10 ม. ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีหรือรูปไข่กลับกว้าง โคนใบรูป
 ลิ้นหรือมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบมัน มีต่อมน้ำมันกระจายอยู่ทั่วทั้งใบ เนื้อใบหนา ใบ
 อ่อนสีแดงเรื่อๆ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกตามกิ่งใหญ่ๆ มีกลิ่นหอมอ่อนๆ สมบูรณ์
 เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูปสามเหลี่ยมหรือเกือบกลม กลีบดอก 4 กลีบ รูปกลม สี
 เหลืองอ่อน กลีบบาง มีต่อมเป็นจุดอยู่บนกลีบ เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน ก้านชูอับเรณูยาวไม่
 เท่ากัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปไข่ ผล รูปรีถึงรูปขอบขนานแกมรี เมื่อสุกสีม่วงดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลสุก รับประทานเป็นผลไม้ ทำให้ละอิดรับประทาน แก้ ท้องเสีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น แก้ท้องร่วง ต้มชะล้างบาดแผล รักษาแผลในปาก แก้ บิด ใบ ต้มชะล้างบาดแผล ตำทาแก้โรคผิวหนัง เมล็ด ต้มหรือบด รับประทาน แก้โรคเบาหวาน แก้บิด ท้องร่วง แก้อหิวาตกโรค บำรุงไขข้อ นอกจากนี้ยังใช้ถอนพิษที่เกิดจากต้นตุมกาได้ (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข) เนื้อไม้ ใช้ทำส่วนประกอบของเรือ เกลียว ใช้ทำแจว พาย ผลสุก 3 ผล คั้นน้ำ 1 ช้อนชา ผสมกับน้ำนม 1 แก้ว ให้เด็กดื่มเป็นยาแก้ท้องเสีย และช่วยขับปัสสาวะ ปัจจุบัน ชาวบ้านบางท้องถิ่นนิยมนำผลสุกมาทำไวน์ผลไม้ (อุไร, 2547ข)

139. ชมพู่

ชื่อท้องถิ่น	ชมพู่
ชื่อสามัญ	Rose Apple
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Syzygium</i> sp. (ภาพผนวกที่ ข(139))
วงศ์	Myrtaceae

ไม้ต้น สูงได้ถึง 10 ม. แตกกิ่งก้านสาขามาก ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปขอบขนานแกมใบหอก โคนใบเว้ารูปหัวใจหรือมนกลม ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ปลายกิ่ง สีขาวหรือเหลืองอ่อน สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ฐานรองดอกเจริญเป็นรูปถ้วย กลีบเลี้ยง 4 กลีบ ปลายกลีบมนกลม กลีบดอก 4 กลีบ รูปกลม เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่กึ่งใต้วงกลีบ ผล สด ลักษณะคล้ายระฆังคว่ำ ผิวมัน เนื้อสีขาวถึงขาวขุ่นมี 1 - 3 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลรับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	-

140. บานเย็น

ชื่อท้องถิ่น	บานเย็น, จำยอม (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Four O' Clock Plant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Mirabilis jalapa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(140))
วงศ์	Nyctaginaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน สูง 1 - 1.5 ม. แตกกิ่งก้านจำนวนมาก ลำต้นสีแดง มีนวลเล็กน้อย ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ หรือรูปสามเหลี่ยม โคนใบตัดตรงหรือสอบเรียว หรือกลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีขนประปราย ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีดอกย่อย 4 - 5 ดอก แต่ละดอกมีรูประดับ มีโคนเชื่อมติดกัน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็นกลีบ มีหลายสี เช่น ขาว เหลือง ชมพูบานเย็น มีกลิ่นหอมอ่อนๆ ดอกบานในตอนเย็น เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก ยื่นยาวพ้นกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสีขาว อับเรณูทรงกลม สีเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน ยาวกว่าเกสรเพศผู้ สีขาว ปลายเกสรเป็นตุ่ม รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รูปกลมรี สีดำเปลือกบาง มี 5 ล้น เมล็ดกลม

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ตำพอกฝี (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก มีฤทธิ์เป็นยาถ่าย รากจากต้นดอกสีขาว ต้มน้ำดื่มก่อนอาหาร วันละ 2 เวลา รักษาโรคหนองใน ตกขาวมากผิดปกติ รากจากต้นดอกแดง รักษาอาการปวดตามข้ออย่างเฉียบพลัน รากสดคั้นเอาน้ำกวาดคอ แก้ก้อนซิลิโคนเสบ ห้ว แก้วใช้ ทำให้ผิวหนังชา เจียนดีไม่แตก ใบ ตำทาแก้คัน หรือคั้นเอาน้ำทา รักษากลากเกลื้อน หรือใช้ใบสดตำละเอียด อุ้มน้ำไฟให้ร้อนพอทนได้ ใช้พอกฝีแผลมีหนองต่างๆ (สุนทรี, 2540; วิทย์, 2548) ดอก คั้นน้ำดื่ม รักษาอาการกระอักเลือด เมล็ด แกะเปลือกออก เอาแป้งเป็นผงให้ละเอียดใช้ทารักษาฝี และรอยด่างดำบนใบหน้า (วิทย์, 2548)

141. ผักหวานป่า

ชื่อท้องถิ่น	ผักหวานป่า, ผักหวาน, ชะนาดู (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Melientha suavis</i> Pierre (ภาพผนวกที่ ข(141))
วงศ์	Opiliaceae

ไม้พุ่ม สูง 5 - 10 ม. เปลือกต้นสีเทาอมดำ ผิวขรุขระ กิ่งก้านเปราะ หักง่าย ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบอ่อนรูปรีแกมขอบขนาน ปลายใบแหลม สีเขียวอมเหลือง ใบแก่เต็มทีรูปรีกว้างถึงรูปไข่หรือรูปไข่กลับ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ สีเขียวเข้ม เนื้อใบกรอบ ก้านใบสั้น ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกตามลำต้นหรือกิ่งก้าน มีใบประดับรูปไข่ ถึงรูปใบหอก ดอกมีขนาดเล็ก เป็นตุ่มสีเขียวอัดกันแน่นเป็นกระจุกขณะที่ยังอ่อนอยู่ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบรวมรูปขอบขนาน โคนกลีบเชื่อมติดกัน เกสรเพศผู้ เป็นหมันลดรูป เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่รูปทรงกระบอกถึงรูปไข่ รังไข่เหนือวงกลีบ ผล ทรงกลมรี ออกเป็นพวง ผลอ่อนสีเขียว มีนวลเคลือบ และเปลี่ยนเป็นสีเหลืองถึงเหลืองอมส้ม เมื่อผลสุก มีเมล็ดเดียว

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามชายป่าทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน ใช้ประกอบอาหาร เช่น ลวกจิ้ม น้ำพริก ผัดผัก แกง
การใช้ประโยชน์	ราก ระบุพิษ แก้พิษร้อนกระสับกระส่าย แก้น้ำดีพิการ (วุฒิ, 2540)

142. กะทกรก

ชื่อท้องถิ่น	กะทกรก, ผักแถบฝรั่ง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Running Pop, Stinking Passion Fruit
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Passiflora foetida</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(142))
วงศ์	Passifloraceae

ไม้เลื้อย มีมือเกาะไม่แยกแขนง ลำต้นมีขน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเว้าเป็น 3 แฉก ปลายแฉกมีติ่งแหลม ขอบใบมีขน ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน มีเมือกเหนียวๆ มีกลิ่นเหม็น ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับ 3 ใบ แยกกัน ลักษณะเป็นริ้ว กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดเล็กกว่า กลีบเลี้ยง เชื่อมติดกันที่โคน สีขาว ถัดจากกลีบดอกเข้าไป มีกระบังล้อมรอบเป็นเส้นฝอยสีขาว โคนสีม่วง จำนวนมาก เรียงเป็นวง เกสรเพศผู้ 5 อัน ก้านชูอับเรณูเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก แบน เกสรเพศเมีย 5 อัน เชื่อมติดกัน ติดบนก้านชูเกสรเพศเมีย รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรีถึงรูปไข่กลับ ผล รูปทรงกระบอกหรือเกือบกลม เมื่อสุกสีส้ม ใบประดับเจริญมาหุ้มผล เมล็ด จำนวนมาก รูปไข่กลับ ปลายป้านหยัก มีถุงสีขาวหุ้ม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทางทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำยอดอ่อนมาต้มสุกจิ้มกินกับน้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ใบ ตำพอกฆ่าเชื้อบาดแผล แก้โรคผิวหนัง ดอก ขับเสมหะ แก้ไอ ผลสุก แก้ปวด บำรุงปอด ทั้งต้น ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้บวม ตันสดทั้งต้นมีสารพิษ Cyanogenetic glycoside ทำให้ตายได้ พิษจะสลายตัวเมื่อถูกความร้อน (วุฒิ, 2540) รักษาหิด โดยนำใบสดมาตำให้ละเอียด ผสมน้ำเล็กน้อย และคั้นน้ำทาวันละ 2-3 ครั้ง (อุไร, 2547ข)

143. พลู่

ชื่อท้องถิ่น	พลู่
ชื่อสามัญ	Betel Vine
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Piper betle</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(143))
วงศ์	Piperaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นพาดพันเกาะตามต้นไม้อื่น มีรากเป็นกระจุกออกมาตามลำต้น ใช้ยึดเกาะ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ใบอ่อนจะมีสีเขียว ใบแก่ สีจะเข้มขึ้น มีกลิ่นเฉพาะและมีรสเผ็ด ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก เรียงอัดกันแน่นบนแกนช่อดอก เป็นรูปทรงกระบอก ไม่มีกลีบเลี้ยงและกลีบดอก รังไข่ เหนือวงกลีบ ผล สด กลมเล็กเบียดอยู่บนแกน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	โดยการปักชำ (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ตำให้ละเอียดผสมเหล้าขาวทาแก้ลมพิษ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา)
การใช้ประโยชน์	ใบ แก้วพวดฟัน แก้วรำนวด แก้วปากเหม็น ขับลมในลำไส้ แก้วท้องอืดเฟ้อ แก้วท้องเสีย ใช้ภายนอก แก้วปวดบวม ฟกช้ำ แก้วกลาก แก้วน้ำกัดเท้า แก้วคัน แก้วลมพิษ ลนไฟนบท้องเด็กแก้วปวดท้อง รักษาเลือดกำเดาไหล โดยใช้ใบพลูฉนวนบุรี ขยี้ปลายข้างหนึ่งให้เข้า แล้วสอดปลายข้างที่เข้าอุดเข้าไปในรูจมูกข้างที่มีเลือดไหลให้แน่น ใช้รักษาแผลช้ำบวม โดยหั่น ใบพลูเป็นชิ้นๆ ตำผสมกับเกลือให้ละเอียด พอกที่แผล (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

144. ดีปลี

ชื่อท้องถิ่น	ดีปลี
ชื่อสามัญ	Long Pepper
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Piper retrofractum</i> Vahl (ภาพผนวกที่ ข(144))
วงศ์	Piperaceae

ไม้เลื้อย มีรากฝอยออกบริเวณข้อของลำต้น เพื่อใช้ยึดเกาะ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก โคนใบป้าน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ สีเขียวเข้มเป็นมัน ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก เรียงอัดกันแน่นบนแกนช่อดอก เป็นรูปทรงกระบอก ไม่มีกลีบเลี้ยง และกลีบดอก รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด มีสีเขียว เมื่อสุกจะเปลี่ยนเป็นสีแดง รสเผ็ดร้อน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	โดยการปักชำ (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้ประกอบอาหาร เช่น ผัด แกง ผลแห้ง ฝนกับน้ำมะนาวดื่ม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับลม (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชา
การใช้ประโยชน์	ราก แก้พิษอัมพฤกษ์ อัมพาต แก้ตัวร้อน แก้ท้องร่วง ขับลมในลำไส้ เถา แก้พิษงู ขับเสมหะ แก้ปวดฟัน ปวดท้อง จุกเสียด ใบ แก้ปวดเมื่อย แก้เส้นเอ็น ดอก แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน แก้จุกเสียดแน่นท้อง ขับลมในลำไส้ ให้ผายและเรอ แก้หืด แก้ริดสีดวง แก้ลมวิงเวียน ผล แก้จุก แก้ลม แก้หืด ไอ แก้เสมหะ แก้หลอดลมอักเสบ ยาขับระดู ขับลม ท้องอืดเพื่อแน่นจุกเสียด ทาแก้ปวด และอีกเสบของกล้านเนื้อ (สุนทรี, 2540)

145. ช้าพลู

ชื่อท้องถิ่น	ช้าพลู, พลูลิง (เหนือ), สะพลึงละ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Wild Betal Leaf
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb. (ภาพผนวกที่ ข(145))
วงศ์	Piperaceae

ไม้ล้มลุก โคนต้นทอดเลื้อย มีรากออกตามข้อด้านล่าง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน เนื้อใบบาง โคนก้านใบเป็นร่อง ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยมีขนาดเล็ก เรียงอัดกันแน่นบนแกนช่อดอก เป็นรูปทรงกระบอก ช่อดอกแยกเพศอยู่ต่างต้น ช่อดอกเพศผู้สีครีม ขนาดเล็กกว่าช่อดอกเพศเมีย กลีบรวมรูปกลม 1 กลีบ เกสรเพศผู้ 3 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 4 แฉก ผล กลม ขนาดเล็กจำนวนมาก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	โดยการปักชำกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ใช้ประกอบอาหาร เช่น ผักสดจิ้มน้ำพริก แกง แก้วท้องอืด
การใช้ประโยชน์	ราก แก้อาการบิด บำรุงธาตุ แก้บิด แก้วท้องขึ้นอืดเพื่อขับลม ขับเสมหะ ราก ต้น ใบ ดอก ขับเสมหะ ผล เป็นส่วนผสมของยา รักษาโรคหืด แก้บิด ทั้งต้น แก้เสมหะ ท้องอืดท้องเฟ้อ รักษาโรคเบาหวาน (สุนทรี, 2540; อุไร, 2547ก) ใบ บำรุงธาตุ ขับลม แก้วท้องอืดเฟ้อ (อุไร, 2547ก)

146. เจตมูลเพลิงแดง

ชื่อท้องถิ่น	เจตมูลเพลิงแดง, ปิดปิวแดง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Fire Plant, Rose Coloured Leadwort
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Plumbago indica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(146))
วงศ์	Plumbaginaceae

ไม้พุ่ม กิ่งก้านมักทอดยาว ยอดอ่อนสีแดง ลำต้นกลมเรียบ กิ่งอ่อนสีเขียวปนแดง มีสีแดงบริเวณข้อ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่น สีเขียว ใบบาง แผ่นใบมักบิด ก้านใบและแกนกลางใบอ่อนมีสีแดง ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) มีดอกย่อย 10 - 15 ดอก ออกเป็นช่อตั้งขึ้นที่ปลายกิ่งหรือปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับและใบประดับย่อยรูปไข่ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปใบหอก เชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็ก สีเขียว มีขนเหนียวๆ ปกคลุม เมื่อจับจะรู้สึกเหนียวมือ กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็ก ปลายแยกเป็น 5 แฉก ปลายกลีบกลม มีติ่งหนาม สีแดงสด เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดตรงข้ามกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ก้านเกสรเพศเมียมีหลายขนาด มีขนยาวที่โคน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำ (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ดากแห้งต้มน้ำดื่ม บำรุงโลหิต แก้ท้องเสีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก บำรุงโลหิต ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ ขับโลหิตระดู แก่ริดสีดวงทวาร แก้ปวดท้อง แก้ท้องเสีย มีฤทธิ์บีบมดลูก ทำให้แท้งได้ ทาแก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน แก้ปวดข้อ ขับพยาธิ ระวังอาการปวดฟัน ใบ ช่วยย่อยอาหาร ขับผายลม (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

147. เจตมูลเพลิงขาว

ชื่อท้องถิ่น	เจตมูลเพลิงขาว, ปิดปิวขาว (เหนือ)
ชื่อสามัญ	White Leadwort, Ceylon Leadwort
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Plumbago zeylanica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(147))
วงศ์	Plumbaginaceae

ไม้พุ่ม กิ่งก้านมักทอขาว ลำต้นตั้งตรง กิ่งเอนลู่ลง หรือพาดพันบนต้นไม้อื่น แตกกิ่งก้านสาขามาก กิ่งอ่อนเป็นร่องและเป็นเหลี่ยม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปกลมรี รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปขอบขนาน โคนใบรูปลิ้นหรือมน ปลายใบแหลม ตอนปลายเป็นติ่ง ขอบใบเป็นคลื่น ใบบาง แผ่นใบบาง สีเขียวอ่อน ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมาก สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี เกสรกลางและก้านช่อดอกมีต่อมไว้กั้น ก้านมียางเหนียว มีใบประดับรูปไข่ ใบประดับย่อยรูปแถบ มีต่อมหนาแน่น กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็ก สีเขียวมีต่อมน้ำยางเหนียวติดมือ กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดเล็ก ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีขาว รูปไข่กลับ หรือรูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ปลายแหลมหรือเป็นติ่ง เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก อับเรณูสีม่วงน้ำเงิน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปรี เป็น 5 เหลี่ยม

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำ (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ดากแห้งต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย แก้วริดสีดวงทวารหนัก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมออาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก ขับลมในอก แก้วริดสีดวง แก้วบวม แก้วปวดท้อง แก้วท้องเสีย เป็นยารักษาโรคผิวหนัง กลากเกลื้อนและผื่นคัน ขับพยาธิ แก้วปวดข้อ ขับประจำเดือน ขับลมในลำไส้ แก้วอาการหาวเรอ ตัน ขับระดู ใบ แก้วลมในกองเสมหะ ขับผายลม แก้วฟกช้ำ ฝีบวม มาลาเรีย ดอก แก้วโรคตา แก้วโรคให้หนาวให้เย็น (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

148. ทับทิม

ชื่อท้องถิ่น	ทับทิม, พิล่า (หนองคาย)
ชื่อสามัญ	Pomegranate
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Punica granatum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(148))
วงศ์	Punicaceae

ไม้พุ่ม กิ่งขนาดเล็ก มีหนาม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอก โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ ก้านใบสั้นมาก ดอก เดี่ยว เกิดที่ซอกใบ สีแดงเข้ม ก้านดอกสั้น กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปกรวย กลีบหนา มีขน สีส้ม ปลายกลีบแยกเป็นแฉก 5 - 7 กลีบ รูปสามเหลี่ยม และติดทนนานจนเป็นผล กลีบดอก 5 - 7 กลีบ รูปเกือบกลม ปลายกลีบหนา ขอบกลีบย่น สีส้ม เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน ก้านชูอับเรณูยาวไม่เท่ากัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายยอดเป็นปุ่มกลม ผล กลมใหญ่ เปลือกหนา เมล็ด จำนวนมากล้อมรอบด้วยเนื้อฉ่ำน้ำสีชมพู

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เปลือกผล ต้มน้ำใช้ล้างแผล เมล็ด รับประทานเป็นผลไม้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยานางยิ)
การใช้ประโยชน์	เปลือกกราก ต้มดื่มแก้ระดูขาว แก้ตกเลือด (วุฒิ, 2540) เปลือกกรากและเปลือกต้นใช้เป็นยาขับพยาธิตัวตืด ตัวกลม ใบ อมกลี้ออก ทำยาล้างตา ดอก ใช้ห้ามเลือด เปลือกผลแห้ง เป็นยาแก้ท้องร่วง ท้องเดิน แก้บิด แก้โรคลักปิดลักเปิด เมล็ด เป็นยาแก้โรคลักปิดลักเปิด (สุนทรี, 2540)

149. ควินิน

ชื่อท้องถิ่น	ควินิน, ทะโลสุ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Quinine
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cinchona spp.</i> (ภาพผนวกที่ ข(149))
วงศ์	Rubiaceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 30 ม. เปลือกต้นมีสีน้ำตาล ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมรูปใบหอก โคนใบมน ปลายใบแหลมสั้น ขอบใบเรียบ หลังใบมีสีเขียวเป็นมัน ส่วนท้องใบมีสีเขียวอ่อนกว่า มักจะมีสีแดงและมีขนสั้นๆ ตามเส้นใบใหญ่ หูใบรูปใบหอก อยู่ระหว่างก้านใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกเป็นกลีบ กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็นกลีบ สีม่วง เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรตัวเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าดิบเขา
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือปักชำกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เปลือกต้น ต้มน้ำดื่มแก้ไข้มาลาเรีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอ ยาสุนัข และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น ต้มกับน้ำ หรือบดเป็นผงผสมน้ำดื่ม ใช้รักษาโรคไข้มาลาเรีย เจ็บปาก เจ็บคอ และเมื่าค้าง ห้ามใช้กับสตรีมีครรภ์ คนที่เป็นไข้มาลาเรียที่มีอาการปัสสาวะเป็นเลือด หรือปัสสาวะสีดำ และคนที่เป็นโรคหัวใจขึ้นรุนแรง (วิทย์, 2548)

150. เข็มแดง

ชื่อท้องถิ่น	เข็มแดง
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ixora lobbii</i> King & Gamble (ภาพผนวกที่ ข(150))
วงศ์	Rubiaceae

ไม้พุ่ม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปรีแกมขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีหูใบระหว่างก้านใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ขนาดใหญ่ สีแดงเข้ม สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็นแฉกเล็กๆ กลีบดอก 4 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็นแฉก ตั้งฉากกับหลอด เกสรเพศผู้ 4 อัน ติดระหว่างแฉกของกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้น เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ก้านเกสรเพศเมียยาว ปลายแยกเป็น 2 แฉก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ปักชำกิ่ง หรือตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ดมดับบรรเทาอาการบวม (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้กษุม แก้กโรคตา แก้กเสมหะและกำเดา บำรุงไฟธาตุ (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

151. ยอบ้าน

ชื่อท้องถิ่น	ยอบ้าน, มะดาเลื่อ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Morinda citrifolia</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(151))
วงศ์	Rubiaceae

ไม้พุ่ม ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่กลับ โคนใบรูปลิ้ม ปลายใบแหลม ขอบใบเว้าเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน หูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ลักษณะคล้ายใบขนาดเล็ก ปลายงอมุมโค้งลง ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็นแฉกเล็กๆ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกแหลม สีขาว โคนหลอดดอกด้านในมีขน เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล รวม รูปรี เมื่อสุกสีขาว

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือการปักชำกิ่ง (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน ใบ ใช้ประกอบอาหาร เช่น ร่องห่อหมก ใส่แกง ผลดิบ คั้นดื่มแก้ไอเจ็บ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ใบ บำรุงร่างกาย แก้ปวดท้อง ท้องร่วง หรือคั้นเอาน้ำสระผมฆ่าเหา ทาแก้โรคเก๊าท์ ปวดตามข้อเล็กๆ ของนิ้วมือนิ้วเท้า ผล ช่วยขับลมในกระเพาะอาหาร บำรุงเลือด แก้คลื่นไส้ อาเจียน ผสมยาแก้สะอึก อมแก้เหงือกเปื่อย ฟอกเลือด ขับน้ำคาวปลา ทำให้ประจำเดือนมาปกติ ไม่ควรให้หญิงมีครรภ์กินเพราะจะทำให้แท้งได้ นอกจากนี้เปลือกรากยังใช้ทำสีย้อมผ้า ให้สีแดง ส่วนเนื้อรากให้สีเหลือง แต่ถ้าใช้รากที่ติดเปลือกให้สีแดง ใช้ย้อมผ้าไหม และผ้าฝ้ายได้อย่างดี (อุไร, 2547ก; วิทย์, 2548) ราก แก้กระษัยเป็นยาระบาย ใช้ผสมยารักษาวัณโรค คั้น ใช้เป็นส่วนผสมกับสมุนไพรอื่นเป็นยารักษาวัณโรค ดอก ประยุทาแก้วัณโรค (วิทย์, 2548)

152. คัดเค้าแดง

ชื่อท้องถิ่น	คัดเค้าแดง, พญาท้าวเฒ, สลักเขียว
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng. (ภาพผนวกที่ ข(152))
วงศ์	Rubiaceae

ไม้พุ่ม ลำต้นโตและยาว พาดพันเลื้อยไปตามต้นไม้อื่นและกิ่งไม้อื่น ตามโคนใบและกิ่งก้านทั่วไป มีหนามแหลมโค้ง 1 คู่ เมื่อกิ่งแก่จะโค้งหาลำต้นในลักษณะที่หนามไปล้อมลำต้นไว้ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีแกมรูปใบหอก โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง มีกลิ่นหอม สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นแฉกสั้นๆ กลีบดอก 5 กลีบ โคนกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกเป็น 5 กลีบ สีขาว เกสรเพศผู้ 5 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล กลุ่ม รูปทรงกลม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบเขาทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เถา ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเมื่อย ชาวบ้านเชื่อว่าเวลาเข้าป่าให้พกติดตัว เหน็บไว้ที่เอว ช่วยป้องกันสัตว์มีพิษได้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสมยศ และหมอยาสุนัน)
การใช้ประโยชน์	เถา ฝนกับน้ำมะนาวหรือน้ำขาวข้าวทาแผล แก้พิษแมลงสัตว์กัดต่อย ทาเหงือกฟันแก้ปวดฟัน แก้พิษงู ใช้ทั้งกินและทา (วุฒิ, 2540)

153. ตดหมูตดหมา

ชื่อท้องถิ่น	ตดหมูตดหมา, หญ้าตดหมา (เหนือ), พังโหม (กลาง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Paederia linearis</i> Hook.f. (ภาพผนวกที่ ข(153))
วงศ์	Rubiaceae

ไม้เลื้อย ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปใบหอกแคบเรียวเล็ก โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเรียบ มีกลิ่นเหม็น ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบหรือปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็นแฉก มีขน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉก ด้านในหลอดกลีบดอกสีม่วงเข้ม มีขน เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก ก้านชูอับเรณูสั้นมาก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบรูปทรงกระบอก ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล กลม แบน กลีบเลี้ยงยังคงติดอยู่ที่ปลายผล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นเป็นวัชพืชตามที่รกร้าง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ตำพอกหยาบๆ นำไปย่างไฟ แล้วให้นั่งทับแก้ริดสีดวง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก ฝนหยอดตา แก้ตาฟาง ตาแฉะ ตาแมว ต้มดื่ม ทำให้อาเจียน ฝนทา แก้ริดสีดวงทวาร ใบ แก้พิษงู แก้ปวดฟัน แก้รำมะนาด ตำพอก แก้เริ่ม งูสวัด แก้ปวดแสบปวดร้อน ผล ทาพื้น ทำให้พื้นมีสีดำ แก้ปวดฟัน ทั้งต้น แก้กานขาง แก้กัวร้อน ขับลม แก้ท้องเสีย ต้มดื่ม ขับปัสสาวะ ถอนพิษสุรา ยาสูบ พิษจากอาหาร (วุฒิ, 2540)

154. มะนาว

ชื่อท้องถิ่น	มะนาว
ชื่อสามัญ	Lime
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.) Swingle (ภาพผนวกที่ ข(154))
วงศ์	Rutaceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 1.5 - 4 ม. แตกกิ่งก้านแน่น ลำต้นและกิ่งมีหนามแหลมคม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีถึงรูปไข่ โคนใบมนมีปีกแคบๆ ปลายใบแหลม ขอบใบหยัก ผิวใบมัน มีต่อมน้ำมันกระจายอยู่ตามผิวใบ มีกลิ่นหอม ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบสมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ เชื่อมติดกัน กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน สีขาว รูปขอบขนานรียาวขาว ปลายแหลม หลุดร่วงง่าย มีกลิ่นหอม เกสรเพศผู้ จำนวนมาก แยกกัน ติดที่จานฐานดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปขอบขนาน ปลายเป็นปุ่มกลม ผล สด แบบ hesperidium รูปทรงกลม ผันงผลบางเกลี้ยง สีเหลืองปนเขียว มีต่อมน้ำมันหนาแน่น ภายในมีถุงน้ำเล็กๆ รสเปรี้ยว เมล็ดขนาดเล็ก รูปไข่ เปลือกเรียบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ตอนกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ตกแต่งรสชาติอาหาร
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้ ถอนพิษ ผ่นกับสุราทาแก้ปวดฝี ดม้นำดื่ม เป็นยาแก้ฟกช้ำจากการถูกกระแทก หรือจากการหกล้ม แก้ปวด แก้พิษสุนัขบ้ากัด ใบ ดม้นำดื่ม เป็นยาแก้ไอ ละลายเสมหะ แก้ท้องอืดท้องเสีย ช่วยขับลม ทำให้เจริญอาหาร น้ำในผล ผสมเกลือและน้ำตาลทรายแดง จิบแก้เสมหะ แก้ไอ แก้เลือดออกตามไรฟัน ฟอกโลหิต ล้างเสมหะในคอ เมล็ด คั่ว บดเป็นผงหรือดมดื่มน้ำ ขับเสมหะ แก้ไข้ บำรุงน้ำดี (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) ผล คั้นนำดื่มหรือกินสด เป็นยาแก้กระหาย แก้อ่อนใน ถ่ายพยาธิ หรือใช้ผลดองเกลือจนเป็นสีน้ำตาล ใช้เป็นยาขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ เปลือกผล ใช้เปลือกแห้ง ดมนำดื่ม เป็นยาแก้จุกเสียดแน่นท้อง แก้ปวดท้อง ขับเสมหะ บำรุงกระเพาะอาหาร ขับลม (วิทย์, 2548)

155. มะกรูด

ชื่อท้องถิ่น	มะกรูด, มะปูด (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Leech Lime, Bitter Orange, Makrut Lime
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Citrus hystrix</i> DC. (ภาพผนวกที่ ข(155))
วงศ์	Rutaceae

ไม้ต้น สูง 3 - 5 ม. ลำต้นมีหนาม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเว้าเป็นคลื่น ด้านใต้ใบมีต่อมใส มีกลิ่นหอม ผิวใบหนาเป็นมัน ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มกว่า ด้านล่าง เนื้อใบหนา ก้านใบแผ่ออกคล้ายแผ่นใบรูปไข่ ปลายตัด โคนใบแหลมถึงมน ขอบใบเว้า ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ปลายยอด สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ แยกกัน รูปไข่ กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน สีขาว รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน ติดที่จานฐานดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปขอบขนาน ปลายเป็นปมกลม ผล กลมสีเขียว ผิวขรุขระ ที่ผิวมีต่อมใสจำนวนมาก มีกลิ่นหอม

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	โดยการตอนกิ่ง หรือเสียบยอด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบและผล ใช้ตากแห้งกลั่นอาหาร ผล ใช้สระผมแก้รังแค
การใช้ประโยชน์	น้ำมะกรูดใช้สระผม ช่วยแก้รังแค คันศีรษะ ทำให้ผมดกเป็นมัน แก้ไอ แก้เจ็บคอ หรือใช้แทนยาสีฟัน ทำให้เหงือกแข็งแรง บ้างก็ใส่ใบมะกรูดไว้ในถังข้าวสารเพื่อป้องกันมอด นอกจากนี้ชาวไทยทรงดำ จะนำผิวผลมาตากแห้ง บดเป็นผง กินเป็นยาบำรุงเลือดและยาระบาย (อุไร, 2547ก) ใบ นำมาปรุงอาหารช่วยดับกลิ่นคาว ผล ใช้ผลสด นำมาประกอบอาหาร หรือนำมาดองใช้ เป็นยาฟอกเลือดในสตรี ขับลมในลำไส้ ขับระดู แก้ลมจุกเสียด แก้โรคลักปิดลักเปิด และใช้บำรุงประจำเดือน หรือใช้ผลสด นำมาผิงไฟให้เกรียม ละลายกับน้ำผึ้ง ใช้ทาเส้นให้เด็กที่เกิดใหม่ (วิทย์, 2548)

156. ส้มโอ

ชื่อท้องถิ่น	ส้มโอ, มะโอ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Pummelo
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Citrus maxima</i> (Burm.f.) Merr. (ภาพผนวกที่ ข(156))
วงศ์	Rutaceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 8 ม. แตกกิ่งก้านต่ำ กิ่งก้านแผ่ มีหนาม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ถึงรูปรี โคนก้านใบมีหูใบแผ่ออกเป็นรูปหัวใจ ปลายใบแหลมและเว้า ขอบใบเรียบหรือเว้าเป็นคลื่นตื้นๆ มีต่อมน้ำมันกระจายตามผิวใบ มีกลิ่นหอม ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 6 กลีบ เชื่อมติดกัน กลีบดอก 6 กลีบ แยกกัน สีขาว มีกลิ่นหอม เกสรเพศผู้จำนวนมาก ติดบนจานฐานดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายเป็นปุ่มกลม ผล แบบส้ม (hesperidium) รูปกึ่งทรงกลม ขนาดใหญ่ เปลือกหนา สีเหลืองปนเขียว มีต่อมน้ำมันกระจายทั่วไป ภายในมีฉ่ำน้ำหวานสีเหลืองอ่อนถึงสีชมพู มีรสหวานหรือหวานอมเปรี้ยว มีเมล็ดฝังอยู่ เมล็ด น้อย เป็นสัน สีเหลืองอ่อน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ตอนกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	ราก แก้หวัด แก้ไอ แก้ปวดท้อง ปวดกระเพาะอาหาร ใบ แก้ท้องอืดแน่นเพื่อ ตำพอกแก้ปวดศีรษะ เป็นยาแก้ปวดข้อ ดอก ขับเสมหะ ขับลม แก้ปวดกระเพาะอาหาร เปลือกผล ขับเสมหะ แก้แน่นจุกเสียด เป็นยาขับลม แนนหน้าอก ปวดท้องน้อย ใช้ตำพอกฝี แก้ไส้เลื่อน ต้มอาบแก้คัน ผิวเปลือก ประโยชน์ รุงยาหอม แก้ลมวิงเวียน หน้ามืดตาลาย แก้จุกเสียดแน่นเพื่อ เนื้อผล แก้เสมหะ บำรุงโลหิต ทำให้ชุ่มคอ เมล็ด แก้ปวดท้อง แก้ไส้เลื่อน (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) ผล แก้เมาสุรา ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร ทำให้เจริญอาหาร (วิทย์, 2548)

157. กระเจาะ

ชื่อท้องถิ่น	กระเจาะ, พญาชา, ทานาคา (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Naringi crenulata</i> (Roxb.) Nicolson (ภาพผนวกที่ ข(157))
วงศ์	Rutaceae

ไม้ต้น สูงได้ถึง 15 ม. ลำต้นและกิ่งมีหนาม เนื้อไม้เมื่อตัดมาใหม่ๆ มีสีขาว แล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อน ถ้าทิ้งไว้นานๆ จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลปนเหลืองอ่อน ใบ ประกอบแบบขนนกชั้นเดียว เรียงเวียน มี 3 - 7 ใบย่อย รูปรีหรือรูปไข่กลับ โคนใบสอบ ปลายใบแหลมหรือมน ขอบใบจักฟันเลื่อยตื้นๆ ก้านใบแผ่เป็นปีก ลักษณะเป็นครีบอกสองข้าง เป็นช่วงๆ ระหว่างคู่ใบย่อย ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน มีต่อมน้ำมันกระจายอยู่ทั่วไป ดอก ช่อแบบช่อกระจะ (raceme) ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 4 กลีบ เชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก ผิวด้านนอกมีขนสั้นละเอียด มีต่อมน้ำมัน ด้านในเกลี้ยง กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน สีขาว มีกลิ่นหอม รูปไข่แกมรูปรี มีต่อมน้ำมันประปราย เกสรเพศผู้ 8 อัน แยกกัน ยาวเกือบเท่ากัน หรือสลับกันระหว่างสั้นกับยาว ก้านชูอับเรณูรูปลิ้นแฉก อับเรณูรูปขอบขนานแกมรูปไข่ ปลายเป็นดั่งแหลมสั้น เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีต่อมน้ำมัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เนื้อไม้ ฝนทาบำรุงผิวหนัง
การใช้ประโยชน์	ราก แก้วโรคลำไส้ปวดท้องบริเวณลำไส้ใหญ่ และบริเวณขั้วกระเพาะตรงลิ้นปี่ เป็นยาระบายท้อง ขับเหงื่อ ฝนกับน้ำสะอาด ผัดหน้าแทนแป้งทำให้ผิวสีเหลือง แก้วสัวฝ้า เนื้อไม้ แก้วไข แก้วผอมแห้ง ดับพิษร้อน แก้วกระษัย แก้วโลหิต ใบ แก้วโรคลมบ้าหมู ผลแห้ง แก้วพิษ แก้วไข แก้วอาหารไม่ย่อย ท้องอืดเฟ้อ บำรุงร่างกาย (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

158. โศกกระออม

ชื่อท้องถิ่น	โศกกระออม, ลูกลิบเครือ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Balloon Vine, Heart Pea, Heart Seed
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cardiospermum halicacabum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(158))
วงศ์	Sapindaceae

ไม้เลื้อย แตกกิ่งก้านมาก ลำต้นเป็นร่องตามยาว 5 ร่อง ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงสลับ มีใบย่อย 3 ใบ รูปไข่ โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้าลึก ผิวใบทั้งสองด้านมีขนขนาดเล็ก ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ เชื่อมติดกัน ขนาดไม่เท่ากัน กลีบด้านนอก 2 กลีบ ขนาดใหญ่กว่ากลีบด้านใน กลีบดอก 4 กลีบ แยกกัน สีขาว รูปไข่กลับ เกสรเพศผู้ 8 อัน เป็นหมัน 4 อัน แยกกัน อับเรณูสีเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มีสัน 3 สัน ก้านเกสรเพศเมียสั้นมาก ปลายแยกเป็น 3 แฉก ผลค่อนข้างกลม มีสัน 3 สัน พองออก ข้างในกลวง มีขน เมล็ด กลมสีดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ต้มดื่มขับปัสสาวะ เมล็ด นำมาร้อยเชือกพันไว้รอบเอวเด็ก เชื่อว่าจะป้องกันโรคขัดเบา (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก ทำให้อาเจียน เป็นยาระบาย รักษาต่อ แก้มพิษงูเห่า ใบ แก้หืด ไอ ตำพอกฝี ดอก ขับโลหิต ผล ดับพิษทั้งปวง บำรุงน้ำดี ดับพิษ แผลไฟไหม้ เมล็ด แก้ไข้ ขับเหงื่อ ทั้งห้า แก้ไข้ ขับปัสสาวะ เป็นยาระบาย บำรุงน้ำนม (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

159. ลำไย

ชื่อท้องถิ่น	ลำไย
ชื่อสามัญ	Longan
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dimocarpus longan</i> Lour. subsp. <i>longan</i> var. <i>longan</i> (ภาพผนวกที่ ข(159))
วงศ์	Sapindaceae

ไม้ต้น เปลือกขรุขระ สีน้ำตาลหรือสีเทา กิ่งค่อนข้างเปราะ ใบ ประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 2 - 5 คู่ เรียงตรงข้ามหรือสลับ รูปรีหรือรูปใบหอก โคนใบป้าน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ใบเป็นคลื่นเล็กน้อย สีเขียวเข้มเป็นมัน เห็นเส้นแขนงใบ แตกออกมาจากเส้นกลางใบชัดเจน ดอกช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ขนาดเล็ก เกิดที่ปลายยอด มีทั้งดอกเพศผู้ ดอกเพศเมีย และดอกสมบูรณ์เพศ อยู่ในช่อดอกเดียวกัน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ หนาแข็ง สีเขียวปนน้ำตาล กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว ดอกเพศผู้ มีเกสรเพศผู้ 6 - 8 อัน เรียงบนจานฐานดอก มีสีน้ำตาลอ่อน และมีลักษณะอ้วนน้ำก้านชูอับเรณูมีขน ดอกเพศเมีย มีเกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ มี 2 พู แต่ละพูจะมีเพียง 1 ช่องเท่านั้นที่เจริญเติบโตและพัฒนาจนเป็นผล ส่วนอีกพูหนึ่งจะค่อยๆ ฝ่อ ด้านนอกของรังไข่มีขนปกคลุม ปลายแยกเป็น 2 แฉก เกสรเพศผู้ 8 อัน อับเรณูของเกสรตัวผู้จะไม่มีการแตก และไม่มีการงอก แต่จะค่อยๆ แห้งไปหลังดอกบาน ดอกสมบูรณ์เพศ มีทั้งเกสรเพศผู้และเกสรเพศเมียอยู่ในช่อดอกเดียวกัน รังไข่พองเป็นกระเปาะ ค่อนข้างกลม ขนาดเล็กกว่ารังไข่ของดอกเพศเมีย ยอดเกสรเพศเมียจะสั้นกว่า และตรงปลายจะแยกเพียงเล็กน้อยเมื่อดอกบาน ผล สด แบบเนื้อผลเจริญมาจากเปลือกเมล็ดชั้นนอก (aril) รูปร่างค่อนข้างกลม เปลือกบางสีน้ำตาลอ่อน เนื้อมีสีขาวคล้ายวุ้น เจริญมาจากเปลือกหุ้มเมล็ด รสหอมหวาน เมล็ด มี 1 เมล็ด รูปร่างกลม สีดำเข้มเป็นมัน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มกับน้ำตาลกรวดดื่ม แก้เสมหะและลม กระจายเลือดที่คั่งเป็นลิ่มเป็นก้อน เนื่องจากชอกช้ำ แก้กษามากผิดปกติ (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548) ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้กิดสีดวงทวาร แก้ไข้หวัด เนื้อหุ้มเมล็ด ต้มน้ำดื่มหรือแช่เหล้า บำรุงเลือดลม หัวใจ (วิทย์, 2548)

160. ละมุด

ชื่อท้องถิ่น	ละมุด, ละมุดฝรั่ง
ชื่อสามัญ	Sapodilla
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Manilkara zapota</i> (L.) P.Royen (ภาพผนวกที่ ข(160))
วงศ์	Sapotaceae

ไม้ต้น สูงประมาณ 15 - 20 ม. มีกิ่งเหนียว กิ่งก้านแตกออกรอบลำต้นเป็นชั้นๆ เปลือกสีน้ำตาล มียางสีขาวอยู่ทั่วทุกส่วนของลำต้น ก้านดอกมีขนสีน้ำตาลแดงปกคลุม ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปรี โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ สีเขียวเข้มเป็นมัน ท้องใบมีสีน้ำตาลอมเขียว เกิดเป็นกระจุกแน่นตามปลายกิ่ง ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 8 กลีบ สีน้ำตาลอ่อน เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยก เรียงเป็น 2 วง วงละ 4 กลีบ กลีบดอก 16 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน สีเหลืองนวล เรียงเป็น 2 วง วงละ 8 กลีบ เกสรเพศผู้ 8 อัน แยกกัน มีกลีบดอกหุ้มไว้ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด แบบมีเนื้อหลายเมล็ด (berry) รูปไข่ ยาวรีหรือกลม เปลือกผลบาง สีน้ำตาล ผลดิบมียางสีขาว รสฝาด แข็ง เมื่อสุกจะนิ่มหวาน ไม่มียาง เมล็ด รูปยาว รี สีดำเป็นมัน ฝังอยู่ในเนื้อ 2 - 6 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือตอนกิ่ง
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	รับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น นำมาต้ม เป็นยาแก้บิด ผลสุก นำมารับประทานเป็นผลไม้ เมล็ด เป็นยาบำรุง ยาง จากผลดิบ ใช้เป็นยาถ่ายพยาธิอย่างแรง (จิรภา, 2552)

161. ปลาไหลเผือก

ชื่อท้องถิ่น	ปลาไหลเผือก, เอียนดอน (อีสาน), ลองเบะ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack (ภาพผนวกที่ ข(161))
วงศ์	Simaroubaceae

ไม้พุ่ม ลำต้นตรง เปลือกต้นเรียบ สีน้ำตาลอมดำ แตกกิ่งก้านน้อย กิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขนปกคลุม ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ หนาแน่นที่ปลายยอด รูปใบหอกหรือรูปรี โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบเรียบสีเขียวเข้ม ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ขนาดใหญ่ ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 - 6 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก สีม่วงแดง รูปไข่ มีขน เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล สด รูปกลมรี ออกเป็นพวง ผิวเรียบ สีเขียว เมื่อสุกเป็นสีแดง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบแล้งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก นำมาตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาอาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก ถ่ายฝีในท้อง ถ่ายพิษต่างๆ ใช้เป็นยาแก้ไข้ ไข้รับประทานแก้ วัณโรคในระยะบวมขึ้น ขับพยาธิ แก้ต่อมทอนซิลอักเสบ เจ็บคอ ไข้มาลาเรีย รักษาโรคอัมพาต ขับถ่ายน้ำเหลือง แก้ท้องผูก รักษา ความดันเลือดสูง (สุนทร, 2540; เพ็ญญา และคณะ, 2549) เปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม แก้ไข้จับสั่น แก้ไข้ทรพิษ แก้ไข้เหือดหัด (เพ็ญญา และคณะ, 2549)

162. คนทา

ชื่อท้องถิ่น	คนทา, หนามจี (เหนือ), สีฟันคนทา (กลาง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr. (ภาพผนวกที่ ข(162))
วงศ์	Simaroubaceae

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 3 - 6 ม. ลำต้นและกิ่งมีหนามแข็ง ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ก้านและแกนกลางที่ใบย่อยติดแผ่ขยายออกเป็นปีกแคบๆ ใบย่อยมี 11 - 15 ใบ รูปรีหรือรูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบหยักห่างๆ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยง 4 - 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน กลีบดอก 4 - 5 กลีบ แยกกัน ด้านนอกสีแดงแกมม่วง ด้านในสีเหลืองนวล ภายในมีเป็นดอก เกสรเพศผู้ 8 - 10 อัน มีแผ่นลั่นหยักเป็น 2 พู มีขนหนาแน่นตามขอบแผ่นลั่น เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังไข่เหนือวงกลีบ หยักเป็นพูเล็กน้อย ก้านเกสรเพศเมียมีขนสั้นนุ่ม ผล สด ค่อนข้างกลม ผิวนอกคล้ายแผ่นหนัง ภายในมีเมล็ดแข็ง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบเขาทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ต้มดื่ม แก้ไข้ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้ทุกชนิด กิ่งก้าน ใช้สีฟัน รักษาฟัน ทั้งต้น แก้ไข้ทุกชนิด แก้วร้อนในกระหายน้ำ แก้บิด ท้องเสีย (วุฒิ, 2540) เปลือก ต้นและราก ต้มดื่ม รักษาอาการไข้เพื่อเส้น ท้องร่วง แก้โรคทางเดินลำไส้ ไข้เหนือ ไข้พิษ แก้ไข้ (เพ็ญญา และคณะ, 2549)

163. พริกขี้หนู

ชื่อท้องถิ่น	พริกขี้หนู, พริก, พริกนก (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Bird Chili
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Capsicum frutescens</i> L. var. <i>frutescens</i> (ภาพผนวกที่ ข(163))
วงศ์	Solanaceae

ไม้พุ่มขนาดเล็ก มีการเจริญของกิ่งเป็นแบบแยกแขนงเป็น 2 ไปเรื่อยๆ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรี โคนใบแหลม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก ติดคงทนจนเป็นผล กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น สีขาว เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เรียงสลับกับ แฉกของกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล มีลักษณะกลมยาว มีทั้งสีเหลืองอ่อน สีเขียวอ่อน สีเขียวเข้ม ผลสุกจะเป็นสีแดง ผิวลื่นเป็นมัน ภายในผลกลวง และมีแกนกลาง รอบๆ แกนจะมีเมล็ดสีเหลืองเกาะอยู่มากมาย และเมล็ดจะมีรสเผ็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้ประกอบอาหาร ใบ ตำพอกฝี (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาหา)
การใช้ประโยชน์	ผล ช่วยขับลม แก้ปวด ขับเหงื่อ ทำให้เลือดไหลเวียนดี ป้องกัน หลอดเลือดตีบตัน ต้อกระจก และมะเร็งบางชนิด ช่วยเจริญอาหาร รักษาอาการอาเจียน รักษาโรคหิด กลาก โรคบิด (อุไร, 2547ข; วิทย์, 2548)

164. ลำโพง

ชื่อท้องถิ่น	ลำโพง, ลำโพงขาว
ชื่อสามัญ	Thorn Apple
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Datura metel</i> L. var. <i>metel</i> (ภาพผนวกที่ ข(164))
วงศ์	Solanaceae

ไม้พุ่มขนาดเล็ก กิ่งอ่อนมีขน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบเฉียงมน ปลายใบเรียวแหลม ถึงแหลมคล้ายหาง ขอบใบเว้า ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกแหลม ติดคงทนจนเป็นผล กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปกรวย สีขาว เกสรเพศผู้ 5 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ เหนือวงกลีบ รูปร่างกลม ปลายยอดบานออกเล็กน้อย ผล กลม มีหนามอ่อน เมล็ด รูปไตบิดเบี้ยว สีน้ำตาลอ่อน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอก ใช้ดอกแห้งมวนบุหรี่ยสูบ แก้หอบหืด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ใบ พอกแผลฝี แผลไฟไหม้ รักษาไขข้ออักเสบ แก้กลากเกลื้อน ใช้ทาต้านมของหญิงลูกอ่อนที่ให้นมบุตร แก้อาการอักเสบของเต้านม น้ำจากใบสด หยอดหู แก้ปวดหู ใบและดอกแห้ง เป็นยารักษาโรคหืด คลายการหดเกร็งของกล้ามเนื้อเรียบ เมล็ด แก้โรคผิวหนัง แก้ปวดฟัน ทูบพอแหลก แช่กับน้ำมันพืช 7 วัน ทาบริเวณที่ปวดเมื่อย หรือขัดยอก ช่วยบรรเทาอาการปวด (สุนทรี, 2540; วิทย์, 2548) ทั้งต้น เป็นยาระงับความเจ็บปวด แก้อาการเกร็ง (วิทย์, 2548)

165. มะเขือขึ้น

ชื่อท้องถิ่น	มะเขือขึ้น, มะเขือเปราะ
ชื่อสามัญ	Cockroach Berry
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq. (ภาพผนวกที่ ข(165))
วงศ์	Solanaceae

ไม้พุ่มขนาดเล็ก โคนต้นมีเนื้อไม้ มีขน มีหนาม ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปไข่ โคนใบเบี้ยว เล็กน้อย ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้า ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้มกว่า ด้านล่าง ก้านใบมีขน ดอก เดี่ยว สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก ติดก้นจนเป็นผล มีขน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น สีม่วง ปลายแยกเป็นแฉก ด้านหลังกลีบมีขน เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เรียงสลับกับแฉกของกลีบดอก ก้านอับเรณูสั้น อับเรณูยาว สีเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รูปรีหรือกลม สีขาว เมื่อแก่สีเหลือง เมล็ด กลม แบน สีครีม หรือน้ำตาลอ่อน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้ประกอบอาหาร ราก ดมแก้ไอ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก ขับเสมหะ แก้ไอ กระทุ้งพิษไข้ ใช้ปรุงกับยาอื่น แก้กามตาย ด้าน และบำรุงความกำหนัด ผล แก้เสมหะ แก้น้ำลายเหนียว ช่วยลดคลอเรสเตอรอลในเลือด แก้โรคความดันโลหิตสูง (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ก)

166. มะแว้งต้น

ชื่อท้องถิ่น	มะแว้งต้น, มะแว้ง, มะแคว้ง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Solanum indicum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(166))
วงศ์	Solanaceae

ไม้พุ่ม เปลือกต้นเรียบสีน้ำตาล ขอดอ่อนและต้นอ่อนมีขนสีขาว ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ หรือขอบขนาน โคนใบมนหรือเว้าเล็กน้อย ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้า ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามกิ่งหรือซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉกแหลม ติดคงทนจนเป็นผล ด้านนอกมีขน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น สีม่วง ปลายแยกเป็นแฉกแหลม เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เรียงสลับกับ แฉกของกลีบดอก อับเรณูยาว สีเหลือง ก้านชูอับเรณูสั้น เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รูปทรงกลม ผิวเรียบ ผลดิบสีเขียวไม่มีลาย ผลสุกสีส้ม เมล็ด แบน มีจำนวนมาก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล แก้วไธ ขับเสมหะ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และ หมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้วไธสันนิบาต กัดเสมหะ ขับปัสสาวะ ขับลม แก้วไธ แก้วกัน ผล แก้วไธ ขับเสมหะ ขับปัสสาวะ เจริญอาหาร บำรุงน้ำดี รักษา โรคเบาหวาน รักษาโรคทางไต (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540) ทั้งต้น แก้โลหิตออกทางทวารหนัก ทวารเบา ใบ บำรุงธาตุ แก้วไธ แก้วกัน โรค (สุนทรี, 2540)

167. มะอึก

ชื่อท้องถิ่น	มะอึก, มะเขือปู้ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Solanum stramonifolium</i> Jacq. (ภาพผนวกที่ ข(167))
วงศ์	Solanaceae

ไม้พุ่มขนาดเล็ก ทุกส่วนมีขนละเอียดสีน้ำตาลอ่อนปกคลุม เมื่อแก่ลำต้นจะมีหนามแหลมๆ และขนละเอียดขึ้นเต็มไปหมด ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กว้าง โคนใบเว้าหรือตัด ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้าเป็นพู ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน มีหนามแข็งอยู่บนเส้นใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยก เป็นแฉกแหลม ติดคงทนจนเป็นผล ด้านนอกมีขน กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น สี ขาว ปลายแยกเป็นแฉกแหลม เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เรียงสลับกับแฉกของกลีบดอก อับเรณูยาว สีเหลือง ก้านชูอับเรณูสั้น เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รูปทรงกลม ผิวมีขนยาว หนาแน่น ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีเหลืองอมส้ม เมล็ด แบน มีจำนวนมาก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ปวดฟัน แก้ไข้ พอกแก้คัน ช่วยบำรุงน้ำดี กัดเสมหะ ใบ พอกแก้คัน ผล กัดเสมหะ แก้ไอ เมล็ด แก้ปวดฟัน โดยเผาสุดดมควันเข้าไป ส่วนขนของผล ในสมัยโบราณนำมาทอดกับไข่ให้เด็กกิน เชื่อว่าจะช่วยขับพยาธิได้ (สุนทรี, 2540; อุไร, 2547ก)

168. มะเขือพวง

ชื่อท้องถิ่น	มะเขือพวง, หมากรกั้ง (นครราชสีมา), ยังกู่ละชะ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Common Asiatic Weed, Pea Eggplant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Solanum torvum</i> Sw. (ภาพผนวกที่ ข(168))
วงศ์	Solanaceae

ไม้พุ่ม กิ่งอ่อนมีจุดประสีม่วง โคนต้นมีเนื้อไม้ มีขน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบเบี้ยว ปลายใบแหลม ขอบใบเว้า 5 - 6 แฉก ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ก้านใบมีขน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็นแฉกแหลม มีขน ติดคงทนจนเป็นผล กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้น ปลายแยกเป็นแฉก สีขาว มีขน เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เรียงสลับกับแฉกของกลีบดอก อับเรณูยาว สีเหลือง ก้านชูอับเรณูสั้น เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปรางกลม มีขน ปลายแยกเป็นสองแฉก ผล กลม สีเขียว ออกเป็นพวง เมล็ด กลมแบน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	ผล ช่วยย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ ตำคั้นเอาน้ำผสมเกลือ หรือทุบจิ้มเกลืออม แก้ไอ (วุฒิ, 2540) ราก ใช้รากสด ทำให้ละอิดพอกเท้าที่แตกเป็นแผล ลำต้น ใช้ลำต้นแห้ง ต้มดื่มเป็นยาช่วยย่อยอาหาร ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ แก้ปวด ฟกช้ำ ทำให้เลือดหมุนเวียนได้ดี ใบ ใช้ใบสด ทำให้ละอิดพอกบริเวณแผล ใช้ห้ามเลือด แก้ฝีบวมมีหนอง (วิทย์, 2548)

169. กฤษณา

ชื่อท้องถิ่น	กฤษณา, ไม้หอม (ตะวันตก)
ชื่อสามัญ	Eagle Wood
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Aquilaria crassna</i> Pierre ex Lecomte (ภาพผนวกที่ ข(169))
วงศ์	Thymelaeaceae

ไม้ต้น สูง 18 - 30 ม. ลำต้นตั้งตรง เปลือกลำต้นเรียบสีเทา เนื้อไม้อ่อนสีขาว มีกลิ่น หอม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีแกมขอบขนาน โคนใบรูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น แผ่นใบเป็นมัน เห็นเส้นใบชัดเจน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง มี กลิ่นหอมฉุน ดอกย่อยมีขนาดเล็กสีขาวอมเหลือง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ เชื่อมติดกัน เป็นหลอดสั้นๆ ด้านนอกมีขนประปราย ด้านในมีขนหนาแน่น

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เปลือก ดมด้ม แก้ไข้มาลาเรีย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา หมอยาเพชร และหมอยาสุนทรี)
การใช้ประโยชน์	เนื้อไม้ เป็นยาบำรุงหัวใจ แก้อาเจียน วิงเวียนศีรษะ ท้องร่วง โรค ปวดตามข้อ แก้กะหายน้ำ แก่นไม้ บำรุงโลหิต บำรุงหัวใจ บำรุง ดับและปอดให้ปกติ น้ำมันจากเมล็ด รักษาโรคผิวหนัง แก้โรค เรื้อน แก้มะเร็ง ชาวอินดูใช้ชันมาจุดไฟ เพื่อให้มีกลิ่นหอมใน โบสถ์ ผงไม้หอมใช้โรยบนเสื้อผ้า เพื่อฆ่าหมัดและเหา (เพ็ญญา และ กัญจน, 2542) เนื้อไม้ที่ราลง บำรุงโลหิต แก้ตับปอดพิการ แก้ไข้เพื่อเสมหะและลม แก้ลมวิงเวียน ดมน้ำดมแก้ร้อนใน กระหายน้ำ ใช้ปรุงเป็นยาบำรุงและรักษาโรคหัวใจ แก้โรคลม (เพ็ญญา และคณะ, 2549)

170. สลอลเล็ก

ชื่อท้องถิ่น	สลอลเล็ก, ส้มกุ้ง
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Microcos sinuata</i> (Wall. ex Mast.) Burret (ภาพผนวกที่ ข(170))
วงศ์	Tiliaceae

ไม้ต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรีหรือรูปไข่กลับ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเว้าเป็นคลื่น แผ่นใบเกลี้ยง มีขนตามเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบด้านล่าง ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) แยกแขนงสั้นๆ ออกตามปลายกิ่งหรือซอกใบใกล้ปลายกิ่ง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกกัน โคนแคบ ด้านนอกมีขนละเอียด กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว ขนาดเล็ก บาง รูปรี เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน เกลี้ยง สั้นกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ ก้านเกสรเพศเมียเรียวยาว ยาวเท่าเกสรเพศผู้หรือยาวกว่าเล็กน้อย ยอดเกสรเป็นตุ่ม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก คั้นน้ำดื่ม แก้ไข้ใน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นายสวัสดิชัย)
การใช้ประโยชน์	ราก ปรงยาถ่ายเส้น แก้ไข้ใน กัดเสมหะ ฟอกโลหิต ฝนรับประทาน แก้ลมร้ายต่างๆ (วุฒิ, 2540)

171. ตะขบฝรั่ง

ชื่อท้องถิ่น	ตะขบฝรั่ง, ตะขบ
ชื่อสามัญ	Manila Cherry, Jam Tree
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Muntingia calabura</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(171))
วงศ์	Tiliaceae

ไม้ต้น ลำต้นมีขน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกหรือรูปขอบขนาน โคนใบเบี้ยว ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ก้านใบมีขน ดอก เดี่ยว ออกตามซอกใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูปหอก เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็นแฉก ปลายกลีบมีหางแหลมโค้งลง มีขนทั้งสองด้าน กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน สีขาว ร่วงง่าย เกสรเพศผู้จำนวนมาก แยกกัน อับเรณูสีเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ ปลายยอดเป็นตุ่ม แยกเป็น 5 แฉก ผล รูปรีถึงกลม เมื่อสุกสีแดง มีรสหวาน เมล็ด ขนาดเล็ก จำนวนมาก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล รับประทานบำรุงกำลัง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุทิน)
การใช้ประโยชน์	เปลือกต้น เป็นยาระบาย ดอก แก้ปวดศีรษะ แก้ไข้ (ดร.ณ และคณะ, 2538) ราก ถลอมเสมหะและอาเจม เนื้อไม้ แก้ท้องร่วง แก้บิด มูกเลือด ใบ ขับเหงื่อ ผล บำรุงกำลัง ทำให้ชุ่มชื้นใจ (วุฒิ, 2540)

172. ผกากรอง

ชื่อท้องถิ่น	ผกากรอง, สาบแร้ง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Cloth of gold
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lantana camara</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(172))
วงศ์	Verbenaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม มีขนสาก ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบหยักซี่ฟัน แผ่นใบมีขนสาก ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ มีใบประดับรองรับช่อดอก สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 4 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด กลีบดอก 4 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉกตื้นๆ มีหลายสี เช่น ส้ม ชมพู ขาว และ แสด ภายในต้นเดียวกันอาจมีหลายสี มีกลิ่นหอมฉุน เกสรเพศผู้ 4 อัน เป็นแบบ 2 คู่ ยาวไม่เท่ากัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผล กลม ขนาด เล็ก ผลอ่อนมีสีเขียว ผลสุกสีดำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทางทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอก ตำพอกห้ามเลือด ใช้ดอกแห้งต้มน้ำดื่ม แก้ปวดท้อง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา)
การใช้ประโยชน์	ราก ต้มดื่มแก้ไข้ แก้หวัด แก้ปวดฟัน แก้ฟกช้ำ คางทูม ใบ ต้มดื่ม ขับลม ทำให้อาเจียน บำรุงกำลัง ตำทาแผลผื่นคัน ใช้แก้บวม ดอก ต้มดื่มแก้ท้องเสีย แก้ปวดท้อง แก้อาเจียน ตำพอกแก้ท้องเสีย ห้ามเลือด แก้ฟกช้ำ แก้วัณโรค ทั้งต้น แก้ไข้ แก้หืด ตำพอกแก้ไข้ ใช้อีกเสบ (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

173. หญ้าพันธุ์เขียว

ชื่อท้องถิ่น	หญ้าพันธุ์เขียว, เดื่อยงู (ชุมพร), หญ้าหนวดเสือ (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Brazilion Tea
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Stachytarpheta jamaicensis</i> (L.) Vahl (ภาพผนวกที่ ข(173))
วงศ์	Verbenaceae

ไม้พุ่มขนาดเล็ก แตกกิ่งก้านสาขามาก ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยม สีเขียวเข้ม อวบน้ำ ใบ เดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปไข่แกมรูปรี โคนใบแหลม ปลายใบมน ขอบใบจักฟันเลื่อย เนื้อใบบางแต่ดูนํ้า ดอกช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกที่ปลายยอด เป็นแท่งทรงกลม ผิวมีลักษณะเหมือนเกล็ดห่านๆ คล้ายหางงู ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมติดกัน กลีบดอก 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากเปิด สีน้ำเงินอมม่วง เกสรเพศผู้ 4 อัน 2 อันเป็นหมัน ลดรูป เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทางทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น นำมาสับเป็นท่อนๆ ต้มน้ำดื่ม แก้โรคเบาหวาน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยานางยิ)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้หนองใน ทำให้แท้ง ใบ ขับพยาธิในเด็ก แก้บิด พอกแผล พอกแก้เคล็ด (ดร.ณ และคณะ, 2538) ทั้งต้น แก้ไข้ ขับเหงื่อ ขับปัสสาวะ ดับพิษต่างๆ แก้ท้องเสียต่างๆ แก้โรคหนองใน ตำพอกแก้พิษอักเสบปวดบวม (วุฒิ, 2540)

174. เพชรสังฆาต

ชื่อท้องถิ่น	เพชรสังฆาต, ขันขื่อ (ราชบุรี)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cissus quadrangularis</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(174))
วงศ์	Vitaceae

ไม้เลื้อย ลำต้นรูปสี่เหลี่ยมเป็นครีบก ขวเรียบมีรอยคอดบริเวณข้อ มีมือสำหรับยึดเกาะ ใบเดี่ยว เรียงสลับตามข้อต้น รูปสามเหลี่ยม โคนใบเว้า ปลายใบมน ขอบใบหยักมน เนื้อใบค่อนข้างหนา แผ่นใบเรียบ สีเขียวเป็นมัน ตรงข้ามใบมีมือเกาะ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกตรงข้ามใบ ดอกย่อยขนาดเล็ก สีเขียวอ่อน สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็นแฉกตื้นๆ กลีบดอก 4 กลีบ โคนด้านนอกมีสีแดง ด้านในสีเขียวอ่อน เมื่อบานเต็มทีดอกจะงอแงไปด้านล่าง หลุดร่วงง่าย เกสรเพศผู้ 4 อัน อับเรณูสีเหลือง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ก้านเกสรเพศเมียสั้น ผล สด รูปทรงกลม ผิวเรียบเป็นมัน ผลอ่อนสีเขียว ผลสุกสีแดงเข้มเกือบดำ เมล็ด กลม สีน้ำตาล มี 1 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	โดยการปักชำ (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เถา ต้มดื่ม รักษาโรคริดสีดวงทวารหนัก (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	รากและใบ เป็นยาพอก เถา เป็นยาแก้ริดสีดวงทวาร ยอดอ่อน รักษาโรคไตได้เกี่ยวกับอาหารไม่ย่อย น้ำจากต้น ใช้หยอดหูแก้ น้ำหนวกไหล หยอดจมูกแก้เลือดกำเดา ชำน้ำเหลืองเสียในสตรี ประจำเดือนไม่ปกติ เป็นยาธาตุเจริญอาหาร (สุนทร, 2540) ต้นสด คั้นเอาน้ำดื่ม ใช้เป็นยารักษาโรคลักปิดลักเปิด อาการ ประจำเดือนมาไม่ปกติ และรักษาโรคริดสีดวงทวาร (วิทย์, 2548)

กลุ่มพืชใบเลี้ยงเดี่ยว

175. พลับพลึง

ชื่อท้องถิ่น	พลับพลึง, ลิ้ว (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Crinum Lily
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Crinum asiaticum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(175))
วงศ์	Amaryllidaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดินแบบหอม ส่วนที่โผล่พ้นดินเป็นกาบใบอัดกันแน่น ใบเดี่ยว เรียงกระจุกแบบกุหลาบซ้อน (rosette) รูปแถบ เรียวยาว โคนก้านใบแผ่เป็นกาบ บางใส หุ้มหัวที่เป็นลำต้นใต้ดินไว้ ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่น แผ่นใบเป็นมันเรียบ ดอก ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) ขนาดใหญ่ ก้านช่อดอกจะแทงโผล่ขึ้นมาจากพื้นดินโดยตรง ดอกขนาดใหญ่ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับรองรับ 2 อัน กลีบรวม 6 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็นกลีบเรียวยาว สีขาว มีกลิ่นหอม เกสรเพศผู้ 6 อัน ติดที่หลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามชายน้ำที่ชื้นแฉะ
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ นำมาขยำไฟพอให้ร้อน แล้วปูนอนทับ หรือใช้ประคบบริเวณที่มีอาการ แก้วปวดเมื่อย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร และหมอยานางยี่)
การใช้ประโยชน์	ราก เคี้ยวกลืนน้ำกินทำให้อาเจียน ตำพอกบาดแผล แก้พิษยางนอง หัว ระบายท้อง ขับเสมหะ แก้น้ำดีพิการ ใบ ต้มดื่มทำให้อาเจียน ย่างไฟนำมาประคบแก้ฟกช้ำดำเขียว เกล็ดขัดยอก เมล็ด ขับปัสสาวะ บำรุงร่างกาย ระบายท้อง ขับระดู (วุฒิ, 2540)

176. บัวฝรั่งดอกขาว

ชื่อท้องถิ่น	บัวฝรั่งดอกขาว, บัวดิน, บัวสวรรค์
ชื่อสามัญ	Rain Lily, Fairy Lily, Little Witches
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Zephyranthes candida</i> (Lindl.) Herb. (ภาพผนวกที่ ข(176))
วงศ์	Amaryllidaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดินแบบหอม ใบ เดี่ยว เรียงกระจุก รูปแถบ เรียวยาว แบน โคนก้านใบแผ่เป็นกาบ บางใ หุ้มห่อที่เป็นลำต้นใต้ดินไว้ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก เดี่ยว ก้านดอกจะแทงโผล่ขึ้นมาจากพื้นดินโดยตรง สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับรองรับ กลีบรวม 6 กลีบ เรียงเป็น 2 วง วงละ 3 กลีบ สลับกัน โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย ปลายแยกเป็น กลีบ สีขาว เกสรเพศผู้ 6 อัน ติดที่คอหลอดกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังไว้ได้วงกลีบ ปลายแยก เป็น 3 แฉก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ หรือแยกหัว
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	หัว ผสมกับเหล้าขาว คั้นแก้พิษงู (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา สมยศ)
การใช้ประโยชน์	-

177. เผือก

ชื่อท้องถิ่น	เผือก, บอน, บอนจินดำ (กลาง)
ชื่อสามัญ	Cocoyam, Dasheen, Taro
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott (ภาพผนวกที่ ข(177))
วงศ์	Araceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดินแบบเผือก (corm) รูปท่อน้ำตาล มีขนาดใหญ่ ใบ เดี่ยว เรียงกระจุกแบบกุหลาบซ้อน (rosette) รูปท่อน้ำตาลรูปหัวใจ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เห็นเส้นใบเด่นชัด ก้านใบยาว ดอก ช่อแบบช่อเชิงลดมีกาบ (spadix) ออกเดี่ยวๆ หรือหลายช่อ กาบหุ้มช่อดอกตั้งตรง สีเขียว ปลายกาบเรียวแหลมยาวคล้ายหาง สีเหลืองอ่อน ช่อดอกสั้นกว่ากาบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก ขึ้นตามหนองน้ำที่ชื้นและ
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหารรับประทาน เช่น ทำของหวาน
การใช้ประโยชน์	หัว ช่วยขับเสมหะ ปรับการทำงานของกระเพาะให้ปกติ ช่วยบำรุงไต และขับพิษในช่องท้อง (อุไร, 2547ก)

178. คุน

ชื่อท้องถิ่น	คุน, บอน
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Colocasia gigantea</i> Hook.f. (ภาพผนวกที่ ข(178))
วงศ์	Araceae

ไม้ล้มลุก มีลำต้นใต้ดินแบบเหงือก (corm) มีน้ำยางใส ใบ เดี่ยว ขนาดใหญ่ เรียงสลับ ก้านใบแทงออกจากเหง้าใต้ดิน รูปห้วลูกศร โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเป็นคลื่น มีนวลเคลือบที่แผ่นใบและก้านใบ โคนก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ดอก ช่อแบบช่อเชิงลดมีกาบ (spadix) ก้านช่อดอกกลมยาว มีใบประดับขนาดใหญ่รองรับช่อดอก จะหุ้มช่อดอกมิดเมื่อยังไม่บาน ดอกย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมช่อ กลุ่มช่อดอกเพศเมียอยู่ช่อด้านล่าง กลุ่มช่อดอกเพศผู้อยู่ช่อด้านบน ไม่มีกลีบรวม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่ชื้นและ ตามริมน้ำ
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ก้านใบ ยอดใบอ่อน นำไปประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	ห้ว ช่วยถอนพิษไข้ รักษาแผลเรื้อรัง กัดฝ้า ห้วสดหรือตากแห้ง ฝนกับน้ำผึ้ง ช่วยละลายเสมหะ แก้เจ็บคอ (อุไร, 2547ข)

179. ผักหนาม

ชื่อท้องถิ่น	ผักหนาม, รากคู่ (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Lasia spinosa</i> (L.) Thwaites (ภาพผนวกที่ ข(179))
วงศ์	Araceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นทอดเลื้อยไปตามผิวดิน ชอบขึ้นในที่ชื้นแฉะ ทุกส่วนมีหนาม ขกเว้นช่อดอก ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปห้วลูกศร แทงออกมาจากกาบใบ โคนใบรูปเสี้ยวลูกศร ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเว้าลึกเข้ามาเกือบถึงกลางใบแบบขนนก มีหนามบริเวณเส้นใบด้านล่าง ก้านใบยาวมีหนาม ใบอ่อนม้วนเป็นแท่งกลม ปลายแหลม ดอก ช่อแบบช่อเชิงลดมีกาบ (spadix) แทงออกมาจากกาบใบ ก้านดอกมีหนาม มีใบประดับสีม่วงแดงบิดเป็นเกลียว เมื่อแก่เป็นสีม่วงคล้ำ เหนียวคล้ายหนัง ดอกย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก สมบูรณ์เพศ กลีบรวม 4 กลีบ สีครีม เกสรเพศผู้ 4 อัน แยกกัน เรียงตรงข้ามกับกลีบรวม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่ชื้นแฉะ ตามริมน้ำ
การขยายพันธุ์	ปักชำลำต้น (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน ใบอ่อน นำไปประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	เหง้า บรรเทาอาการไอ ขับเสมหะ และถอนพิษไข้ ก้านและใบตำกับเกลือให้วัวควายกิน ช่วยให้วัวควายสมบูรณ์ (อุไร, 2547ข)

180. หมากรุก

ชื่อท้องถิ่น	หมากรุก, หมากรุกเมี่ยง
ชื่อสามัญ	Betel Nut
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Areca catechu</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(180))
วงศ์	Arecaceae (Palmae)

ลำต้นตั้งตรง ไม่แตกกิ่งก้านสาขา ลำต้นมีเนื้อไม้ มีข้อ ปล้องชัดเจน ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงเวียน หนาแน่นที่ปลายยอด โคนก้านใบแผ่เป็นกาบ ใบย่อย รูปใบหอกแกมรูปดาบ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ขนาดใหญ่ โดยมีช่อดอกย่อยเป็นแบบช่อเชิงลด (spike) มีใบประดับขนาดใหญ่รองรับ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี ดอกย่อยไม่มีก้าน ฝังอยู่ในแกนกลางช่อดอก กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน ติดลงจนจนเป็นผล กลีบดอก 3 กลีบ แยกกัน หรือเชื่อมติดกันที่โคนเล็กน้อย สีขาวแกมเหลือง เกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงเป็น 2 วง เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังไว้เหนือวงกลีบ ผล สด รูปไข่หรือรูปกระสวย เมื่อสุกสีแดงแกมส้ม มีเมล็ดเดียว

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล เคี้ยวร่วมกับพลู ช่วยให้ฟันแข็งแรง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสมยศ และหมอยาสุนัน)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้พิษไข้ร้อน สมานลำไส้ ถอนพิษบาดแผล ใบ ขับพิษภายในและภายนอก ต้มอาบ แก้เม็ดผดผื่นคัน ดอกต้วย้ปรุงยาหอม บำรุงกระเพาะ แก้ร้อนในกระหายน้ำ ผลอ่อน แก้เมา แก้ไอ แก้อาเจียน สมานแผล เปลือกผลแก่ ขับลม ขับปัสสาวะ แก้บิด แก้ท้องเสีย (วุฒิ, 2540)

181. หวายขม

ชื่อท้องถิ่น	หาวขม
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Calamus viminalis</i> Willd. (ภาพผนวกที่ ข(181))
วงศ์	Arecaceae (Palmae)

ลำต้นเลื้อยพัน แตกเป็นกอขนาดเล็ก มีหนามบริเวณลำต้น ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ รูปใบรียาวแหลม โคนใบแหลม ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ขนาดเล็ก ประกอบด้วย ดอกเพศผู้สีเหลืองนวล ดอกเพศเมียสีเหลือง ผล รูปทรงกลม ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (อุไร, 2547ก)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	แกนกลางลำต้น ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	หัว แก้ไอ บำรุงน้ำดี แก้ร้อนในกระหายน้ำ (วุฒิ, 2540) ลำต้นที่มีอายุมาก นำมาทำเฟอร์นิเจอร์ (อุไร, 2547ก)

182. เต่าร้าง

ชื่อท้องถิ่น	เต่าร้าง, เจืองหลวง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Fishtail Palm, Toddy Palm
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Caryota bacsonensis</i> Magalon (ภาพผนวกที่ ข(182))
วงศ์	Arecaceae (Palmae)

ลำต้นแตกกอ ใบ ประกอบแบบขนนก 2 ชั้น เรียงสลับ ใบย่อยรูปสามเหลี่ยมหยักเว้า โคน ใบรูปลิ้ม ปลายแหลมคล้ายหางปลา แผ่นใบสีเขียวเป็นมัน โคนกาบใบมีขนสีน้ำตาลแดงปนเทา และมีรยางค์สีน้ำตาลปกคลุม ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ขนาดใหญ่ ระหว่างกาบใบหรือใต้โคน กาบใบ ห้อยลง ตามด้านข้างของลำต้น สีขาวอมเหลือง ดอกแยกเพศ อยู่ร่วมต้น ผล สด แบบมีเนื้อ เมล็ดเดี่ยว ออกเป็นทะลาย ผลสุกสีแดงคล้ำ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	แกนกลางของยอด ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	รากและหัว ดับพิษดับปอด แก้กาฬขึ้นปอด แก้กัวใจพิการ แก้ม้ามพิการ แก้กัณฑ์รด แก้วน้ำใน (วุฒิ, 2540) เป็นยาถอนพิษ ตะขาบ ราก ต้มน้ำดื่มบำรุงกำลัง ช่วยให้ร่างกายแข็งแรง รากตากแห้ง ประุงเป็นยาขับลมเบื่องสูง (เพ็ญนภา และคณะ, 2549)

183. มะพร้าว

ชื่อท้องถิ่น	มะพร้าว
ชื่อสามัญ	Coconut
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cocos nucifera</i> L. var. <i>nucifera</i> (ภาพผนวกที่ ข(183))
วงศ์	Arecaceae (Palmae)

ลำต้นตั้งตรงสีเทา ไม่แตกกิ่งก้านสาขา ลำต้นมีเนื้อไม้ มีข้อ ปล้องชัดเจน ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงเวียน หนาแน่นที่ปลายยอด ใบย่อยเป็นแผ่นแคบยาว ปลายใบแหลม สีเขียวเป็นมัน ดอกช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ขนาดใหญ่ ออกบริเวณกาบใบ มีใบประดับขนาดใหญ่รองรับ แยกเพศ อยู่ร่วมช่อ สมมาตรตามรัศมี ตรงโคนช่อดอกประกอบด้วยดอกเพศผู้และดอกเพศเมีย ดอกย่อยไม่มีก้าน ฝังอยู่ในแกนกลางช่อดอก กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน ติดคงทนจนเป็นผล กลีบดอก 3 กลีบ แยกกัน หรือเชื่อมติดกันที่โคนเล็กน้อย สีขาวแกมเหลือง เกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงเป็น 2 วง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ผล รูปทรงกลม รูปรีหรือรูปไข่ สีเขียวหม่น และยังคงมียอดเกสรเพศเมียติดทนอยู่ตรงปลายผล รวมถึงกลีบเลี้ยงติดทนซึ่งขยายขนาดขึ้น ผนังผลชั้นนอกเกลี้ยง ผนังผลชั้นกลางเป็นเส้นใยแน่น ผนังผลชั้นในแข็งเป็นกะลา ภายในมีเนื้อผลสีขาวขุ่น และมีน้ำใสรสจืดหรือรสหวาน

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ยอดอ่อน น้ำมะพร้าว เนื้อมะพร้าว ใช้เป็นอาหาร กาบมะพร้าว ใช้ทำสีย้อมผ้า ให้สีน้ำตาล ก้านใบ ทำไม้กวาดทางมะพร้าว ใบ ใช้ทำหลังคาบ้าน
การใช้ประโยชน์	น้ำมะพร้าว ช่วยบำรุงทารกในครรภ์ให้แข็งแรง ช่วยให้คลอดง่าย เด็กตัวสะอาด กาบใบ ใช้ในงานประดิษฐ์ต่างๆ ดุ้นที่ล้มตายใช้ทำแกอี้ หรือประดิษฐ์ตุ๊กตา ใบสด สานของเล่นเด็ก ก้านมะพร้าว จากใบแห้งใช้ทำไม้กวาด กาบมะพร้าวนำมาเผา ใช้เป็นสีย้อมธรรมชาติในขนมเปียกปูน เป็นวัสดุปลูกต้นไม้ ใยมะพร้าว ทำใส่ในของที่นอน เป็นเชื้อเพลิงแทนถ่าน (อุไร, 2547ข)

184. กะพ้อ

ชื่อท้องถิ่น	กะพ้อ
ชื่อสามัญ	Fan Palm
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Licuala spinosa</i> Thunb. (ภาพผนวกที่ ข(184))
วงศ์	Arecaceae (Palmae)

ลำต้นแตกหน่อเป็นกอแน่น มีรอยกาบใบที่หลุดร่วงไป ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงเวียนรอบลำต้น ก้านใบและกาบใบมีหนามเล็กๆ มีใบย่อย 17 - 21 ใบ แตกออกจากจุดเดียวกัน แต่ละกลุ่มมีใบย่อยติดกัน 2 - 3 ใบ ใบย่อยรูปแถบ โคนสอบ ปลายตัด บางใบเว้าเป็นหางปลา ไม่มีก้าน ไม่พบดอก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือแยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ใช้มุงหลังคาบ้าน
การใช้ประโยชน์	นิยมปลูกเป็นไม้ประดับ (เอี่ยมพร และคณะ, 2551)

185. ระกำ

ชื่อท้องถิ่น	ระกำ
ชื่อสามัญ	Rakam
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Salacca wallichiana</i> C.Mart. (ภาพผนวกที่ ข(185))
วงศ์	Arecaceae (Palmae)

ลำต้นแตกออกเป็นพุ่มใหญ่ กิ่งก้านเต็มไปด้วยหนามยาวและแข็งปกคลุม ใบ ประกอบแบบขนนก เรียงสลับ ไม่สม่ำเสมอและเป็นกลุ่มๆ ใบย่อยมี 2 - 5 ใบ รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก ปลายใบเรียวแหลม ก้านใบมีหนามเรียงเป็นแถวๆ ตามขวาง ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกตามซอกใบ ห้อยลงและมักทอดนอนไปตามพื้นดิน แยกเพศ แยกช่อ ผล เป็นทะลาย รูปทรงกลมแกมไข่ ปลายผลแหลม เปลือกผลเป็นเกล็ด ผลอ่อนสีน้ำตาล ผลสุกสีแดงสด มีรสเปรี้ยวบ้าง หวานบ้าง แล้วแต่พันธุ์

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลรับประทานเป็นผลไม้
การใช้ประโยชน์	ใช้เป็นยาแก้หวัด แก้ไข้ ช่วยขับเสมหะ ฟอกเลือด ช่วยคุมกำเนิด ได้ ชาวได้นำก้านใบมามุงหลังคา ฝาบ้าน หรือคอกสัตว์ (อุไร, 2547ข) แก่น ใช้เป็นยาขับเสมหะ รักษาเลือด ผล รักษา อาการไอ และขับเสมหะ เนื้อในของต้นอ่อนนุ่ม ใช้ทำจุกขวด (วิทย์, 2548)

186. สามสิบ

ชื่อท้องถิ่น	สามสิบ, สามร้อยราก (กาญจนบุรี)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Asparagus racemosus</i> Willd. (ภาพผนวกที่ ข(186))
วงศ์	Asparagaceae

ไม้เลื้อย แตกกิ่งก้านสาขาจำนวนมาก ลำต้นมีหนามตามข้อ ใบ เดี่ยว เรียงเป็นวงรอบ ข้อ ละ 3 - 5 ใบ รูปเข็ม โคนใบสอบเรียว ปลายใบเรียวแหลมมีติ่งหนาม ไม่มีก้านใบ ใบโค้งขึ้น ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ มีใบประดับ 1 อัน สีขาวบางใสรองรับ ไม่มีก้านดอก กลีบรวม 6 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 6 แฉก เกสรเพศผู้ 6 อัน ติดที่ปลายหลอด ดอกตรงข้ามกลีบดอก เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปไข่ มี 3 พู ปลายแยกเป็น 3 แฉก ผล กลม เมล็ด สีดำ มี 1 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้างข้างทาง
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวาน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสมยศ และหมอยาสุนิ)
การใช้ประโยชน์	ราก บำรุงกำลัง แก้กระษัย แก้อัสดเบา แก้ตับปอดพิการ ขับ ปัสสาวะ บำรุงเด็กในครรภ์ บำรุงตับปอดให้เกิดกำลังเป็นปกติ (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

187. ว่านหางจระเข้

ชื่อท้องถิ่น	ว่านหางจระเข้, ว่านไฟไหม้ (เหนือ), หางตะเข้ (กลาง)
ชื่อสามัญ	Aloe
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f. (ภาพผนวกที่ ข(187))
วงศ์	Asphodelaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี ใบ เดี่ยว เรียงกระจุกแบบกุหลาบซ้อน (rosette) รูปใบหอก ท้องใบโค้งนูน โคนใบใหญ่ ปลายใบแหลม ขอบใบมีหนาม ใบอ่อนผิวใบมีลายจุดสีขาว เนื้อใบหนา อวบน้ำ เป็นวุ้น มีน้ำยางสีเหลือง ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกที่ปลายยอด มีใบประดับรูปไข่ปลายแหลม กลีบบาง มีรอยขีดตามยาว 5 เส้น รองรับดอกย่อย ดอก รูปทรงกระบอก กลีบเลี้ยง 3 กลีบ สีส้ม กลีบเชื่อมติดกันครึ่งหนึ่งตามความยาวของกลีบ ปลายกลีบแยกเป็นแฉก รูปหอกปลายแหลม กลีบดอก 3 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน สีเหลืองปนเขียวมีเส้นตรงกลางตามยาวของกลีบ 3 เส้น กลีบรูปขอบขนาน ปลายกลีบมน เกสรเพศผู้ 6 อัน สีส้มหรือน้ำตาล เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ รูปทรงกระบอก มี 6 พู ก้านเกสรยาวโผล่พ้นกลีบดอก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกลำต้น
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	วุ้นจากใบ ใช้ทาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก พอกฝี (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	ราก ถ้ายโรคหนองใน แก้มตุ๋น ใบ ตำผสมสุราพอกฝี วุ้นจากใบล้างด้วยน้ำสะอาด ทาหรือผ่านบางๆ ปิดแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ดับพิษร้อน ทาผิวป้องกันและรักษาอาการไหม้จากแสงแดด ทาผิวรักษาผิวหนัง ขจัดรอยแผลเป็น วุ้นรับประทานรักษาโรคกระเพาะ บำรุงร่างกาย แก้อ่อนใน ทั้งต้น ดองสุราดื่มขับน้ำคาวปลา (วุฒิ, 2540)

188. สับปะรด

ชื่อท้องถิ่น	สับปะรด, ยานัด (ใต้), มะนัด (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Pineapple
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Ananas comosus</i> (L.) Merr. (ภาพผนวกที่ ข(188))
วงศ์	Bromeliaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี ลำต้นปล้องสั้น ไม่แตกกิ่งก้าน มีแต่กาบใบห่อหุ้มลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงเป็นกระจุกแบบกุหลาบซ้อน ไม่มีก้านใบ ใบเรียวยาว โคนใบเป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายแหลม ขอบใบจักฟันเลื่อย ใบอวบน้ำ แผ่นใบสีเขียวเข้มและเป็นทางสีแดง ด้านล่างมีขนยาว ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกที่ปลายยอด ดอกเรียงอัดกันแน่นรอบแกนช่อดอก ก้านช่อใหญ่ แข็งแรง สีม่วงแดง มีใบประดับ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก 3 กลีบ ด้านบนสีชมพูอมม่วง ด้านล่างสีขาว เกสรเพศผู้ 6 อัน เรียงเป็น 2 วง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล เป็นผลรวม รูปรี โคนกว้าง ปลายสอบ มีใบสั้นเป็นกระจุกติดที่ปลายผล เรียกว่า ตะเกียง ผลสุกสีเหลืองสดและฉ่ำน้ำ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล รับประทานเป็นผลไม้ หรือนำไปประกอบอาหาร ใบอ่อน ตำพอกฝี (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาอาหาร)
การใช้ประโยชน์	เหง้าและตะเกียง ต้มดื่มขับปัสสาวะ ขับน้ำ ระบาย ขี้จุกใน ไ้ กั้นเอาน้ำดื่มขับพยาธิ ผล แก้อักเสบ แก้บวม ทำให้แผลหายเร็ว กัดเสมหะ แก้กักปิดลักเปิด ช่วยย่อยอาหาร ใช้ปรุงอาหารทำให้เนื้อนุ่ม ผลอ่อน ขับปัสสาวะ แก้นอนใน แก้กามโรค ขับพยาธิในเด็ก เปลือกผล แก้กษัย บำรุงไต ขับปัสสาวะ (วุฒิ, 2540)

189. พุทธรักษากินหัว

ชื่อท้องถิ่น	พุทธรักษากินหัว, สาคุมอญ
ชื่อสามัญ	Edible Canna
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Canna edulis</i> Ker Gawl. (ภาพผนวกที่ ข(189))
วงศ์	Cannaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดินขนาดใหญ่ ใบ เดี่ยว ขนาดใหญ่ เรียงสลับ ก้านใบแผ่เป็น
กาบ สีม่วงแดงแกมเขียว ใบอ่อนม้วนเป็นทรงกระบอก แทงออกมาจากปลายยอด ไม่พบดอก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	หัว ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	-

190. พุทธรักษา

ชื่อท้องถิ่น	พุทธรักษา, บัวหลวง (ลพบุรี), พุทธร (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Indian Shot
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Canna indica</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(190))
วงศ์	Cannaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน ใบ เดี่ยว ขนาดใหญ่ เรียงสลับ ก้านใบแผ่เป็นกาบ ไม่มี
 เส้นใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (raceme) ออกที่ปลายยอด แต่ละดอกย่อยมีใบประดับรองรับ
 สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ เชื่อมติดกันที่โคน สีเขียวอ่อน กลีบดอก 3 กลีบ
 เชื่อมติดกัน ลักษณะคล้ายกลีบเลี้ยงแต่ยาวกว่า มี 1 กลีบ ที่มีขนาดเล็กกว่าอีก 2 กลีบ สีแดงคล้ำ
 เกสรเพศผู้ 5 อัน ขนาดใหญ่ ลักษณะคล้ายกลีบดอก สีแดง เป็นหมัน 4 อัน ปกติ 1 อัน ซึ่งมีขนาด
 เล็กที่สุด อับเรณูติดที่ขอบทางด้านข้าง เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ก้านเกสรเพศเมียเป็น
 แผ่นแบน ผิวด้านนอกเป็นคุ่มคล้ายหนาม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามชายน้ำที่ชื้นแฉะ
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอก ตำปัดแผลห้ามเลือด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน)
การใช้ประโยชน์	เหง้า บำรุงปอด แก้วคัน โรค แก้วไอ แก้วโรคตับอักเสบ ตัวเหลือง แก้ว ตกขาว แก้วประจำเดือนไม่ปกติมากหรือมาไม่หยุด แก้วบิด เรื้อรัง สมานแผล ดอก ตำพอกห้ามเลือด รักษาแผลหนอง เมล็ด ตำพอกแก้ปวดศีรษะ (วุฒิ, 2540)

191. ผักปลาบ

ชื่อท้องถิ่น	ผักปลาบ
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Commelina bengalensis</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(191))
วงศ์	Commelinaceae

ไม้ล้มลุก ลำต้นเลื้อยแล้วชูยอดขึ้น แตกกิ่งก้านสาขามาก มีขน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น โดยรอบ มีขนยาว ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบที่อยู่ใกล้ปลายยอด มีใบประดับ รูปรางคล้ายเรือรองรับ มีขน ดอกมีขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 3 กลีบ แยกกัน สีม่วง กลีบที่อยู่ทางด้านล่างขนาดเล็ก อีกสองกลีบมีขนาดใหญ่ โคนกลีบคอดเป็นก้าน เกสรเพศผู้ 6 อัน 2 อัน มีก้านชูเกสรยาว อับเรณูขนาดใหญ่ อีก 4 อัน ขนาดเล็กกว่า เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ก้านเกสรสีม่วง

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามที่รกร้าง หรือตามริมร่องน้ำ
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้อ่อนใน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ทั้งต้น ทำยาพอก ปรงยาดม ใช้ล้างตา แก้ขัดเบา เป็นยาเจริญอาหาร แก้โรคร้อน เป็นยาระบาย แก้อาการระคายเคืองที่ผิวหนัง บรรเทาอาการปวด (ดร.ณ และคณะ, 2538; วิทย์, 2548)

192. ว่านกาบหอย

ชื่อท้องถิ่น	ว่านกาบหอย, ว่านหอยแครง
ชื่อสามัญ	Oyster Plant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tradescantia spathacea</i> Stearn (ภาพผนวกที่ ข(192))
วงศ์	Commelinaceae

ไม้ล้มลุก ลำต้นอวบใหญ่ ใบ เดี่ยว เรียงกระจุกแบบกุหลาบซ้อน (rosette) รูปใบหอก โคนใบสอบหุ้มลำต้นไว้ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ หลังใบสีเขียว ท้องใบสีม่วงแดง เนื้อใบหนา ดอกช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกตามซอกใบ แต่ละช่อประกอบด้วยใบประดับสีม่วงปนเขียว รูปหัวใจคล้ายหอยแครงมี 2 กาบ โคนกาบทั้งสองประกบเกยซ้อนและโอบหุ้มดอก ดอกย่อยมีขนาดเล็ก อยู่รวมเป็นกระจุก สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกัน กลีบดอก 3 กลีบ แยกกัน รูปไข่ สีขาว แผ่นกลีบหนา เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาสุนทรี)
การใช้ประโยชน์	ใบ ต้มใส่น้ำตาลกรวดรับประทานแก้ไอ แก้วร้อนในกระหายน้ำ แก้ไข้ใน แก้อาเจียนเป็นเลือด (วุฒิ, 2540) ดอก ขับเสมหะ แก้ไอแห้ง ห้ามเลือด แก้ปัสสาวะเป็นเลือด แก้บิดถ่ายเป็นเลือด (สุนทรี, 2540)

193. เอื้องหมายนา

ชื่อท้องถิ่น	เอื้องหมายนา, เอื้องเพ็ดมัว (กลาง)
ชื่อสามัญ	Crape Ginger, Malay Ginger, Spiral Flag
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm. (ภาพผนวกที่ ข(193))
วงศ์	Costaceae

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน ลำต้นสีแดง ปลายกิ่งมักโค้งเวียน ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปรีแกมขอบขนานหรือรูปใบหอกกลับ โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านล่างมีขนนุ่มหนาแน่น กาบใบอวบสีเขียวหรือสีน้ำตาลแดงโอบรอบลำต้น ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด ออกที่ปลายกิ่ง สีขาวแกมแดง มีใบประดับสีเขียวแกมแดง รูปไข่ ปลายแหลมเป็นติ่ง ผิวทั้งสองด้านมีขนหนาแน่น กลีบเลี้ยง 3 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นแฉก รูปคล้ายสามเหลี่ยม ขอบเป็นขนครุย ผิวด้านนอกมีขนนุ่ม กลีบดอก 3 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอดรูปกรวย ปลายแยกเป็นแฉก รูปรีแกมรูปไข่ ขนาดเกือบเท่ากัน ปลายเป็นติ่งหนาม ผิวด้านนอกมีขนยาวนุ่มปกคลุมหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง เกสรเพศผู้ ที่สมบูรณ์ 1 อัน ก้านชูอับเรณูเป็นแผ่นแบน สีขาว ขอบเป็นขนครุย หุ้มรอบปลาย ก้านเกสรเพศเมีย ที่เป็นหมัน 1 อัน มีลักษณะคล้ายกลีบดอก สีขาว ตรงกลางเป็นแถบขนสีเหลือง รูปไข่กลับกว้าง โคนมน้วนซ้อนกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปกรวย มีสันตามยาว 3 สัน มีขนยาวปกคลุม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าเบญจพรรณที่ชุ่มชื้น พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เหง้า ต้มน้ำดื่ม ขับปัสสาวะ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ราก ขับพยาธิ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้โรคผิวหนัง เหง้า ขับปัสสาวะ แก้บวม น้ำ แก้ตกขาว แก้โรคติดเชื้อในทางเดินปัสสาวะ แก้แผลหนอง อักเสบ บวม เป็นยาถ่าย เหง้าสดมีพิษมาก ถ้าใช้ในปริมาณมาก จะทำให้ท้องร่วง อาเจียน อย่างรุนแรง ต้องทำให้สุกก่อนนำมากิน (วุฒิ, 2540)

194. กลอย

ชื่อท้องถิ่น	กลอย, กลอยข้าวเหนียว (นครราชสีมา), กอย (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Asiatic Bitter Yam, Nami, Wild yam
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var. <i>hispida</i> (ภาพผนวกที่ ข(194))
วงศ์	Dioscoreaceae

ไม้เลื้อย ไม่มีมือเกาะ มีหัวใต้ดิน ลำต้นกลมมีหนามเล็กๆ กระจายทั่วไป และมีขนสีขาวปกคลุม มีรากเจริญเป็นหัวสะสมอาหารอยู่ใต้ดิน ทรงกลมป้าน มีรากเล็กๆกระจายทั่วทั้งหัว มี 3 - 5 หัวต่อดัน เปลือกบางสีน้ำตาลออกเหลือง เนื้อในหัวมี 2 ชนิด คือสีขาว (กลอยหัวเหนียว) และสีครีม (กลอยไข่ หรือกลอยเหลือง) ใบ ประกอบแบบนิ้วมือ เรียงเวียน มีใบย่อย 3 ใบ รูปไข่กลับหรือสี่เหลี่ยมขนมเป็ยกปุ่น โคนใบเว้า ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบสาบมือ มีขนปกคลุม เส้นใบนูนออกจากจุดเดียวกัน ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกตามซอกใบ ก้านดอกยาวห้อยย้อยลงมา แยกเพศ อยู่ต่างต้น ดอกย่อยมีขนาดเล็ก ดอกเพศผู้ เป็นช่อแบบช่อแยกแขนง 2 - 3 ชั้น ดอกตั้งขึ้น เกสรเพศผู้ 6 อัน ดอกเพศเมีย ออกเป็นช่อชั้นเดียว ดอกชี้ลงดิน กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 วง ผล แห้งแก่แล้วแตก ทรงกระสวย มี 3 พู ตามยาว แต่ละพูมี 1 เมล็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกหัวที่แตกจากข้อต้นมาปลูกใหม่ (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำหัวมาทำข้าวเหนียวกลอย โดยการนำมานึ่งกินกับมะพร้าวชูดและน้ำตาล นำหัวมาแช่น้ำใช้ฆ่าแมลงศัตรูพืช และต้มทำสีย้อมผ้าให้สีครีม
การใช้ประโยชน์	น้ำมันที่สกัดจากหัวกลอยใช้ทาแก้ผ้า ไล่แมลง ช่วยสมานแผล ขับน้ำเหลือง ในต่างประเทศใช้เป็นยาคุมกำเนิด ด้านการเกษตร จะนำหัวกลอยมาแช่น้ำเพื่อให้สาร tataricin ละลายใช้ฉีดฆ่าเพลี้ยอ่อน แมลงตึง และแมลงอื่นๆ แต่มีผลต่อระบบประสาท ส่วนกลาง ทำให้ปวดแสบปวดร้อนที่ปากและลำคอ คลื่นไส้ อาเจียน มึนงง หายใจขัด หมดสติ และอาจเสียชีวิตได้ ชาวป่าบางเผ่าจะใช้น้ำคั้นจากหัวมาผสมกับยางของต้นยางน่อง สำหรับอาบลูกดอกใช้ยิงสัตว์ (อุไร, 2547ข)

195. กำลั้งหนูมาน

ชื่อท้องถิ่น	กำลั้งหนูมาน, กำลั้งควายถึก (ยะลา)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dracaena conferta</i> Ridl. (ภาพผนวกที่ ข(195))
วงศ์	Dracaenaceae

ไม้พุ่ม ใบ เดี่ยว เรียงเวียน ที่ปลายกิ่ง รูปใบหอกแคบ โคนใบสอบ ปลายเรียวแหลม ดอก
ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายยอด มี 3 - 4 ดอก ก้านดอกสั้น กลีบรวม 6 กลีบ สีขาว
โคนเชื่อมติดกันเป็นรูปทรงกระบอก ปลายแยกเป็นกลีบ เกสรเพศผู้ 6 อัน ติดที่โคนหลอดกลีบดอก
อับเรณูติดกับก้านชูอับเรณูตรงกลางทางด้านหลัง แกว่งได้ เกสรเพศเมีย 1 อัน ฝังไขเหนียวกลีบ
ก้านเกสรเพศเมียคล้ายเส้นด้าย ยอดเกสรเพศเมียเป็นตุ่มกลม

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นในป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก นำมาคองเหล้าผสมกับโคไม้รู้ลัม บำรุงกำลัง (ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์หมอยาสมยศ หมอยาสุทิน และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	รากและเนื้อไม้ แก่น้ำดีพิการ บำรุงกำลัง ทำกล้ำมเนื้อและเส้น เอ็นให้เจริญแข็งแรง เป็นยาอายุวัฒนะ (วุฒิ, 2540)

196. ว่านสากเหล็ก

ชื่อท้องถิ่น	ว่านสากเหล็ก, มะพร้าววนกลุ่ม (เชียงใหม่), อุทิหมีซุ่ย (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Molineria latifolia</i> Herb. ex Kurz (ภาพผนวกที่ ข(196))
วงศ์	Hypoxidaceae

ไม้ล้มลุก ลักษณะคล้ายพืชพวกปาล์ม ใบ เดี่ยว เรียงกระจุกแบบกุหลาบซ้อน (rosette) รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก พับเป็นร่องตามยาวคล้ายใบปาล์ม โคนใบสอบแคบ ปลายใบเรียวแหลม โคนแผ่กว้างหุ้มลำต้น ดอก ช่อรูปทรงกระบอกปลายแหลม ออกตามง่ามใบ สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีใบประดับ กลีบรวม 6 กลีบ สีเหลือง โคนเชื่อมติดกัน เกสรเพศผู้ 6 อัน เชื่อมติดกับโคนกลีบรวม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ปลายแยกเป็น 3 แฉก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่ง
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ (วิทย์, 2548)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ตากแห้งนำมาคองเหล้าดื่ม แก้ลมชักอีกเสบ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทร และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก คองสุราหรืออบรับประทาน ชักมดลูกให้เข้าอู่ แก้ลมชักอีกเสบ บำรุงกำลัง ปรงยาขัดผิว แก้ผิวหนัง ริดสีดวงดำ (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

197. กล้วยน้ำว้า

ชื่อท้องถิ่น	กล้วยน้ำว้า
ชื่อสามัญ	Banana
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Musa sapientum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(197))
วงศ์	Musaceae

ไม้ล้มลุก มีลำต้นใต้ดินเป็นเหง้า ลำต้นเหนือดินเกิดจากกาบใบหุ้มซ้อนกันเป็นทรงกระบอก แต่ละกาบใบจะมีส่วนต่อเป็นก้านใบลักษณะค่อนข้างกลมหนา ด้านบนเป็นร่องลึกใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปขอบขนาน โคนใบมน ปลายใบเรียวเล็กน้อย แกนกลางใบใหญ่หนาไปทางด้านท้องใบ ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเป็นมัน ด้านล่างมีนวลสีขาวเคลือบ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายยอด ลักษณะห้อยลง เรียกว่า ปลี ช่อดอกย่อยแบบช่อกระจุก (raceme) เรียงเวียนบนแกนช่อดอก แต่ละช่อดอกย่อยมีใบประดับขนาดใหญ่รูปร่างคล้ายเรือรองรับ เรียกว่า กาบ สีม่วงแดงหุ้มอยู่ ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ บางใส เชื่อมติดกันเป็นกลีบเดียว ปลายแยกเป็นแฉก กลีบดอก 3 กลีบ สั้นกว่าครึ่งหนึ่งของกลีบเลี้ยง เชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก เกสรเพศผู้ 5 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล สด แบบมีเนื้อหลายเมล็ด (berry) รูปขอบขนาน หัวท้ายแหลม โคนงอเล็กน้อย เมื่อสุกเป็นสีเหลือง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผลสุก รับประทานเป็นผลไม้ หัวปลี ใช้ประกอบอาหาร ขับน้ำนม ใบ ใช้ห่ออาหาร ห่อข้าวในพิธีอั้งหมีถ่อง
การใช้ประโยชน์	เปลือกและเนื้อกล้วยช่วยต้านเชื้อที่ทำให้เกิดหนอง ใบองไฟ ประคบบริเวณที่ทำให้ปวดเมื่อย หัวปลีแก้โลหิตจาง ลดความดัน แก้อ่อนในกระหายน้ำ บำรุงน้ำนม ผลดิบ แก้ท้องเสีย ช่วยสมานแผลในกระเพาะ เปลือกผล ใช้ทาบริเวณที่ยุ่งหรือแมลงกัด รักษาผื่นคัน ขางกล้วย ใช้ห้ามเลือด ใบกล้วยใช้ห่ออาหารที่ต้องนึ่ง ปิ้งย่าง ใบตองแห้งใช้ฆวนบุหรี หยวกกล้วยใช้ทำกระทง หรือสับผสมในอาหารหมู กาบกล้วยแห้งใช้เป็นเชือกมัดผักหรือกาดอกไม้ได้ (อุไร, 2547ก)

198. ว่านเพชรหึง

ชื่อท้องถิ่น	ว่านเพชรหึง, ว่านหางช้าง (เลย)
ชื่อสามัญ	Letter Plant
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume (ภาพผนวกที่ ข(198))
วงศ์	Orchidaceae

กล้วยไม้อิงอาศัย ลำลูกกล้วยแทงกลม ใบ เดี่ยว เรียงสลับระนาบเดียว รูปแถบ ปลายใบแหลม มักโค้งงอ ขอบใบเรียบ หลังใบและท้องใบเรียบ ก้านใบเป็นกาบหุ้มลำต้น ดอก ช่อแบบช่อกระจจะ (raceme) ออกเป็นช่อขนาดใหญ่ เกิดด้านข้างบริเวณโคนของลำลูกกล้วย มักโค้งลง สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบรวม 6 กลีบ สีเหลืองหม่น มีประสีน้ำตาลแกมม่วงกระจายทั่วกลีบ เรียงเป็น 2 วง ลักษณะคล้ายกลีบดอก วงนอกลักษณะเหมือนกันทั้ง 3 กลีบวงในกลีบที่อยู่ตรงกลาง ลักษณะต่างจาก 2 กลีบที่อยู่ด้านข้าง เรียก labellum มีขนาดเล็กกว่ากลีบอื่นๆ กลีบดอกรูปไข่กลับ กลีบปากคุ่ม แยกเป็นแฉกชัด แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม สีส้ม มีประสีแดงทั่วแฉก โคนแฉกมีสัน 3 สันสีเหลือง แฉกข้างรูปไข่ ปลายมน สีเหลือง มีเส้นกลีบสีแดงหลายเส้น เส้าเกสรรูปแถบสีขาว มีจิตสันสีแดงกระจาย เกสรเพศผู้ 2 อัน เชื่อมติดกับก้านเกสรเพศเมีย มีฝาปิดอับเรณู สีเหลืองอมเขียว ภายในมีละอองเรณูลักษณะคล้ายจี๊ฝรั่ง เรียก pollinium เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกกอ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ฝานเป็นชิ้นตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย ลดความดัน คำพอก รักษาแผลสด ถอนพิษงู (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา สุทิน และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ลำต้น ตำผสมเหล้าอาส่วนน้ำกิน เอากากพอกแผล แก้อักเสบ เนื่องจากงู ตะขาบ และแมงป่องกัดต่อย ในกรณีงูพิษยังไม่ควรใช้ (อุทยานธรรมชาติวิทยาสีริรุกษชาติ, 2553)

199. เตยหอม

ชื่อท้องถิ่น	เตยหอม
ชื่อสามัญ	Pandanus Palm, Fragrant Pandan
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb. (ภาพผนวกที่ ข(199))
วงศ์	Pandanaceae

ไม้พุ่ม ขนาดเล็ก แตกกอ ลำต้นเป็นข้อ ออกรากตามข้อของลำต้นได้ เมื่อลำต้นยาวมากขึ้นใช้เป็นรากค้ำจุน ใบ เดี่ยว เรียงเวียนเป็นเกลียวขึ้นไปจนถึงยอด รูปใบยาวเรียวคล้ายใบหอก โคน ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้ม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเป็นมัน เส้นกลางใบเว้าลึกเป็นแฉ่ง ถ้าดู ด้านท้องใบจะเห็นเป็นรูปคล้ายกระดูกงูเรือ ใบมีกลิ่นหอม ไม่พบดอก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกกอ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ บำรุงหัวใจ ใช้ทำสีย้อมอาหาร ให้สีเขียว
การใช้ประโยชน์	รากและต้น แก้กษัยไตพิการ ขับปัสสาวะ แก้พิษตานซาง แก้ ร้อนในกระหายน้ำ ใบ บำรุงหัวใจ ดับพิษไข้ ชูกำลัง ตำพอกโรค ผิวหนัง รักษาโรคหิด น้ำใบเตย เป็นยาบำรุงหัวใจ ให้ชุ่มชื้น ใช้ ผสมอาหาร แต่งกลิ่น แต่งสีขนมสีเขียว (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

200. ไผ่หนาม

ชื่อท้องถิ่น	ไผ่หนาม, ไผ่ป่า
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss (ภาพผนวกที่ ข(200))
วงศ์	Poaceae (Gramineae)

ลำต้นแตกกอแน่น เนื้อลำหนา ลำอ่อนมีไขสีขาว โคนกอมีกิ่งไม่มีใบหนาแน่น กิ่งย่อยลดรูปเป็นหนามแข็ง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแกมรูปแถบ ขอบใบสากคม ท้องใบมีขนปกคลุม กาบหุ้มลำต้นสีเหลืองอมเขียว มีแถบสีม่วงสลับตามยาว ใบยอดกาบรูปสามเหลี่ยม ตั้งตรง ด้านในมีขนสีน้ำตาลดำ ลิ่นกาบเป็นแถบแคบ มีขนที่ขอบ หูกาบเป็นพู่ พบไปมา ด้านในมีขนสีน้ำตาลดำ ไม่สมมาตรกัน ไม่พบดอก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าโปร่งทั่วไป
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น ใช้ทำโต๊ะ ใบ ต้มน้ำดื่ม แกะระดูขาว ขับปัสสาวะ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ หมอยาสุนทิน และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้กาฬ บำรุงเสมหะและโลหิต ขับปัสสาวะ แก้มูกติดระดูขาว (วุฒิ, 2540)

201. ตะไคร้

ชื่อท้องถิ่น	ตะไคร้
ชื่อสามัญ	Lapine, Lemon Grass
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf (ภาพผนวกที่ ข(201))
วงศ์	Poaceae (Gramineae)

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน มีซี่ฝั่สีขาวตามลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มคล้ายลำต้น เกิดจากกาบใบซ้อนกันแน่น รูปแถบ ขอบใบสากคม มีขนประปราย เส้นขนเห็นเด่นชัด รอยต่อระหว่างก้านใบและแผ่นใบมีเยื่อเป็นแผ่นสีขาว ไม่พบดอก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกกอ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	เหง้า แก้วื่ออาหาร แก้วื่อกระษัย ขับลมในลำไส้ แก้วื่อ แก้วื่อสสาวะพิการ ต้น ขับลม แก้วื่อ แก้วื่อโรคทางเดินปัสสาวะ ดับกลิ่นคาวอาหาร ใบ แก้วื่อ ลดความดันโลหิต ทั้งต้น แก้วื่อ แก้วื่อปวดท้อง ขับปัสสาวะ ขับเหงื่อ (วุฒิ, 2540)

202. หญ้าปากควาย

ชื่อท้องถิ่น	หญ้าปากควาย
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dactyloctenium aegyptium</i> (L.) P.Beauv. (ภาพผนวกที่ ข(202))
วงศ์	Poaceae (Gramineae)

ไม้ล้มลุก ลำต้นกลมกลวง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปแถบ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบเป็นซี่ๆ มีขน ผิวใบมีขนทั้งสองด้าน ดอก ช่อ ออกที่ปลายยอด ประกอบด้วยช่อดอกย่อยแบบช่อเชิงลด (spike) 4 - 6 ช่อ ออกจากจุดเดียวกันที่ปลายก้านช่อดอก กาบช่อดอกย่อยรูปร่างยาว กาบช่อดอกย่อยเป็นรูปเรือ เกสรเพศผู้ 3 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน ปลายแยกเป็น 2 แฉก รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นเป็นวัชพืชริมทาง
การขยายพันธุ์	-
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ทั้งต้น ผสมกับใบขี้เถ้าไฟพ้อเหี่ยวๆ ข้าวปากหม้อ 3 กำมือ เผาให้ไหม้ดำ ต้มน้ำดื่ม แก้อาเจียน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ)
การใช้ประโยชน์	ทั้งต้น ต้มดื่ม แก้ไข้พิษ ดับพิษกาฬ แก้พิษฝี ตำกับสุราพอกหรือทาแก้ปวดบวม อักเสบ ดับพิษร้อน (วุฒิ, 2540)

203. ชาง

ชื่อท้องถิ่น	ชาง, ไผ่นวล
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees (ภาพผนวกที่ ข(203))
วงศ์	Poaceae (Gramineae)

พืชอายุหลายปี ลำต้นสีเขียวอ่อน ไม่มีหนาม ผิวเป็นมัน ข้างนอกกาบมีขนสีน้ำตาลเหลือง ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน โคนใบป้าน ปลายใบแหลม ขอบใบสากคม ใต้ใบอ่อนมีขนอ่อนแน่น ไม่พบดอก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าผสมผลัดใบ
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น สานกระด้ง ตะกร้า เสื่อ
การใช้ประโยชน์	ราก ขับปัสสาวะ แก้ไอพิการ ขับนิ่ว ใบ ขับระดูขาว ขับปัสสาวะ (วุฒิ, 2540)

204. หญ้าคา

ชื่อท้องถิ่น	หญ้าคา
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) P.Beauv. (ภาพผนวกที่ ข(204))
วงศ์	Poaceae (Gramineae)

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน ทอดเลื้อย ลำต้นเหนือดินตั้งตรง บริเวณข้อมีขนยาว ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปแถบถึงรูปใบหอก ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบสากคม เนื้อใบสาก เส้นกลางใบแข็งและเห็นชัดเจน ลิ้นใบเป็นขนยาว ดอก ช่อแบบช่อเชิงลด (spike) ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยจำนวนมากติดเป็นคู่ๆ ชิดกัน ที่ปลายพู่เป็นมันสีขาว ก้านช่อดอกเรียวยาว ดอกย่อยมีขนสีขาว กาบช่อดอกล่างรูปหอก ปลายกลีบมีขนครุย โคนกลีบมีขน กาบช่อดอกบนเหมือนกาบล่าง กาบบนรูปไข่กว้าง มีขนครุยสั้นๆ ปลายสอบเรียว กาบล่างรูปขอบขนาน ปลายกลีบแหลม เกสรเพศผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูสี่เหลี่ยม เกสรเพศเมีย 1 อัน ปลายแยกเป็นสองแฉก ปลายแฉกเป็นพู่มีขน รังไข่เหนือวงกลีบ เมล็ด เรียวเล็ก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นเป็นวัชพืชข้างทาง ตามที่รกร้าง
การขยายพันธุ์	ใช้เหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ นำมาสานมุงหลังคา
การใช้ประโยชน์	ราก ประุงเป็นยาแก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษอักเสบในกระเพาะปัสสาวะ บำรุงไต แก้น้ำดีข้น ตาเหลือง ตัวเหลือง อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร ดอก เป็นยาแก้ปัสสาวะแดง แก้ไอ แก้อาเจียนเป็นโลหิต แก้มะเร็งในลำไส้ แก้กิดสีดวงต่างๆ ทั้งต้น ประุงเป็นยาแก้โรคไต แก้โรคมะเร็งคอ (วิทย์, 2548)

205. อ้อย

ชื่อท้องถิ่น	อ้อย, อ้อยแดง, อ้อยดำ
ชื่อสามัญ	Sugar Cane
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Saccharum officinarum</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(205))
วงศ์	Poaceae (Gramineae)

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี แตกกอแน่น ลำต้นตั้งตรงหรือโคนต้นอาจทอดเอน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ ใบตั้งหรือทอดโค้ง รูปใบหอกแกมรูปแถบ ขอบใบมีหนามเล็กๆ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายยอด ประกอบด้วยช่อดอกย่อยจำนวนมาก แต่ละช่อดอกย่อยมี glume 2 อันรองรับ ไม่มีวงกลีบดอก เกสรเพศผู้ 3 อัน แยกกัน เกสรเพศเมีย 1 อัน ก้านและยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 แฉก ลักษณะเป็นพุ่มลำต้นนกก รังไข่เหนือวงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	ใช้ลำต้นที่ตัดเป็นท่อนปักชำ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้น ใช้รับประทานเป็นอาหาร ใช้ประกอบพิธีอั้งหมีถ่อง
การใช้ประโยชน์	ลำต้น แก้วร้อนใน ขับปัสสาวะ ขับเสมหะ แก้หืดไอ แก้คลื่นไส้ อาเจียน ขับนิ่ว แก้ท้องผูก บำรุงกระเพาะอาหาร แก้ขัดเบา แก้สะอึก เปลือกต้น แก้กามโรค โสมย แก้แผลเน่าเปื่อย ชานอ้อย แก้แผลเรื้อรัง แก้ฝีอักเสบบวม (วุฒิ, 2540)

206. ไผ่รวก

ชื่อท้องถิ่น	ไผ่รวก, ฮวก (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble (ภาพผนวกที่ ข(206))
วงศ์	Poaceae (Gramineae)

พืชอายุหลายปี เป็นกอ ลำต้นตั้งตรง กลม เป็นทรงกระบอกกลวง ผิวเกลี้ยง สีเขียวอมเทา ไม่มีหนาม เนื้อแข็ง มีข้อ ปล้องชัดเจน มีเหง้าใต้ดิน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหอก โคนใบมน ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบคม ผิวใบด้านบนเรียบ สีเขียวอ่อน ใบแก่สีเหลืองอ่อน มีเส้นลายใบ ข้างละ 3 - 5 เส้น มีกาบหุ้มลำต้นบางแนบชิดลำต้น ไม่หลุดร่วง ยอดกาบบางเรียวยาวไปหาปลาย ไม่มีติ่ง กาบตอนปลายกาบตรงที่ต่อกับใบจะมีลิ้นใบ ไม่พบดอก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าพื้นราบทั่วไป
การขยายพันธุ์	แตกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	หน่ออ่อน ใช้ประกอบอาหาร ลำต้น สานแข่ง สร้างบ้าน
การใช้ประโยชน์	รวก ขั้วปัสสาวะ แก้ไตพิการ ขั้วนิ้ว ใช้เข้ายาขับระดู แก้หนองใน ใบ ขับระดูขาว แก้มดลูกอักเสบ ขั้วปัสสาวะ (วุฒิ, 2540)

207. หนอนตายหยาก

ชื่อท้องถิ่น	หนอนตายหยาก, ปงช้าง (เหนือ)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Stemona collinsae</i> Craib (ภาพผนวกที่ ข(207))
วงศ์	Stemonaceae

ไม้เลื้อย อายุหลายปี ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้านจำนวนมาก รากมีลักษณะเป็นพวงคล้ายนิ้วมือ สีเหลืองอ่อน อวบน้ำ มีจำนวนมาก ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปหัวใจ โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน เส้นใบมี 10 - 15 เส้น ขนานกัน ส่วนโคนพองเป็นกระเปาะ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) ออกที่ซอกใบ ใบประดับรูปขอบขนาน ปลายมน กลีบรวม 4 กลีบ สีเหลืองแกมชมพู ขนาดไม่เท่ากันเรียง 2 วง วงนอกมี 2 อัน รูปขอบขนาน ปลายแหลม วงในมี 2 อัน รูปไข่ เกสรเพศผู้ 4 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่เหนือวงกลีบ ปลายเกสรเพศเมียขนาดเล็ก ผลค่อนข้างแข็งสีน้ำตาลขนาดเล็ก

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
การขยายพันธุ์	เพาะเมล็ด หรือแยกเหง้า (วุฒิ, 2540)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก นำมาทุบแช่น้ำ ใช้เป็นยาฆ่าแมลงศัตรูพืช
การใช้ประโยชน์	ราก ปรงยารับประทาน แก้โรคผิวหนังคัน น้ำเหลืองเสีย รุมหัวริดสีดวง พอกทาแก้โรคผิวหนัง รากสด รักษาหิด เหา แก้ปวดฟัน รากแห้ง เป็นยาแก้ไอ ขับเสมหะ รักษาวัณโรค ตำผสมน้ำฆ่าแมลง หนอนศัตรูพืช หัว รักษาริดสีดวงทวารหนัก (วุฒิ, 2540; สุนทรี, 2540)

208. เนระพูสีไทย

ชื่อท้องถิ่น	เนระพูสีไทย, ค้างคาวดำ, คุบ้องอี (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Bat Flower, Cat Whisker, Devil Flower
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Tacca chantrieri</i> Andre (ภาพผนวกที่ ข(208))
วงศ์	Taccaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน ใบ เดี่ยว เรียงเวียน รูปใบหอกแกมขอบขนาน โคนใบ รูปลิ้น ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยง ดอก ช่อแบบช่อซี่ร่ม (umbel) สมบูรณ์เพศ สมมาตรตามรัศมี มีดอกย่อย 4 - 6 ดอก สีม่วงแกมเขียวถึงสีม่วงดำ มีใบประดับ 2 คู่ สีเขียวถึงสีม่วงดำเรียง เรียงสลับตั้งฉาก ใบประดับคู่นอกรูปรี ใบประดับคู่ในรูปไข่ นอกจากนี้ยังมีใบประดับที่ลดรูปเป็นเส้นกลมอีก 5 - 25 อัน สีม่วงหรือม่วงอมเขียว กลีบรวม 6 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน สีเขียวอมม่วง เกสรเพศผู้ 6 อัน แยกกัน ติดที่โคนตรงข้ามแกกลีบรวม เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ เมล็ด รูปไข่ ผล สด รูปขอบขนานแกมสามเหลี่ยม มีสันเป็นคลื่นตามยาว 6 สัน

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	นำเหง้ามาตากแห้งแล้วดองยา รักษาโรคตาขโมย (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน และหมอยาเพชร)
การใช้ประโยชน์	เหง้านำมาต้มหรือดองสุราดื่มแก้โรคความดันเลือดต่ำ บำรุงกำลังทางเพศ บำรุงกำลังสตรีระหว่างตั้งครรภ์ ช่วยบำรุงร่างกาย แก้ไข้ แก้ท้องเสีย ช่วยให้เจริญอาหาร และช่วยสมานแผล ขาวมูเซอมักใช้ต้มน้ำ ใบ ราก ต้มกินแก้มะเร็ง ทั้งต้นนำมาต้มอาบแก้เมื่อดมคันตามร่างกาย (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ข)

209. ข่า

ชื่อท้องถิ่น	ข่า, ข่าหลวง (เหนือ), เอ๋ยไช่ทึย (กะเหรี่ยง)
ชื่อสามัญ	Chinese Ginger, Galanga, Greater Galanga
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd. (ภาพผนวกที่ ข(209))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน กาบใบเรียงซ้อนกันคล้ายลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก โคนใบสอบเรียวแผ่เป็นกาบ ปลายใบแหลม ขอบใบหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบด้านล่างมีขน มีลิ้นใบ ดอก ช่อแบบช่อแยกแขนง (panicle) ออกที่ปลายยอด แต่ละดอกย่อยมีใบประดับรองรับ สมบูรณ์เพศ สมมาตรด้านข้าง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉกตื้นๆ กลีบดอก 3 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายกลีบแยกเป็นแฉกรูปขอบขนาน ปลายกลีบงุ้ม สีขาวอมเขียว เกสรเพศผู้ 4 อัน ปกติ 1 อัน เป็นหมัน 3 อัน ลักษณะคล้ายกลีบดอก รูปไข่ โดยมี 2 อัน เชื่อมติดกันที่โคน ปลายแยกเป็น 2 แฉก และกลีบตรงกลางขนาดใหญ่กว่า เรียก labellum เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปเกือบกลมถึงรูปรี

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร
การใช้ประโยชน์	เหง้า ช่วยขับลม แก้ท้องอืดเฟ้อ จุกเสียด แก้โรคกระเพาะ ลดไขมัน แก้หลอดลมอักเสบ โดยทุบเหง้าสดให้แตกคัมกับน้ำ หรือ น้ำเหง้าแก้มาดำผสมกับน้ำปูนใส กรองคัมหลังอาหาร อาจฟานเป็นแวนแล้วตำแช่ในเหล้าขาว 1 คืน ใช้ทาแก้ลมพิษหรือกลากเกลื้อน คัมเหง้าช้ำกับเกลือ และมะขามเปียกให้หญิงหลังคลอด คัม ช่วยขับเลือดและน้ำคาวปลา ทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว และเป็นยาระบายอ่อน (อุไร, 2547ก)

210. กระวาน

ชื่อท้องถิ่น	กระวาน
ชื่อสามัญ	Camphor Seeds, Round Siam Cardamon, Clustered Cardamon
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Amomum testaceum</i> Ridl. (ภาพผนวกที่ ข(210))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน มีข้อประมาณ 8 - 20 ข้อ กาบใบเรียงซ้อนกันคล้ายลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานถึงรูปใบหอก โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบ สีเขียว เป็นมัน ดอก ช่อรูปทรงกระบอก แทงออกจากเหง้าใต้ดิน แต่ละดอกย่อยมีใบประดับรองรับ กลีบเลี้ยง โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉกคั่นๆ กลีบดอก โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 แฉก สีเหลืองอ่อน เกสรเพศผู้ 3 อัน ปกติ 1 อัน เป็นหมัน 2 อัน เชื่อมติดกันลักษณะ คล้ายกลีบดอก สีขาว มีแถบสีเหลืองตรงกลาง เรียก labellum เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ ผล ผลกลม ออกเป็นช่อ ภายในผลมีเมล็ดประมาณ 9 - 18 เมล็ด เมล็ดมีกลิ่นหอมฉุน มีรสเผ็ด

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ผล ใช้ประกอบอาหารเพื่อแต่งกลิ่น ขับลม
การใช้ประโยชน์	ใบ ขับลมให้ผายเรือ ขับเสมหะ แก้วรำนะนาด แก้วลม ดอก แก้วตา เจ็บ ตาและ ตาแมว ผล ขับเสมหะ ขับโลหิต ขับลม บำรุงธาตุ กระจายเลือดและลมให้ช่าน นำมาแช่แอลกอฮอล์ได้น้ำยาสีแดง รับประทานบำรุงธาตุ อาหารไม่ย่อย ท้องอืดเฟ้อ (วุฒิ, 2540)

211. เร่ว

ชื่อท้องถิ่น	เร่ว
ชื่อสามัญ	Bustard Cardamom, Tavoy Cardamom
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Amomum villosum</i> Lour. var. <i>xanthioides</i> (Wall. ex Baker) T.L. Wu & S.Chen (ภาพผนวกที่ ข(211))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน กาบใบเรียงซ้อนกันคล้ายลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปรียาว ปลายใบแหลมและห้อยโค้งลง ก้านใบสั้น ดอก ช่อแทงออกจากเหง้าใต้ดิน สีขาว ก้านช่อดอกสั้น ผล มีขนสีแดงปกคลุม เมล็ด สีน้ำตาล

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกหน่อ
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใบ ขับปัสสาวะ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาอาหาร)
การใช้ประโยชน์	ราก แก้หืดไอ ดับ แก้ไข้เพื่อดี ใบ ขับปัสสาวะ ดอก แก้เมื่ดฝืนคัน ตามตัว ผล แก้วริดสีดวง แก้หืดไอ แก้วระดูขาว แก้ไข้สันนิบาต เมล็ด ขับลมในลำไส้ แก้ท้องขึ้นอืดเฟ้อ ปวดท้อง แก้วคลื่นเหียน อาเจียน กัดเสมหะ ขับน้ำนม (วุฒิ, 2540)

212. กระชาย

ชื่อท้องถิ่น	กระชาย, ละเอน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Chinese Keys
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf. (ภาพผนวกที่ ข(212))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก มีเหง้าอยู่ใต้ดิน รากเป็นกระจุก เป็นที่สะสมอาหาร รูปทรงกระบอกสีน้ำตาลอ่อน โป่งพอง มีกลิ่นหอม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกถึงรูปรี โคนใบรูปลิ้น โคนกาบใบด้านล่างสีแดง แผ่นหุ้มเป็นลำต้นเทียม ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ออกเป็นช่อที่ปลายยอด ช่อละ 3 - 6 ดอก ใบประดับหุ้มช่อดอกรูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม มีขนบางๆ สีเขียว กลีบเลี้ยง 3 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบด้านนอก 2 กลีบ รูปขอบขนาน ปลายกลีบเว้ามน กลีบด้านในรูปขอบ ขนาน บางใส กลีบดอกโคนกลีบเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายหลอดแยกเป็น 3 กลีบ รูปไข่ ปลายแหลม สีชมพู เกสรเพศผู้ 4 อัน ลักษณะคล้ายกลีบดอก 3 กลีบ เป็นมัน 2 กลีบ รูปไข่ ปลายมน อีก 1 กลีบขนาดใหญ่ แผ่นกว้าง สีชมพู ขอบกลีบขยับ่น 1 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน ถูกหุ้มด้วยอับเรณูเพศผู้ ปลายก้านชูเกสรแผ่แบน รังไข่ได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า (อุไร, 2547ข)
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้รากประกอบอาหาร และนำเหง้ามาต้มน้ำดื่ม แก้ท้องอืด ขับลม (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	เหง้า แก้บิดมูกเลือด แก้กามตายด้าน เป็นยารักษาโรคผิวหนัง ทวาร ใช้เป็นยาภายนอก รักษาโรคจี้กลาก ใบ บำรุงธาตุ แก้โรคในปาก คอ แก้โลหิตเป็นพิษ ถอนพิษต่างๆ (สุนทร, 2540) ขับปัสสาวะ ขับระดูขาว บำรุงร่างกาย ช่วยขับลม แก้ท้องอืดเฟ้อ โดยนำเหง้า หรือรากสดมา 5-6 ราก ทบให้พอแตก ต้มน้ำดื่ม (อุไร, 2547ข)

213. ขมิ้นชัน

ชื่อท้องถิ่น	ขมิ้นชัน, ขมิ้น
ชื่อสามัญ	Turmeric, Curcuma
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Curcuma longa</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(213))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ มีแขนงรูปทรงกระบอกแตกออกด้านข้าง 2 ด้าน ตรงกันข้ามเนื้อในเหง้าสีเหลืองอมส้ม มีกลิ่นเฉพาะ ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก ปลายใบแหลม ดอก ช่อ แทงออกจากเหง้าใต้ดิน แทรกขึ้นมาระหว่างก้านใบ มีใบประดับสีเขียวอ่อนหรือสีเหลืองอ่อน จัดเรียงซ้อนกันอย่างเป็นระเบียบ ใบประดับ 1 ใบ จะมีดอกอยู่ 2 ดอก ใบประดับย่อยรูปขอบขนาน กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปท่อ มีขน กลีบดอกมีสีเหลืองอ่อน ตรงโคนเชื่อมติดกันเป็นท่อยาว ปลายแยกเป็น 3 กลีบ เกสรเพศผู้ มีลักษณะคล้ายกลีบดอก มีขน ส่วนอับเรณูจะอยู่ใกล้ๆ ปลายท่อ เกสรเพศเมีย เกสรเพศเมีย 1 อัน ยอดเกสรเพศเมียเป็นรูปปากแตร เกสร รังไข่ได้วงกลีบ ผล รูปกลม มี 3 พู

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เหง้า ใช้ประกอบอาหาร แก่ผดผื่นคัน รักษาแผลสด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	เหง้า แก่โรคผิวหนัง แก่ท้องร่วง สมานแผล แก่ผื่นคัน หยอดตา แก่ตาบวมตาแดง น้ำคั้นจากเหง้าสด ทาแก่วิเศษผลลอก ลดการอักเสบ ผงขมิ้น เกี่ยวกับน้ำมันพืช ทำน้ำมันใส่แผลสด เหง้าแก่ ฝนเป็นผงใช้ทาเพื่อบำรุงผิว ช่วยป้องกันมะเร็งลำไส้ รักษาผิวในถุงน้ำดี โรคกระเพาะอาหาร ช่วยขับลมในกระเพาะ ป้องกันโรคอัลไซเมอร์ ใช้ย้อมผ้าให้สีเหลือง ถ้าผสมกับมะนาวให้สีแดง ผสมกับส้มป่อยให้สีเขียว เมื่อผสมกับปูนขาวจะเปลี่ยนเป็นสีแดงของปูนแดงที่กินกับหมาก (วุฒิ, 2540; อุไร, 2547ก)

214. ขมิ้นอ้อย

ชื่อท้องถิ่น	ขมิ้นอ้อย, ขมิ้นจีน (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Zedoary, Luya - Luyahan
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Curcuma zedoaria</i> (Berg) Roscoe (ภาพผนวกที่ ข(214))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก ลักษณะคล้ายขมิ้นชัน แต่ต้นสูงกว่า ขนาดเหง้าและใบใหญ่กว่า โดยเหง้าใต้ดินจะโผล่ขึ้นมาเหนือดินเล็กน้อย มีเนื้อในสีเหลืองเข้ม ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอกแกมขอบขนาน ท้องใบมีขนนิ่ม ดอก ช่อแทงออกจากเหง้าที่อยู่ใต้ดิน ช่อดอกมีใบประดับที่อยู่ส่วนล่างสีเขียวปลายแกมชมพู ที่อยู่ส่วนบนสีแดงเข้ม จัดเรียงซ้อนกันอย่างเป็นระเบียบ ดอกมีสีเหลือง จะบานจากล่างขึ้นข้างบน และจะบานครั้งละ 2-3 ดอก

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เหง้า ตำทา แก้ผดผื่นคัน รักษาแผลพุพอง (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา)
การใช้ประโยชน์	เหง้า สมานลำไส้ แก้ก้นเนื่อกรันตัว แก้กษุขาว ขับปัสสาวะ ตำพอก แก้ฟกบวม แก้อักเสบ แก้พิษโลหิต แก้ลม รักษากระดูกไม่ปกติ รักษาเมะเร็งปากมดลูก มะเร็งในรังไข่ มะเร็งปอด มะเร็งตับ รักษาอาการเลือดคั่ง เลือดลมไหลเวียนไม่สะดวก หุงกับน้ำมันมะพร้าวใส่แผล จะทำให้แผลหายเร็ว หรือนำมาบดผสมกับน้ำปูนใสดื่ม รักษาอาการท้องร่วง ใบ ขับปัสสาวะ แก้จ้ำบวม (วุฒิ, 2540; วิทย์, 2548)

215. ดาหลา

ชื่อท้องถิ่น	ดาหลา, กาหลา
ชื่อสามัญ	Torch Ginger
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Etlingera elatior</i> (Jack) R.M.Sm. (ภาพผนวกที่ ข(215))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน มีกาบใบที่โอบซ้อนกันแน่นคล้ายลำต้น ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนาน โคนใบสอบเรียว ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ผิวใบเกลี้ยงทั้งสองด้าน ดอก ช่อแบบช่อกระจุกแน่น (head) แทงก้านดอกออกจากเหง้าใต้ดิน ประกอบด้วยกลีบประดับมี 2 ขนาด ส่วนโคนประกอบด้วยกลีบประดับขนาดใหญ่ มีสีแดงขลิบขาวเรียงซ้อนกันอยู่และจะบานออกประมาณ 25 - 30 กลีบ และมีกลีบประดับขนาดเล็กอยู่ส่วนบนของช่อดอก มีสีเดียวกับกลีบประดับขนาดใหญ่ กลีบประดับเล็กนี้จะหุบเข้าเรียงเป็นระดับมีประมาณ 300 - 330 กลีบ ภายในกลีบประดับขนาดใหญ่ที่บานออก จะมีดอกจริงขนาดเล็ก กลีบดอกสีแดง

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ดอก รับประทาน แก้วท้องอืด ขับลม (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ หมอยาสุนทร และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	ดอก แก้วโรคผิวหนัง ลมพิษ และมีฤทธิ์ในการขับลม (อุไร, 2547ข)

216. เปราะหอม

ชื่อท้องถิ่น	เปราะหอม, ว่านหอม (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Sand Ginger, Aromatic Ginger
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Kaempferia galanga</i> L. (ภาพผนวกที่ ข(216))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน เนื้อภายในสีเหลืองอ่อน มีสีเหลืองเข้มตามขอบนอก มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว ใบ เดี่ยว แทงขึ้นจากเหง้าใต้ดิน 2 - 3 ใบ แผ่ราบไปตามพื้นดิน หรือวางตัวอยู่ในแนวราบเหนือพื้นดินเล็กน้อย รูปร่างค่อนข้างกลมหรือรูปไข่ป้อม โคนใบมนหรือเว้าเล็กน้อย ปลายใบแหลมหรือกลมมน ขอบใบเรียบหรือเป็นลอน มีขนอ่อนบริเวณท้องใบ เนื้อใบค่อนข้างหนา ก้านใบสั้น โคนเป็นกาบ ใบอ่อนม้วนเป็นกระบอกออกมาแล้วแผ่ราบบนหน้าดิน ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) มี 4 - 12 ดอก ออกตรงกลางระหว่างใบ ใบประดับ รูปใบหอกแกมสามเหลี่ยมยาว โคนสอบเล็กน้อย ปลายเรียวแหลม สีเขียวอ่อนใส ม้วนหุ้มช่อดอกข้างใน ใบประดับย่อยหุ้มโคนหลอด กลีบเลี้ยง โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแหลม บางใส สีขาว กลีบดอก 3 กลีบ โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นกลีบ รูปขอบขนาน เรียวยาว ปลายแหลมหรือมน กลีบมักม้วน สีขาว กลีบข้าง มี 2 กลีบ ปลายมน กลีบบน มี 1 กลีบ ปลายแหลม เกสรเพศผู้ ส่วนที่เป็นกลีบปากขนาดใหญ่ มี 1 กลีบ รูปคล้ายไต ปลายเว้าลึก หักปลายกลมหรือเว้าเล็กน้อย โคนกลีบสอบ พื้นสีขาว กลางกลีบแต้มสีม่วงได้รอยเว้า โคนกลีบตรงกลางมีสีเหลืองแซม กลีบข้าง มี 2 กลีบ รูปไข่กลับ ปลายกลีบกลมมน โคนสอบ สีขาว ก้านเกสร สั้น อับเกสรรูปโค้งม้วน ขอบชิดกัน มีอับเรณูที่ขอบรยางค์แผ่ออก ปลายเป็นแถบยื่น 2 อัน โค้งไป ข้างหลัง สีขาว เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบยอดเกสรกลม สีขาว

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	หัว หั่นตากแห้งชงน้ำดื่ม แก้ไอ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสุนทริน หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	หัว ขับลมในลำไส้ แก้หวัดคัดจุก ใบ ประุงเป็นผักรับประทาน (สุนทริน, 2540) ชงเป็นชาดื่มแก้ไอ ช่วยขับเสมหะ แก้กึ่งอืดเพื่อลดอาการติดเชื่อและไขข้ออักเสบ ใน (อุไร, 2547ข)

217. เปราะป่า

ชื่อท้องถิ่น	เปราะป่า
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Kaempferia marginata</i> Carey (ภาพผนวกที่ ข(217))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก มีเหง้าสั้นๆ รากเป็นกระจุก ใบ เดี่ยว มี 2 ใบ รูปใบกลมโต หรือรูปรี มีสีเขียวเข้ม ขอบใบมีสีม่วงแดง โคนใบรูปลิ้น ปลายใบแหลม ผิวด้านบนเรียบ ด้านล่างมีขน เส้นใบรูปสามเหลี่ยม แผ่นบนหน้าดิน ใบอ่อนม้วนเป็นกระบอกตั้งขึ้น ไม่มีก้านใบ ดอก ช่อแบบช่อกระจุก (cyme) แทงออกตรงกลางระหว่างกาบใบทั้งสอง ดอกย่อย 6 - 8 ดอก ใบประดับสีขาวแกมเขียว รูปใบหอก กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 2 แฉก กลีบดอกเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็นกลีบ รูปแถบ กลีบหลังยาว และกว้างกว่ากลีบข้าง สีขาว กลีบดอกบอบบาง เกสรเพศผู้ เป็นหมันสีขาว รูปไข่กลับแกมรูปลิ้น กลีบปากสีขาว มีแถบสีเหลืองระหว่างเส้นกลางกลีบกับขอบกลีบ รูปไข่กลับแกมรูปลิ้น ปลายหยาบกลีบมาก ก้านเกสรเพศผู้สั้น เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	ขึ้นตามป่าดิบชื้น
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	หัว หั่นตากแห้งชงน้ำดื่ม ขับลม (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยา สมยศ และหมอยาสุนัน)
การใช้ประโยชน์	หัว แก้ไข้ แก้หวัด แก้กำเดา ขับลมในลำไส้ ตำผสมกับหัวหอม สุมกระหม่อมเด็ก แก้หวัดและกำเดา (วุฒิ, 2540)

218. กระชายดำ

ชื่อท้องถิ่น	กระชายดำ
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Kaempferia parviflora</i> Wall. ex Baker (ภาพผนวกที่ ข(218))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน รากสะสมอาหารมีลักษณะเป็นปุ่มๆ ไม่ยาวเป็นหางไหลเหมือนกับ กระชายธรรมดา เนื้อในมีสีม่วงเข้มถึงดำ ส่วนกลางของลำต้นเป็นแกนแข็ง มีกาบหรือโคนใบหุ้ม ก้านใบแทงขึ้นจากหัวในดิน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ คล้ายกระชายธรรมดา แต่ใบมีขนาดใหญ่ และเขียว เข้มกว่า ใบอ่อนจะมีสีเข้มนุ่มแดง และจะค่อยๆ สีจางไปเป็นสีเขียวเข้ม เส้นขอบใบจะมีสีแดง ละเอียด กาบใบจะยาวเป็นร่อง แทงขึ้นมาจากหัวที่อยู่ในดิน ดอก ช่อแทงออกมาระหว่างก้านใบ มี กาบใบ 2 อันหุ้มช่อดอก กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปท่อ มีขน ปลายแยกเป็น 2 แฉก กลีบดอกโคน เชื่อมติดกันเป็นหลอดยาว สีขาวอมชมพู แฉกกลีบดอกรูปแถบ แฉกด้านหลังรูปค้อน ปลายแหลม แฉกด้านข้างขนาดเล็กกว่า ปลายมน เกสรเพศผู้ เป็นหมัน สีขาว รูปขอบขนาน กลีบปากสีม่วง ตรง กลางสีม่วงเข้ม รูปไข่กลับ ปลายเว้าตื้น เกสรเพศเมีย 1 อัน มีขนาดเล็ก ปลายยอดเป็นรูปปากแตร เกือบไม่มีขน รังไข่ได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ราก ดองสุราดื่ม บำรุงสมรรถภาพทางเพศ (ข้อมูลจากการ สัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	-

219. ไพล

ชื่อท้องถิ่น	ไพล, ปลูกอย (เหนือ), วานไฟ (กลาง)
ชื่อสามัญ	-
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link ex Dietr. (ภาพผนวกที่ ข(219))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน เนื้อในสีเหลืองถึงเหลืองแกมเขียว แทะหน่อหรือลำต้นเทียมขึ้นเป็นกอ ซึ่งประกอบด้วยกาบหรือโคนใบหุ้มซ้อนกัน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมใบหอก โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ช่อแทงออกจากเหง้าใต้ดิน ก้านดอกยาว และเป็นปุ่ม สีเหลืองอมน้ำตาล ส่วนปลายมีกลีบเลี้ยงสีเขียวปนแดงซ้อนกันอยู่แน่น กลีบดอกมีสีขาวนวล เชื่อมติดกันเป็นหลอด ส่วนปลายกลีบอ้าออก กลีบเลี้ยงจะอุ้มน้ำไว้ได้ผล แห้ง รูปกลม

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	เหง้า ทำให้ละเอียด ห่อเป็นลูกประคบ อังไอน้ำให้ความร้อน ประคบบริเวณที่ปวดเมื่อย แก้ปวดเมื่อย ตำพอก รักษาแผลสด (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ และหมอยาหาร)
การใช้ประโยชน์	เหง้า ช่วยขับระดูให้หญิงหลังคลอด แก้เหน็บชา แก้ปวดท้อง ช่วยขับลมในกระเพาะ แก้ท้องเสีย ถ้าใส่ผักเสี้ยน แก้ปวดฟัน โรคผิวหนัง ใช้ทาแผลป้องกันการติดเชื้อ ช่วยสมานแผล แก้เลือดกำเดาไหล ใบ แก้ไข้ ดอก แก้ไข้ใน ช่วยขับระดู นอกจากนี้ชาวไทยทรงดำ บดเหง้าแห้งเป็นผง ชงน้ำดื่มบำรุงเลือด หรือตำผสมกับสุรา ทาแก้ปวดขา พอกแก้ฟกช้ำ แก้สิ่ว หรือหั่นเป็นแว่นรื้อยข้อมือเด็กเพื่อกันผี (อุไร, 2547ข)

220. จิง

ชื่อท้องถิ่น	จิง
ชื่อสามัญ	Ginger
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Zingiber officinale</i> Rosc. (ภาพผนวกที่ ข(220))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก มีเหง้าใต้ดิน เปลือกนอกสีน้ำตาลแกมเหลือง เนื้อในสีนวล มีกลิ่นหอมเฉพาะ แทงหน่อหรือลำต้นเทียมขึ้นเป็นกอ ประกอบด้วยกาบหรือโคนใบหุ้มซ้อนกัน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก ปลายใบสอบเรียวแหลม โคนใบสอบแคบ และจะเป็นกาบหุ้มลำต้นเทียม ตรงช่วงระหว่างกาบกับตัวใบจะหักโค้งเป็นข้อคอก ดอก ช่อแทงออกจากเหง้าใต้ดิน ทุกๆ ดอกมีกาบสีเขียวนแดงรูปโค้งๆ ห่อรองรับ กาบจะปิดแน่นเมื่อดอกยังอ่อน และจะขยายอ้าให้เห็นดอกในภายหลัง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ เชื่อมติดกัน กลีบดอก 3 กลีบ อ้วนน้ำและหลอดร่วงง่าย โคนกลีบดอกม้วนห่อ ส่วนปลายกลีบผายกว้างออก สีขาว เกสรเพศผู้ 6 อัน เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ใช้ประกอบอาหาร และนำเหง้ามาน้ำดื่มแก้ไอ
การใช้ประโยชน์	ราก แก้วม แก้วบิด ทำให้เจริญอาหาร เหง้า ช่วยขับลม แก้วท้องอืด คลื่นไส้ อาเจียน แก้วหอบ ไอ ขับเสมหะ ต้น ช่วยขับลมให้ผายเรอ แก้วจุกเสียด แก้วท้องร่วง ใบ บำรุงกำเดา แก้วฟกช้ำ แก้วนี้ ฆ่าพยาธิ ดอก ช่วยย่อยอาหาร (วุฒิ, 2540) เหง้าจิงแก่ แก้วเมารถ ไมกรน ปวดตามข้อ และลดคลอเรสเตอรอลได้โดยไม่มีผลข้างเคียง ถ้านำมาฝนกับน้ำมะนาวผสมเกลือเล็กน้อยแล้วดื่ม หรือนำมาควาดคอเด็ก จะช่วยลดเสมหะและอาการไอ ผู้สูงอายุนิยมนำจิงมาผสมกับแป้งหรือดินสอพอง คลุกเคล้าให้เข้ากัน พอกบริเวณที่ฟกช้ำ จะช่วยบรรเทาอาการได้ดี ถ้ามึนแมลงเข้าหู ให้คั้นน้ำจิงจากเหง้าสด ใช้น้ำหยอดหู แมลงจะค่อยๆ ไต่ออกมา ผู้ที่อุ้งน้ำคิมิ ปัญหาไม่ควรใช้ (อุไร, 2547ข)

221. กระเทียม

ชื่อท้องถิ่น	กระเทียม, กระเทียม (เหนือ)
ชื่อสามัญ	Wild Ginger, Martinique Ginger
ชื่อวิทยาศาสตร์	<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Sm. (ภาพผนวกที่ ข(221))
วงศ์	Zingiberaceae

ไม้ล้มลุก อายุหลายปี มีเหง้าใต้ดิน ใบ เดี่ยว เรียงสลับ รูปใบหอก โคนใบแหลมถึงป้าน ปลายใบแหลม แผ่นใบด้านบนมีขนที่เส้นใบ กาบใบมีขน หูใบยาวตรงเป็นเชือกบางๆ มีขน ดอก ช่อ รูปทรงกระบอก แทงออกจากเหง้าใต้ดิน ใบเกล็ดหุ้มก้านช่อดอก รูปใบหอกกว้าง ปลายป้าน มีขน สีแดง ในแต่ละดอกย่อยมีใบประดับรูปไข่กลับหรือคล้ายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด ปลายมน มีขน สีเขียวปนแดง หรือแดงเข้ม กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก 3 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น แฉก สีเหลือง เกสรเพศผู้ 4 อัน 2 อันเป็นหมัน ลักษณะเหมือนกลีบดอก รูปไข่ ปลายแหลม มีรยางค์ เกสรเพศผู้ที่ไม่เป็นหมัน อับเรณูเชื่อมติดกัน ที่ปลายมีรยางค์ เกสรเพศเมีย 1 อัน รังไข่ได้วงกลีบ รูปรี ผล รูปไข่กลับ สีแดง เมล็ด รูปขอบขนานถึงเกือบกลม

ถิ่นที่อาศัย	พืชปลูก หรือขึ้นตามป่าดิบชื้นทั่วไป
การขยายพันธุ์	แยกเหง้า
การใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น	ลำต้นอ่อน ดอกอ่อน ลวกจิ้ม น้ำพริก
การใช้ประโยชน์	ราก แก้ไข้ตัวเย็น แก้ไข้ต่างๆ แก้เคล็ดขัดยอก เหง้า บำรุงน้ำนม แก้บิด แก้ปวดมวนในท้อง แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ ขับผายลม ขับ ปัสสาวะ แก้จุกเสียด แก้ฝี ดัน แก้ไข้ แก้เบื่ออาหาร ใบ ขับเลือด เน่าร้ายในเรือนไฟ ดอก แก้ไข้เรื้อรัง บำรุงธาตุ แก้ลม (สุนทรี, 2540)

วิจารณ์

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบ่อหวีที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านบ่อหวี ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี พบว่าชาวบ้านรู้จักนำพืชมาใช้ประโยชน์ 221 ชนิด 185 สกุล 77 วงศ์ โดยใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพร 137 ชนิด 119 สกุล 64 วงศ์ เป็นพืชอาหาร 90 ชนิด 78 สกุล 44 วงศ์ และใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ 40 ชนิด 40 สกุล 23 วงศ์

จากผลการศึกษาพบว่าเพศหญิงรู้จักชนิดพืชในการนำมาใช้ประโยชน์ทางด้านอาหารและสมุนไพรมากกว่าเพศชายในทุกช่วงอายุ เช่นเดียวกับการศึกษาของ Caniago and Siebert (1998) ในหมู่บ้าน Ransa Dayak ประเทศอินโดนีเซีย และการศึกษาของ Kainer and Duryea (1992) ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชของเพศหญิง ในชุมชน Cachoeira ประเทศบราซิล พบว่าเพศหญิงรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชมากกว่าเพศชาย เนื่องจากเพศหญิงมีหน้าที่ต้องดูแลบ้าน เตรียมอาหาร ต้องใช้ผักและเครื่องเทศต่างๆ ดูแลสุขภาพของทุกคนในครอบครัว ทอผ้า ย้อมผ้า ทำเครื่องใช้ต่างๆ ไว้ใช้ในครัวเรือน และเพศหญิงเกือบทุกคนใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นเครื่องสำอาง ในขณะที่เพศชายมีหน้าที่ออกไปทำงานหารายได้นอกบ้าน เช่น รับจ้าง ทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ หาวัสดุในการก่อสร้างบ้าน ฟืน และผลไม้ป่า

แต่เมื่อเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์จากพืชของกลุ่มคนที่มีช่วงอายุต่างกัน พบว่าชาวบ้านบ่อหวีทั้งเพศชายและเพศหญิงจะมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชมากขึ้นตามอายุที่สูงขึ้น ด้วยเนื่องจากชาวบ้านที่มีอายุมากได้สั่งสมภูมิปัญญาความรู้ประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากพืชมาตั้งแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นการเก็บพืชมาเพื่อประกอบอาหาร หรือปรงยาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย เนื่องจากในอดีตสภาพหมู่บ้านยังเป็นป่า การเดินทางไปโรงพยาบาล และสถานอนามัยไม่สะดวก จึงทำการรักษาด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน แต่ในปัจจุบันการคมนาคมสะดวกขึ้น มีสถานอนามัยประจำหมู่บ้าน ทำให้คนรุ่นหลังนิยมใช้ยาแผนปัจจุบันมากกว่ายาสมุนไพรพื้นบ้าน เนื่องจากมีความสะดวก ไม่ยุ่งยากในการเตรียมยา และเห็นผลในการบรรเทาอาการได้รวดเร็ว นอกจากนี้ยังพบว่าคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านบ่อหวีเข้าไปทำงานทำในเมืองหรือในกรุงเทพฯ จะกลับบ้านเฉพาะฤดูกาลเพาะปลูกเท่านั้น จึงทำให้คนรุ่นหลังๆ รู้จักใช้ประโยชน์จากพืชน้อยลง

เนื่องจากการรู้จักใช้ประโยชน์จากพืชเกิดจากการถ่ายทอดจากปู่ย่า ตายาย พ่อแม่สู่ลูกหลาน และจากประสบการณ์ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน จากการสัมภาษณ์พบว่าถ้าครอบครัวที่พ่อหรือแม่ มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชมาก ลูกก็จะมีความรู้มากเช่นกัน ซึ่งความรู้เหล่านี้จะสืบทอดมาจากรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ มายังรุ่นลูก ซึ่งผลการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของนักวิจัยท่านอื่นๆ เช่น การศึกษาการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรในบริเวณ Bahia Blanca ประเทศอาร์เจนตินา (Cambi *et al.*, 1999) การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ ในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดนครปฐม (สุมาลี, 2546) การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในหมู่บ้านไร่ป่า จังหวัดกาญจนบุรี (บดีนทร, 2553) การศึกษาที่กล่าวมานี้ มีผลการศึกษาที่สอดคล้องกัน คือ ถ้าครอบครัวที่พ่อหรือแม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชมาก ลูกก็จะมีความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืชมากเช่นกัน และเมื่อมีอายุมากขึ้นจำนวนชนิดพืชที่รู้จักการใช้ประโยชน์ก็มากขึ้นตามไปด้วย

สำหรับลักษณะการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชของชุมชนบ้านบ่อหวี พบว่าชาวบ้านบ่อหวีมีการใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นสมุนไพรมากที่สุด รองลงมาคือการใช้เป็นอาหาร เช่นเดียวกับการศึกษาของสุมาลี (2546) ที่ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวไทยทรงดำ ในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดนครปฐม พบพืชที่ใช้เป็นสมุนไพร 140 ชนิด พืชอาหาร 80 ชนิด แต่ในการศึกษาของนักวิจัยท่านอื่น เช่น การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณพืชบริเวณป่าเต็งรัง จังหวัดกาญจนบุรี ของอุไร (2544) การศึกษาพฤกษศาสตร์ของชาวเขาเผ่าขมุ ลัวะ และถิ่น ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน ของทิพย์สุตา (2541) และการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ของปรีชา (2541) ซึ่งการศึกษาของท่านพบว่ามีการใช้ประโยชน์ทางด้านอาหารมากที่สุด อาจเนื่องมาจากการศึกษาในครั้งนี้และการศึกษาของสุมาลี มีการสัมภาษณ์หมอยาพื้นบ้าน จึงทำให้พบชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ทางด้านสมุนไพรมากที่สุด และผลการศึกษาของ Jain and Borthakur (1980) เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาว Mikirs ในประเทศอินเดีย พบว่าชาว Mikirs เก็บหาพืชจากบริเวณรอบๆ บ้านส่วนใหญ่เพื่อใช้เป็นอาหารและใช้เป็นยารักษาโรค

จากการสำรวจพรรณพืชในหมู่บ้านบ่อหวีที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่ จะเป็นพืชที่ชาวบ้านปลูกไว้เองบริเวณรอบๆ ที่อยู่อาศัย ตามไร่ตามสวน หรือตามชายป่าใกล้ๆ หมู่บ้าน ซึ่งสะดวกในการนำมาใช้ประโยชน์มากกว่าที่จะเข้าไปเก็บจากป่าลึก เช่นเดียวกับการศึกษาของ Kainer and Duryea (1992) พบว่าแหล่งที่เก็บพืชมาใช้ประโยชน์มากคือบริเวณใกล้ๆ บ้านเพราะมีความสะดวกในการเก็บ

สำหรับพืชอาหารที่ชาวบ้านบ่อหวี เก็บมาใช้ประโยชน์นั้นมักใช้เป็นผักจิ้มกับน้ำพริก โดยรับประทานสด หรือลวกก่อน เนื่องจากชาวบ้านบ่อหวีนิยมบริโภคน้ำพริก ซึ่งจะรับประทานแทบทุกมื้อ โดยเฉพาะน้ำพริกปลาร้า น้ำพริกกะปิ ผักสดที่นิยมรับประทานกับน้ำพริก ได้แก่ ผักถูด (*Diplazium esculentum* (Retz.) Sw.) ผักหวานป่า (*Melientha suavis* Pierre.) ต้างหลวง (*Trevesia palmata* (Roxb. ex Lindl.) Vis.) มะเดื่ออุทุมพร (*Ficus racemosa* L.) ผักคราดหัวแหวน (*Acmella oleracea* (L.) R.K. Jansen) ใบและดอก รับประทานเป็นผักจิ้มน้ำพริก เป็นต้น ผักที่ต้องดองก่อนรับประทาน เช่น ผักหนาม (*Lasia spinosa* (L.) Thwaites) ชะเนียง (*Archidendron jiringa* (Jack) I.C.Nielsen) ผักเลี่ยน (*Cleome gynandra* L.) กุ่มน้ำ (*Crateva magna* (Lour.) DC.) นอกจากนี้แล้วยังมีพืชอาหารที่น่าสนใจ เช่น พุทธรักษากินหัว (*Canna edulis* Ker Gawl.) ที่ต้องนำหัวไปต้มก่อนรับประทาน และส้มป่อย (*Acacia concinna* (Willd.) DC.) ยอดอ่อนใส่แกง เป็นต้น

สำหรับพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านบ่อหวีนำมาใช้ประโยชน์ เช่น กำแพงเจ็ดชั้น (*Salacia chinensis* L.) นำเอามาต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย เถาวัลย์เปรียง (*Derris scandens* (Roxb.) Benth.) นำเอามาต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย พลับพลึง (*Crinum asiaticum* L.) นำใบมาขยำไฟแล้วนำไปประคบบริเวณที่ปวดเมื่อย หนุมานประสานกาย (*Schefflera leucantha* R. Vig.) ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย นางแย้มป่า (*Clerodendrum viscosum* Vent.) ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ไข้ สมอไทย (*Terminalia chebula* Retz. var. *chebula*) อมกับเกลือแกงใช้ ดิปลี (*Piper retrofractum* Vahl) ฝนกับน้ำมะนาวจิบแก้อาเจียน ฝาง (*Caesalpinia sappan* L.) ใช้แก่นต้มน้ำดื่มแก้ท้องเสีย เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* L.) และเจตมูลเพลิงขาว (*Plumbago zeylanica* L.) ใช้รากต้มน้ำดื่มแก้ท้องเสีย หนาด (*Blumea balsamifera* (L.) DC.) นำใบไปขยำไฟแล้วเอามาประคบที่ท้อง หรือต้มน้ำอาบหลังคลอด ช่วยกระชับมดลูก บานไม่รู้โรยดอกขาว (*Gomphrena globosa* L.) นำทั้งต้นไปต้มน้ำดื่มแก้ระดูขาว วานเพชรหึง (*Grammatophyllum speciosum* Blume) ทั้งต้น ฝนเป็นชันตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย ลดความดัน ตำพอก รักษาแผลสด ถอนพิษงู

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลตำรายาที่ใช้รักษาโรคซึ่งประกอบด้วยพืชหลายชนิดมาปรุ่ร่วมกัน โดยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอยาสมยศ ดังนี้

- 1) ตำรายารักษาโรคอัมพฤกษ์ อัมพาต นำใบมะขาม ใบพลู ขมิ้นอ้อย โขลกกับข้าวเหนียว คำนํามาประคบบริเวณที่เส้นเอ็นยึด

- 2) ตำรับยาบำรุงสมรรถภาพทางเพศ นำเปลือกตะโกนา พริกไทยดำ เมล็ดข่อย บดเป็นผง ผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นยาลูกกลอน
- 3) ตำรับยาช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็ว นำใบมะขามแก่ ใพล ใบยราบ ส้มป่อย ใบหนาด ใบเป้งาใหญ่ ต้มรวมกันให้หญิงมีครรภ์อาบหลังจากอยู่ไฟเป็นเวลา 7 วัน
- 4) ตำรับยาแก้ปวดเมื่อย นำใบหนาด ใบกล้วยน้ำว้าแห้ง ต้มอาบ แก้ลมพิษ นำเถาวัลย์เปรียง แก่นลั่นทม เปลือกคูณ ต้มน้ำดื่ม
- 5) ตำรับยาแก้โรคหนองใน นำรากไผ่รวก รากมะละกอ แก่นลั่นทม ใบมะกา ใบไผ่หนาม สารส้ม กำมะถัน เกลือเม็ด 1 กำมือ ต้มอาบ

นอกจากการใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อเป็นอาหารและสมุนไพรแล้ว ชาวบ้านบ่อหวียังมีการใช้ประโยชน์จากพืชในด้านอื่นๆ อีก เช่น ใช้ทำที่อยู่อาศัยและทำเครื่องมือเครื่องใช้ ใช้เป็นสีย้อม และเครื่องนุ่งห่ม ใช้เป็นเครื่องสำอาง ใช้ในงานพิธีกรรม และใช้เป็นเชื้อเพลิง

สำหรับพืชที่นำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น ไผ่รวก (*Thyrsostachys siamensis* Gamble) นิยมนำลำต้นมาสร้างบ้าน และสานแข่งขาย ซึ่งชาวบ้านเกือบทุกครัวเรือนในหมู่บ้านทำเป็นอาชีพหลัก ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ใช้ทำเครื่องดนตรี และเชื้อเพลิง หญ้าคา (*Imperata cylindrica* (L.) P.Beauv.) นำใบมาุงหลังคา แดง (*Xylocarpus xylocarpa* (Roxb.) Taub. var. *kerrii* (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen) นำมาทำเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ค้ำจอบ ค้ำเสียม หนอนตายหยาก (*Stemona collinsae* Craib.) นำรากมาทาบแล้วผสมกับน้ำไล่แมลงศัตรูพืช พืชที่ใช้ทำสีย้อมที่ชาวบ้านนิยมใช้ เช่น ขนุน (*Artocarpus heterophyllus* Lam.) ใช้แก่นต้นขนุนมาตากแห้ง ต้มน้ำได้สีเหลือง ใช้ย้อมผ้า กุน (*Cassia fistula* L.) ใช้ฝักมาต้มน้ำได้สีน้ำตาล อัญชัน (*Clitoria ternatea* L.) นำดอกมาต้มน้ำให้สีม่วง สีฟ้า ในสมัยก่อนการทำความสะดวกร่างกายจะใช้เถาของ สะบ้า (*Entada rheedii* Spreng.) นำมาทำสบู่ เมื่อทาบแล้วขี้กับน้ำจะเกิดฟอง ใช้ฝักของ ส้มป่อย (*Acacia concinna* (Willd.) DC.) สระผสมแก้รังแค หนาด (*Blumea balsamifera* (L.) DC.) ปลูกไว้หน้าบ้านเพื่อกันผี โลกกระออม (*Cardiospermum halicacabum* L.) ร้อยเชือกพันรอบเอวเด็กเพื่อป้องกันขัดเบา พญาท้าวเวย (*Oxyceros bispinosus* (Griff.) Tirveng.) เหน็บไว้ที่เอวป้องกันสัตว์มีพิษเวลาเข้าป่า เป็นต้น

จากการศึกษาในครั้งนี้ได้นำข้อมูลของพืชที่ขายตามท้องตลาดบางชนิดมารวมด้วย เนื่องจากเป็นพืชที่ชาวบ้านได้มีการปลูกไว้ใช้ประโยชน์ เช่น ผักชี (*Centella asiatica* (L.) Urb.) ยี่หระ (*Cuminum cyminum* L.) ผักชีฝรั่ง (*Eryngium foetidum* L.) กระเทียม (*Brassica alboglabra* L.H.Bailey) กวางตุ้ง (*Brassica chinensis* L. var. *parachinensis* Tsen & Lee) เป็นต้น

มีพืชบางชนิด ที่ยังไม่มีกรายงานถึงสรรพคุณที่ใช้ในการรักษาโรคอย่างชัดเจน แต่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอชาพื้นบ้านในชุมชนบ่อหวี ได้แก่ ว่านเพชรหึง (*Grammatophyllum speciosum* Blume) ต้างหลวง (*Trevesia palmata* (Roxb. ex Lindl.) Vis.) และบัวฝรั่งดอกขาว (*Zephyranthes candida* (Lindl.) Herb.) นอกจากนี้ยังมีพืชที่ชาวบ้านใช้รักษาอาการของโรค แตกต่างจากที่มีเอกสารรายงานไว้ เช่น ผักกูด (*Diplazium esculentum* (Retz.) Sw.) ทั้งต้นทุบให้ละเอียด พอกบริเวณที่ปวดตามข้อ พระเจ้าห้าพระองค์ (*Dracontomelon dao* (Blanco) Merr. & Rolfe) เปลือกต้นนำมาแปะแผล รักษาแผลสด กำลั้งวัวเถลิง (*Anaxagorea luzonensis* A.Gray) เนื้อไม้เป็นส่วนผสมในตำรับยาเพื่อกระชับมดลูกให้เข้าอยู่ เป็นต้น

ปัจจุบันชุมชนบ้านบ่อหวีอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพรรณพืช ด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น คนหนุ่มสาวเข้าไปทำงานทำในเมือง ทำให้ความใกล้ชิดของคนในครอบครัวลดน้อยลง ขาดการเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์จากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ และยังขาดการบันทึกข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพรรณพืชไว้เป็นหลักฐาน หากยังไม่มีกรอนุรักษ์ อาจมีผลทำให้ภูมิปัญญาความรู้ที่สั่งสมมาจากบรรพบุรุษเลือนหายไปในที่สุด ดังนั้นควรมีการบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนรุ่นเก่าไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้สู่ชนรุ่นหลังและเป็นการอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป

จากการศึกษาในครั้งนี้มีอุปสรรคคือ ชาวบ้านบางคนไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ ทำให้การสื่อสารทำได้ลำบาก และข้อมูลชื่อพืชที่ได้เป็นชื่อภาษากะเหรี่ยง ไม่ทราบชื่อภาษาไทย ทำให้ยากแก่การหาข้อมูลของพืช นอกจากนี้ไม่สามารถเก็บตัวอย่างพืชที่สมบูรณ์ได้ เนื่องจากพืชบางชนิดไม่ออกดอกในช่วงที่ออกศึกษาภาคสนาม และบางชนิดไม่สามารถเก็บตัวอย่างได้ เนื่องจากเป็นไม้ต้นที่มีความสูงมาก ดังนั้นจำนวนชนิดพืชที่ได้จากศึกษาครั้งนี้จึงอาจน้อยกว่าความเป็นจริง และการบรรยายลักษณะของพืชบางชนิดจึงไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

จากการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนบ้านบ่อหวี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

1. ชาวบ้านบ่อหวีมีการใช้ประโยชน์จากพืชทั้งสิ้น 221 ชนิด 185 สกุล 77 วงศ์ โดยเป็นพืชสมุนไพรมากที่สุด รองลงมาคือพืชอาหาร
2. เพศหญิงมีแนวโน้มรู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์ด้านอาหารและสมุนไพรมากกว่าเพศชาย ส่วนในด้านอื่นๆ เพศชายและเพศหญิงรู้จักจำนวนชนิดพืชในการใช้ประโยชน์ไม่แตกต่างกัน
3. ชาวบ้านที่มีอายุมากจะรู้จักชนิดพืชในการใช้ประโยชน์มากกว่าผู้ที่มีอายุน้อย
4. ส่วนของพืชที่ใช้เป็นอาหารมากที่สุดคือ ผล
5. ส่วนของพืชที่ใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพรมากที่สุดคือ ใบ
6. รูปแบบของยาสมุนไพรที่นิยมใช้มากที่สุดคือ ยาต้ม
7. อาการที่นิยมใช้รักษามากที่สุด คือ เป็นไข้ และไอ
8. พืชสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการโรคได้มากที่สุด คือ ว่านเพชรหึง

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชนบ้านบ่อหวี ตำบลตะนาวศรีมีสภาพแวดล้อมที่เป็นแหล่งสมุนไพรที่หลากหลาย ทั้งบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน ตามชายป่าและในป่า ควรมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านเก็บพืชมาใช้ประโยชน์อย่างถูกวิธี และสนับสนุนให้มีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้เอง หรือทำสวนสมุนไพร ไม่ควรเก็บจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว เพื่อเป็นการอนุรักษ์พืชให้คงอยู่ต่อไป และสามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัวและชุมชน
2. ควรรณรงค์ ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลอนุรักษ์ป่าและพืชที่มีค่า โดยวิธีการที่ถูกต้อง อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อสงวนป่าไว้เป็นแหล่งทรัพยากรทางพันธุ์พืช และรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีแก่ชุมชน
3. ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่นควรตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาในท้องถิ่น ทางด้านการใช้ประโยชน์ต่างๆ จากพืชของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาแต่โบราณ โดยเฉพาะด้านสมุนไพร อาหาร และการทำสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ควรมีการรวบรวมและบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง นับเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางปัญญาให้คงอยู่สืบไป

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2548. ผักพื้นเมืองเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 50 พรรษา 2 เมษายน 2548. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.
- กรวุฒิ เอียวรุ่งโรจน์. 2553. ทรัพยากรชีวภาพพืช. ต้นหูควาง. แหล่งที่มา: <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=8990>, 10 เมษายน 2553.
- กัญญา คีวเศษ, จริญญา อาภาศรีทองกุล, ชัยพร กลิ่นจันทร์ และสุริย์พร ลีลพจน์. 2547. ผักพื้นบ้านภาคกลาง. พิมพ์ครั้งที่ 2. บริษัทสามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด, กรุงเทพฯ.
- ขวัญฤทัย คำฝำเชื้อ, ปรีทรรณ ไตรสนธิ และชูศรี ไตรสนธิ. 2553. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงที่ตำบลบ้านจันทร์และแจ่มหลวง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. วารสารพฤกษศาสตร์ไทย 2(ฉบับพิเศษ): 275-297.
- ข่าวสด. 2554. กรุงเทพฯ: 30 สิงหาคม 2554. หน้า 21.
- คณิดา เลขะกุล, มาลี พ.สนิทวงศ์ ณ อุทยานและสุภัทร สวัสดิรักษ์. 2539. พรรณไม้ในสวนหลวง ร.9. พิมพ์ครั้งที่ 3. ด้านสุทธาการพิมพ์, กรุงเทพฯ.
- จิราภา พันธุ์ธรรม. 2552. ข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ. ละมุด. แหล่งที่มา: http://www.biogang.net/biodiversity_view.php?menu=biodiversity&uid=952&id=3726, 23 เมษายน 2553.
- จิราณี วานิชกุล. 2551. การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์จากพืชของชุมชนในตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.
- ชูศรี ไตรสนธิ. 2544. พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. ชีวปริทรรศน์ 3(2): 2-5.

ชูศรี ไตรสนธิ และ ปรีทรรณ ไตรสนธิ. 2552. การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย
กรณีศึกษาในอำเภอบางบาล จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วารสารพฤกษศาสตร์ไทย 1(1): 1-23.

_____, _____ และ จันทราภรณ์ โตวรานนท์. 2537. พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน
ของชาวลีซอ หมู่บ้านลีซอลุ่ม จังหวัดเชียงใหม่, น. 84-102. ใน การประชุมสัมมนา
พฤกษศาสตร์ไทยในอนาคต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
องค์การสวนพฤกษศาสตร์, เชียงใหม่.

_____, _____ และ ปรัชญา ศรีสง่า. 2537. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งลาย หมู่บ้านแม่สา
ใหม่ จังหวัดเชียงใหม่, น. 65-83. ใน การประชุมสัมมนาพฤกษศาสตร์ไทยในอนาคต.
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ องค์การสวนพฤกษศาสตร์,
เชียงใหม่.

ดร.ณ เพ็ชรพลาย, ณัฏฐรา จันทร์สุวานิชย์ และชาติรี ชาญประเสริฐ. 2538. พิษสมุนไพรใน
ประเทศไทย ตอนที่ 1. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, กรุงเทพฯ.

เต็ม สมิตินันท์. 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม). บริษัท
ประชาชนจำกัด, กรุงเทพฯ.

_____ และ วิรัช ฌ นคร. 2534. พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. ใน รายงานการสัมมนาระดับ
ประเทศเรื่อง พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. หอสมุดแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.

ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล. 2541. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมุข ชาวลัวะ และชาวลีซอ ในบางพื้นที่
ของจังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธวัชชัย สันติสุข. 2551. พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 21 (2551):
229-232.

นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, อนุชา บุญจรัส, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, วิจิต เปานิล และอาทร รวีไพบูลย์. 2543. สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 4 กยาอีสาน. บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ.

บดินทร สอนสุภาพ. 2553. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ในหมู่บ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอดงพญาเย็น จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ปริญญ์ ชุมพล คุณวาลี และต่อศักดิ์ สีถานันท์. 2549. พรรณไม้ในป่าพุทิตองพญาวันตก. บริษัท จีรวัฒน์ เอ็กซ์เพรส จำกัด, กรุงเทพฯ.

ปรีชา องค์ประเสริฐ. 2541. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าชุมชนดงใหญ่ ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ และกัญญา คีวิเศษ. 2542. พรรณไม้หอม สมุนไพรกับวัฒนธรรมไทย ตอนที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, กรุงเทพฯ.

_____, นิธิกร เรืองรังษี และกัญญา คีวิเศษ. 2549. สมุนไพรในอุทยานแห่งชาติภาคกลาง. พิมพ์ครั้งที่ 2. บริษัท ธนบรรณปิ่นเกล้า จำกัด, กรุงเทพฯ.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 2554. ผักกูด. แหล่งที่มา: <http://www.suandusitcuisine.com/food4/central/veget/veget49.php>, 30 มกราคม 2554.

เมธินี ตาพุมาศสวัสดิ์. 2551. พรรณไม้หายากหาย จังหวัดเพชรบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 2. ชุมชนมสทกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, กรุงเทพฯ.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, กรุงเทพฯ.

ลีนา ผู้พัฒนาพงศ์. 2522. สมุนไพรไทย ตอนที่ 2. หจก. นิเวศรรคการพิมพ์, กรุงเทพฯ.

- วิทย์ เทียงบุญธรรม. 2548. พจนานุกรมสมุนไพรไทย. พิมพ์ครั้งที่ 6. รวมสาส์น (1977) จำกัด, กรุงเทพฯ.
- วีระชัย ณ นคร. 2537. สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, กรุงเทพฯ.
- วุฒิ วุฒิธรรมเวช. 2540. สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย. สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ.
- ศิริวรรณ อุทธา. 2547. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านในป่าดอนปู่ตา และป่าทำเลบ้านหนองจิก จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สิน พันธุ์พินิจ. 2551. เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3. บริษัทวิทย์พัฒน์ จำกัด, กรุงเทพฯ.
- สุจิตรา กลิ่นเกษร. 2551. สมุนไพร. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับเสริมการเรียนรู้ เล่ม 1 (2551): 138-139.
- สุนทรี สิงหนุตตรา. 2540. สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. โรงพิมพ์ดอกเบญจ, กรุงเทพฯ.
- สุมาลี ทองดอนแอ. 2546. พฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชุมชนไทยทรงดำในจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานเกษตรอำเภอสวนผึ้ง. 2551. ตำบลตะนาวศรี. แหล่งที่มา: <http://suanphueng.ratchaburi.doae.go.th/tanaosri.htm>, 23 สิงหาคม 2552.
- สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้. 2542. พรรณไม้ต้นของประเทศไทย. บริษัท ไคมอนด์ พรินติ้ง จำกัด, กรุงเทพฯ.

องค์การบริหารส่วนตำบลตะนาวศรี. 2551. **สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานองค์การบริหารส่วนตำบลตะนาวศรี**. องค์การบริหารส่วนตำบลตะนาวศรี จังหวัดราชบุรี. (เอกสารโรเนียว)

องค์การสวนพฤกษศาสตร์. 2547. **ระบบสืบค้นข้อมูลพรรณไม้**. แหล่งที่มา: http://www.qsbg.org/database/botanic_book%20full%20option/search_page.asp, 12 กรกฎาคม 2553.

อรพรรณ ศังขจันทรานนท์. 2543. **เอกสารประกอบการบรรยายวิชาพฤกษศาสตร์ธุรกิจ**. สาขาวิชาพฤกษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์, นครปฐม.

อัมรินทร์ สร้อยสน. 2553. **ทรัพยากรชีวภาพพืช**. ต้นแก้วมังกร. แหล่งที่มา: <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view.aspx?id=8732>, 10 มีนาคม 2553.

อาทร ธีวไพบูลย์. 2538. **พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน สยามไถษะพฤษภูมิปัญญาของชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. สยามบุ๊คส์แอนด์พับลิเคชั่น จำกัด, กรุงเทพฯ.

อุทยานธรรมชาติวิทยาสิริรุกษชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2553. **ตำราหลวง**. แหล่งที่มา: http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=353, 16 มีนาคม 2554.

_____. 2553. **ว่านเพชรหึง**. แหล่งที่มา: http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/siri/index.php?page=search_detail&medicinal_id=301, 16 มีนาคม 2554.

อุไร จิรมงคลการ. 2544. **ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณพืชบริเวณป่าเตาเผา จังหวัดกาญจนบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. 2547ก. **ผักพื้นบ้าน 1**. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ.

_____. 2547ข. **ผักพื้นบ้าน 2**. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), กรุงเทพฯ.

เอี่ยมพร วิสมหมาย, ศศิยา ศิริพานิช, อลิศรา มีนะกนิษฐ และณัฏฐ พิชกรรม. 2551. **พรรณไม้ในงานภูมิสถาปัตยกรรม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3. บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด, กรุงเทพฯ.

Caniago, I. and S.F. Siebert. 1998. Medicinal plant ecology, knowledge and conservation in Kalimantan, Indonesia. **Economic Botany** 52(3): 229-250.

Cambi, V.N., P.M. Hermann, E.E. Bontti, M.F. Haussaire and D.H. Sanchez. 1999. The use of medicinal plants in Bahia Blanca, Argentina. **Acta Horticulturae**. 501: 57-61.

Coe, F.G. and G.J. Anderson. 1999. Ethnobotany of the Sumu (Ulwa) of southeastern Nicaragua and compairison with Miskito plant lore. **Economic Botany** 53(4): 363-386.

Cotton, C.M. 1996. **Ethnobotany : Principles and Applications**. John Wiley & Sons. Singapore.

Hutchinson, J. 1973. **The Families of Flowering Plants**. third edition. Clarendon Press, Oxford.

Jain, S.K. and S.K. Borthakur. 1980. Ethnobotany of the Mikirs of India. **Economic Botany** 34(3): 264-272.

Kainer, K.A. and M.L. Duryea. 1992. Tapping women's knowledge: plant resource use in extractive reserves, Acre, Brazil. **Economic Botany** 46(4): 408-425.

Khalil, S.K., S. Fulder and H. Azaizeh. 2002. Ethnopharmacological survey of medicinal herbs in Israel, the Golan Heights and the West Bank region O. **Journal of Ethnopharmacology** 83(3): 251-265.

Martin, G.J. 1995. **Ethnobotany : A Methods Manual**. Chapman & Hall. London.

Rao, R.R. 1981. Ethnobotany of Meghalaya: medicinal plants used by Khasi and Garo Tribes.

Economic Botany 35(1): 4-9.

Rossato, S.C., H.D.F. Leitao-Filho, and A. Begossi. 1999. Ethnobotany of Caicarás of the

Atlantic Forest Coast (Brazil). **Economic Botany** 53(4): 387-395.

ภาพผนวกที่ ก1 กำนันฉัฐพล วงศ์ทอง กำนันตำบลตะนาวศรี

ก

ข

ค

ง

ภาพผนวกที่ ก2 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านบ่อห้วย ก) ที่ทำการกำนัน ตำบลตะนาวศรี ข) ศูนย์รวมวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง และศูนย์ประชุม ค) บ้านของชาวกะเหรี่ยงที่สร้างจากไม้ไผ่ขัดแตะ ง) บ้านของชาวกะเหรี่ยงที่สร้างจากอิฐบล็อก

ภาพผนวกที่ ก3 นายสมยศ วงศ์ทอง หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี
ที่อยู่ 5/1 หมู่ 4 ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ภาพผนวกที่ ก4 นายหาร ชะแอมรัมย์ หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี
ที่อยู่ 264 หมู่ 4 ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ภาพผนวกที่ ก5 นายเพชร จงดี หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี
ที่อยู่ 14/ส หมู่ 4 ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ภาพผนวกที่ ก6 นายสุทิน บุญมี หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี
ที่อยู่ 150/1 หมู่ 4 ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ภาพผนวกที่ ก7 นางยิ คานทอง หมอยาพื้นบ้านในชุมชนบ้านบ่อหวี
ที่อยู่ 283 หมู่ 4 ตำบลตะนาวศรี อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี

ภาพผนวกที่ ก8 ประเพณีอั้งหมีถ่อง (ประเพณีรับขวัญวันกินข้าวห่อ) และข้าวห่อกับน้ำจิ้ม

ภาพผนวกที่ ก9 ชุดแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงบ้านบ่อหวีที่ใช้ในงานพิธีสำคัญ

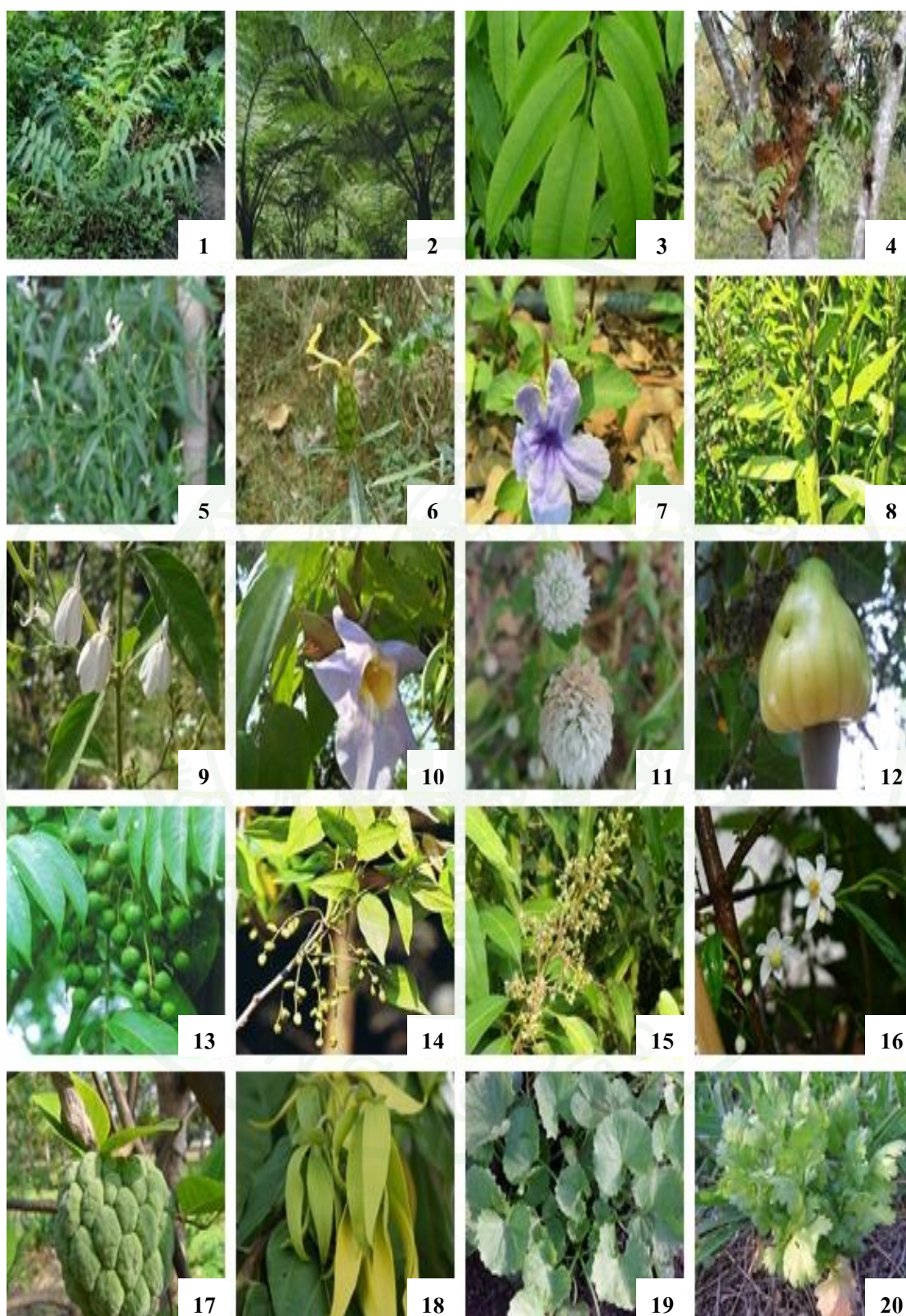
ภาพผนวกที่ ก10 การประกอบอาชีพสานแข่งของชาวบ้านบ่อหวี

ภาคผนวก ข
พรรณไม้ที่ใช้ประโยชน์

ภาพผนวกที่ ข พรรณพืชที่ชาวบ้านบ่อนำมาใช้ประโยชน์

(1) <i>Diplazium esculentum</i> (Retz.) Sw.	ผักถูด
(2) <i>Pteridrys syrmatica</i> C.Chr.	เนระพุลี
ที่มา: วุฒิ (2540)	
(3) <i>Angiopteris evecta</i> (G.Forst.) Hoffm.	ว่านกีบแรด
(4) <i>Drynaria quercifolia</i> (L.) Sm.	กระแตไต่ไม้
(5) <i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Wall. ex Nees	ฟ้าทะลายโจร
(6) <i>Barleria lupulina</i> Lindl.	เสลดพังพอนตัวผู้
(7) <i>Ruellia tuberosa</i> L.	ค้อยคิ่ง
(8) <i>Justicia fragilis</i> Wall.	ขาไก่ดำ
(9) <i>Rhinacanthus nasutus</i> (L.) Kurz	ทองพันชั่ง
(10) <i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	รางจืด
(11) <i>Gomphrena globosa</i> L.	บานไม่รู้โรยดอกขาว
(12) <i>Anacardium occidentale</i> L.	มะม่วงหิมพานต์
(13) <i>Dracontomelon dao</i> (Blanco) Merr. & Rolfe	พระเจ้าห้าพระองค์
ที่มา: สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้ (2542)	
(14) <i>Lannea coromandelica</i> (Houtt.) Merr.	ฮ้อยช้าง
ที่มา: เมธิณี (2551)	
(15) <i>Mangifera indica</i> L.	มะม่วง
(16) <i>Anaxagorea luzonensis</i> A.Gray	กำลังวัวเถลิง
(17) <i>Annona squamosa</i> L.	น้อยหน่า
(18) <i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook.f. & Thomson	
var. <i>odorata</i>	กระดังงาไทย
(19) <i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	ใบบัวบก
(20) <i>Coriandrum sativum</i> L.	ผักชี

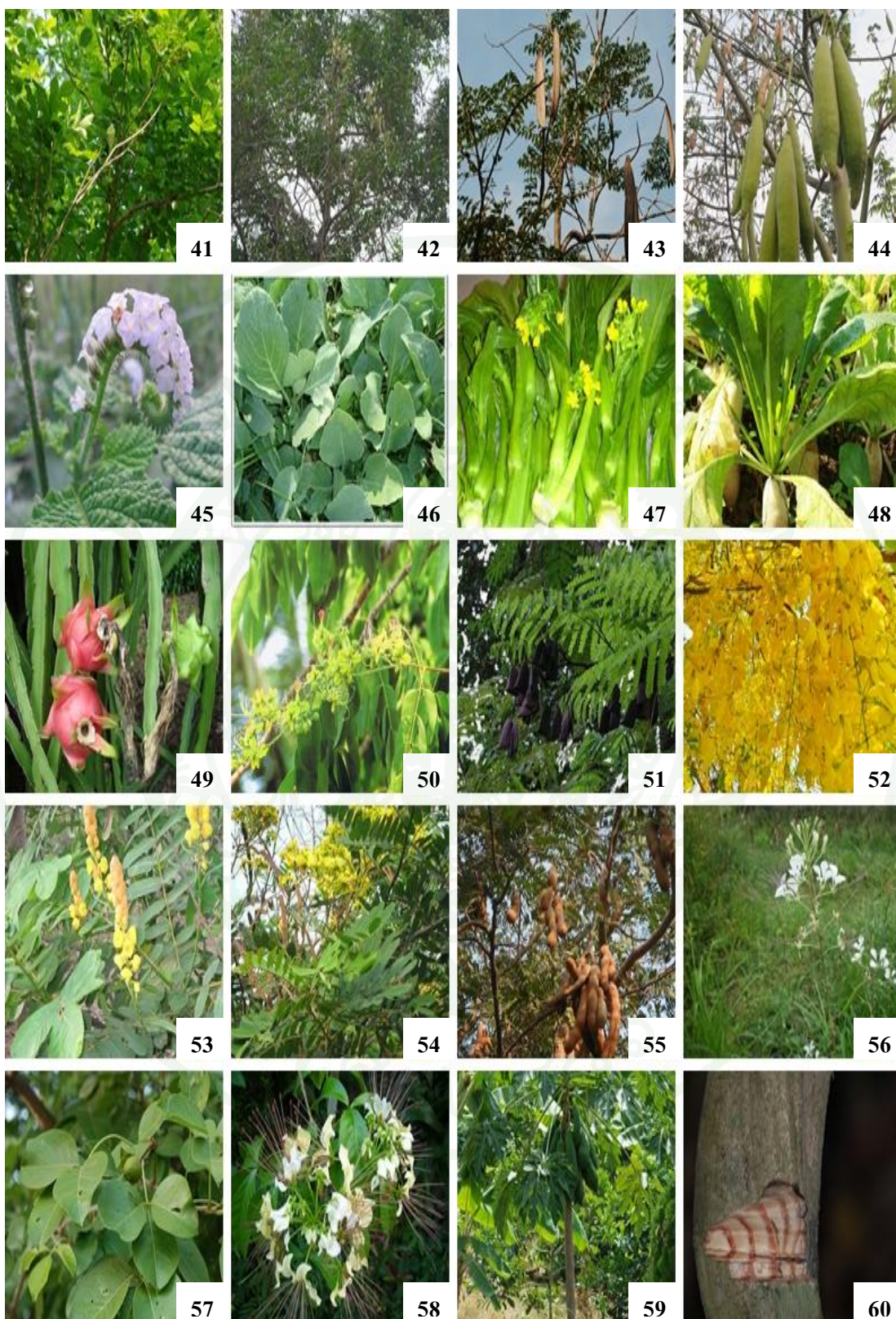
ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(21) <i>Cuminum cyminum</i> L.	ยี่หร่า
(22) <i>Eryngium foetidum</i> L.	ผักชีฝรั่ง
(23) <i>Allamanda cathartica</i> L.	บานบุรี
(24) <i>Catharanthus roseus</i> (L.) G.Don	แพงพวยฝรั่ง
(25) <i>Plumeria obtusa</i> L.	ลั่นทมขาว
(26) <i>Rauvolfia serpentina</i> (L.) Benth. ex Kurz	ระย่อม
(27) <i>Tabernaemontana divaricata</i> (L.) R.Br. ex Roem. & Schult.	พุดจิบ
(28) <i>Thevetia peruviana</i> (Pers.) K.Schum.	รำเพย
(29) <i>Schefflera leucantha</i> R. Vig.	หนุมานประสาธกาย
(30) <i>Trevesia palmata</i> (Roxb. ex Lindl.) Vis.	ด่างหลวง
(31) <i>Calotropis gigantea</i> (L.) Dryander ex W.T.Aiton	รัก
(32) <i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K. Jansen	ผักคราดหัวแหวน
(33) <i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	หนาด
(34) <i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	สาบเสือ
(35) <i>Chrysanthemum indicum</i> L.	เบญจมาศ, เก๊กฮวย
(36) <i>Elephantopus scaber</i> L.	โคไม่รู้ล้ม
(37) <i>Tagetes erecta</i> L.	ดาวเรือง
(38) <i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less.	หมอน้อย
(39) <i>Basella rubra</i> L.	ผักปลัง
(40) <i>Betula alnoides</i> Buch.-Ham. ex G.Don	กำลังเสือโคร่ง
ที่มา: วีระชัย (2537)	

ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(41) <i>Dolichandrone serrulata</i> (DC.) Seem.	แคขาว
(42) <i>Millingtonia hortensis</i> L.f.	ปีบ
(43) <i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz	ลิ้นฟ้า
(44) <i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn.	นุ่น
(45) <i>Heliotropium indicum</i> L.	หญ้างวงช้าง
(46) <i>Brassica alboglabra</i> L.H.Bailey	คะน้า
(47) <i>B. chinensis</i> L. var. <i>parachinensis</i> Tsen & Lee	กวางตุ้ง
(48) <i>Raphanus sativus</i> L.	ผักกาดหัว
(49) <i>Hylocereus undatus</i> (Haw.) Britton & Rose	แก้วมังกร
(50) <i>Azelia xylocarpa</i> (Kurz) Craib	มะค่าโมง
ที่มา: เมธีณี (2551)	
(51) <i>Caesalpinia sappan</i> L.	ฝาง
(52) <i>Cassia fistula</i> L.	ราชพฤกษ์
(53) <i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	ชุมเห็ดเทศ
(54) <i>S. siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby	ขี้เหล็ก
(55) <i>Tamarindus indica</i> L.	มะขาม
(56) <i>Cleome gynandra</i> L.	ผักเสี้ยน
(57) <i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs	กุ่มบก
(58) <i>C. magna</i> (Lour.) DC.	กุ่มน้ำ
(59) <i>Carica papaya</i> L.	มะละกอ
(60) <i>Salacia chinensis</i> L.	กำแพงเจ็ดชั้น

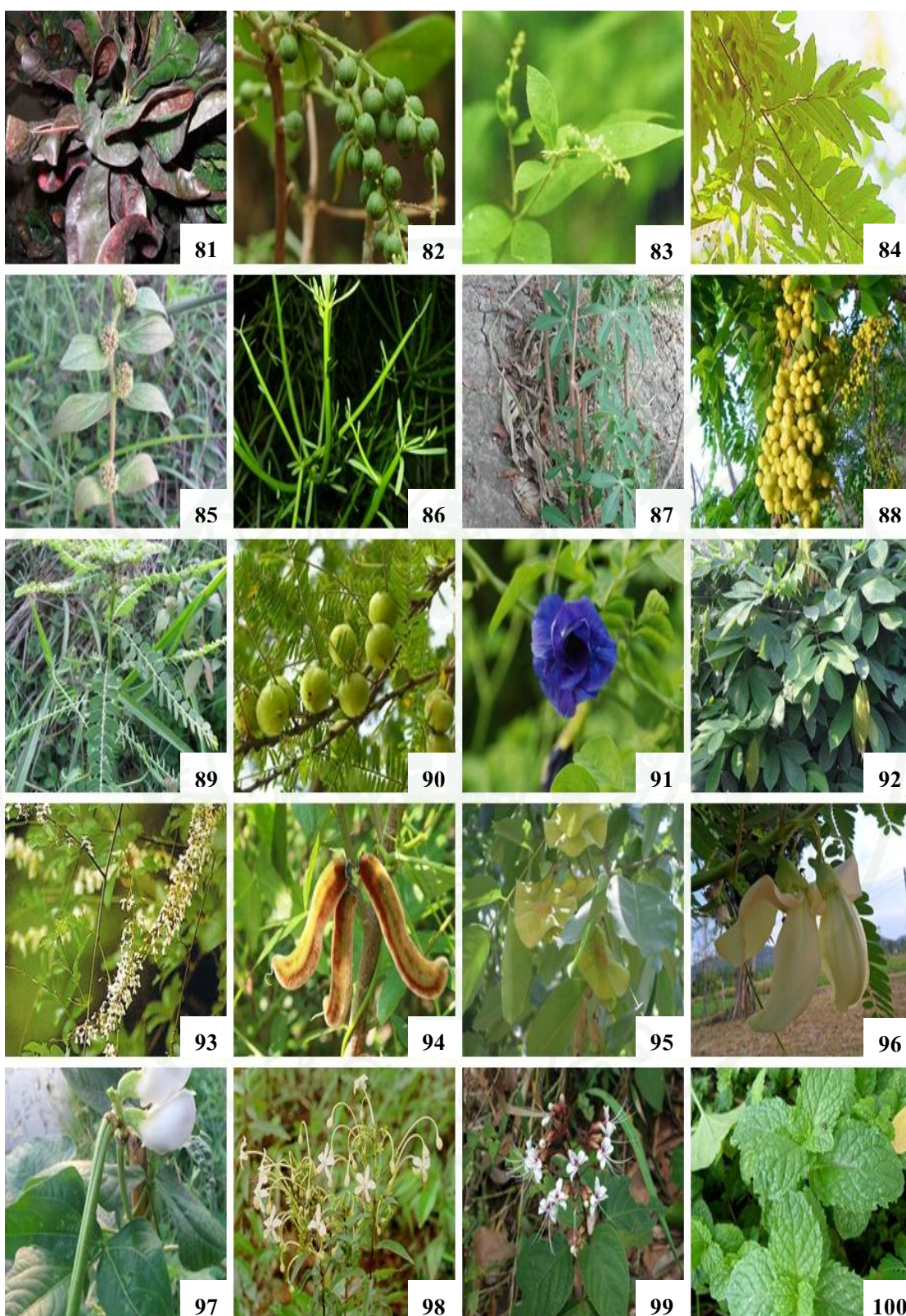
ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(61) <i>Terminalia catappa</i> L.	हुगवाग
(62) <i>T. chebula</i> Retz. var. <i>chebula</i>	สมอไทย
(63) <i>Cuscuta chinensis</i> Lam.	ฝอยทอง
(64) <i>Ipomoea aquatica</i> Forssk.	ผักบุ้ง
(65) <i>Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	ตำลึง
(66) <i>Cucurbita moschata</i> Duchesne	ฟักทอง
(67) <i>Luffa acutangula</i> (L.) Roxb.	บวบเหลี่ยม
(68) <i>L. cylindrica</i> (L.) M.Roem.	บวบหอม
(69) <i>Momordica charantia</i> L.	มะระขี้นก
(70) <i>M. cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	ฟักข้าว
(71) <i>Trichosanthes cucumerina</i> L.	บวบขม
(72) <i>Dillenia indica</i> L.	มะดาต
(73) <i>Dipterocarpus alatus</i> Roxb. ex G.Don	ยางนา
ที่มา: วีระชัย (2537)	
(74) <i>Hopea odorata</i> Roxb.	ตะเคียนทอง
ที่มา: คณิตา และคณะ (2539)	
(75) <i>Diospyros mollis</i> Griff.	มะเกลือ
ที่มา: เมธิณี (2551)	
(76) <i>D. rhodocalyx</i> Kurz	ตะโกนา
(77) <i>Acalypha siamensis</i> Oliv. ex Gage	ชาข่อย
(78) <i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.	มะไฟ
(79) <i>Baliospermum solanifolium</i> (Burm.) Suresh	ทองแตก
ที่มา: องค์การสวนพฤกษศาสตร์ (2547)	
(80) <i>Bridelia ovata</i> Decne.	มะกา

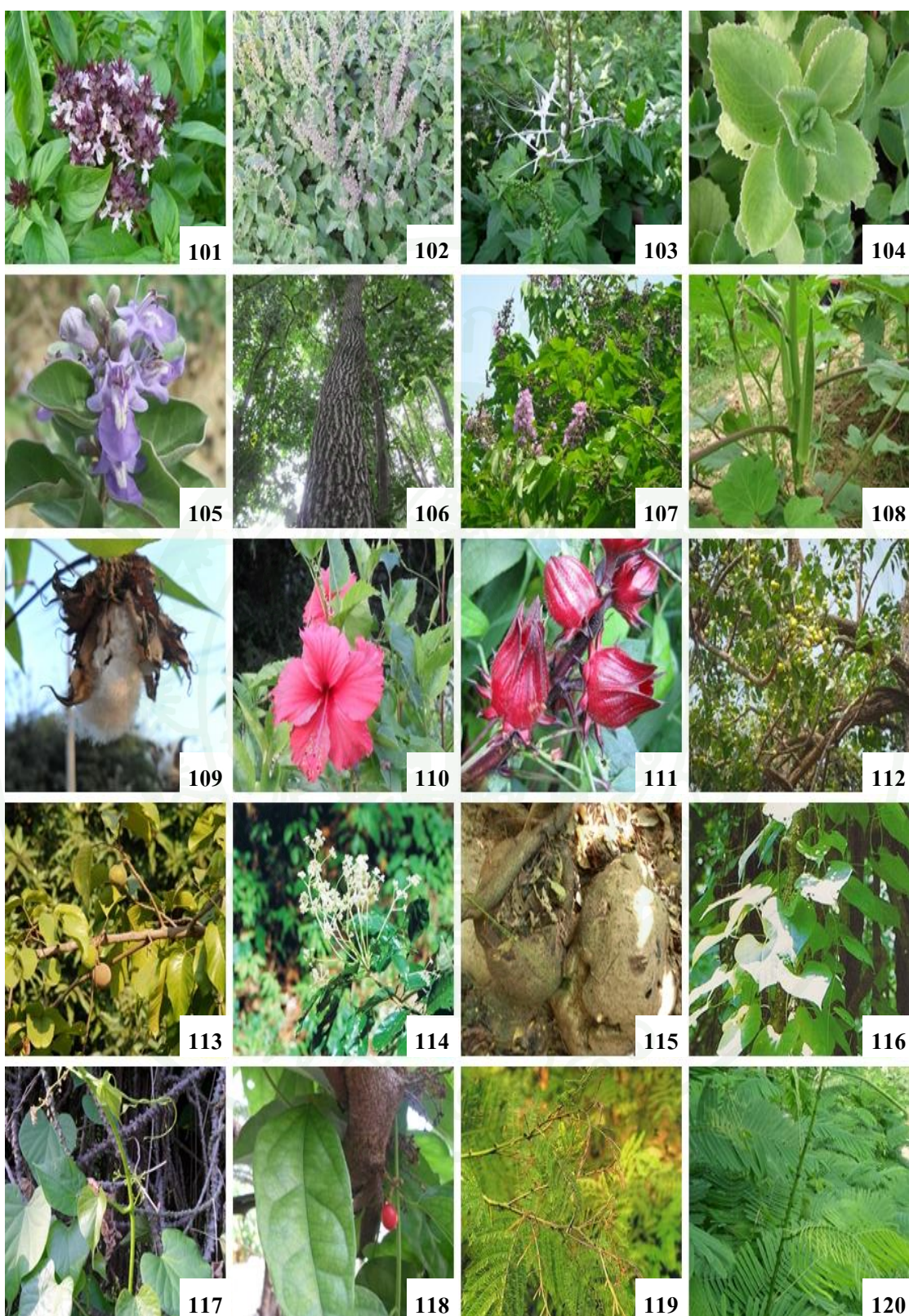
ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(81) <i>Codiaeum variegatum</i> Blume	โกสน
(82) <i>Croton roxburghii</i> N.P.Balakr.	เปล้าใหญ่
ที่มา: องค์การสวนพฤกษศาสตร์ (2547)	
(83) <i>C. stellatopilosus</i> Ohba	เปล้าน้อย
ที่มา: เพ็ญภา และคณะ (2549)	
(84) <i>Drypetes roxburghii</i> (Wall.) Hurusawa	ประคำไก่
ที่มา: วุฒิ (2540)	
(85) <i>Euphorbia hirta</i> L.	น้านมราชสีห์
(86) <i>E. tirucalli</i> L.	พญาไร้ใบ
(87) <i>Manihot esculenta</i> Crantz	มันสำปะหลัง
(88) <i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels	มะขม
(89) <i>P. amarus</i> Schumach. & Thonn.	ลูกใต้ใบ
(90) <i>P. emblica</i> L.	มะขามป้อม
(91) <i>Clitoria ternatea</i> L.	อัญชัน
(92) <i>Derris elliptica</i> (Roxb.) Benth.	หางไหลแดง
(93) <i>D. scandens</i> (Roxb.) Benth.	เถาวัลย์เปรียง
ที่มา: คณิตา และคณะ (2539)	
(94) <i>Mucuna pruriens</i> (L.) DC.	หมามุ่ย
(95) <i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	ประดู่
(96) <i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desv.	แคบ้าน
(97) <i>Vigna unguiculata</i> (L.) Walp. subsp. <i>unguiculata</i>	ถั่วฝักยาว
(98) <i>Clerodendrum petasites</i> (Lour.) S.Moore	เท้าขาม่อม
ที่มา: องค์การสวนพฤกษศาสตร์ (2547)	
(99) <i>C. viscosum</i> Vent.	นางแย้มป่า
(100) <i>Mentha cordifolia</i> Opiz ex Fresen	สะระแหน่

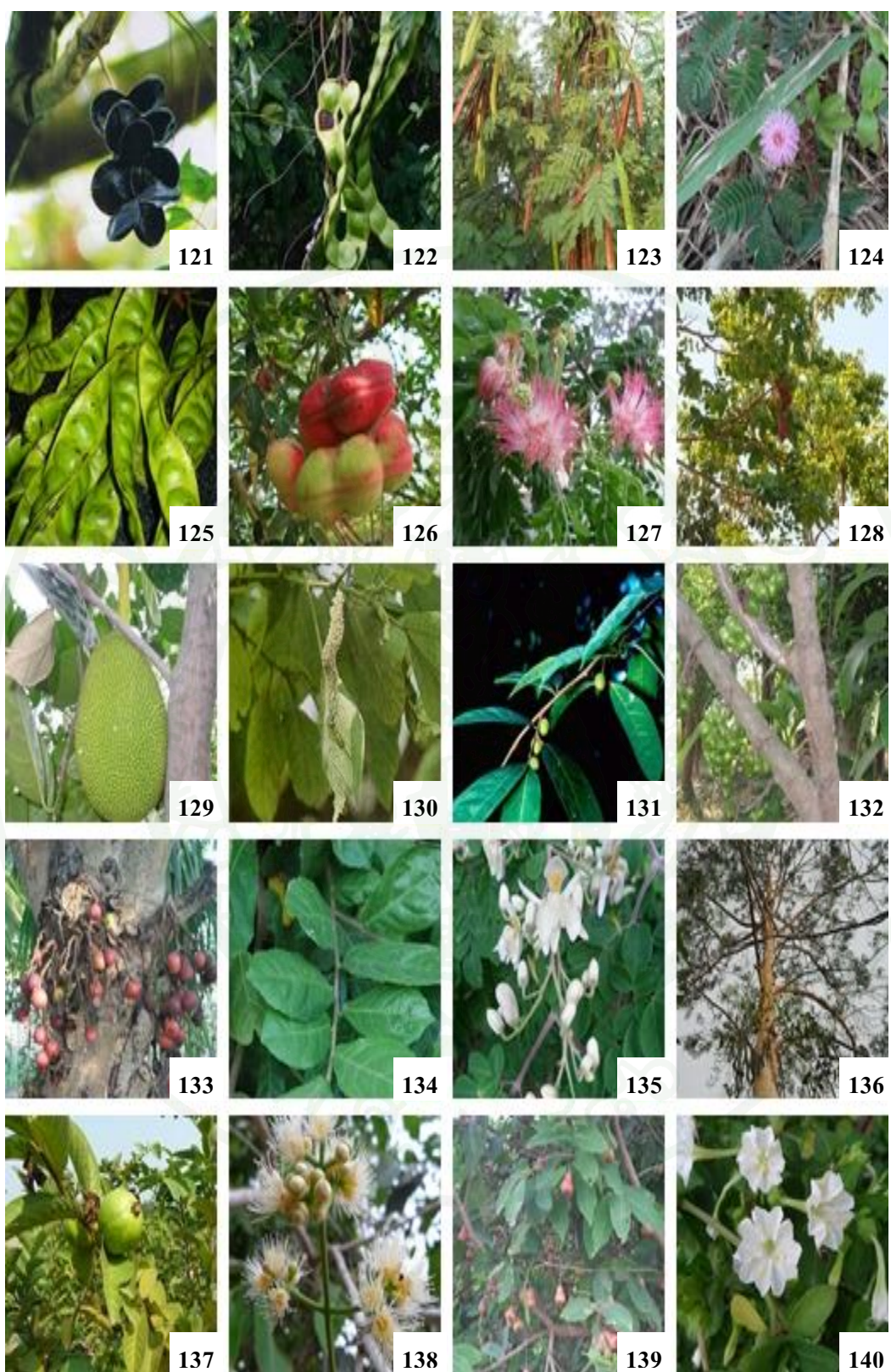
ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(101) <i>Ocimum basilicum</i> L.	โหระพา
(102) <i>O. tenuiflorum</i> L.	กะเพรา
(103) <i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq.	พยับเมฆ
(104) <i>Plectranthus amboinicus</i> (Lour.) Spreng.	เนียมหนูเสือ
(105) <i>Vitex trifolia</i> L.	คนทีสอ
(106) <i>Cinnamomum porrectum</i> (Roxb.) Kosterm.	เทพทาโร
(107) <i>Lagerstroemia calyculata</i> Kurz	ตะแบก
(108) <i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench	กระเจี๊ยบมอญ
(109) <i>Gossypium barbadense</i> L. var. <i>acuminatum</i> Mast.	ฝ้ายสำลี
(110) <i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L.	ชบา
(111) <i>H. sabdariffa</i> L.	กระเจี๊ยบแดง
(112) <i>Azadirachta indica</i> A.Juss. var. <i>siamensis</i> Valetton	สะเดา
(113) <i>Sandoricum koetjape</i> (Burm.f.) Merr.	กระท้อน
(114) <i>Walsura robusta</i> Roxb.	จี้ฮ้าย
ที่มา: สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้ (2542)	
(115) <i>Stephania pierrei</i> Diels	สมุนไพร
(116) <i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels	ย่านาง
(117) <i>Tinospora baenzigeri</i> Forman	ชิงช้าชาลี
ที่มา: วุฒิ (2540)	
(118) <i>T. crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson	บอระเพ็ด
(119) <i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.	ส้มป่อย
ที่มา: อุไร (2547ข)	
(120) <i>Acacia pennata</i> (L.) Willd. Subsp. <i>Insuavis</i> (Lace) I.C.Nielsen	ชะอม

ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(121) <i>Archidendron jiringa</i> (Jack) I.C.Nielsen ที่มา: อุไร (2547ก)	ชะเนียง
(122) <i>Entada rheedii</i> Spreng.	สะบ้า
(123) <i>Leucaena leucocephala</i> (Lam.) de Wit	กระถิน
(124) <i>Mimosa pudica</i> L.	ไมยราบ
(125) <i>Parkia speciosa</i> Hassk.	สะตอ
(126) <i>Pithecellobium dulce</i> (Roxb.) Benth.	มะขามเทศ
(127) <i>Samanea saman</i> (Jacq.) Merr.	จามจุรี
(128) <i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I.C.Nielsen	แดง
(129) <i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam.	ขนุน
(130) <i>Broussonetia papyrifera</i> (L.) Vent. ที่มา: องค์การสวนพฤกษศาสตร์ (2547)	ปอกระสา
(131) <i>Ficus foveolata</i> Wall.	ไม้กระพินโจง
(132) <i>F. hispida</i> L.f.	มะเดื่อปล้อง
(133) <i>F. racemosa</i> L.	มะเดื่ออุทุมพร
(134) <i>Streblus asper</i> Lour.	ข่อย
(135) <i>Moringa oleifera</i> Lam.	มะรุม
(136) <i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh.	ยูคาลิป
(137) <i>Psidium guajava</i> L.	ฝรั่ง
(138) <i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	หว่า
(139) <i>Syzygium</i> sp.	ชมพู
(140) <i>Mirabilis jalapa</i> L.	บานเย็น

ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(141) <i>Melientha suavis</i> Pierre	ผักหวานป่า
ที่มา: กรมวิชาการเกษตร (2548)	
(142) <i>Passiflora foetida</i> L.	กะทกรก
(143) <i>Piper betle</i> L.	พลู
(144) <i>P. retrofractum</i> Vahl	คิปลี
(145) <i>P. sarmentosum</i> Roxb.	ชำพลู
(146) <i>Plumbago indica</i> L.	เจตมูลเพลิงแดง
(147) <i>P. zeylanica</i> L.	เจตมูลเพลิงขาว
(148) <i>Punica granatum</i> L.	ทับทิม
(149) <i>Cinchona</i> sp.	ควินิน
(150) <i>Ixora lobbii</i> King & Gamble	เข็มแดง
(151) <i>Morinda citrifolia</i> L.	ข่อยบ้าน
(152) <i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng.	กัศเค้าแดง
(153) <i>Paederia linearis</i> Hook.f.	คดหมุดคดหมา
(154) <i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.) Swingle	มะนาว
(155) <i>C. hystrix</i> DC.	มะกรูด
(156) <i>C. maxima</i> (Burm.f.) Merr.	ส้มโอ
(157) <i>Naringi crenulata</i> (Roxb.) Nicolson	กระเจาะ
(158) <i>Cardiospermum halicacabum</i> L.	โคกกระออม
(159) <i>Dimocarpus longan</i> Lour. subsp. <i>longan</i> var. <i>longan</i>	ลำไย
(160) <i>Manilkara zapota</i> (L.) P.Royen	ละมุด

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(161) <i>Eurycoma longifolia</i> Jack	ปลาไหลเผือก
ที่มา: เพ็ญภา และคณะ (2549)	
(162) <i>Harrisonia perforata</i> (Blanco) Merr.	คนทา
ที่มา: เพ็ญภา และคณะ (2549)	
(163) <i>Capsicum frutescens</i> L. var. <i>frutescens</i>	พริกขี้หนู
(164) <i>Datura metel</i> L. var. <i>metel</i>	ลำโพง
(165) <i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq.	มะเขือจีน
(166) <i>S. indicum</i> L.	มะแว้งคัน
(167) <i>S. stramonifolium</i> Jacq.	มะอี
(168) <i>S. torvum</i> Sw.	มะเขือพวง
(169) <i>Aquilaria crassna</i> Pierre ex Lecomte	กฤษณา
ที่มา: เพ็ญภา และคณะ (2549)	
(170) <i>Microcos sinuata</i> (Wall. ex Mast.) Burret	สลอดเล็ก
(171) <i>Muntingia calabura</i> L.	ตะขบฝรั่ง
(172) <i>Lantana camara</i> L.	ผกากรอง
(173) <i>Stachytarpheta jamaicensis</i> (L.) Vahl	หญ้าพันงูเขียว
ที่มา: เมธินี (2551)	
(174) <i>Cissus quadrangularis</i> L.	เพชรสังฆาต
(175) <i>Crinum asiaticum</i> L.	พลับพลึง
(176) <i>Zephyranthes candida</i> (Lindl.) Herb.	บัวฝรั่งดอกขาว
(177) <i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	เผือก
(178) <i>C. gigantea</i> Hook.f.	คูณ, บอน
(179) <i>Lasia spinosa</i> (L.) Thwaites	ผักหนาม
(180) <i>Areca catechu</i> L.	หมาก

161

162

163

164

165

166

167

168

169

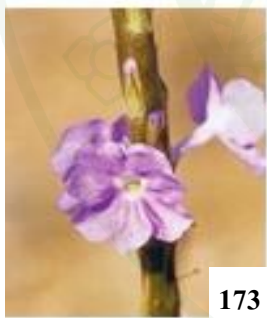
170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(181) <i>Calamus viminalis</i> Willd.	หวายขม
(182) <i>Caryota bacsonensis</i> Magalon	เต่าร้าง
(183) <i>Cocos nucifera</i> L. var. <i>nucifera</i>	มะพร้าว
(184) <i>Licuala spinosa</i> Thunb.	กะพ้อ
(185) <i>Salacca wallichiana</i> C.Mart.	ระกำ
(186) <i>Asparagus racemosus</i> Willd.	สามสิบ
(187) <i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	ว่านหางจระเข้
(188) <i>Ananas comosus</i> (L.) Merr.	สับปะรด
(189) <i>Canna edulis</i> Ker Gawl.	พุทธรักษากินหัว
(190) <i>C. indica</i> L.	พุทธรักษา
(191) <i>Commelina bengalensis</i> L.	ผักปลาน
(192) <i>Tradescantia spathacea</i> Stearn	ว่านกาบหอย
(193) <i>Costus speciosus</i> (Koen.) Sm.	เอื้องหมายนา
(194) <i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var. <i>hispida</i>	กลอย
(195) <i>Dracaena conferta</i> Ridl.	กำลังหนุมาน
(196) <i>Molineria latifolia</i> Herb. ex Kurz	ว่านสากเหล็ก
(197) <i>Musa sapientum</i> L.	กล้วยน้ำว้า
(198) <i>Grammatophyllum speciosum</i> Blume	ว่านเพชรหึง
(199) <i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb.	เตยหอม
(200) <i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss	ไผ่หนาม

ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(201) <i>Cymbopogon citratus</i> Stapf	ตะไคร้
(202) <i>Dactyloctenium aegyptium</i> (L.) P.Beauv.	หญ้าปากควาย
(203) <i>Dendrocalamus strictus</i> (Roxb.) Nees	ซาง, ไผ่นวล
(204) <i>Imperata cylindrica</i> (L.) P.Beauv.	หญ้าคา
(205) <i>Saccharum officinarum</i> L.	อ้อย
(206) <i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble	ไผ่รวก
(207) <i>Stemona collinsae</i> Craib	หนอนตายหยาก
(208) <i>Tacca chantrieri</i> Andre	เนระพูสีไทย
(209) <i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ข่า
(210) <i>Amomum testaceum</i> Ridl.	กระวาน
ที่มา: วุฒิ (2540)	
(211) <i>A. villosum</i> Lour. var. <i>xanthioides</i> (Wall. ex Baker) T.L. Wu & S.Chen	เร่ว
(212) <i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.	กระชาย
(213) <i>Curcuma longa</i> L.	ขมิ้นชัน
(214) <i>C. zedoaria</i> (Berg) Roscoe	ขมิ้นอ้อย
(215) <i>Etlingera elatior</i> (Jack) R.M.Sm.	ดาหลา
(216) <i>Kaempferia galanga</i> L.	เปราะหอม
(217) <i>K. marginata</i> Carey	เปราะป่า
(218) <i>K. parviflora</i> Wall. ex Baker	กระชายดำ
(219) <i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link ex Dietr.	ไพล
(220) <i>Z. officinale</i> Roscoe	ขิง

ภาพผนวกที่ ข (ต่อ)

(221) *Z. zerumbet* (L.) Sm.

กระเทียม

221

แบบสัมภาษณ์การประเมินพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

วันที่ทำการสัมภาษณ์.....ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

สถานที่ทำการสัมภาษณ์ บ้านเลขที่.....หมู่.....บ้าน.....

ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูล

- 1.1 เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- 1.2 อายุ ☐ 15-30 ปี ☐ 31-50 ปี ☐ มากกว่า 50 ปี
- 1.3 ระดับการศึกษา ☐ ป.4 ☐ ป.6 ☐ ม.3
☐ ม.6 ☐ ปริญญาตรี ☐ อื่นๆ ระบุ.....
- 1.4 ศาสนา ☐ พุทธ ☐ คริสต์ ☐ ไม่มี ☐ อื่นๆ.....
- 1.5 อาชีพ ☐ เกษตรกร ☐ รับจ้าง ☐ ค้าขาย
☐ รับราชการ ☐ อื่นๆ ระบุ.....

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ หรือเติมข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

1. ความรู้ในการใช้ประโยชน์จากพืช

ชื่อพืช	การใช้ประโยชน์	ส่วนของพืชที่ใช้ประโยชน์	วิธีการใช้	ความถี่ในการใช้	แหล่งที่พบ

ชื่อพืช	การใช้ประโยชน์	ส่วนของพืชที่ใช้ประโยชน์	วิธีการใช้	ความถี่ในการใช้	แหล่งที่พบ

2. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชจาก.....
3. ท่านหรือคนในครอบครัวของท่านเคยใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคหรือไม่
☐ เคย ☐ ไม่เคย เพราะ.....
4. ท่านเคยใช้ยาสมุนไพรรูปแบบใด
☐ ยาฝน ☐ ยาเม็ด ☐ ยาต้ม ☐ ยาลูกกลอน
☐ ยาผง ☐ อื่นๆ ระบุ.....
5. ชื่อหมอหรือผู้รู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่ท่านรู้จักในหมู่บ้าน (ชื่อ – นามสกุล)
1.....2.....3.....